A MAGYAR TUD. AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

MAGYAR HADTÖRTÉNELMI KÖNYVTÁR.

HARMADIK KÖTET.

MAGYAR HADI KRÓNIKA.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

IRTA

RÓNAI HORVÁTH JENŐ.

BUDAPEST.

1895.

MAGYAR HADI KRÓNIKA.

A MAGYAR NEMZET EZERÉVES KÜZDELMEINEK KATONAI TÖRTÉNETE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK

MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

RÓNAI HORVÁTH JENŐ

M. KIR. HONVÉD ALEZREDES.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

EGY MELLÉKLETTEL ÉS TIZENEGY SZÖVEGBELI HADMŰVELETI ÉS CSATAVÁZLATTAL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

1895.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

A magyar katona rég szükségét érezte egy oly *kézikönyvnek* mely a magyar nemzet történelmének hadi eseményeit katonai szempontból, röviden, szabatosan, de mégis kimerítő feldolgozásban tárgyalja s neki a mű rövidsége daczára *többet* nyújtson, mint a mennyit a közkézen forgó magyar történelmi munkák nyújtanak.

A Magyar Tudományos Akadémia hadtudományi bizottsága az 1894-ik év október 23-án határozta el, hogy a Millénium alkalmából «*A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai történetét*» megíratja; s hogy e munkával a magyar katonák kezébe valóban hasznos könyvet adjon, kimondta, hogy a megírandó mű egy magyar hadtörténelmi kézikönyv jellegével bírjon, mely a hadi eseményeket a legújabb kutatások eredményeinek, a magyar hadtörténeti irodalom legújabb termékeinek gondos fölhasználásával tárgyalja, könnyen áttekinthető módon csoportosítsa, a fontosabb hadjáratokat, csatákat, ostromokat stb. hadműveleti és csatavázlatokkal kísérje, végűl pedig, hogy a tiszt utazások, áthelyezések, stb. alkalmával az útba eső vidéken, vagy új állomás környékén lefolyt hadi eseményeket könnyen megismerje, hogy gyakorlatok, harczászati feladatok, gyakorló utazások és lovaglások magyar hadtörténelmi események tanúlmányozására alapíttathassanak, egyrészt az események *főbb forrásainak jegyzékével,* másrészt **Hadtörténelmi helynévtárral** egészíttessék ki, mely utóbbi a hadi eseményeket városok, helységek stb. szerint csoportosítja.

E sokoldalú követelményeknek egy «**Magyar hadi krónika**» látszott leginkább megfelelni, melynek általam benyújtott tervezetét a bizottság elfogadván, a mű megírásával megbízott, s hogy

ezen, a magyar hadtörténelem iránti érdeklődés felébresztésére alkalmas, hasznos kézi könyvnek minél nagyobb elterjedést biztosítson, a kiadást a «Hadtörténelmi Közlemények»-kel, kapcsolatosan, olykép határozta el, hogy a Magyar Hadi Krónika első részét az 1895., második részét az 1896-ik évben a megnevezett folyóirat 5-ik füzete helyett küldi szét.

A munka megírása azon körülménynél fogva, hogy a magyar történelmi irodalom *hadtörténelmi* ága eddig alig műveltetett, hogy a magyar hadtörténelem számos eseménye még közelebbi megvilágításra vár, egyes időszakai, mint pl. Mátyás király kora, hadtörténelmi szempontból még teljesen feldolgozatlanok, nagy nehézségekkel járt, s a mint már most számos eseményt, az újabb kutatások és tanúlmányok eredményei folytán, az eddig ismert előadástól eltérő módon kellett megállapítani, úgy kétségtelen, hogy ennek szüksége még később is, azon mérvben fog beállani, a mily mérvben a magyar hadtörténelmi irodalom fejlődik.

De addig is, míg majd a «*Magyar nemzet hadtörténelme*» létesül, reménylem, hogy a történetkedvelő magyar katonáknak e kézikönyv is hasznos szolgálatokat fog tenni.

A Hadtörténelmi Helynévtár, mely az egész műre terjed ki, a második részhez fog csatoltatni.

Budapest, 1895 deczember.

A szerző.

TARTALOM.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

I. FEJEZET.

A honfoglalás és a külföldi kalandozó hadjáratok.

Lap

A honfoglalás előzményei --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 3
A bolgár háború, 5. l. A pannoniai hadjárat, 5. l. Etelköz feldúlása, 6. l. A kiewi hadjárat, 6. l.

A honfoglalás --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 9

A külföldi kalandozó hadjáratok --- --- --- --- --- --- --- --- 13

Külföldi hadjáratok Árpád alatt --- --- -- --- --- --- --- --- 15
Az olaszországi hadjárat, 15. l. A brentai csata, 16. l. A bajor hadjárat, 16. l. A karinthiai hadjárat, 17. l. A morva, bajor és szász hadjáratok, 17. l.

Külföldi hadjáratok Zsolt alatt --- --- --- --- --- --- --- --- --- 18
A Németország elleni védőharcz, 18. l. A pozsonyi és ennsburgi csaták, 19. l. A bajor hadjárat 910-ben, 20. l. Az augsburgi első csata, 20. l. A bajor hadjárat 913-ban, 21. l. Kisebb hadjáratok, 21. l. A szászországi hadjárat, 22. l. A Riade melletti (merseburgi) csata, 23. l. Hadjáratok Zsolt haláláig, 24. l.

Külföldi hadjáratok Taksony alatt --- --- --- --- --- --- --- --- 25
Hadjáratok az augsburgi csatáig, 25. l. Az augsburgi (lechmezei) csata, 25. l. A keleti hadjáratok, 30. l.

II. FEJEZET.

A királyság harczai az ország függetlenségéért.

Belháborúk --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 31

A német háborúk István, Péter és Aba Sámuel idejében--- --- --- 32

Lap

II. Konrád hadjárata, 33. l. Péter hadjárata, 34. l. Aba Sámuel betörése Bajorországba, 34. l. III. Henrik első hadjárata a magyarok ellen, 35. l. Henrik második hadjárata, 36. l. Henrik harmadik hadjárata, 36. l. A ménfői csata, 37. l.

A német háborúk I. Endre és I. Béla idejében --- --- --- --- --- 39

A hainburgi hadjárat, 40. l. Henrik negyedik hadjárata, 41. l. Henrik ötödik hadjárata, 43. l. Magyar betörések Németországba, 44. l.

Endre és Béla háborúja 1060-ban --- --- --- --- --- --- --- --- 45

IV. Henrik hadjárata Salamon visszahelyezésére 1063-ban --- --- 46

Salamon hadjáratai --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 47

A kunok vagy bessenyők elleni hadjárat, 48. l. A belgrádi hadjárat, 49. l.

A Salamon és Géza közti háború 1074-ben --- --- --- --- --- --- 51

A kemeji ütközet, 51. l. A mogyoródi csata, 52. l.

IV. Henrik második hadjárata Salamon visszahelyezésére 1074-ben --- 54

III. FEJEZET.

A hódító hadjáratok és a keleti háborúk időszaka.

László király hadjáratai --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 56

László hadjárata a kunok vagy bessenyők ellen, 56. l. Horvátország meghódítása, 57. l. László második hadjárata a kunok ellen, 58. l. Az orosz hadjárat, 59. l. A lengyel hadjárat, 59. l.

Kálmán király hadjáratai --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 59

A keresztes hadak átvonulása Magyarországon, 60. l. A horvátországi hadjárat, 62. l. Az orosz hadjárat, 63. l. Dalmáczia elfoglalása, 64. l. Az apuliai hadjárat, 65. l. V. Henrik hadjárata, 65. l.

II. István és II. Béla háborúi --- --- --- --- --- --- --- --- --- 67

A dalmát háború, 67. l. A cseh és orosz háború 68. l. A görög háború, 69. l. A lengyelek és Borics támadása II. Béla ellen, 71. l. Dalmáczia és Ráma megszerzése, 73. l.

II. Géza első háborúi --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 73

Az osztrák háború, 73. l. A leerfeldi vagy lajtamelléki csata, 74. l. A második keresztes háború seregeinek átvonulása Magyarországon, 75. l.

II. Géza orosz háborúi --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 76

Az 1149-ik évi hadjárat, 77. l. Az 1150-ik évi hadjárat, 77. l. Az 1151-ik évi hadjárat, 78. l. Az 1152-ik évi hadjárat, 79. l.

A görög háborúk --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 80

Az 1150-ik évi hadjárat, 80. l. A Tára melletti csata, 80. l. Mánuel első támadása Magyarország ellen, 81. l. Az 1154-ik évi hadjárat, 82. l. Az 1155-ik évi hadjárat, 82. l. Mánuel második

Lap

támadása, 83. l. Mánuel harmadik támadása, 85. l. Az 1165-ik évi hadjárat és Mánuel negyedik támadása, 86. l. Az 1166-ik évi hadjárat és Mánuel ötödik támadása, 88. l. Az 1167-ik évi hadjárat és Mánuel hatodik támadása, 89. l. A zimonyi csata, 89. l. III. Béla hadjárata Zimony és Dalmáczia visszafoglalására, 91. l. III. Béla görögországi támadó hadjárata, 92. l.

A halicsi háború ... 93

Halics elfoglalása, 93. l. Halics elvesztése, 93. l.

A harmadik keresztes háború 1189-ben ... 94

A dalmát háború 1190—94 ... 95

Imre király háborúi ... 96

A horvátországi háború és a testvérharcz Imre és Endre között, 96. l. A szerb-bolgár háború, 97. l. Velencze és a keresztesek hadjárata Dalmáczia ellen, 98. l. Imre király utolsó hadi vállalatai, 99. l.

II. Endre háborúi ... 100

Háborúk Halics megszerzésére, 100. l. Endre keresztes hadjárata, 103. l. A második halicsi hadjárat, 106. l. A harmadik halicsi hadjárat, 107. l. A bolgár hadjárat, 107. l. A negyedik halicsi hadjárat, 108. l. Az ötödik halicsi hadjárat, 109. l. Az osztrák hadjárat, 110. l.

IV. FEJEZET.

A tatárjárás és a nyugoti háborúk időszaka.

A tatárjárás ... 111

A mongolok és a kunok, 111. l. Események a tatárok betörésétől a sajómelléki csatáig, 114. l. A sajómelléki (mohi) csata, 118. l. A mongol szárnyhadak támadása, 123. l. A mongolok dunántúli hadjárata, 124. l.

Az osztrák háború ... 125

Az 1242-ik évi hadjárat, 125. l. Az 1246-ik évi hadjárat, 126. l.

A dalmát háború ... 127

Az 1243-ik évi hadjárat, 127. l. Az 1244-ik évi hadjárat, 128. l.

A halicsi háború 1249-ben ... 128

IV. Béla király háborúi Ausztria birtokáért ... 129

Az 1250-ik évi hadjárat, 129. l. Az 1252-ik évi hadjárat, 130. l. Az 1253-ik évi hadjárat, 130. l. A styriai hadjárat, 131. l. A cseh hadjárat, 131. l. Az első morvamezei (kroissenbrunni) csata, 133. l.

Béla és István küzdelmei 1264—1265 ... 135

István bolgár hadjárata 1266-ban ... 136

A szerb háború 1268-ban ... 137

V. István háborúi Ottokár ellen ... 137

Az 1270-ik évi hadjárat, 138. l. Az 1271-ik évi hadjárat, 138. l.

IV. László háborúi Ottokár ellen ... 139

Lap

Az 1273-ik évi tavaszi hadjárat, 140. l. Ottokár hadjárata, 141. l. Az 1276-ik évi hadjárat, 142. l. Az 1278-ik évi hadjárat, 143. l. A második morvamezei (dürnkrúti) csata, 145. l.

A kunok elleni hadjárat 1280-ban ... 149

Kisebb hadjáratok 1281—1290-ig ... 151

A tatárok betörése, 152. l. Az osztrák támadás, 153. l.

III. Endre háborúi ... 154

Az Albert elleni hadjárat, 155. l. A Martell Károly hívei elleni hadjárat, 156. l. A magyarok részvéte a gölheimi csatában, 157. l. Az Anjouk támadása, 157. l.

V. FEJEZET.

Az Anjouk időszaka.

Károly Róbert háborúi ... 158

Károly Róbert küzdelmei a trón végleges elnyeréséig, 158. l. A király Csák Máté és az Amadé fiak elleni hadjárata, 162. l. A rozgonyi csata, 163. l. Csák Máté csehországi hadjárata, 165. l. Kopasz nádor lázadása, 166. l. Az utolsó hadjárat Csák Máté ellen, 168 l. A szerb hadjárat, 168. l. A horvát-dalmát hadjárat, 169. l. A németországi hadjárat, 171. l. Az osztrák hadjárat, 172. l.

A havasalföldi hadjárat, 173. l. A cseh hadjárat, 175. l. A második osztrák háború, 175. l.

Nagy Lajos hadjáratai ... 177

Az erdélyi hadjárat, 177. l. A porosz-litván és a lengyel hadjárat, 178. l. A horvát-dalmát hadjárat, 179. l. Az első velenczei háború, 180. l. Zára ostroma, 181. l. A tatárok elleni hadjárat, 182. l.

A nápolyi hadjáratok ... 183

Nagy Lajos első nápolyi hadjárata, 184. l. A Nápolyban visszamaradt magyarok és Laczkfy István küzdelmei, 189. l. Nagy Lajos második nápolyi hadjárata, 191. l.

A litván és a szerb háborúk ... 195

Az első litván hadjárat, 195. l. A második litván hadjárat, 196. l. A harmadik litván hadjárat, 196. l. A szerb hadjáratok, 197. l.

A második velenczei háború, Dalmáczia visszafoglalása ... 198

Az 1356-ik évi hadjárat, 198. l. Az 1357-ik évi hadjárat, 199. l.

A magyar segélyhadak Romagnában 1357—1360 ... 200

A délvidéki háborúk ... 201

A szerb háború 201. l. A boszniai hadjárat, 202. l. A bolgár (török) háborúk, 202. l. A havasalföldi hadjárat, 204. l.

A harmadik velenczei hadjárat ... 205

A páduai hadjárat, 205. l. A velenczei háború előzményei, 207. l.

Lap

Az 1378-ik évi hadjárat, 207. l. Az 1379-ik évi hadjárat, 208. l. Az 1380-ik évi hadjárat, 210. l. Az 1381-ik évi hadjárat, 211. l.

VI. FEJEZET.

Zsigmond kora.

Háborúk Mária királynő alatt --- --- --- --- --- --- --- --- --- 213

A lengyel hadjárat, 214. l. A horvát lázadás, 214. l. Zsigmond hadjárata a Horváthyak ellen, 216. l. A dalmát háború, 218. l. A rigómezei hadjárat, 218. l. A török háború, 219. l. A horvát-dalmát hadjárat, 220. l. Az oláh-moldvaországi hadjárat, 221. l. A török hadjárat 1395-ben, 221. l.

Zsigmond király háborúi--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 222

A nikápolyi hadjárat, 222. l. A nikápolyi csata, 224. l. Belzavarok, 229. l. A boszniai háború, 230. l. A velenczei háború, 231. l. A bosnyák-török háború, 232. l. A velenczei hadjárat 1418—1419-ben, 233. l. A török háború, 234. l. A husziták elleni háború, 236. l. A déli tartományok és a galambóczi hadjárat, 236. l. A husziták elleni hadjáratok 1430—1432, 237. l.

Az erdélyi és szerbiai török hadjáratok, 240. l. Az erdélyi parasztlázadás, 241. l. A szendrői hadjárat, 242. l.

VII. FEJEZET.

A Hunyadiak kora.

Háborúk Albert és Erzsébet időszakában --- --- --- --- --- --- 245

A husziták elleni hadjárat, 245. l. Török betörés, 246. l. Az 1439-ik évi aldunai hadjárat, 247. l. Pártküzdelmek, 248. l. A szegszárdi csata, 250. l. Nándorfehérvár ostroma, 252. l.

Hunyadi János hadjáratai I. Ulászló haláláig --- --- --- --- --- 253

Török támadás Nándorfehérvár ellen, 253. l. Az 1442-ik évi török hadjárat, 254. l. A szentimrei ütközet, 254. l. A szebeni csata, 255. l. A vaskapui diadal, 256. l. Hunyadi János hosszú hadjárata, 258. l. A várnai hadjárat, 261. l. A várnai csata, 269. l.

Hunyadi János hadjáratai a nándorfehérvári csatáig --- --- --- --- 273

Az alsó-szávai hadjárat, 274. l. Az aldunai és oláhországi hadjárat, 274. l. A Frigyes elleni hadjárat, 276. l. A rigómezei hadjárat, 277. l. A rigómezei csata, 280. l. A Giskra elleni első hadjárat, 285. l. A szerb hadjárat, 286. l. A Giskra elleni második hadjárat, 286. l. Az 1454-ik évi török háború, 288. l. A nándorfehérvári hadjárat, 290. l. Nándorfehérvár ostroma, 292. l. A nándorfehérvári csata, 295. l.

Mátyás király hadjáratai--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 297

Lap

A cseh rablók elleni hadjáratok, 300. l. A Frigyes elleni trónbiztosító hadjárat, 304. l. Az első török hadjárat, 306. l. A második török hadjárat, 309. l. Az erdély-moldvai hadjárat, 311. l. A cseh háború, 312. l. A cseh-lengyel háború, 316. l. A harmadik török háború, 319. l. A negyedik török háború, 322. l. Mátyás király boszniai hadjárata, 322. l. A kenyérmezei csata, 323. l. Az ötödik török háború, 326. l. A második osztrák háború, 327. l.

VIII. FEJEZET.

Az ország sülyedése a Jagellók alatt.

II. Ulászló háborúi ... 331
Küzdelmek a trónkövetelőkkel, 331. l. Az 1492-iki török hadjárat, 334. l. Az 1493-iki erdélyi és horvátországi hadjárat, 334. l. Kinizsi Pál utolsó hadjáratai, 336. l. Ulászló hadjárata Ujlaky ellen, 337. l. A török háború 1501—1202-ben, 337. l. A török háború 1512—1513-ban, 339. l. A pórlázadás, 339. l. Szapolyai János szerbiai hadjárata, 341. l.

II. Lajos király háborúi ... 343
A török háború 1517—1520-ban, 342. l. Szulejmán első hadjárata, 342. l. Szabács elveszte, 344. l. Nándorfehérvár ostroma és eleste, 346. l. A török háború 1522—24-ben, 349. l. Szulejmán második hadjárata, 351. l. A mohácsi csata, 356. l. Hadműveletek a csata után, 361. l.

Melléklet.

Hadműveleti vázlat a honfoglalásról.

Szövegbeli rajzok.

1. Az augsburgi második, vagy a lechmezei csata; 955 aug. 10-én ... 27
2. A mogyoródi csata; 1074 márcz. 14-én ... 53
3. A sajómelléki (mohi) csata; 1241 április 12-én ... 119
4. A második morvamezei, vagy a dürnkrúti csata; 1278 aug. 26-án 146
5. Hadműveleti vázlat a nápolyi hadjáratokról 1347—48 és 1350-ben 187
6. A nikápolyi csata; 1396 szeptember 28-án ... 227
7. A várnai csata; 1444 november 10-én ... 270
8. A rigómezei csata; 1448 október 18—19-én ... 281
9. Nándorfehérvár ostroma és a nándorfehérvári csata; julius 22-én 294
10. A kenyérmezei csata; 1479 október 13-án ... 325
11. A mohácsi csata; 1526 augusztus 29-én ... 359

MAGYAR HADI KRÓNIKA

A MAGYAR NEMZET EZERÉVES KÜZDELMEINEK KATONAI TÖRTÉNETE.

ELSŐ RÉSZ:

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

I. FEJEZET.

A HONFOGLALÁS ÉS A KÜLFÖLDI KALANDOZÓ HADJÁRATOK.

Források. *Kézikönyvek:* Horváth Mihály és Szalay László magyar történelmei; Szilágyi Sándor «A magyar nemzet története» (milleniumi kiadás); Pauler Gyula: «A magyar nemzet történelme az Árpádházbeli királyok alatt»; Szilágyi Sándor: «Erdély története». *Kútfők és monografiák:* Bölcs Leo császár: «Taktika» és Konstantin Porphyrogennetos «De administrando imperio» cz. munkáinak a magyarokra vonatkozó része, az Akadémia által a Milleniumra újolag kiadva; Anonymus Belae regis notarius «Gesta hungarorum» (Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről), kiadta az Akadémia 1892-ben; Kézai Simon mester «krónikája», fordította Szabó Károly, Budapest 1870; a német, frank, olasz stb. «Évkönyvek» (Monumenta Germaniae). Szabó Károly: «A vezérek kora»; Salamon: «A magyar hadi történethez a vezérek korában».

A honfoglalás előzményei.

Az archäologiai kutatások, melyeket a magyar régiségbúvárok jeles gárdája nagy buzgalommal folytat, már eddig is szép eredményeket mutatnak föl és hazánk őstörténete, annak állapota a római uralom és a népvándorlás időszakában, becses leletek nagy mennyisége által mindinkább földerítve, hova tovább tisztábban tűnik fel előttünk. Kivált a két utóbb nevezett időszakról tudásunk elég bő; sokkal bővebb, mint a honfoglalást közvetlen megelőző korszakról és sokkal biztosabb, mint amit a magyarok őstörténetéről, sőt magáról a honfoglalásról tudunk.

A történelmi adatok fölötte hiányosak, a nemzeti és külföldi krónikák egymással nem egyeznek, a hagyományok és mondák az igaz történettel annyira egybefolytak, hogy a valót, az igazat megállapítani lehetetlen.

Amit a közhit a magyaroknak a honfoglalás előtti történetéről, és a magyar hazának a honfoglalást megelőző időbeli állapotáról reánk hagyott, összevetve az újabb tudományos buvárkodás eredményeivel, a következőkbe foglalható össze:

A magyar nemzet az ural-altaji népcsalád finn-ugor (mások szerint török) ágából származik és őshazája minden valószinűség szerint Ázsiában az Ural-hegyláncz keleti részén, az Ob és Irtis folyók vidékén létezett Jugoria volt, hol még ma is ugor népek maradékai laknak, mások szerint pedig az Ural hegység és a Kaspi
IX. század. tó közti terület. Ez őshazából a magyarok a IX. század elején vándoroltak délfelé, a Volga és a Fekete tenger vidékére, s a bessenyőkkel, bolgárokkal és más népekkel folytatott küzdelmek után
Lebedia. végre a Don és Dnjeper folyamok közt fekvő **Lebediában** telepedtek meg. De itt sem volt maradásuk. A kozárok által szorított
889. bessenyők 889 tájékán, újabb felfogás szerint azonban már *sokkal korábban,* a Lebediában élő magyarokra törtek és őket szállásaikból kiverték.

A magyarok nyugot felé tartva Kievnél átkeltek a Dnjeperen és e folyótól délnyugotra, a Szeret, Prut és Dnjeszter folyók men-
Etelköz. tén fekvő térségen telepedtek meg, azt **Etelköznek** (vízköz) nevezvén. Egy kisebb töredék Persia felé tartott és a Kaukazus északi oldalán lelt új hazát, vérrokonaival még hosszú időn át érintkezésben maradván.

Hét törzsre oszlott az Etelközben lakozó magyar nemzet, melyek nevei Konstantin szerint: Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kar és Kaz valának, s melyek egymástól függetlenül, közös fő nélkül éltek. A bessenyőkkel szemben szenvedett vereség azonban úgy látszik fölismertette velük e szervezet hátrányát s biztatva a kozár khágán által is, Álmos vezér fiát **Árpádot** fejedelemmé választák. A fejedelem és a törzsfők közt Anonymus szerint *vérszerződés* köttetett, mely a fejedelemséget Árpád nemzetségének örök időkre biztosította, a törzsfőknek pedig a tanácskozásokban és kormányzatban való részvétel jogát. A törzsfők, a *hét magyar,*

Anonymus szerint, a következők valának: Álmos, Előd, Kond, Ond, Tas, Huba és Töhötöm.

A közös fő, az egységes vezérlet hasznát és czélszerűségét az etelközi magyaroknak csakhamar alkalmuk nyílt tapasztalni.

A bolgár háború 894-ben. *Leo* császár az Alduna mellett és a Balkán vidékén birodalmat alapított bolgárokkal háborúba keveredvén, miután ugyanakkor az arabokkal is háborúban állott, a bolgárok ellen a magyarok szövetségét kereste. Követe Niketasz küldetésében eredménynyel járt el s miután megegyeztek abban, hogy a görög császár a magyaroknak a Dunán való átkelését részint hajóhaddal, részint szárazföldi haderőkkel is támogatja, Árpád a magyar sereget, fia **Liuntin** (Levente) vezérlete alatt, az Al-Dunához rendelé. 894.

Simon bolgár fejedelem hadai kisérletet tettek ugyan az átkelés megakadályozására, de midőn a császári hajóhad egyik főkormányosa, *Barkalasz* Mihály, a folyamot elzáró köteleket szétvagdalta és így az útat megnyitotta, a magyar sereg a Dunán átkelt. Az átkelés helye valószínüleg **Galacz** tájéka, hol ma is egy *Vad-Ungur*=**Magyar-Rév** nevű kis oláh falu áll. Galacz. Magyar-Rév.

A Duna jobb partján ütközött össze a magyar és bolgár sereg, s a magyarok a bolgárokat három nagy csatában, melyek utolsójában maga Simon fejedelem vezérelt, megvervén, Simon serege romjaival **Szilisztria** (akkor Disztra) várába menekült. Szilisztria.

A magyarok a várvívás eszközeivel nem rendelkezvén, a bolgár fejedelmet Szilisztriában körülzárva, bekalandozták az országot s áttörve a Balkán hegylánczon **Filippopoliszig,** sőt azon túl Filippopolisz a **Presztova** szorosig hatoltak s dús zsákmánynyal és számtalan Presztova. bolgár fogolylyal megrakodva tértek vissza Etelközbe. A bolgár foglyokat tőlük görög kereskedők vásárolták meg.

A pannoniai hadjárat. Nem biztos, de igen valószínű, hogy a bolgár háborút a pannoniai hadjárat nyomban követte. *Arnulf* német császár ugyanis a **Pannoniában** fennhatósága alatt Pannonia. álló népeket *Szvatopluk,* a nagy morva birodalom megalapítója ellen megoltalmazni óhajtván, a magyarokat hívta segítségül. Árpád fejedelem az ajánlatot elfogadta, serege betört Pannoniába, Szvatopluk hadait kiűzte, birtokait pedig feldúlta.

Ez alkalommal látták a magyarok először Pannoniát s való-

894. színű, hogy a hadjárat folyamán szerzett tapasztalatok indították Árpád fejedelmet arra, hogy Etelköz feldúlása után útját Pannoniának vegye.

Etelköz feldúlása. Simon bolgár fejedelem megveretéséért véres bosszút forralt a magyarok ellen s midőn a magyar seregnek hadjáratra történt eltávozásáról értesült, a magyarok
Etelköz. régi ellenségeivel, a bessenyőkkel szövetkezvén, **Etelközt** megtámadta. A bessenyők kelet felől, a bolgárok a Dunán át délfelől nyomúltak be Etelközbe s a szállások védelmére honn maradt magyar hadakat levervén, Etelközt feldúlták. Ámde ez nem volt könnyű feladat, mert a honn maradt magyarok oly roppant ellenállást fejtettek ki, hogy a győztes bolgárokból a fuldai évkönyvek szerint — bár túlzottan — 20,000 lovas maradt a harczmezőn. De a szövetségesek túlereje mégis győzött, s most iszonyú vérfürdő keletkezett. A magyar családok legnagyobb része még idejekorán elmenekült; akik azonban el nem menekültek, férfiak
894—895. és nők, aggok és gyermekek, a bosszút szomjazó bolgárok és a kegyetlen bessenyők áldozatai lettek. Ez alkalommal halt meg valószínűleg az ősz *Álmos* vezér is, ki nem vonúlt be — mint Anonymus mondja — az új hazába, hanem még Etelközben múlt ki.

Etelközt most a győzelmes bessenyők szállották meg, s a magyarság kénytelen volt ismét útra kelni, hogy magának új hazát keressen.

A kievi hadjárat. Árpád fejedelem a költözködő magyarokat a Dnjeper folyón fölfelé vezette, majd innét Kiev magasságában nyugot felé fordulván, a Dnjeszter és Szán folyók mentén föl-
895. felé haladva 895-ben a Vereczkei szoroshoz, a kiszemelt új haza kapujához ért.

Az ezen útba eső kievi hadjáratról Anonymuson kívül Nestor is említést tesz, de ez utóbbi annak részleteiről tudósítást nem adván, az újabb történetírás a kievi hadjáratot s ennek következtében a kunok csatlakozását bebizonyítottnak nem tekinti. Mi a magunk részéről nem tarthatjuk valószínűnek azt, hogy Árpádnak Etelközből a Kárpátokig való vándorlása és átvonulása minden akadály nélkül ment végbe s a kievi eseményeket már csak azért sem tartjuk valószínűtleneknek, mert Árpádnak, mielőtt tovább vonúlt nyugot felé, hátát az oroszok ellen békés úton vagy harcz

árán biztosítania kellett. Anonymus a hagyomány alapján azt 895.
állítja, hogy e biztosítás Kievnél harcz útján, Halicsban békés úton történt s ebben sem valószínűtlenség, sem lehetetlenség nincs.

A kievi oroszok, Anonymus szerint, az ország elfoglalásától tartva, a költözködő és a Dnjeper mentén Kievhez közeledő magyarok ellen támadásra határozák el magukat és a kunokat segítségül híván, a **Kiev** körül a Dnjeper partjain táborozó magyarokat Kiev.
megtámadták. A csata azonban a magyarok javára dőlt el, mire az oroszok és szövetségeseik Kiev falai közé menekültek.

A magyarok most körülzárták Kievet. Hogy azt ostromolták volna — mint Anonymus mondja — abban semmi valószínűség nincs; a magyar lovas nép volt, mely eredményekre csak nyílt csatában számíthatott, de nem a várvívásban; sokkal valószínűbb, hogy úgy mint a bolgár háborúban Szilisztriánál, itt is csak a város körülzárására és megfigyelésére szorítkoztak, míg csapataik egyrészét zsákmányszerzés czéljából szerte kalandozni küldték. A körülzárás és az országban való zsákmányolás mindenesetre hatályos eszköz volt, a kievi fejedelmet hódolásra bírni.

Ez nem is késett és Árpád magát az oroszok ellen egyezmény kötése és túszok vétele által biztosítván, útját folytatá. Ekkor csatlakozott állítólag a magyarokhoz a *kunok* népe; valószínűbb azonban, hogy itt a Névtelen az eseményeket összezavarja s hogy itt a kozárok egy fellázadt és elszakadt törzse, a kabarok törzse értendő, mely Konstantin szerint még sokkal előbb, Lebediában vagy Etelközben csatlakozott a magyarokhoz; bizonyos, hogy e csatlakozás megtörtént, de a csatlakozó törzs a magyarokba később teljesen beleolvadt, mert különállásának — ha csak el nem fogadjuk azon újabb, de valószínűtlen föltevést, hogy a csatlakozó törzs a *székelyek* őse — a történelem folyamán semmi nyoma.

A kievieken vett győzelem és az azokkal kötött egyezmény természetes következményének kell tekintenünk azt, hogy a még útba eső többi országok (melyeket Anonymus helytelenül nevez Halicsnak és Lodomériának) nemcsak hogy akadályt nem gördítettek a költöző magyarok átvonulása elé, de sőt azokat a kievi ekkel kötött egyezményhez hasonló egyesség fölajánlásával megelőzték.

895. Árpád hadai tehát további akadályok nélkül értek a Kárpátokon át vezető *Vereczkei szoroshoz.*

A Kárpátoktól délre terült el az igéret földe, a szép ország, melyet a magyarok már a megelőző 894-ik évi pannoniai hadjárat alatt megismertek, s melyről az oroszok, már csak azért is, hogy a magyarokat mielőbbi tovább költözésre bírják, ragyogó képet festének.

Attila volt birodalma nemcsak szép, gazdag ország volt, de az idő szerinti állapotában kiválóan alkalmas vala arra, hogy a magyaroknak új hazát nyújtson. Észak és kelet felől magas, erdőkkel borított, járhatatlan hegységek által körülvéve, biztosította a magyarokat a Lebediában és Etelközben szenvedett sors ellen; a besnyők, bolgárok, kozárok messze keletre maradtak, elválasztva a hegységen kívül a közbe ékelt oroszok által is.

Maga az új haza nem volt egy erős, egységes, tehát ellenállásra képes nép lakóhelye, hanem kisebb, ellenállás tekintetében alig számba vehető törzsek tanyája, melyektől az országot elhódítani nem vala nehéz feladat.

Az avar birodalom feloszlása után ugyanis a mai magyar földön nagyobb, államot képező hatalom nem volt. Volt ugyan két birodalom a nyugaton, és egy délkeleten, melyek a mai Magyarország nagyobb részét birtokaik közé számították, de e birodalmak mindegyikének súlypontja az országon kívül esett. Az első és legjelentékenyebb a három közt a **Szvatopluk** által alapított *nagy morva birodalom* volt, melynek központja ugyan a Morva folyó vidéke vala, de a melynek határai délfelé a Dunáig, kelet felé a Garamig terjedtek. Igényeket emelt továbbá Szvatopluk Pannonia némely részeire is, melyek ismét a másik nyugoti hatalom, a *frank-german császárság* fenhatósága alá tartozának. Harmadik az Al-Duna jobb partján és a Balkán vidékén kiterjedő *bolgár birodalom* volt, mely a Duna és Tisza, valamint a Maros és Duna közét lakó bolgár népesség fölött némi fenhatóságot gyakorolt. Mindhárom birodalomra nézve a magyarországi részek tehát *külső* birtokok valának, melyek az anyaországgal csak lazán függtek össze, s melyek megtámadtatás esetén önerejükre voltak utalva. Az ország többi részét nagyobbára szláv eredetű, továbbá avar és gepida törzsek lakták, melyek egymással semmi közösségben nem állottak.

Hogy állottak-e a bolgár és szláv népek külön fejedelmek alatt és nevezték-e azokat *Zalánnak* és *Gládnak, Zobornak, Marothnak, Gyalunak,* mint azt Anonymus mondja — a ki egyébként a szlávokat némely helyen tévesen oláhoknak is mondja — az hitelesen meg nem állapítható s elvégre közönyös is. 895.

A honfoglalás.

A költözködő magyarok **számát** régi krónikáink közönségesen 200,000 fegyveresre, vagy a 108 nemzetség után, melyek mindegyike állítólag 2000 harczost számlált, 216,000-re teszik. *Ibn Roszteh* a hadba vonuló magyarok számát 20,000 lovasra teszi; miután kétségtelen — Etelköz védelme is mutatja — hogy e kivonuló erőn kívül *legalább annyi* maradt a szállásokon vissza, s ha minden 5 lélekre számítunk (s ez nomád népeknél rendes) egy fegyverfoghatót, úgy a magyarok *összes számaként* fog a 200,000 kikerülni. Ez sokkal valószínűbb, mint a krónikák túlzott számai, melyek nyomán a beköltöző magyarok száma az egy milliót meghaladná, a mi nomád népnél már csak az élelmezés tekintetében is alig képzelhető. Másrészt azonban kétségtelen, hogy a magyarok hadserege a költözködés és honfoglalás alatt, de főleg az *után*, az önként csatlakozó, önként meghódolt és meghódított népek fegyveresei által *jelentékenyen* szaporodott és bizonyára nagy számot ért el; aminthogy a későbbi külföldi hadjáratoknál a magyar hadsereg ereje néha a 100,000 főt is meghaladja.

Szorosan véve ugyan nem ide tartozik, hogy **a magyarok hadművészetét** tárgyaljuk, de arról mégis meg kell emlékeznünk.

A nemzet politikai szervezete volt egyszersmind a *hadi szervezet* alapja. Ha háború tört ki, a nemzetségfő köré gyülekeztek a családok fegyverfogható tagjai, a nemzetségek pedig a törzsfőnök, a vajda vagy vezér által kijelölt helyen gyülekeztek és annak zászlója alatt, egy-egy hadosztályt képezve, indúltak a harczba. E tagozás annál szorosabban fűzte össze a sereget, mert békében is fennállott.

A magyarok *fegyverei* közt első helyen állott a *nyíl*, melyet rendkívüli ügyességgel kezeltek, akár egyenkint véve czélba ellen-

895. ségeiket, akár elárasztva őket a nyílak záporával s akár neki menve az ellenségnek, akár tettetett futással hátat fordítva neki. A nyíl után következett a fokos, csákány, buzogány és a gerely; védő fegyverül a mellvas és a sisak szolgált; lovaikat elől szintén vas, vagy bőr által védték.

A *harczmód*, melyet a magyarok használtak, egészen új és az európai népekre meglepő volt.

Mindannyian kitünő lovasok levén, a hadsereg *tisztán lovasságból* állott, mely minden mozdulatot a legnagyobb ügyességgel és gyorsasággal hajtott végre. A fölállítás nem tömör és zárkozott sorokban, hanem számtalan kis csoportban történt, melyek látszólag semmi összefüggésben sem voltak, de azért a nemzetségés törzsfők által egységesen vezettettek.

A *magyar csatarend* két vagy három harczvonalból állott, melyek közül az első a főtámadás végrehajtására, a második a harcz támogatására, a harmadik tartalékképen, meglepő, rajtaütésszerű támadásokra használtatott; a tartalék kikülönítését a magyarok Bölcs Leo szerint soha sem mulasztották el, s legtöbbször lesállásokban helyezték el.

A magyarok mindíg támadtak és ez az első harczvonal előnyomulásával vette kezdetét, mely az ellenséget nyílzáporral elárasztván, zavarba ejtett csapataira rontott; míg itt a kézi tusa folyt, a második harczvonal részei az ellenséget két oldalról körülfogni igyekeztek, míg végre — ha még szükséges volt — a tartalék támadása következett, mely a harczot eldöntötte. Ha erősebb ellenséggel volt dolguk, de igen gyakran hadicselképen is, az első harczvonal lovasai a végrehajtott, de nem döntő eredményű roham után, vagy néha még az összeütközés előtt, megfordúltak és sebes futásban hátrálni kezdtek; ha azután a győzelemnek örvendő ellenség üldözni kezdett, a magyarok hirtelen visszafordúlva, új támadást intéztek és a lesállásból előtörő tartalék segítségével az üldöző ellenséget megsemmisítették.

A harczban a magyarok — mint azt még az ellenséges indulatú írók is beismerik — bátrak, vitézek és kitartók, vállalataikban ügyesek, általában pedig fegyelmezettek valának, mi győzelmeiket sikeressé, a kivívott előnyöket tartósakká tette.

Ilyen volt az a hadsereg, mely K. u. 895-ben Árpád vezér-

lete alatt a **Vereczkei szoroson** át a tiszai síkságra behatolt, hogy magának fegyveres kézzel új hazát szerezzen. §25. Vereczkei szoros.

A magyarság e jeles tulajdonságai azonban nem juttatták volna a magyart állandó hazához, ha nem áll élén oly férfiú, mint **Árpád** vezér, kit — mint hajdan Mózest — maga a gondviselés rendelt e válságos időkben a magyarok élére.

Álmos fia 45—50 éves volt, midőn fővezérré választatott; eszes, vitéz, hadvezéri és uralkodói tulajdonságokkal bőségesen fölruházva, a hazájából már két ízben kiűzött magyarságot erős kézzel tartotta össze, s rövid idő alatt oly erőkifejtésre tette képessé, hogy előtte egész Európa megremegett. Neki köszönhette a magyar nemzet első sorban, hogy szét nem foszlott és meg nem semmisült, mint hajdan a hunnok és avarok, s hogy a hon, melyet neki erős karjával szerzett, örök időkre biztosítva lőn.

Hogy **miként ment végbe a honfoglalás?** arra egyetlen forrásunk Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről.

Anonymus előadásának hitelességét előbb csak a külföldi, a magyarok iránt többnyire ellenséges indulatú, történetírók támadták meg, újabban saját előkelő történetíróink nagyobb része is a külföldiek pártjára állott, s utóbbi időben immár szokássá vált Anonymus krónikáját egyszerűen gyermekmeséknek tekinteni.

Nincs itt helye annak, hogy Anonymus munkájáról kritikailag értekezzünk, csupán azt akarjuk hangsúlyozni, hogy azért, mert ő a szorosan vett történelmi tényeken kívűl előadásába a hagyományos mondák egynémelyikét is bevette, azért, mert előadását — kora szokása szerint — néha játékos helynévmagyarázatokkal czifrázta, mert ő a magyarokhoz a költözködés alatt kunokat csatlakoztat, mert chronológiája néha hibás, — mindezekért még nem vagyunk jogosítva Anonymus munkájáról megvetéssel beszélni.

Tekintsünk el Anonymus előadásának mondai részétől, s egyéb czifraságaitól, vegyük csupán a honfoglalásnak általa adott képét, tanulmányozzuk előadását térképpel a kezünkben s akkor a honfoglalásnak minden tekintetben mesteri, az igazság minden valószínűségével biró képét nyerjük, mely a krónikásnak becsületére válik.

895. Csatolt vázlatunk egyszerű *hadműveleti vázlat*, szorosan Anonymus előadása alapján szerkesztve, mely Árpád főseregének és mellékhadainak hadműködési vonalait mutatja.

Kövessük e vázlaton Árpád főseregének útját, a mellék oszlopokat, melyek általa az ország fontosabb részeinek birtokbavételére kiküldettek s be kell ismernünk, hogy a foglalás kitünő hadvezérhez teljesen méltó módon, oly remekül hajtatott végre, hogy azt ma sem tudnánk jobban, tökéletesebben végezni. E hadműveletek tanúlmányozása bennünk azon meggyőződést fogja kelteni, hogy a honfoglalás csakis így s nem másként mehetett végbe, egyszersmind pedig tiszteletet ébreszt bennünk a krónikás iránt, a ki bár helylyel-közzel meseszerű alakban, de egy jeles katonai műveletnek ily hű képét volt képes reánk hagyni.

A honfoglalásnak így kellett végbemenni! Már most, hogy az ellenséges fejedelmeket, de sőt a magyar vezéreket is, úgy hívták-e miként Anonymus mondja, hogy a Dunavíz és alpári fű, a fehér lovak stb. szerepeltek-e vagy sem, az *a honfoglalás nagy politikai és katonai tényére* teljességgel közömbös, már pedig e nagy tényt, a fődolgot, Anonymus minden kétséget kizárólag híven adta elő.

Nem ilyen föltétlen hitelt érdemlő a honfoglalással kapcsolatos **harczok** leírása, a minthogy nem is lehet. Hisz legújabbkori küzdelmek, csaták és ostromok leírása is néha a legnagyobb nehézségekbe ütközik, daczára annak, hogy egyik-másiknak egész önálló irodalma van. Hogy bírhatnánk tehát *hiteles* leírását oly küzdelmeknek, melyeket csak szájhagyomány adott ivadékról-ivadékra tovább? Anonymus előadása e része semmi esetre sem tekinthető egyébnek szájhagyománynál, mely addig is, míg Anonymushoz jutott, a legkülönbözőbb változásokon mehetett át. Lehet, hogy ő e hagyományt is lelkiismeretesen, úgy a hogy hozzá jutott, adja, lehet azonban, sőt valószínű, hogy ő is toldott hozzá, vagy simított rajta; hiteles történeti tényeknek azonban ezek semmi esetre sem tekinthetők.

A legnagyobb ellenállás első sorban a morvák, a német császár és a bolgárok részéről volt. Ámde Szvatopluk a magyarok bejövetelét megelőző évben, 894-ben már meghalt, fiai pedig egy-

mással viszálkodván, csak a Magyarországon benn lakó szláv 895.
törzsek egyenkint való leküzdése volt a feladat, nem pedig az egyesült morva hatalomé. A német császár szivesen látta a reá oly veszélyes morva hatalom megdöntését s így mult évi szövetségeseit, a magyarokat, sem a letelepedésben, sem Pannonia elfoglalásában nem akadályozta. Hátra van tehát a bolgár nép, melynek leküzdése kétségtelenül a legnehezebb vala. Ezért megy Árpád első sorban a Duna-Tisza közére, hogy a bolgárok ellenállását megtörje.

E viszonyok indokolják talán azt is, hogy Anonymus Szvatoplukról és birodalmáról meg nem emlékezik és hogy a honfoglalás folyamán csak egyetlen nagyobb csatát említ, **az alpári csatát,** melyet Árpád *Zalán* fejedelem, tehát a *bolgárok* Alpár.
ellen vív.

A bolgárok leverése után Árpád az országot meghódítottnak tekinti, és miután azokat az alpári csata után a Tiszán átűzi, nem lehetetlen, hogy *Pusztaszeren* az ország ideiglenes szervezésé- Pusztaszer.
hez lát.

De bárha a bolgárok erejének megtörésével a honfoglalás nagyobb és nehezebb része be is volt fejezve, még hosszabb ideig, Anonymus szerint is több évig, tartott, míg a magyarok magukat az ország birtokosainak tekinthették, s még több mint fél századnyi idő telt el, míg az *állandó letelepedés* végbe ment. Konstantin császár 950-ben mondja, hogy a magyarok hazánknak teljesen birtokában valának, mely akkor északon a Kárpátokig, nyugaton a noricumi erdőkig, továbbá az Enns folyóig, délre a Száváig és a Dunáig (Orsováig), keleten az erdélyi határhegységig terjedt.

A külföldi kalandozó hadjáratok.

A magyarok az új hazában kezdetben megszokott régi életmódjukat folytatták, sátraikkal, barmaikkal ide s oda vándorolván, vadászva az erdők rengetegeiben és halászva a Tisza és Duna haldús vizeiben.

A honfoglalás harczai azonban ébren tartották a nemzet legsajátabb tulajdonságát, a harczkedvet, s midőn az ország hatá-

895. rain belől az ellenállás meg volt törve, kifelé néztek, hogy fegyvereiknek munkát, maguknak pedig bő zsákmányt szerezzenek.

Alig hogy az új hazát elfoglalják, máris megkezdik tehát becsapásaikat a szomszéd országokba; majd minden évben fölkerekedik egy-egy kisebb-nagyobb csapat, s a törzsfőnökök, vagy választott vezérek alatt lóra kapván, útnak indúl.

Megszokott és közönséges dolog, még pedig kiváltképen hazai íróinknál, e külföldi kalandozásokat «*rabló hadjáratoknak*» nevezni. Nézetünk szerint helytelenül. Meggyőződésünk, hogy e külföldi hadjáratok *főczélja* — legalább Árpád alatt — nem a rablás volt, hanem egyrészt a magyar, mint pusztai népnek azon törekvéséből eredtek, hogy közte és a szomszéd nép között egy *puszta és lakatlan határövet létesítsen*, másrészt pedig czélja *a magyar név, a magyar fegyverek félelmessé tétele*, s így közvetve **az új haza biztosítása** volt.

Ha a czél csak rablás lett volna, az nem 10—20,000, néha 50—100,000 főnyi seregekkel, s nem — hogy úgy mondjuk — tervszerűséggel hajtatott volna végre, a mint az tényleg történt. Hogy a harcz egyszersmind zsákmányolással is járt, az csak természetes; hisz azzal jártak a hadjáratok még egész a XVII. századig, mennyivel inkább 7—8 évszázzal előbb. De sőt e zsákmányolás még inkább menthető a magyaroknál, mint a későbbi időkben; mert a magyarok megélhetése az új hazában, miután földmiveléssel még nem foglalkoztak, elegendőkép biztosítva nem volt s csak természetes, hogy a mit saját gyér lakosságú, kipusztított országukban nem találtak, azt a szomszédos gazdag, mindenben bővelkedő országokban igyekeztek megszerezni s miután területet nem foglaltak, a zsákmány volt a harcz, a győzelem természetes díja.

Hogy később e kalandozó hadjáratok gyakran egyszerű rabló és zsákmányoló vállalatokká fajúltak, az bizonyos és a későbbi időkből nemzeti vállalatoknak nem tekinthető más, mint az ország védekezése a németek ellen 907 és 910, 932 és 955-ben.

E kalandozó hadjáratokat nem volna czélszerűtlen hadszínhelyek, vagy övek szerint csoportosítani; könyvünk krónika-jellege azonban megkívánja, hogy azokat időrend szerint említsük föl; a

kisebbeket futólagosan, a fontosabbakat vagy érdekesebbeket részletesebben vázolván.

Külföldi hadjáratok Árpád alatt.

Az olaszországi hadjárat 899-ben. Németországnak 899.
közel határos vidékeit már a honfoglalás folyama alatt bekalandozván, első nagyobb és önálló hadjáratuk tárgya a dúsgazdagnak hirdetett Olaszország volt. Már kora tavaszszal útnak indúlván, a Brenta folyón átkelve, benyomultak Olaszországba s a megerősített Aquileját és Veronát mellőzve, egy kisebb oszloppal Velencze, a főerővel pedig Milanón át Pavia felé nyomúltak elő.

Időközben azonban **Berengár** olaszországi király, Liutprand tudósítása szerint, hatalmas, a magyarok főoszlopának erejét háromszor meghaladó sereget gyűjtött össze s vele a magyarok visszavonulási vonalát elvágni s őket megsemmisíteni szándékozott. A magyar vezérek, belátva a helyzet veszedelmes voltát, a harcz elől kitérni akarának s miután Berengár nem nyomban támadott, a visszavonulás annyiban sikerült, hogy a magyar hadak az olaszokat kikerülve, északkeleti irányban elvonultak; az Adda folyónál azonban utólérte őket Berengár, minélfogva már a folyón való átkelés is nagy veszteségekkel járt, a túlparton pedig a helyzet még veszedelmesebbé vált, mert Berengár hadai a fáradt lovaikon már csak alig haladó magyarokat körülfogni készülének.

A magyar vezérek ekkor a nyert gazdag zsákmány visszaadása mellett szabad elvonulást kértek Berengártól; de ez a magyarok megsemmisítését biztosra vélvén, az ajánlatot el nem fogadta, minek folytán a magyarok a visszavonulást — most már folytonos harcz árán — egész a Brenta folyóig folytatták. A magyar had még átkelt e folyón is, de erősen megfogyatkozva és végkép kimerűlve vala. Ez elcsüggedésben a magyar vezérek Berengárnak a szabad elvonulás föltétele alatt állítólag nem csak az összes zsákmány, de sőt lovaik és fegyvereik átadását is felajánlották azon fogadással, hogy Itália földére többet nem lépnek. De mind hiába. Az elbizakodott és vérszemet kapott olaszok ez ajánlatot is elvetették. A magyarok ez állítólagos csüggedése merőben ellenkezik

899. őseink természetével, s a lovak kimerülésével sem igazolható; hisz az üldözőnek, ha az ellenség nyomában akar maradni, csak annyit kell futni, mint az üldözöttnek, a magyarok lovai pedig sokkal jobbak voltak. A magyarok elcsüggedése nem tekinthető tehát egyébnek *olasz föltevésnél*; a valószínűbb az, hogy a magyarok csak *kedvező harczteret* s *jó alkalmat* akartak nyerni.

A brentai csata 899 szept. 24. Kétségbeesett élet-halál harcznak kellett tehát bekövetkezni, mert arra, hogy magukat foglyul adják, a magyar táborban nem gondolt senki. A magyar vezérek rövid hadi tanács után elhatározák, hogy az ellenséget, mely a hosszas alkudozásban kifáradva étkezéshez látott, nyomban megtámadja.

Brenta. A két sereget a **Brenta** folyó választván el, a magyar vezérek két szárnyhada a legnagyobb csendben az olasz tábor alatt és fölött átkelt a folyón, majd ugyanezt cselekedte a derékhad is, és erre az egész magyarság három oldalról a mit sem sejtő ellenséges táborra rontott. A kitünően lőtt nyilak ezrei és a magyarok vad csatakiáltása borzasztó zavart támasztának az olasz táborban; a gyalogság ijedten kapkodott fegyvereihez, a lovasság lovait kereste, melyek nagy részét a magyar szárnyhadak kézrekerítették, s iszonyú mészárlás után, melyben Liutprand szerint 20,000 olasz vérzett el, Berengár serege szertefoszlott és vad futásban keresett menekülést.

A magyarok ezután bekalandozták egész Felső-Olaszországot, s a telet is ott töltvén, majd az összes városokat megsarczolták
Velencze. vagy kifosztották. Kivételt csak **Velencze** képezett. A hadjárat elején ide indított oszlop ugyanis behatolt a Lagunákba, de midőn a magyarok magát Velenczét akarták megtámadni, **Péter** velenczei doge hajóhada által junius 29-én visszaverettek.

A 900-ik év tavaszán sikerült végre Berengárnak a magyarokat, nagy összeg pénz és egyéb ajándékok fölajánlásával visszatérésre bírni; de Felső-Itália még hosszú időn át sínylette a majd egy évig tartó pusztítás következményeit.

900. **A bajor hadjárat 900-ban.** Arnulf császár 899-ben elhalálozván, utóda a gyermek Lajos alatt Németországban viszályok támadtak. A magyarok ezt fölhasználva betörtek Bajorországba
Regensburg. s a többek közt a Szent-Flórián kolostort és **Regensburgot** is fel-

dúlták. Luitpold keleti határgróf rögtön sereget gyűjtött a magyarok ellen, de mire a német sereg fölkészült, a magyarok már az országból kivonúltak; Luitpold és társa Richard passaui püspök már csak azon kisebb csapatot érték utól, mely a Duna balpartján kissé hosszasabban időzött. A bajorok e kis magyar csapatot megtámadva a Dunának szoríták; a menekülők közt sok elveszett és az évkönyvek a magyarok veszteségét 1200-ra teszik. Luitpold hasonló betörések megakadályozására az Enns folyó mellett várat építtetett, mely **Ennsburg** nevet nyert. 900. Ennsburg. 901.

A karinthiai hadjárat 901-ben. Talán az Ennsburg keletkezése terelte őseink figyelmét a tovább délre fekvő irányra, mert a következő évben a magyar hadak már nem a Duna völgyében törnek be Németországba, hanem útjokat Karinthiának veszik.

Alig jutottak azonban a magyarok Lajbachon túl, midőn Eberhard határgróf, Gottfried merani herczeg és az aquileai patriárcha útjokat állották. Az ütközet **Lajbach** közelében *április 11-én* ment végbe, s a győzelem a német évkönyvek szerint a birodalmi hadaké, a mi krónikáink szerint azonban — melyeket Dandulo olasz krónikás is támogat — a magyaroké volt. A magyarok nagy veszteséget szenvedtek, de a németek még többet; Eberhard és Gottfried elestek, a patriárcha pedig csak futással menekült. A magyarok ezután bekalandozták Karinthiát, Krajnát és Stiriát. Lajbach.

A morva-, bajor- és szász hadjáratok 902—906. 902—906. A *morva hadjárat* 902-ben mintegy folytatása a honfoglalásnak és bevezetése a nagy morva birodalom megdöntésének. Ez 905 vagy 906-ban következett be. Részletes tudósításunk ugyan e harczokról nincs, de az évkönyvek egyértelműleg bizonyítják, hogy a morva birodalmat a magyarok döntötték meg. 907-ben Szvatopluk fiai már nem voltak életben, s birodalmuk végkép meg volt semmisítve.

A 903 és 904. évi *bajor hadjáratok* közül az elsőben őseink az évkönyvek szerint, «kemény csatákat vívtak», de ezek lefolyása ismeretlen. A második, **Csörsz** vajda (vagy Kusaly?) hadjárata, arról nevezetes, hogy a bajorok a magyar vezéreket egyezkedés ürügye alatt vendégségbe hiván, azokat orvul legyilkolták, a magyar sereget pedig, mely harczra készületlen s vezéreitől megfosztva vala, rajtaütéssel megtámadván, teljesen szétverték.

906. A 906. évi *szász hadjáratról* tüzetesebb leirás nincs; a német évkönyvek róla csak röviden emlékeznek meg.

907. A következő 907-ik évben a honfoglaló *Árpád fejedelem meghalt*. Sirhelyét maig hiába keressük.

Külföldi hadjáratok Zsolt alatt.

907. **A Németország elleni védő harcz 907-ben.** Árpád fejedelem halála azok számára, kik **III. Lajos** helyett Németországot kormányozták, a legalkalmasabbnak tetszett arra, hogy a kellemetlen szomszédságtól megmeneküljenek, s mint hajdan Nagy Károly császár az avarokat, egy nagy csapással akarták a magyarokat megsemmisíteni.

E czélból összegyűjtötték Németország erejét és hatalmas sereggel vonultak föl az Enns folyó mögött Ennsburgnál, hol junius 17-én maga Lajos király is megjelent. A hadműveleti terv, melyben a német vezérek megállapodtak, szintén azonos volt Nagy Károly tervével s abból állott, hogy a német haderők *három oszlopban* nyomulnak be Magyarországba: a baloszlop **Luitpold** bajor herczeg parancsnoksága alatt a Duna balpartján, a jobb oszlop **Ditmar** salzburgi érsek alatt a Duna jobbpartján, a középoszlop végre, melynek egyszersmind a sereg élelmezése is feladata volt, azonkívül pedig a két szárnyoszlop közt az összeköttetést közvetítette, hajóhad segítségével magán a Dunán. Ennek parancsnoka a király rokona, **Sieghard** herczeg, volt. A *király* a tartalékkal Ennsburgnál maradt vissza.

Ha a németek azt hitték, hogy Árpád halála és a gyermek **Zsolt** fejedelemsége meghasonlást fog a magyarok közt előidézni, mi azután leveretésüket nagyban megkönnyíti, úgy ebben alaposan csalódtak. A fejedelem nevében kormányzó **Lél, Bölcs** és **Botond** hivó szava talpra állította az egész magyar nemzetet, s míg a határokat csak kisebb, előretolt csapatok védelmezték, a Vág folyó mögött a magyar hadak gyorsan gyülekeztek.

A német oszlopok minden akadály nélkül értek Pozsonyig, s annak közelében a két szárazföldi oszlop megerősített táborba szállott.

A magyar vezérek elhatározák, hogy a németek elkülönített oszlopait egyenkint fogják megtámadni és pedig első sorban a salzburgi érsek által vezetett baloszlopot. 907.

A pozsonyi és ennsburgi csaták, 907 augusztus 8—12-én. Ditmár érsek **Pozsony** melletti táborát augusztus 8-án erős viharként lepte meg a magyarok serege s a bajorok a nyilak százezrei ellen alig bírtak védekezni. A tábor erős sánczai azonban föltartóztatták a támadókat, s az első roham, bármily hatalmas volt is az, a döntést elő nem idézte. Pozsony.

A magyarok ekkor más módhoz folyamodtak. Nem indítottak újabb általános rohamot, hanem a németek táborát minden oldalról kisebb csapatokkal támadták meg; e csapatok berontottak a sánczokba, sőt magába a táborba is, majd ismét gyorsan visszavonúltak, az üldözést sűrű visszanyilazással akadályozván meg. E támadások egész nap, egész éjjel szakadatlanul folytak s másnap, augusztus 9-én a németek már annyira ki voltak merülve, hogy alig védekeztek. Ekkor indúlt meg a második általános roham, melynek ereje a német tábort teljesen megsemmisítette. Ditmár érsek, Ottó és Zakariás püspökök s még számos főpap a németek ezreivel holtan terült el a sánczok közt.

Még azon éjjel átúsztatott a magyar lovas hadsereg a Dunán, s e remek bravourral elérte, hogy a német baloszlopnak a Duna balpartján levő táborát még hajnalban, s mielőtt a salzburgi érsek seregének balsorsa felől értesülhetett volna, meglepően megtámadhatta.

Itt már az első roham teljes sikert aratott s Luitpold herczeg számos főúrral a roham alkalmával elesvén, a sereg legnagyobb része felkonczoltatott. Csak kevesen menekültek el a királyi hadhoz, Ennsburg felé.

Harmadnap, augusztus 11-én, végre a magyarok a középoszlopot támadták meg, s miután a hajóhadat fedező csapatok szétverettek, maga a hajóhad is a magyarok kezébe került. Sieghardt herczeg futással menekült Ennsburgba.

A magyar sereg nyomban követte a futamodó németeket, s **Ennsburgnál** csakhamar a királyi tartalékseregre talált. Ennsburg.

A király serege két erdő közt vett felállítást. A magyarok, midőn a németek állása felé közeledének, az erdőket jobbról és

907. balról erős csapatokkal szállák meg s csak azután rontottak a németekre. De a német sereg is támadásra indult, mire a magyarok csakhamar visszafordúltak s futni kezdének hátra felé. Lajos király hada, örvendvén az alig remélt sikernek, mohó hévvel kezdé az üldözést, midőn csak egyszerre az erdőkből mindkét oldalról magyar hadak törtek a németekre, míg ugyanakkor a magyarok főcsapata is hirtelen visszafordúlt, s az üldözőknek útját állta.

A harcz most csak rövid ideig tartott, a németek szétverettek és Lajos király serege romjaival csak nehezen menekült Passauba.

A magyarok bekalandozák ezután egész Bajorországot a Lech folyóig, számtalan kolostort dúlván föl s hamvasztván el.

Regensburg. A visszatérő magyarok **Regensburg** tájékán Schwarzenberg gróf bajor csapatára bukkantak, mely őket a Duna mellett föltartóztatni és zsákmányukat elszedni vállalkozott. A magyarok azonban a bajor hadat csakhamar szétverték s a grófot több főúrral együtt, a falakról bámuló regensburgiak szemeláttára, agyonnyilazták.

A pozsonyi és ennsburgi csaták után Németország nyitva állott a magyar hadak előtt. Már a következő évben Thüringiában és Szászországban, 909-ben pedig a frank és alemann földeken dúlnak csapataik, s a birodalmi tanács szükségesnek látja nagyobb erőket állítani a magyarok elé, hogy kalandozásaikat megakadályozza.

910. **A bajor hadjárat 910-ben.** A magyarok ez előkészületeket meghallván, elhatározák, hogy a németeket megelőzik s azonnal fölkészülve, megindultak Bajorországba.

Lajos király hada még a Lech mezőn Augsburg mellett gyülekezett, midőn hírül vette, hogy a magyarok közelednek.

Augsburg. **Az augsburgi első csata, 910 junius 10-én.** A hírt nyomban követte a magyarok megjelenése, s másnap hajnalban már a magyar nyilak üvöltése verte föl a németeket álmukból.

Az első pillanatok zavara után a németek csatarendbe állottak, s tömör soraikkal a magyarok támadását több mint két órán át sikerrel tartóztatták föl. A magyarok ekkor hátrálni kezdtek, majd midőn a németek támadásba mentek át, rendetlen futásnak eredtek.

Ámde e visszavonulás alatt csapataik egy részét a közeli

cserjékben elrejtvén, midőn a németek hadrendjüket szintén fel- 910.
bontva üldözéshez láttak, az elrejtett csapatok oldalaikba és hátukba tört, míg a megfutamodók hirtelen visszafordulván, arczban támadtak. A csatarend helyreállítása most már lehetetlen volt, s a németek nagy része lemészároltatott.

A magyarok most a Rajnáig dúltak, Lajos király pedig a békét pénzen vásárolta meg s magát évi adó fizetésére kötelezte.

A bajor hadjárat 913-ban. Már 912-ben ismét német 913.
földön, Frankhonban és Thüringiában találjuk a magyarokat, honnét még a Rajnán túl is kalandozának; de fontosabb ennél a 913-ik évi hadjárat.

Arnulf bajor herczeg az évi adó fizetését megtagadván, a magyar szövetséget gúnyosan visszautasította. A magyarok ekkor betörtek Ausztriába és Bajorországba, s mivel Arnulf erejét ennek meggátlására csekélynek érezvén, a magyarok elől a hegyekbe vonúlt, dúlásaikat még a sváb földre is kiterjesztették.

Midőn azonban zsákmánynyal dúsan megrakodva hazatérének, Arnulf **Öttingennél** a pihenő magyarokra tört, s azokat a szintén ide hívott svábok segítségével majd teljesen megsemmisítette. A német évkönyvek szerint csak harmincz, Aventinus szerint pedig egy magyar sem menekült a csatából, a mi azonban bizonyára képtelen túlzás.

Kisebb hadjáratok 915-től 932-ig. A különféle kisebb- 915—932.
nagyobb vállalatokat részletességgel nem követhetvén, az *öttingeni ütközet* és a *merseburgi csata* közé eső hadi vállalatokat a következőkben soroljuk föl:

915-ben Thüringia, Szászország és Alemannia a kalandok szinhelye; főeseménye a **fuldai monostor** fölégetése, melyet Hugi Fulda.
apát védelmez.

916 és 917-ben a hadjárat a Rajnáig, sőt azon túl Metzig terjed, s a magyarok kirabolják **Baselt** (917 január 21-én) és fel- Basel.
dúlják Elszászt és Lotharingiát.

918-ban magyar csapatok megrohanják és felgyújtják **Brémát.** Bréma.

919-ben Bajorországon át, de ezt megkimélve, betörnek az új német király Henrik szász tartományaiba.

921—22-ben Berengár hívására a magyarok *Bogát* és *Durcsák* hadnagyok vezetése alatt Felső-Olaszországba törnek, meg-

915—932. verik a Berengár ellen föllázadt országnagyok hadát és azután Közép-Olaszországban dúltak.

924-ben az orozva meggyilkolt Berengár halálát megboszulandó **Szalárd** vezér feldúlja Felső-Olaszországot s a magyarok
Pavia. március 24-én felgyújtják Lombardia akkori fővárosát, **Paviát.** Majd az Alpokon át kelve, betörnek Burgundiába és Franciaországba, egész az Atlanti tengerig kalandozván. Visszatértökben orbáncz és vérhas tizedelik meg soraikat.

925-ben ismét Szászországban dúlnak a magyarok és ekkor — egyik elfogott vezérük váltságaként — Henrik királylyal kilencz évi békét kötnek. Nem lehetetlen, hogy az elfogott vezér, mint némelyek föltételezik, maga *Zsolt* fejedelem volt,
Werlaon. mert a Henrikkel **Werlaonban** kötött békét tényleg az egész nemzet elismerte.

926-ban folyik le a svájczi hadjárat, melynek egyik részlete,
St. Gallen. a **szent-galleni** kaland, kiválóan érdekes azért, mert a magyarokról a szt.-galleni, IV. Ekkehard által irt krónika őszinte, élethű, elfogúlatlan képet ad s az egész kalandot nagy részletességgel adván elő, alkalmat nyújt őseink jellemének, szokásainak és erkölcseinek megismerésére; e tekintetben a szt.-galleni krónika fölötte becses kútfő. A hadjárat folyamán a magyar hadak bekalandozzák még Elszászt, Lotharingiát sőt északon Belgiumot is, föl-
Besançon. Verdun. dúlván **Besançont, Verdunt** s számos más várost.

927-ben Simon bolgár fejedelem elhalálozván, a magyarok a szerbekkel és horvátokkal együtt betörnek Bulgáriába s azt a magyar fönhatóság elismerésére kényszerítik.

933. **A szászországi hadjárat 933-ban.** Henrik király a werlaoni békét arra használta föl, hogy egyrészt saját országában rendezett állapotokat teremtsen, másrészt, hogy a béke lejártáig számos, jól begyakorolt hadsereget létesítsen; mintegy próbakép, hogy serege mennyire használható, megtámadta vele a daleminczi és elbamelléki szlávokat, a magyarok eddigi szövetségeseit, s e próba kitünően sikerült. A béke lejártára tehát Henrik derék, harczedzett haderővel rendelkezett, s midőn a magyarok 932 végén a szokott adóért megjelentek, Henrik ezt megtagadta.

A magyarok ennélfogva 933 tavaszán erős hadsereggel törtek be Németországba, melyet azonban olykép osztottak meg, hogy az

egyik rész Thüringián át nyugot felől, míg a másik kelet felől tör- 933.
jön Szászországba be.

Ez erőmegosztás nem bizonyúlt czélszerűnek, mert a nyugoti oszlop, midőn dúlás czéljából szerte kalandozott, Henrik harczosai által megveretett, úgy hogy csak a **Gleichent** ostromló csapattest Gleichen.
menekülhetett vissza s így a netán tervezett összeműködés lehetősége megszünt. A keleti oszlop azalatt egy szász várost, Liutprand szerint **Merseburg** várát ostromolta, melyben Henrik nővére Merseburg
is tartózkodott.

A Riade melletti (merseburgi) csata 933 márczius 15-én. Midőn Henrik a magyarok nyugoti oszlopának megveretéséről és a keleti oszlop ostromtevékenységéről értesült, hadait összegyűjtve a magyarok keleti oszlopa ellen indúlt s annak közelében **Riade** mellett ütött tábort. 933. Riade.

Hogy ez a Riade tulajdonkép hol volt, meg nem állapítható; némelyek Rietheburgnál vélik, az Unstrut mellett. A Riade nevet Widukind állapítja meg, kit jól értesültnek kell tartanunk; a küzdelem *merseburgi csatának* Liutprand után neveztetett eddig, a ki viszont tán abból következtette a helyet, mert a csata Merseburgban a királyi palota mennyezetére volt lefestve.

A magyarok az ostromot rögtön félbeszakítva nagy tüzeket gyújtottak, hogy szertekalandozó társaikat egybehívják, azután pedig portyázó csapatokat küldtek ki, hogy Henrik seregének ereje felől tüzetesebb híreket nyerjenek. Némely hagyományok Henrik seregét 12—16,000 főre teszik; a magyarok számereje ismeretlen.

A következő napon, *márczius 15-én* a magyarok szokásuk szerint rárontottak Henrik seregére, azt nyílzáporral árasztván el. De a németek az első nyílzáport paizsaikkal felfogván, ezután nyomban teljesen zárkózva ellentámadásra indultak. A magyarok most szokott harczmódjuk szerint hátrálni kezdtek, azon szándékkal, hogy a majd rendetlenül üldöző ellenség ellen hirtelen visszafordulva, azt megsemmisítik. Ámde e várakozásukban csalódtak. Henrik serege a teljes zárkózottságot az előnyomúlás alatt is megtartotta s így a magyaroknak újabb, és sikeresebb rohamra alkalmuk nem nyílt. A tervszerű hátrálás ennek folytán megfutamodássá változott, s a német hadak az ügyesen végrehajtott ellentámadással a diadalt Henriknek szerezték meg.

933. A magyarok tábora és már eddig szerzett zsákmányuk a németek kezébe került, a rabok felszabadúltak. A veszteség nagy nem lehetett, bár túlzott tudósítások azt 36,000-re teszik; de annál nagyobb volt az erkölcsi vereség, mert első izben történt, hogy a magyarok egy nagy hadserege nyílt csatában megfutamíttatott. A csatának rövid idő alatt híre ment egész Európában s az eddigi általános rettegés a magyar névtől szünni kezdett.

A németek Keuschbergben, Merseburg mellett, még maig is évről-évre hálaadó istentiszteletet tartanak a győzelem emlékére.

934—949. **Hadjáratok Zsolt haláláig, 934—949.** Bármily nagy volt is a merseburgi vagy Riade melletti csatában szenvedett vereség, ez a magyarok erejét és kalandozó kedvét korántsem törte meg.

934-ben, tehát már a következő évben, a magyar hadak — Bulgárián át valószínűleg már 927 óta szabad átvonulást nyervén — betörtek Thrácziába s egész **Konstantinápolyig** jutottak, Konstantinápoly. s tán azt is feldúlják, ha Romanosz Lakapenosz császár Theofanesz patricius útján ajándékokkal és adófizetéssel békét nem szerez.

936-ban Henrik császár meghalálozván, a magyarok ismét betörtek Németországba és a sváb és frank földet dúlták. A hadjárat további folyamán:

937-ben feldúlták az oberkircheni, fuldai és szt.-galleni monostorokat, majd a Rajnán Wormsnál átkelvén, bekalandozták ismét Elszászt és Lotharingiát, Rheims vidékét, a Champagnet, Aquitaniát és egész az Atlanti tengerig dúltak, visszafelé hasonló módon garázdálkodván.

938-ban ismét kísérletet tesznek a magyarok, hogy Szász-Wolfenbüttel. országon bosszújokat töltsék; de ezuttal sem voltak szerencsések, Dortmund. mert egyes csapataik **Wolfenbüttelnél** és **Dortmundnál** (Hunnentränke) és Westfáliában **Bilsteinnél** vereséget szenvedtek. Bilstein.

940-ben Olaszországban találjuk őket, honnét Spanyolországba mennek, a cordovai kalifa mórjai ellen szándékozván hadakozni; de e vállalatuk szerencsével nem járt.

943-ban ismét Thrácziába törnek be s a császár a békét hasonló módon vásárolja meg, mint 934-ben.

944-ben Bajorországba törnek be, de Berchtold bajor herczeg Wels. fölöttük **Welsnél** augusztus 12-én fényes győzelmet vív ki.

Az utóbbi évek szerencsétlenségei Zsolt fejedelmet a hagyo-

mány szerint annyira lehangolták, hogy 947-ben fia, **Taksony** javára lemondott; Konstantin szerint azonban Zsolt után Árpád harmadik fiának Jutocsnak, **Felics** nevű fia következett s csak ezután Taksony. 934—949.

947-ben a magyarok Taksony vezér alatt Olaszországba törnek be, hol II. Berengár a béket megvásárolja; a magyarok ezután Közép-Itáliában kalandoznak s egész Otrantóig jutnak.

948-ban ismét a görög birodalom látja őket; ez időpontra teszik némelyek Bulcs és Gyula vezéreknek Konstantinápolyban történt megkereszteltetését.

Külföldi hadjáratok Taksony alatt.

Hadjáratok az augsburgi csatáig, 950—954. *950-ben* a magyar hadak az uj bajor herczeget, Henriket, keresik föl, a ki azonban fegyveres kézzel fogadja őket, még pedig, a mint az évkönyvek mondják, sikerrel, mert fölöttük győzedelmeskedett, sőt állitólag magyar földre is betört. 950—954.

951-ben átvonulnak a magyarok Felső-Olaszországon és az Alpokon át Franciaországba törnek be és előbb a Rhône, majd a Loire vidékét pusztítják, ősz felé ugyanazon úton térvén vissza.

954-ben az Ottó király és Henrik bajor herczeg ellen kitört lázadások ismét Bajorországba viszik a magyar fegyvereket. De bárha ez alkalommal Bajorországot szövetségesük, Henrik herczeg számára biztosíthatták volna, s annak önállósága Magyarországnak is nagy hasznára válhatik vala, a magyar vezérek a harczot Ottóval nem veszik fel, hanem Lotharingiába, Burgundba, majd Franciaországba és Belgiumba kalandoznak. Ámde Ottó ezalatt meghódította Bajorországot, lecsendesítette a lázadókat s egész Németországot hatalma alá hajtotta.

Az augsburgi második vagy a lechmezei csata, 955 augusztus 10-én. A magyar vezérek a mérkőzést a megelőző évben ugyan kikerülték, de ez el nem maradhatott, mert **Ottónak**, ki a római császári koronára is számított, az ország belügyeinek rendezése után mi sem lehetett sürgősebb, mint a magyarokkal leszámolni. Úgy látszik, hogy ezt a magyar fejedelem és 955.

955. kormánya is érezték és miután maguknak a németországi viszonyok felől követség útján tájékozást szereztek, *955 nyarán* a németeket a támadásban megelőzendő, nagy számú sereggel betörtek Bajorországba.

Az *augsburgi* vagy *lechmezei csata* számos részlete ismeretes, sokkal inkább, mint a merseburgié, de van azért e csata lefolyására nézve is sok homályos pont, melyeket az évkönyvek és krónikák nyomán teljesen földeríteni nem lehet.

A magyarok serege, melyet német krónikások 100,000 főre tesznek, két oszlopban nyomúlt be Bajorországba; de míg a **Botond** által vezetett kisebb oszlop a Majna és Rajna vidékén kalandozott, a **Bulcs** és **Lehel** vezérlete alatt álló déli főoszlop Augsburgnak tartott. Mások szerint — s ezt mi is valószínűbbnek tartjuk — csakis Bulcs és Lehel serege nyomúlt be ez alkalommal, Botond rajnai hadjárata pedig más időre teendő. Ha elfogadjuk ugyanis azt, hogy a 955. évi hadjárat nem egyszerű rablóhadjárat, mint a többi, hanem a 907, 910. és 933. évi hadjáratokhoz hasonló országos vállalat, úgy lehetetlen föltételeznünk, miszerint az erőmegosztást, mely már Merseburgnál oly gyászos következményekkel járt, újból alkalmazzák s az erő harmadrészét szertekalandozni küldjék akkor, amikor a nemzet életére fontos döntés áll a küszöbön.

Augsburg. **Augsburgnak** a magyarok általi ostromlását alig tekinthetjük egyébnek, mint az idő hasznos eltöltésének addig, a míg a német hadsereget portyázó csapataik fölkeresik. A megszállás *augusztus 8-án* történt, és a gyönge védőművekkel bíró város másnap már, bár azt **Udalrik** püspök saját dandárával és a város polgáraival vitézül, és kitartóan védelmezte, az általános roham előtt állott, midőn a magyarokhoz futár, Berchtold gróf, Arnulf fia, érkezett, jelentvén, hogy **Ottó** király serege Ulm felől közeledik.

A magyarok az ostrommal rögtön felhagyva, a sereget kürtjelekkel rögtön összegyűjtötték, s a vezérek tanácsa elhatározta, hogy Ottó seregét nem a város alatt várja be, hanem elébe megy és a csatát a nyílt mezőn fogadja el. Hadi tervként megállapíttatott, hogy míg a magyar fősereg a város, tehát észak felől támad, addig a sereg egy része az éj folyamán a Lech folyón átúsztatva, az ellenség oldalába és hátába kerüljön.

Mert Ottó serege, melyet a német évkönyvek — nyilván,

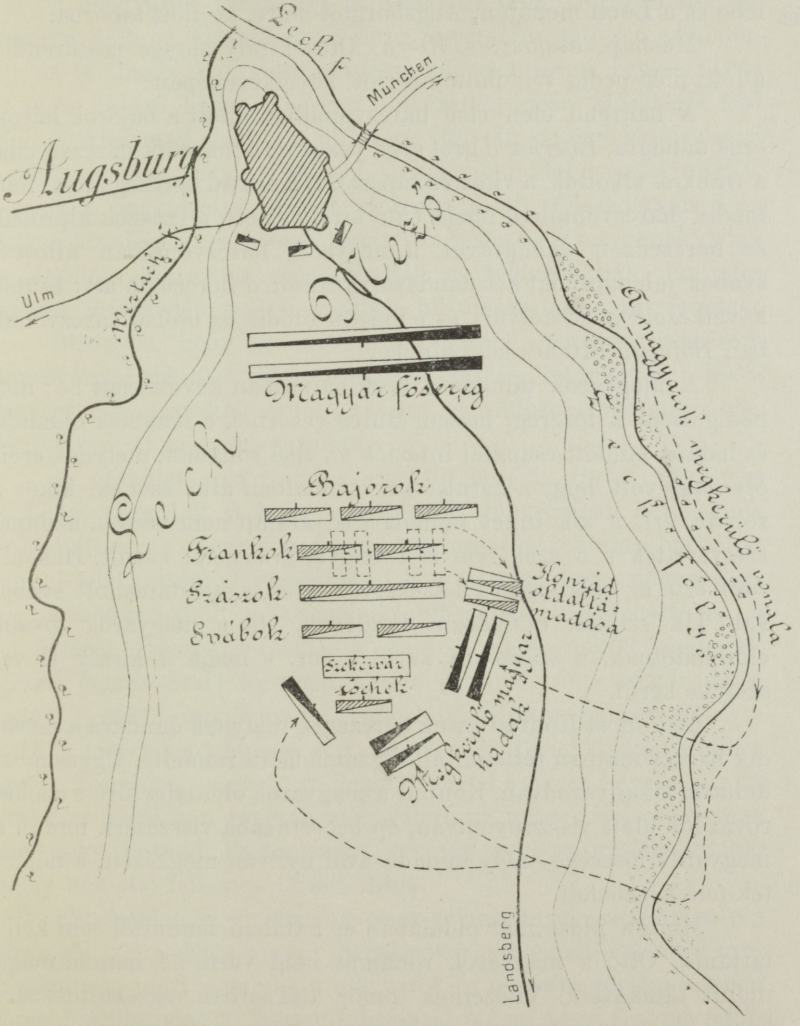

Az augsburgi második, vagy a lechmezei csata
995 augusztus 10-én.

955. hogy a német dicsőséget növeljék, — csak 15—20,000 főre tesznek, augusztus 9-én csak alkonyat felé érkezett a magyarok közelébe és a **Lech mezején,** Augsburgtól délre, szállott táborba.

Lech mező.

Másnap, *augusztus 10-én,* Ottó király serege csatarendbe állott, még pedig Widukind szerint, következőképen:

A hadrend élén első harczvonalban állott a bajorok három erős dandára, *Eberhard* gróf által vezetve; a második harczvonalat a frankok alkották, a vitéz és tapasztalt **Konrád** herczeg alatt; harmadik harczvonalban maga *Ottó* király állott, a szászok kipróbált és harczedzett dandárával, a negyedik harczvonalban állott a svábok (alemannok) két dandára, *Burkhard* herczeg alatt; ezután következett a szekérvár, és e mögött ötödik és utolsó harczvonalban *Boleszláv* 1000 cseh bajnoka.

A magyarok támadása kora hajnalban következett be; még pedig nem a fősereg, hanem **Bulcs** vezérnek a németek oldalába és hátába küldött csapatai intézték az első rohamot, melynek ereje oly nagy volt, hogy a hátulsó harczvonalban álló csehek, kiket a roham ért, s kik innét támadást egyátalán nem vártak, azonnal szétverettek s a szekérvár is a magyarok kezeibe került. Hasonló sors érte az oldalban és a szekérvár felől is megtámadott svábokat, kik szintén oszladozni kezdének. Ha a magyarok tovább előrehatolnak, a szászokra kerül a sor, s maga a király is veszélybe kerűl.

Ottó most Konrád frank herczeget, melynek dandára a második harczvonalban tétlenül állott, támadásra rendelte. Ügyes mozdulattal kikanyarodván, Konrád a magyarok oldalába tört, s azokat rövid idő alatt visszanyomván, ép beosztásába vísszatért, midőn a magyarok főserege, mely támadásával nyilván megkésett, a németek felé közeledett.

Miután most már oldalában és hátában semmitől sem kelle tartania, Ottó a magyarok rohamát nem várta be, hanem maga indúlt támadásra. Vitézeinek tömör alakzatban végrehajtott zárkózott és súlyos rohama csakhamar áttörte a magyarok sokkal lazább hadrendjét s evvel a harczot eldöntötte. A magyarok a kézi tusát, melyben a németek nehéz fegyvereikkel szintén előnyben valának, nem soká állották s hátrálni kezdének.

Ámde a Lech folyón csak egy híd volt, Augsburgtól keletre,

s így a visszavonulók közűl igen sokan a Lech folyónak tartottak s 955.
mivel átkelésre kedvezőtlen helyekre jutottak odavesztek.

A magyarok vesztesége a csatában nem volt túlnagy, de nagygyá vált az által, hogy a sereg úgyszólván teljesen szétbomlott, és ez állapotában visszacsapásra képtelen levén, egyrészt Ottó nyomon üldöző hadai, másrészt a győzelem hírére elősereglő föld népe martalékává lett. Az üldözést Ottó az évkönyvek tanúsága szerint nemcsak nagy kitartással, de nagy gonddal is eszközöltette, a számos harántfolyó hídjait, dereglyéit stb. fölszedetvén s az átjárók közelében csapatokat rendelvén lesbe, a kik a menekülőket az átkelés alkalmával megtámadják és felkonczolják. Ez jeles katonai intézkedés, melynek hatása bizonyára igen nagy lehetett.

Bizonyos, hogy az augsburgi csatából a seregnek csak futó maradványai érkeztek vissza a hazába, vezérei, hadnagyai, a kik a tömeget összetartották volna, részint az üldözés folyamán odavesztek részint fogságba jutottak.

Az utóbbiak közt voltak a sereg fővezérei is, *Bulcs* vagy Bölcs és *Lehel* vagy Lél, a kiket az üldözők Henrik bajor herczegnek szolgáltattak ki. Henrik a magyar fővezéreket oktalan barbarismussal felakasztatá. A hagyomány és a monda, úgy a németeknél mint a magyaroknál, sokat foglalkozott az augsburgi csatával, a két fővezér gyászos sorsával, a csatából megmenekült magyarok itthoni fogadásával; történeti alapja azonban sem annak nincs, hogy a csatából csak 7 magyar menekült volna meg, mert ez egyszerűen mesés képtelenség, sem annak, hogy Lehel kürtjével ütötte agyon Konrádot, mert tény, hogy Konrád a harcz folyamán nyil által lőn halálosan megsebezve, valamint nincs bebizonyítva az sem, hogy Botond, az augsburgi vereség megbosszulására 20,000 fogoly németet felkonczoltatott volna.

Kétségtelen, hogy Magyarország az augsburgi csatában súlyos vereséget szenvedett s a csata joggal nevezhető világtörténelmi fontosságúnak, mert nemcsak a magyarok és németek történelmében képez forduló pontot, hanem kihatással bír az egész Európa fejlődésére. A magyarok nem lépik át többé Németország határait, sem Olaszországét, mi a német császári hatalom megszilárdulását vonta maga után; úgy Németország, mint a többi nyugoti országok fejlődése minden további háborgatás nélkül mehetett végbe.

955. De még sokkal üdvösebb volt a külső kalandozó hadjáratok megszünése Magyarországra, mert a magyar nemzetet állandó megtelepedésre, a föld művelésére s az ujonnan szerzett haza megvédelmezésére utasította. A nyugoti népekkel való béke és barátságos érintkezés csakhamar utat nyitott hazánkban a kereszténységnek és a nyugati civilisatiónak.

Mindamellett jó, hogy az átmenet nem volt hirtelen s hogy a magyar kalandozások nem egyszerre szüntek meg, mert ez könnyen válságot idézhet vala elő. Jó, hogy az elzárt nyugot helyett némi kárpótlást nyújtott a kelet, melyen a nemzet harcz- és kalandvágyó népe még egy ideig magát kitombolhatta.

958—970. **A keleti hadjáratok, 958—970.** A byzánczi császárság gyönge kormánya csak ajándékokkal és adófizetéssel tudta a magyarokat eddig is távol tartani s így nem csodálkozhatunk azon, hogy a magyarokat az augsburgi csatát követő időszakban gyakran találjuk görög földön, bár vállalataik most már itt is csak ritkán szerencsések.

958-ban elözönlik Thrácziát, s már a birodalmi fővárosig jutnak, midőn Pothosz hada őket éjjeli rajtaütéssel megtámadván, zsákmányukat elszedte és foglyaikat fölszabadította.

961-ben a görög vállalat teljesen hasonló lefolyású volt.

966—968-ban kisebb csapatokban és szerencsével pusztítanak Thrácziában; — valószinűleg ez időszakba kellene tennünk Konstantinápoly. Botond vezérnek **Konstantinápoly kapuja** előtti kalandját, melyről krónikáink oly elragadtatással szólanak, ha történeti alapját is meglelnők.

970-ben pedig az oroszokkal, bolgárokkal és besenyőkkel együttesen harczolnak *Bardosz* görög vezér ellen, ki a szövetségeseket Arcadiopolis. **Arcadiopolis** mellett megverte.

E hadjáratot tekinthetjük a külföldi kalandozó hadjáratok *utolsójának;* ezentúl a magyarok kalandozásai megszünnek s a Taksony után következő **Géza** fejedelem idejébe eső

984. *984. évi* hadjárat, melyben a magyarok előbb Pilgrin passaui püspök jószágait feldúlják, majd pedig Luitpold határőrgróf által Mölk. **Mölk** várától ostrom útján megfosztatván, egész a **Szárhegyig** (Kahlenberg) visszaszoríttatnak, inkább *végvidéki védőharcz,* s a külföldi kalandozó hadjáratok közé nem számítható.

MÁSODIK FEJEZET.

A KIRÁLYSÁG HARCZAI AZ ORSZÁG FÜGGETLENSÉGEÉRT.

Források. *Kézikönyvek:* Horváth Mihály, Szalay László, Pauler Gyula és Szilágyi Sándornak az I. fejezetben már idézett művei. *Kútfők és monográfiák:* Szent István és Szent Gellért legendája, magyarra fordította Szabó Károly, A Nemzeti Krónika, Árpádkori oklevelek. Az altaichi évkönyvek (Annales Altahenses) a legfontosabb külföldi kútfők. Kiss Károly «Nemzeti függetlenségünk védelmezése III. Henrik ellen». Hadtört. Közlem. 1891. Német monografiák: Strehlke és Meyndt munkái.

Belháborúk.

Géza fejedelem és a magyarok első királya, **Szt.-István** uralkodása a béke és a szervezkedés időszaka. A magyar nemzet, a külföldi kalandozásokról lemondva, egész erejét a haza biztosításának, az ország különféle viszonyai rendezésének szenteli. A nemzet fölveszi a kereszténységet, a királyság megalapíttatik s mint központi hatalom intézi a nemzet sorsát.

E békés munkálkodást háború zaja, többnyire a pogány vallás küzdelme a kereszténység ellen, csak ritkán szakítja meg.

Igy közvetlen Géza fejedelem halála után, 998-ban, **Koppány** vezér fölkel Géza utódja István ellen, hogy őt és vele a kereszténységet megbuktatván, a pogányság, az ős magyar vallás uralmát visszaállítsa. István seregét a kipróbált, tapasztalt **Vecelin** gróf vezette, maga pedig, *Hunt* és *Pázmán* lovagok által kisérve, vett részt a **Veszprémet** ostromló Koppány ellen vívott csatában. A Szt.-György és Szt.-Márton lobogója alatt harczoló seregé lett a győzelem, 998. Veszprém.

998. maga Koppány elesett s teste négyfelé vágatván, az ország négy részében függesztetett fel.

1003. Majd a koronázás után néhány évvel, 1003-ban, **Gyula** erdélyi vajda, az utolsó magyar törzsfő, tett hasonló kísérletet, hasonló eredménynyel; Gyula nejével és két fiával fogságba került s végül mégis kénytelen volt a keresztséget fölvenni.

A Gyula elleni hadjáratnak mintegy folytatása volt az, melyet István **Kean**, a Gyulával szövetségben álló bolgárok és bessenyők vezére ellen indított s szintén győzelmesen fejezett be; más források szerint azonban e háború szoros összefüggésben van a nagy görög-bolgár háborúval, melyben István serege Vazul császár szö-

1018. vetségében 1018 táján vett részt s így a bolgárokat leküzdeni segédkezett. Ez alkalommal a sereg tömérdek zsákmányt nyert; maga István Szt.-György ereklyéit vette osztályrészül.

1029. Végül részben hasonló természetű az **Ajtony** vagy *Ahtony* ellen vezetett hadjárat. Ajtony, mint a hagyománybeli Glád örököse, a Maros és Duna közt levő terület fölött uralkodott s midőn Gyula leveretésén megrettenve, a bolgárok meghódítója, II. Vazul görög császárnak fogadott hűséget, nemcsak a nyugoti vallás, de az ország egysége ellen is vétkezett. Megbüntetésével s országának visszahódításával István **Csanád** vezért bízta meg, ki korábban maga is Ajtony alatt vezérkedett.

Nagyősz. A küzdelem 1029-ben a **nagyőszi** síkon Oroszlámos közelében ment végbe. Ajtony legyőzetett s életét is vesztvén, feje Esztergom várfokára tűzetett.

A német háborúk István, Péter és Aba Sámuel idejében.

A felsorolt hadi eseményeknél nagyobb fontosságú a Németország ellen folytatott küzdelem. Az augsburgi csata óta, melyben először állott az egész egyesített németség a magyar hadakkal szemben, a magyar nemzet a német királysággal háborút nem viselt s a viszony a két nemzet közt, kivált István házassága folytán, barátságos volt. Midőn azonban a német trónra II. Henrik, István sógora, halálával **II. Konrád** került, a ki nagyravágyó s harczias fejedelem levén, fejét egy újabb világbirodalom

alakításán törte, e viszonynak szükségkép rosszabbodni kellett, 1029.
mert eszméinek megvalósítására, Magyarországnak a német császárság felsősége alá hajlítása föltétlenül szükséges volt. Igy tehát csak okot kellett a háborúra keresni.

II. Konrád hadjárata Magyarország ellen, 1030-ban. 1030.

A külső okot a háborúra az adta meg, hogy István király a császár követét, *Werner* strassburgi püspököt, kit a császár fontos megbízással Konstantinápolyba küldött, Magyarországon át nem bocsátotta, sőt mivel a király elleni fondorlatai nyilvánvalók lettek, az országból kiutasította.

Konrád elhatározta a háborút s *Břetiszláv* morva herczeggel, István pedig a lengyel fejedelemmel kötött szövetséget. A határszéli villongásokat a bajorok, a tulajdonképeni háborút azonban a magyarok kezdték meg, a bajor földet régi szokás szerint dúlni, pusztítani kezdvén.

Konrád serege julius elején Moson és Sopron közt tört be az országba, míg szövetségese Břetiszláv Pozsony felé, majd — a Duna balpartján maradva — egész Esztergomig dúlt. István fegyverre szólította a magyar nemzetet, de nem ment Konrád elé, hanem a régi szittya hadviselési mód szerint a vidéket, melyen a német sereg átvonúlt, kiköltöztetvén és elpusztíttatván, az ellenséget már evvel visszaűzte. A német seregben ugyanis csakhamar az éhség jelentkezett, majd a Fertő mocsaras vidékein keletkezett betegség, mi a császárt arra kényszeríté, hogy már a Rábától visszaforduljon.

Most törtek elő István magyarjai s a visszavonulókat folyton űzve és konczolva, a német sereget csakhamar felbomlasztották, mire az egyes csapatokban menekült hazájába. A magyarok elfoglalták **Bécset**, — melynek neve ekkor fordúl elő először a törté- Bécs.
nelemben — a császár pedig «visszatért sereg nélkül, mit sem végezve».

A következő évben a császár fia és helyettese, *Henrik* bajor 1031.
herczeg, Istvánt Magyarországon fölkeresve, megkötötte a békét, átengedvén a magyaroknak a Lajtha és Fischa közti területet, továbbá a Morva folyó jobb partját Nikolsburgig és a Tháyáig.

Nagy fontosságú dolog volt ez kétségtelenül, mert a németeknek megmutatta, hogy a magyarok egyes külföldön kalandozó

1031. hadait megverhetik ugyan, de az ország területi épségét büntetlenül megsérteni nem szabad.

1039. **Péter hadjárata, 1039—1040-ben.** Szent István utóda, Urseolo **Péter**, nem nyerte meg a magyarok rokonszenvét, sőt erőszakoskodásai miatt ellene csakhamar erős ellenzék támadt. Péter, hogy az ország figyelmét más irányba terelje, szövetségbe állott Břetiszláv cseh herczeggel *III. Henrik* német király ellen, s 1039 őszén és a reá következő télen hadaival az osztrák határgrófságot pusztíttatta.

1040. *1040-ben*, midőn Henrik betört Csehországba, Péter három magyar dandárt — talán a pozsonyit, trencsénit és nyitrait — küldött Břetiszláv támogatására s a csehek, a magyar dandárok segítségével, a németeket Csehországból csakugyan ki is szorították. Részletekkel azonban e hadjáratról nem rendelkezünk.

1042. **Aba Sámuel betörése Bajorországba, 1042-ben.** Midőn Péter 1041-ben trónjától megfosztatott, III. Henrik német királyhoz futott és annak pártfogását kérte. A magyarok által helyébe emelt **Aba Sámuel** ennélfogva jogosan tartott egy német háborútól, s midőn Henrikhez 1041. végén küidött követsége onnét ki nem elégítő válazszal tért visszsa, elhatározta, hogy a háborút azonnal — mielőtt Henrik hadait összeszedhetné — megindítja.

Előkészületeit nagy titokban megtevén, már 1042. február havában három oszlopban betört a keleti és a karinthiai határgrófságba. A király maga a főseregg el a Duna jobb partján nyomúlt elő, egyik alvezére a Duna balpartján, a másik Styriába.

Az Aba király által vezetett főssereg csapatai csendesen, majd észrevétlenül nyomúltak át a Wienerwaldon, majd február 15-én
Tulln. **Tullnnál** egyesülvén, megkezdék a dulást, mely a Traisen folyóig terjesztetett ki. A sereg azután roppant zsákmányával együtt háborítatlanúl tért vissza Magyarországba.

Kedvezőtlenebb volt a másik két oszlop sorsa. A Duna balpartján pusztító oszlop a zsákmányolást ugyan akadály nélkül hajMorva folyó. totta végre, de midőn hazafelé tért, a **Morva folyó** tájékán a keleti határőrgróf *Adalbert* és fia Lipót hadával találkozott. A magyar vezér, a helyett, hogy az aránylag csekély számú németet egyesült erővel támadta volna meg, csapatát három részre osztá, egyik a foglyokat őrzé, másik magyar módra az ellenség hátába küldetett

s csak a megmaradt harmadrész állott Adalberttel szembe. A né- 1042.
metek heves támadása azonban e csapatot szétugrasztotta, majd a
foglyokat védő csoportot is, melyet a fölszabadult foglyok is segíté-
nek felkonczolni, úgy hogy mire a harmadik csoport megérkezett,
már elkésett és társai sorsában osztozott. Maga a vezér is csak a
Morván való átúsztatással menekült, de otthon a király szemei
kitolatásával büntette meg. A karinthiai oszlop hasonlókép járt,
amennyiben a visszatérés alkalmával *Gottfried*, a karinthiai Lam-
bach Arnold fia, **Pitten** körül váratlanul megtámadta, s nagy Pitten.
részét levágván, a foglyokat és a zsákmányt tőlük elszedte.

III. Henrik első hadjárata a magyarok ellen, 1042-ben. Aba király dulásának és pusztításának hire nagy méltatlankodást szült Németországon s így Henrik a Kölnben tartott birodalmi gyűlésen a birodalom teljes egyetértésével határozta el a magyarok elleni háborút.

A német sereg, melyhez Břetiszláv cseh és Adalbert osztrák csapatai is csatlakoztak, még 1042. nyarán megindúlt Magyarország ellen. A seregben volt Péter, kit Henrik a magyar trónra visszahelyezni igérkezett, továbbá Endre herczeg, Szár László fia — a másik trónkövetelő is. A sereg számereje ismeretlen s az évkönyvek által általában «igen nagy»-nak mondatik.

A betörés Magyarországba Břetiszláv tanácsára, ki már 1030-ban egész a Garamig jutott, a Duna balpartján s körülbelül szeptember elején történt. Henrik ugyanis feldúlta előbb **Hainburg**, Hainburg.
az akkori Heimenburg várát, de a moson- és sopronvidéki lápok
közé, már csak az esős nyár miatt is, behatolni nem bátorkodván,
a Dunán átkelt és elfoglalta **Pozsonyt**, melyet feldúlt. A magyar Pozsony.
sereg ellenállást nem gyakorolt s csupán körülrajzotta, háborgatta
a németeket.

A német sereg egész a Garamig hatolt s miután a magyarok az alkudozásoknál Péter visszafogadását megtagadták, Henrik az elfoglalt terület fölé, melyet német fenhatóság alá hozni szándékozott, Endre herczeget helyezte, mellé és az elfoglalt várakba német őrséget helyezvén. Ezután Henrik nagy diadallal visszatért Németországba.

A diadalmas hadjárat azonban a valóságban teljesen eredménytelen volt, mert nemcsak hogy Péter vissza nem helyeztetett,

1042. de Endre sem maradhatott az országban, mert Aba mindjárt a németek távozása után megtámadta és kiűzte a német őrségekkel együtt. Az ország területe tehát már az év végén ismét felszabadult.

1043. **Henrik második hadjárata, 1043-ban.** Aba Sámuel a hadjárat aránylag szerencsés vége daczára belátta, hogy Henrik veszedelmes ellenfél, minélfogva 1042-ben Goszlárban, 1043-ban pedig Paderbornban és Regensburgban alkudozott a béke megkötése érdekében, de sikertelenül. Henrik a háború folytatását határozta el, még pedig ezuttal a hadjáratot nem a Duna balpartján, hanem a jobb parton, a Dunántúl vidékére tervezvén.

Támaszkodva egy jól fölszerelt hajóhadra, melyből a sereg élelmeztetett, Henrik 1043 augusztus elején újból megindúlt Magyarország ellen. Aba nem volt a háborúra elkészülve és alig tudott hirtelenében annyi erőt összeszedni, hogy a Mosoni-Kaput és a Rábcza-vonalnak Kapuvár és Abda körüli erődítéseit megszállja, serege megmaradt részével a Rába jobb partján állván föl.

Midőn pedig a németek nagy számáról értesült, daczára annak, hogy magyarjai a csatára erősen készültek, a sikerben semmiképp sem bízva, új alkudozást kezdett, mely végre békére vezetett.

Ámde a béke föltételei szigorúak voltak: Aba visszaadja az ország azon részét, melyet István a Lajthán és Morván túl a németektől elfoglalt; visszaadja a foglyokat, vagy azokért vérdijat fizet; fizet 400 márka aranyat (körülbelül 150,000 frt); visszaadja Gizella özvegy királynénak a mit tőle elvett; ad 400 prémes mentét s mindezt András napig, a teljesítés biztosítására kezeseket adván.

Bizony fényes eredmény volt ez, melyet Henrik elért, még pedig a nélkül, hogy kardját hüvelyéből kivonta volna; e mellett a mellékczélt, hogy Pétert trónjára visszahelyezze, Henrik bátran elejthette.

1044. **Henrik harmadik hadjárata, 1044-ben.** Aba nem teljesítette a béke föltételeit, de sőt midőn helyzetét az országban, összeesküvők és elégedetlenek lemészárolásával, megerősödöttnek vélte, maga készült Henriket országában megtámadni.

Mihelyt Henrik erről a hozzá menekült magyaroktól érte-

sült, a háború nyomban való megindítását határozá el, hogy Abát meglephesse. 1044 junius havában együtt voltak a császári dandárokon és a határőrgrófság csapatain kívül a bajor és a cseh hadak Ostmarkban s csendesen vonúltak a magyar határ felé. Német évkönyvek csak 6000-re teszik Henrik seregének erejét, míg ugyanakkor a magyarokét 200,000-re, mi nyilvánvaló és otromba képtelenség. Bizonyos, hogy Aba serege, melyet Győrnél összpontosított, a németekénél számosabb volt, de ily aránytalanságról szó sem lehet. Oly gyáva nyulak a magyarok sohase voltak, hogy kétszázezernyi seregöket hatezer német megverje. 1044.

A magyar elégületlenek szintén Henrikhez csatlakoztak.

Aba a németek közeledéséről, erejéről és terveiről értesülvén, Henriknek békét és a tavalyi béke föltételeinek busás tteljesítését ajánlotta, de azon föltétel alatt, ha a hozzá menekült magyarokat kiadja. Henrik azonban tárgyalásokba nem bocsátkozott, hanem Sopron felől, a Fertőtől délre, az országba betörött és Abát csatára hívta. A megállapodás abban történt, hogy az ellenséges seregek *julius 3-án* a Fertő és a Hanság mocsaraitól délre (tehát körülbelül Kapuvár és Nyék közt) találkoznak. Aba azonban a dolgot jobban meggondolván, miután egyrészt saját helyzetét a Rábcza és Rába vonalaktól nyugotra hátrányosnak tartotta, másrészt a németeket a folyók és mocsarak közé csalván, Henrik seregét megsemmisíthetni vélte, a kitűzött időben és helyen nem jelent meg.

Henrik ennek folytán tovább nyomúlt előre. Az alsó folyásában a magyarok által megtorlasztott Rábcza Babothnál útját állta ugyan a németeknek, de csak rövid időre, mert a Henrik táborában levő magyarok a sereget a Rábczán fölfelé, majd egy gázlón a folyón átkalauzolták. *Julius 5-én* Henrik Árpásnál a Rábához érkezett s azon átkelve, a mai koronczó-győri úton vonúlt előre. A német sereg 17 csapatban nyomúlt elő — miből egy író annak számerejét 17,000 főben véli megállapítandónak — s Ménfő tájékán váratlanúl a magyar seregre bukkant, mely a síkságot elözönlötte.

Aba Sámuel itt szándékozott a harczot elfogadni.

A ménfői csata, 1044 julius 5-én. A ménfői csata kritikusai kifogásolják, hogy Aba király miért nem állotta útját a németeknek már a babothi sánczoknál, tehát a Rábczánál, továbbá Ménfő.

1044. hogy miért választotta a ménfői síkot, mely cselvetésre stb. nem alkalmas. Az elsőnek természetes oka az, hogy Aba nagyszámú lovas seregét a Rábcza, Rába és a Hanság által képezett szűk térre veszély nélkül nem vihette, ha pedig ez állásban délfelől még meg is kerülik, a veszély még sokkal nagyobb. A másikat ismét a nagyszámú lovasság magyarázza meg, mely a ménfői síkon elég fejlődési és harcztéret nyert, mi máshol hiányzott. Kérdhetnők azonban, hogy miért nem támadta meg Henrik hadát a Rábán való *átkelés közben?* Nos, ennek magyarázatát is megleljük Aba király azon elbizakodásában, hogy ő, Pauler szerint, Henriket nemcsak megverni, hanem *seregét megsemmisíteni* is akarta. Ha Aba király valóban oly nagy túlerővel rendelkezett, mint azt a németek fennen hangoztatják, akkor Aba e szándéka nem is volt elbizakodás, hanem jogos törekvés s akkor úgy a csatatér megválasztása, mint a követett eljárás helyes is volt. A dolog azonban más véget ért.

Henrik seregét a Rábán való átkelés után azonnal csatarendbe állítá s a német harczmód szerint, tömör, összetartó oszlopokban nyomúlt elő, míg a magyarok széles arczvonalban, a szárnyakat az ellenség átkarolására ívalakban előre tolva, közeledtek. A magyarok ép az első nyílzáport készültek a németekre zúdítani, midőn hirtelen szélvihar támadt és a port, mint óriási felhőt, a magyarok szemei közé hajtván, ez a nyilazást megakadályozta. A magyarok tehát a bevezető nyílharcz nélkül voltak kénytelenek a rohamot végrehajtani, mi ennek folytán hatástalan volt; nem igen boldogúlhattak a kézi tusával sem, melylyel a tömör sorokban álló, nehéz fegyverzetű németek és csehek ellen nem sokra vitték. Mindamellett valószinű, hogy a győzelem Abáé, mert a számbeli nagy túlerő végre is csak érvényesül, ha a döntő pillanatban Aba seregének nagy része a királyt cserben nem hagyja; pedig ez történt. A népszerűtlenné vált zsarnokot a magyarok seregestől hagyták el s zászlóikat a földre dobva vagy Henrik mellé állottak, vagy a csatateret elhagyták.

A magyar sereg hadrendje erre rögtön felbomlott és a király híveivel együtt futásban keresett menedéket. Tömérdek esett most el a futás alatt, még több került fogságba, mert Henrik az üldözést 6 mérföldre folytattatta. A németek kezébe került Aba aranyos

ländzsája, a főhatalom jele, is. A németek vesztesége jelentéktelen volt, mi a csata e lefolyása mellett természetes is. 1044.

Henrik az üldözés befejeztével szőrruhába öltözve, mezitláb, térdelt a feszület elé, Aba és népe pedig futott a Tisza felé.

A német sereg elfoglalta **Győrt**, hol Aba neje, gyermekei és kincsei kerültek a győzők kezei közé, majd Henrik formaszerű diadalmenetben vonúlt Székesfehérvárra, a királyi székvárosba, hol Pétert trónjára visszahelyezé, s magával vivén Aba ländzsáját és Magyarország koronáját, hazájába visszatért. A ländzsát és koronát Henrik azután a pápához Rómába küldé. Győr.

Abát Péter nemsokára elfogatta és kivégeztette.

1045 május 26-án pünkösd vasárnapján, Péter és vele Magyarország meghódolt a Fehérvárra hívott Henrik, mint hűbérúr előtt. Magyarország tehát — habár csak rövid időre is — a német császárság hűbéres tartománya lőn.

Ez volt a ménfői csatavesztés következménye.

A német háborúk I. Endre és I. Béla idejében.

Az 1046-ik évi forradalom letaszitá Pétert alig elfoglalt trónjáról s helyébe a csanádi gyűlés Szár László fiát, **Endrét**, hívta meg a trónra. Midőn Endre Magyarországba jött, a *Vatta* által fölidézett pogány reakczió űlte véres orgiáit, melynek *Szt. Gellért* püspök is áldozatúl esett; Endre ezt rögtön meg nem gátolhatta, de midőn testvére, a szintén pogány hitre visszatért Levente halálával a pogányság főtámaszát elveszítette, a kereszténységet az országban ismét helyreállította. 1046—1049.

Mindent elkövetett Endre egyszersmind arra is, hogy III. Henrikkel békés viszonyt tartson fenn s őt Péter trónfosztása és halála miatt minden módon kiengesztelni igyekezett; de hiába. Henrik új háborút határozott Magyarország ellen, Péter és a németek legyilkoltatásáért és a pogányság által a keresztény hit ellen elkövetett merényletért, mint nemkülönben azért, mert nem volt valószinű, hogy Endre, ha a trónon megmaradni akar, a császárnak Magyarország fölötti fenhatóságát elismerje; ha ezt teszi, Péter sorsára jut.

1046—1049. Szerencsére, Henrik a birodalom viszályai által több éven át le volt kötve s így Endre időt nyert. Ezt egyrészt a keresztény vallás és a belviszonyok megerősítésére, másrészt a harczképesség emelésére fordította. Ez utóbbi tekintetben kitünő segítője lőn testvére, a hadban jártas, hősies lelkületü és harczedzett **Béla,** kit Lengyelországból behívott, neki vezéri czímen az ország egy harmadát (az északnyugotit) átadta s örökösévé nevezte.

A háború nemsokára kitört.

1050. **A hainburgi hadjárat 1050-ben.** A magyarok és németek közti főküzdelemnek a hainburgi hadjárat csak mintegy előjátékát képezi s benne nem is a két nemzet ereje, hanem csak alárendelt hadak jutnak összeütközésbe.

Gebhard, regensburgi püspök, tisztán harczvágyból, különös ok nélkül, 1050. tavaszán betört az ország nyugoti határain s dús zsákmányt szerzett. A magyarok nem késtek a kölcsön visszaadásával s berontva az Aba által átengedett s Henrik által új határgrófsággá tett területre, a Neumark-ba, azt feldúlták, fővárosával Hainburg. **Hainburggal** együtt, melynek templomát is szétrombolták.

Henrik természetesen ez eseményt kihívásnak tekinté s birodalmi gyűlést tartván Nürnbergben, a magyarok elleni háború határozatba ment.

Még ez év augusztus végén fölkészültek a birodalom délkeleti részének hadai s a később a császár által vezetendő nagyobb hadjárathoz hadászati alapot szerzendő, szeptember közepén mindenek előtt Hainburg várát kezdték fölépíteni.

Hainburgi tábor. A magyarok erről értesülve, *szeptember 22-én* éjjel megtámadták a németek **Hainburg körüli erődített táborát** s azt annyira elárasztták nyilaikkal, hogy csak egy sátor tetején 200 nyílvesszőt olvastak meg. Ennek daczára a roham nem vezetett sikerre, sem azok, melyeket a magyarok a következő hét napon át ismételtek. A nyolczadik napon végre a németek kitörtek a táborból s az ostromlók közül sokakat levágván, a magyarokat elűzték.

A magyarok azonban nemsokára visszatértek s most arra törekedtek, hogy a vár faházait felgyújtsák. Már több ház lángban állott s mivel a németek most első sorban az oltással foglalkoztak, a magyarok új rohamot intéztek. Ámde ép a döntő pillanatban a szél átcsapott a már leégett részek felé s csakhamar kialudt. Erre

a németek egyesült erővel a magyarok ellen fordúltak s azokat heves küzdelem után a vár alól újból elűzték. 1050.

A vár ezután akadály nélkül fölépűlt.

Henrik negyedik hadjárata 1051-ben. Bárha a háború immár küszöbön állott, Endre király mégis még mindig működött annak megakadályozásában és e czélból a pápa közbenjárását is igénybe vette. De mind hiába; Henrik el volt tökélve a háborúra. 1051.

1051 julius havában a német birodalom egész hadereje összegyülekezett Regensburgnál, «hogy a császári tekintély ellen fellázadt magyarokat megtörjék és őket a keresztény vallásra visszatérítsék». Az összes német törzsek: szászok, frankok, svábok, bajorok, továbbá a burgundok, lombardok, lengyelek, csehek, mind összesereglettek, hogy e nagy nemzeti és vallásos háború dicsőségében részt vegyenek.

Augusztus közepén indúlt meg a német birodalom hadserege a Duna jobb partján Passauból, s kisérve az élelemszállító hajóhad által, a magyar határnak tartott. Amde a Lajtha, a Fertő és Rábcza vidéke a magyarok védő készületei és a nyári nagy esőzések folytán annyira hozzáférhetetlen volt, hogy a németek sem a mosonyi, sem a soproni kapun át Magyarországba be nem törhettek. Henrik ekkor magát azon merész vállalatra határozta el, hogy hadászati alapját, a Dunát, elhagyva, délnyugotnak kerül le és a járhatatlan határerdő mögött, a Rába és Zala forrásai körül tör be. E czélból az élelmi szereket a hajókról lovakra rakva, miután Gebhard püspököt a hajóhaddal a Duna mentén lefelé, Břetiszlávot a csehekkel a Duna balpartjának pusztítására küldé, a sereggel megindúlt.

Endre király és hadainak fővezére, **Béla** herczeg, nem voltak kétségben a német császár támadásának veszélyessége felől, s míg egyrészt a nyugoti kapukat a folyók megtorlasztása, védőműveik kijavítása stb. által megerősítették, másrészt módot kerestek a németek elleni sikeres védekezésre. A ménfői csata intő példával szolgálhatott arra, hogy a németekkel nyílt csatába ne bocsátkozzanak, ellenben az 1030-ik évi hadjárat, István király védekezése Konrád ellen, megmutatta a módot, melyet követni czélszerű.

A magyar fővezérlet csakugyan e kipróbált módhoz folyamodik. Az egész úton, melyet a németek előreláthatólag követni fog-

1051. nak, tehát a határtól Fehérvárig, a lakosokat kiköltöztette, az élelmi szereket és lótápot biztosabb vidékre hordatta, vermekbe rejtette vagy ha ez nem volt lehetséges, fölgyújtotta, vagy a folyókba szóratta; szóval a németek útját sivataggá változtatta, melyen a sereg élelmet még aranynyal fölmérve sem kaphatott. E mellett a magyar portyázó csapatok szünet nélkül körülszágúldották a német sereget, oldalukba és hátuk ellen vakmerő támadásokat intézve, vagy elárasztva őket nyílaikkal, fölverve őket északai nyugalmukból.

Henrik serege tehát, melynek útja körülbelül Zalaegerszegen keresztül Tapolczának, Veszprémnek mehetett Fehérvárra, ily körülmények közt hamar éhinségre jutott, mely oly nagy volt, hogy néha még magának a császárnak sem volt kenyere.

A császár elérte tehát Fehérvárt, de itt nem várta hódoló király és nép, mint 1044-ben, hanem zárt kapuk, fegyveresekkel megrakott falak és bástyák, kívül pedig csak nyomor és inség; ellenség pedig, melyet leküzdeni, legyőzni lehetett volna, nem mutatkozott sehol, bár lándzsáinak és nyílainak hegyét a sereg szünet nélkül érezte. Henrik belátta, hogy a hadjárat czélját el nem érheti, most tehát szándékával fölhagyott s a hadjárat folytatását a jövő évre halasztva, mindenekelőtt csak haza vágyakozott.

Megis fordúlt tehát a Vértesek és a Bakony köztí, u. n. moori horpadáson (Bodajkon) át Győr felé; de e visszavonulás rémséges
Bodajk. volt. Már az első éjjeli tábort **Bodajkon** megrohanták a magyarok s oly sűrűn nyílaztak, hogy a német lovagok gödröket ásva s azok nyílását paizsaikkal befödve, kénytelenek védekezni. A magyarok az őröket levágják, behatolnak a táborba és hurkokkal rántják ki a német urakat a sátrakból. Általában a magyarok most már nagyobb csapatokban jelentek meg, a sereg útját elállták, úgy hogy minden lépés tért fegyverrel kellett kiküzdeni; a folyók hídjait elpusztították, gázlóit fegyveres csapataik őrizték, lépten-nyomon ölték, vágták az éhségtől elcsigázott, a menetekben és szüntelen küzdelemben kimerült németeket; ember, ló rakásra hullott s az útat, melyen
Vértes. haladtak, a hullák és fegyverek sokasága födte. A «**Vértes**» hegység nevét is a hagyomány a németek elszórt vértjeinek tömegétől származtatja.

Győrnél remélte a császár, hogy Gebhard püspök hadával

és hajórajával érintkezésbe lépvén, a nyomor véget ér. De itt új csalódás érte. 1051.

A magyar vezérek ugyanis elfogván a püspöknek a császárhoz intézett, magatartására utasítást kérő levelét, Miklós püspökkel a császár nevében levelet írattak Gebhardnak, őt arra utasítván, hogy miután már a császár is visszatér, a hajóhaddal fordúljon vissza és a császárt Regensburgban várja meg. Gebhard püspök e levél folytán csakugyan sietve visszatért Németországba, vele együtt tért vissza a Duna jobb partján Břetiszláv lengyel-cseh hada is.

Ily körűlmények közt a császár nem tehetett egyebet, mint a visszavonulást a kétségbeesés elszántságával folytatni. A Rábcza-vonalon **Abdánál** volt az utolsó s legnagyobb küzdelem a visszavonuló németek és az átjárást védő magyarok közt. A császár nagy erőfeszítéssel kiküzdötte ugyan az átkelést, de nagy veszteség árán, mit növelt még azon körűlmény, hogy a hídat a sereg teljes átvonulása előtt felgyújtották, minek következtében a visszamaradtak a magyarok fegyverei alatt hullottak el. Abda.

E visszavonulás és az avval kapcsolatos üldözés, melyhez csak az új korban, Napoleon 1812-ik évi visszavonulása hasonlítható, nagy katonai esemény és a magyar vezérek, valószínűleg Béla herczeg, hadvezéri képességének fényes bizonyítéka.

Henrik seregének túlnyomó nagy része megsemmisűlt, a hadjárat teljesen meghiusúlt. *Október 25-ike* körűl ért a császár Hainburgba, hol a sereg maradványai valószínűleg szétoszoltak.

Henrik ötödik hadjárata, 1052-ben. Endre király a hadjárat szerencsés lefolyása daczára még mindig hajlandó volt a békére s míg az osztrák határgróffal fegyverszünetet kötött, Henriknek is, előbb az osztrák őrgróf, majd a pápa, IX. Leó által, békeajánlatokat tett. De Henrik harczot és győzelmet akart, nem békét. 1052.

Julius közepén ismét hatalmas német birodalmi sereg indúl ki Regensburgból, hogy Magyarországba törjön.

A császár magát nyilván óvatosabb s rendszeresebb hadműködésre határozván, seregét együttartva mozog s mivel a Duna bal partján szándékozik működni, mindenek előtt Pozsonyt fogja ostrom alá. Julius végén a német birodalmi sereg és hajóhada, tömérdek ostromszerrel ellátva **Pozsony** alatt állott s azt vízen és szárazon Pozsony

1052. ostromolni kezdé. Ámde Pozsony, melyet Henrik 1041-ben ellenállás nélkül foglalt és pusztított el, időközben erős vár lett s szívós ellenállást gyakorolt. A vár védői: Endre, Oros, Vojteh, Vilunpard és Márton a várat jó vitézekkel, élelemmel és fegyverekkel bőven ellátták s a császár minden kísérletét, úgy a gépek támadását, mint a rohamokat, sikeresen hiúsították meg.

Endre és Béla pedig ezalatt a magyar sereget összegyűjtvén, vele Pozsony közelében készen állottak.

Már hetek óta tartott az ostrom, midőn a német sereget egy váratlan csapás érte. A magyarok egy jeles búvára, **Zothmund**, a német hajókat egy éjjel a víz alatt megfúrván, azok a Dunába süllyedtek. Nagy zavarba ejtette ez az ostromló sereget s mindinkább valószínűvé vált, hogy Pozsonyt elfoglalni képes nem lesz; de Henrik az ostromot ennek daczára folytatta.

Ekkor, szeptember hóban, érkezett a császári táborba maga **Leó** pápa, hogy a harczoló felek közt a békét személyesen közvetítse. Henrik, belátva a 8 heti ostrom teljes sikertelenségét, a korábbi föltételek alatt — hogy t. i. Endre évi adót fizessen — hajlandó lett volna a békére; de most már Endre nem volt arra hajlandó s bár a pápa kiátkozással fenyegette, a békét ez alapon el nem fogadta.

A császár serege azonban, az erőlködés haszontalan voltát belátva, hazaszéledt és a háború békekötés nélkül véget ért.

Henrik soha se látta többé Magyarországot s a Péter által az országra rótt hűbéri viszony megszűnt.

1053—1054. **Magyar betörések Németországba, 1053—1054-ben.** Nemhogy béke következett volna be, de sőt a háború tört ki újra — de ezúttal csak kisebb arányokban.

Konrád bajor herczeg birodalmi átokkal sújtatván, Magyarországba menekült s Endrétől támogatást kért. Endre ezt megadta s *1053 végével* egy erős magyar sereg tört be Karinthiába, azt pusz-
Hengstburg. tította és elfoglalta **Hengstburg** várát. De a magyar őrség már a tél végén elpusztította a várost s hazatért.

1054-ben két magyar sereg tört be Németországba. Az egyik ismét Karinthiát, a másik Ausztriát és Bajorországot pusztította, megúiítván a rettegést, melylyel a magyar név a németeket a X. században eltöltötte.

A hadjárat azonban következmények nélkül maradt. A magyarok a dulást megelégelvén, zsákmányukkal visszatértek. 1053—1054.

1055-ben már szívélyes viszony fejlődik Henrik és Endre közt s a magyar király fia, Salamon, eljegyzi a német császár leányát, Judithot. 1055.

A végleges béke *1058-ban* köttetett meg, midőn az özvegy császárné leányát a *Morva mezőn* a magyaroknak átadta. A császári hűbéruralom mint múló köd szertefoszlik, s egyetlen kára az országnak csak az, hogy az Aba által átengedett terület az osztrák őrgrófságnál megmarad. 1058.

Endre és Béla háborúja 1060-ban. 1060.

Endre király, midőn testvérét, Bélát, Magyarországba hívta, nemcsak az ország egy harmadát adta át neki, de őt a trónon is örökösévé nevezte. Midőn azonban **Salamon** fia született, Endre ez ígéretét visszavonta s fiát még 5 éves korában megkoronázva, III. Henrik leányával összeházasította. Béla e mellőzést egyelőre elszenvedte ugyan, de a viszály a testvérek közt kitört, s Béla a híres *várkonyi* jelenetben, midőn Endre által a koronával és karddal megkínáltatván, ez utóbbit választá, nem szíve szerint cselekedett. Nem is késett rögtön elmenekülni Lengyelországba, ott sógora fiánál, Merész Boleszlónál, segélyt szorgalmazandó.

Endre tudta, hogy Béla nem azért ment Lengyelországba, hogy előle rejtőzzék, hanem hogy lengyel segítséggel igényeinek érvényt szerezzen s tapasztalva, hogy a magyarság inkább hajlik Bélához mint hozzá, Németországban keresett támogatást, s lelt is. Midőn tehát Béla három lengyel dandár élén az országba visszatért, Endre, a ki nejét, fiát Salamont, menyét Juditot és kincseit *Tibold* ispán kíséretében Ernő osztrák őrgrófhoz Mölk várába küldte, vetélytársát német haddal várta. A felparancsolt német hadakból azonban egyelőre csak *Vilmos, weimári herczeg* és *Eppo* zeitzi püspök dandárai érkeztek meg; a többi még útban volt. Endre legalább még a cseheket akarta bevárni; de a németeknek, midőn a Béla által előretolt hadak csekély számát látták, nagy harczkedvük támadt s Béla csapatait, a király ellenkezése daczára, követték a Tisza felé, s a Tiszán át.

1060. Ámde a Tisza mögött Béla zászlói alatt időközben fölös számú magyarság összegyűlekezett s a német vezérek ugyancsak meg voltak lepve, midőn a lengyel dandárok mellett egy hatalmas magyar sereget is fölvonulni láttak. Szívesen visszafordúltak volna most már, de Béla hadai a Tisza átjáróit elfoglalták, s így Endre és a német vezérek a harczot kénytelenek voltak elfogadni.

Tisza. A csata a **Tisza mellett** (hol, nem ismeretes) ment végbe s Béla fényes győzelmével végződött.

Béla nyomon követte a megfutamodott német hadat, mely ellen az ország népe is fölkelt, úgy hogy midőn Endre a mosonyi kapuhoz ért, ezt már oly erősen megszállva találta, hogy az áthatolás lehetetlen volt, bár már akkor a csehek is a németekkel valának.

Moson. Itt, **Moson** tájékán, ment végbe a döntő küzdelem, melyben a német-cseh sereg majd teljesen megsemmisült. Eppo püspök már fogva volt, ép úgy a cseh vezér, kinek szemeit kitolták. *Fogva volt már maga Endre király is,* ki lováról lebukván, a lovak és szekerek által összetapostatott. Csak a *weimári herczeg* védte még magát egy dombon *Botto* bajor vitézzel, az egész éjen át, s a fegyvert csak reggel, teljes kimerülés után tették le.

Az összezúzott, fogoly királyt *Zirczre* vitték, hol néhány óra múlva meghalt. Tihanyon temették el.

A német segítség nem volt képes Salamon királyságát megmenteni. A trónra Béla lépett.

IV. Henrik hadjárata Salamon visszahelyezésére 1063-ban.

1061. **Béla** király uralkodása, bárha az 1061-iki utolsó pogány lázadás elfojtása vérontás nélkül végbe nem mehetett, egészben véve békés és üdvös volt. Csak a német háború lehetősége volt a vészes felleg, mely a királyt folyton fenyegette. Mert Salamon érdekében nemcsak anyja, hanem több magyar főúr is működött a német udvarnál, míg végre a még gyermek IV. Henrik tanácsosai

1063. 1063-ban komolyan háborúra készülődtek.

Béla szivesen elkerülte volna az újabb német háborút s e végből ismételten követségeket küldött a német udvarhoz, de siker nélkül. Így tehát készülni kellett a háborúra s Béla nem is mulasz-

tott el semmit. A határokat, az ország kapuit, megerősíttette és védőőrséggel látta el, majd sereget gyűjtött és ép akkor volt elindulandó, midőn *Dömösön* a tanácskozások alkalmával királyi széke alatta összetört s ő súlyosan megsebesült. Halálos betegen vitték őt *szeptember vége felé* a határra a sereghez, mely már a németekkel harczban állott. 1063.

A németek vezérei, *Adalbert* brémai érsek és *Nordheimi Otto* bajor herczeg, a támadást **Moson** felé kezdték. Salamon hívei a németeket a nádasokon át Moson keleti részére vezették, míg Henrik arczban, tehát nyugot felől támadt. A jól sikerült kettős támadás a mosoni kapu védő őrségét annyira zavarba ejtette, hogy az erőd rövid idő alatt a németek kezébe jutott. Moson.

Most kellett volna tehát Béla királynak seregével közbelépni, de ez be nem következett, mert Béla nyomban Moson eleste után sebeiben meghalt.

Fia, **Géza,** nem óhajtotta a kimenetelére kétes harczot fölvenni, s testvéreivel: Lászlóval és Lamberttel, Lengyelországba menekült. IV. Henrik tehát akadály nélkül bevonúlt Székesfehérvárra, hol **Salamont** atyja trónjára helyezte és megkoronáztatta. Arról azonban, hogy Magyarország a német birodalomnak hűbérese legyen, szó sem volt. Henrik október vége felé seregével együtt visszatért Németországba. Salamon és Géza herczeg egyébként a következő 1064-ik év elején Győrött kibékültek. 1064.

Salamon hadjáratai.

Salamon és Géza kibékülésének megvolt az a nagy előnye, hogy a már rég húzódó, az országra oly kártékony belviszályok egyelőre szüneteltek. És ime, mihelyt a nemzetben az egyetértés megszilárdúlt, azonnal látjuk annak hatalmas erőnyilvánulását.

Csak mellékesen érintjük a **horvát hadjáratot,** melyen Salamon és Géza hada *1067-ben* Géza herczeg sógorának, *Zvonimir*-nek a karantánok által elfoglalt területeket visszaszerzi, és a **csehek elleni háborút,** midőn a lengyel Boleszló pártján álló s a király valamint Géza herczeg által vezérelt magyar had visszaűzi a csehek egy **Trencsényig** benyomúlt oszlopát. Majd betörnek a 1067. Trencsén.

1067. magyarok Csehországba, egy részét feldúlják, a cseh hadat pedig, miután annak óriás termetű vezérét *Bátor Opos*, Mártonnak (az 1050-ik évben Pozsony egyik védője) fia és Vecelin unokája, párbajban megölte, megfutamították.

Bővebben foglalkozunk ellenben a bessenyők elleni és a belgrádi hadjárattal.

1068. **A kunok vagy bessenyők elleni hadjárat, 1068-ban.** A bessenyők, kik a bolgárokkal egyetemben őseinket Etelközből kiszorították, belső meghasonlás folytán ketté váltak; egy részök Bulgáriában Szófia és Nis tájékán telepíttetett meg a byzanczi császárság által, más részök Etelközben maradt. Ez utóbbit a kunok vagy úzok rokon, de vad népe szorongatta s végre Etelközből kiűzte. A hontalanok Oroszországban és Magyarországban kerestek új hazát s a kunok által nyomban követve, sőt talán együtt nyomúltak nyugot felé.

1068-ban e kun vagy bessenyő nép a *Borgói* szoroson át betört Erdélybe, majd a Meszes hegységtől északra fekvő gyepükön át a Szilágyságot özönlötte el, feldúlta az Érmellékét egész *Bihar* váráig, s számos fogolylyal, gazdag zsákmánynyal Szatmáron át a Szamos és Lápos völgyében Erdélybe tért vissza.

Alig értesült a magyar kormány e betörésről, azonnal összegyülekeztek a magyar hadak és élükön Salamon királylyal, Géza és László herczegekkel Erdélybe vonúltak, hogy a rabló sereg útját állják, zsákmányától megfosszák. A Meszesen átkelve, a magyar sereg a kunokat megelőzte s a Kis-Szamos melletti *Doboka* várnál állapodott meg, az ellenséget bevárandó. Ámde a kunok ezalatt a Nagy-Szamos és a Sajó völgyén át Besztercze felé tartottak és így a magyar sereget észak felé kikerülték. A király erről egy Fáncsika nevű abauji kém által tudomást nyerve, a kunok után eredt s
Kerlés. éjjel elérte őket. A kunok vagy bessenyők a mai **Kerlés** tájékán táboroztak.

Másnap, pénteki napon, a magyarok megáldoztak és csatarendben vonúltak a pogányok ellen. *Osul*, a bessenyők vezére, a magyar sereg közellétéről mit sem tudva, azok előhadának támadását semmibe sem vette; de midőn meggyőződött, hogy nagy ellenséges sereggel van dolga, a *kerlési dombra*, a magyar iro-

dalomban, **Cserhalom** név alatt híressé vált magaslatra vonúlt, a magyarok támadását itt bevárandó. Cserhalom.

A magyarok előhada nem is késett a támadással és a kunoknak a domboldalon levő, az ellenséget nyílzáporral fogadó részét csakhamar visszaszorította a hegyre. Az előhadat a király nyomban követte a meredek lejtőn, míg Géza és László a mendékesebb oldalon, maguk előtt íjjászaik által útat nyittatva, hatoltak föl s így támadásuk a kunok oldalát érte. Az összecsapás heves volt, maga László herczeg öt pogány vitézt ölt meg az első rohamban, s a kunok előbb hátrálni kezdének, majd minden irányban szétfutottak. Hanyatt-homlok rohantak le a kunok, a magyarok nyomban utánuk, «a kunok tar fejét úgy vágván, mint a nyers tököt».

Majd az egész kun-bessenyő had odaveszett, a magyar foglyok mind megszabadúltak, a zsákmány mind megkerült.

A belgrádi hadjárat, 1071-ben. A megelőzők szerint bolgár földön megtelepedett bessenyők — talán a görögök biztatására — átkeltek a Száván Valkó vármegyébe és a vulkai, mai kórogyi mocsarak mentén a buziási síkságot feldúlták, kifosztották. 1071.

A magyarok **Belgrád**, később **Nándorfehérvár**, görög lakosságát azzal vádolták, hogy a bessenyők támadását elősegítették és a békét az által, hogy a bessenyőket saját területükön átbocsátották, megszegték. A király és a herczegek Szalánkeménben összegyűjtötték hadaikat s Belgrádot ostromlandó, a város alatt a Száva bal partján táborba szállottak; hajóhaduk egy része a Száván való átkelést volt közvetítendő, más része pedig a vízen fogta a várat körül. Belgrád (Nándorfehérvár).

A belgrádi görögök és bolgárok meg akarták akadályozni a magyaroknak a Száván való átkelését és gyors vitorlás hajóikon járva, «*gépeikkel kénköves tüzet fújtak a magyarok hajóira s az olthatatlan tűzzel azok közűl többet a víz közepén meggyújtottak*». Ez a lőpornak, vagyis helyesebben a görög tűznek első alkalmazása a magyarok ellen, mely a görögök előtt már rég ismeretes volt s félve titkoltatott.

De a magyar hajók sokasága legyőzte a «tűzokádó» görög hajóhadat és a Száván való átkelés végbemenvén, a magyarok a várost a szárazföldön is úgy körülvették, hogy «a paizsok egymást érték».

1071. A várbeli görögök, kiknek vezére **Niketász** dux vagy sztrategosz volt, most a baj okozóihoz, a bessenyőkhöz fordúltak segítségért, kik azt hivén, hogy csak Vid bácsi ispán jött át boszút állani, nem is késtek és **Kosár** vezérök alatt megrohanták a magyarokat. A roham az **Iván** ispán által vezetett soproni dandárt érte, de ez egymaga elég volt a bessenyők hadának szétverésére s mire a király és a herczegek a reggeli mellől felugrálva fölkészülének, az ellenség már meg volt semmisítve. Számos fogoly és tömérdek zsákmány jutott a magyarok kezébe, s a király a herczegekkel a várossal szemben egy halomra ülve, a városbeliek szeme láttára hordatá maga elé a bessenyő foglyokat, a levágott fejeket, a lovakat, szőnyegeket stb., mi reggeltől «délestig» tartott.

De Niketászt ez el nem rettenté s rendszeres ostromhoz kellett fogni. A várvívás eszközei még az ókoriakkal azonosak levén, ácsokkal 8 magas fatornyot készíttettek, hogy onnét nyílakat és köveket lehessen a város belsejébe vetni; a tornyok elé sövényellenzők, a térközökre pedig faltörő kasok alkalmaztattak. A város falait ugyan több helyen tövig lerombolták, de a görögök, kiknek soraiban nemcsak bolgárok, de zsoldba fogadott szaraczénok is harczoltak, kiket a magyarok «szerecsenek»-nek neveztek, a várost oly vitézül védelmezték, hogy azt rohammal bevenni nem lehetett.

Két hónapig folyt már a sikertelen ostrom, midőn végre egy fogoly magyar leány a várost felgyújtotta. Az erős keleti szél csakhamar lángba borítá az egész várost, mire a magyarok a tört réseken át benyomúltak s a védőket felkonczolták. Niketász a megmaradottakkal a várba vonúlt vissza.

De a görögök a várat már nem merték védelmezni s Niketász azt szabad elvonulás föltétele mellett feladta. A foglyok és a zsákmány, mely tömérdek kincset képviselt, a király által igazságtalanúl osztatván föl, az közte és a herczegek közt meghasonlást idézett elő.

Ennek daczára Géza herczeg részt vett még a hadjárat folytatásában, melynek folyamán a magyar seregek 1072-ben elfoglalták **Nis** várát, a Morava völgyében. De a viszály a sértő, büszke király és az atyja I. Béla halálával méltatlanúl mellőzött Géza herczeg közt, mégis nemsokára nyílt háborúra vezetett.

1072. Nis.

A Salamon és Géza közti háború 1074-ben.

A király és bátyja közti viszályt Vid bácsi ispán, Salamon kedvelt tanácsosa, folyton szította, s a hadi készületeket mindkét fél már 1073-ban megkezdte. Salamon egyszersmind támogatásra hívta fel III. Henrik császárt, míg Géza öcscsét, Lászlót, segítség szerzése végett Oroszországba, Lampertet pedig Lengyelországba küldé. Salamon 1074 elején magyar és német hadaival Szegszárd fölött *Kesztölcznél* már táborban állott, de László és Lampert még mindig nem tértek vissza. Ezt akarta Vid fölhasználni s a királyt rábeszélte, hogy Gézát, a ki most Igfan erdejében vadászott, orvúl megtámadják és elfogják. Ámde a szegszárdi apát előbb követ által, majd személyesen is értesítette Gézát a veszélyről; Géza sietve gyűjtötte össze tiszántúli 4 dandárját s a cseh határ felé szándékozott vonúlni, hogy a Salamonnal való megütközés előtt László magyar dandáraival és cseh-morva segélyhadaival egyesüljön. Ámde Salamon még a Tiszán való átkelés előtt utolérte. 1073. 1074.

A kemeji ütközet, 1074 február 26. Géza a Tiszán a kemeji síkon Egyeknél szándékozott átkelni, midőn a király serege megjelent. Négy dandárral a király, állítólag 30 dandár erejű serege ellen a harczot fölvenni nem lehetett, csak küzdeni az átkelésért, a menekülésért. Ennek egy véletlen jött segítségére. Géza 4 dandárából 3 áruló módon egyetértett Salamonnal s a felek abban állapodtak meg, hogy az áruló dandárok, *Petrud*, *Bikás* és *Szaonok*, a csata kezdetén paizsaikat fölemelve a harcztérről megfutnak. Ámde Salamon elfeledte e megegyezést egész seregével közölni, s így midőn az áruló dandárok az ütközet kezdetén megfordúlva futni kezdének, a király seregének nagyobb része ezek üldözésére ment s csak a kisebb rész esett Géza egyetlen hű dandárának. Kemej.

E harcz alatt, melyben az Aba nemzetségbeli *Péter* és *Bátor Opos* egymással mérkőzvén, a Géza-párti Péter elesett, Géza herczeg időt nyert néhány hívével *Cothoydnál* (Kota ér ?) a Tiszán át elmenekűlni. Hű dandára azonban elveszett; de elvesztek az áruló dandárok is, melyek ispánjaikkal együtt felkonczoltattak.

Az ütközet után Salamon, Géza erejét megtörtnek vélvén, a

1074. Tiszán, ugyanott a hol Géza, szintén átkelt és nyugodtan Pest felé tartott.

Ámde a dolog nem állott ily kedvezően. László nemcsak megnyerte az ügynek sógorát, **Otto** morva herczeget, a ki tetemes haddal jött segítségére, de egyesítette Géza herczegségének még fenmaradt összes dandárjait, szám szerint 11-et s már Váczhoz közeledett, midőn menekülő bátyjával, Géza herczeggel, találkozott.

A seregek most már számra nem oly nagy mértékben különböztek s a küzdelmet újból föl lehetett venni.

Mogyoród. **A mogyoródi csata, 1074 márczius 14-én** Salamon már Pesthez közeledve hallá, hogy Géza és László nagy sereg élén jönnek ellene, de *Vid* ispán, ki a herczegek haderejéről csak fitymálva beszélt, aggodalmait, melyeket a hű *Ernei* fölkeltett, csakhamar eloszlatta.

Salamon serege Gödöllő és Mogyoród, Géza hadai Czinkota felé nyomúltak elő s márczius 12-én már csak a csömöri magaslatok választották el az ellenfeleket. A csatát mindkét fél másnapra várta, de az összecsapást a sűrű tavaszi köd lehetetlenné tette s az egész nap készültségben, de események nélkül telt el.

Márczius 14-én hajnalban a hadak csatarendbe állottak.

Géza seregének jobb szárnyát a csehek és morvák képezték **Otto** herczeg alatt, a középen **Géza** herczeg állott, a nyitrai dandár élén, a bal szárnyon **László** herczeg, a bihariak élén. Mindegyik hadtest négy-négy harczvonalban volt tagozva. László herczeg a bal szárnyon Géza zászlóját lobogtatta, arra számítva, hogy Salamon erejének nagyobb részével Gézát fogja keresni, kinek hadát már egyszer a kemeji síkon megverte.

Salamon hadának jobb szárnyát maga a király, közepét, mely németek és csehekből állott, **Marquard** és **Szvatopluk,** a bal szárnyat **Vid** ispán vezette, ki a bácskai erős dandárral egymaga vállalkozott a morva had megsemmisítésére.

Az összecsapásnál csakugyan Vid került először harczba, de a morvák a bácsi dandárt csakhamar visszaverték; maga Vid is az első rohamnál rögtön elesett.

A másik szárnyon Salamon kezdetben László hadának tartott, de midőn fölismerte, hogy ott nem Géza, hanem László herczeg hada áll — László egy egész fejjel magaslott ki mindig a

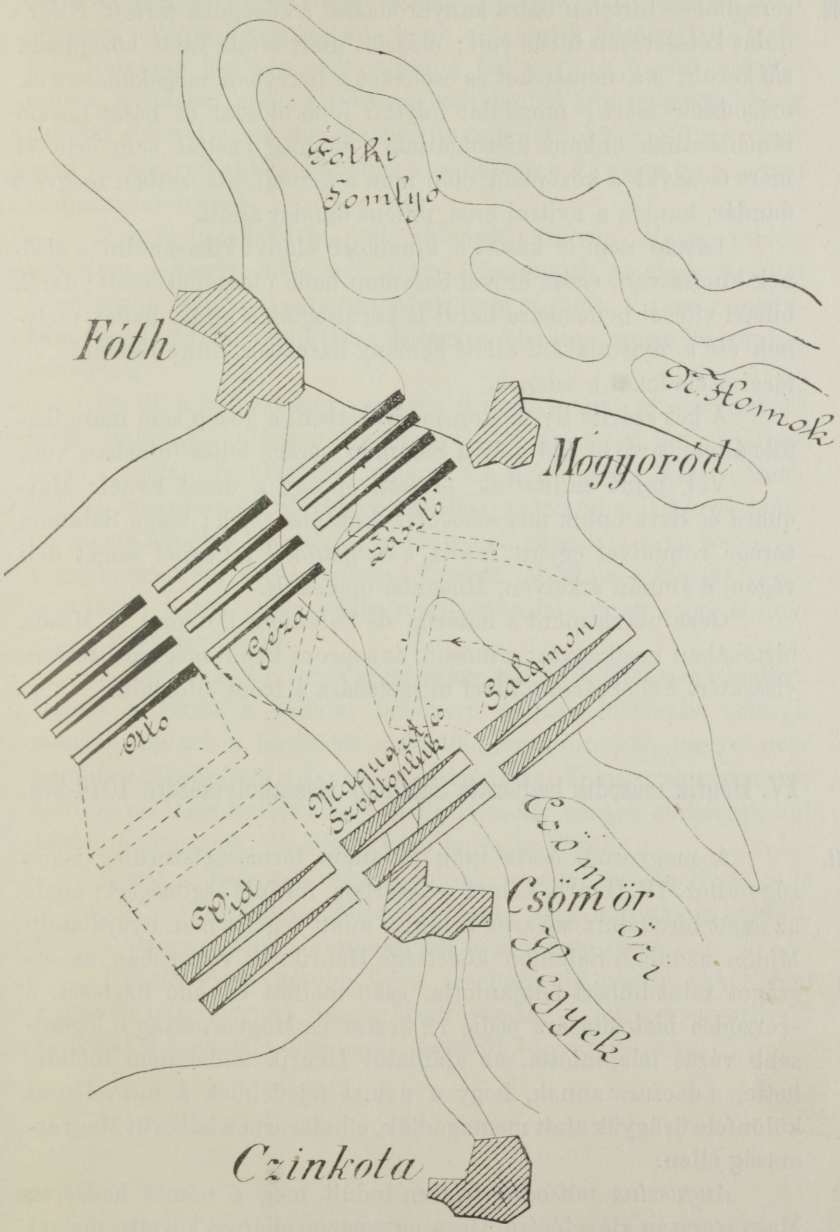

A mogyoródi csata. — 1047 márczius 14-én.

1074. seregből — hirtelen balra kanyarodással a középnek tartott. E fordulat kétszeresen hibás volt; először, mert általa saját középhada *elé* került, s a németeket és cseheket a harczban megakadályozta, másodszor mert e mozdulat folytán jobb oldalát és hátát László támadásának önként kiszolgáltatá; de még czélját sem érte el mert Gézával a középhad élén nem a kemeji ütközetben megvert dandár, hanem a nyitrai erős, pihent dandár állott.

László nem is késett a kínálkozó előnyt kihasználni s elsőnek kiugratván, egész erővel Salamon hada oldalának esett; derék bihari vitézei nemsokára hátul is körülfogták a király hadát, melynek éle a nyitraiakkal állott kemény harczban, mire Salamon vitézei oszladozni kezdének.

A két szárny ily módon megveretvén, a közép sem maradhatott állva, s rövid idő múlva Salamon serege teljes futásban volt.

Vid, mint említettük, elesett, ép úgy a derék Ernei; Marquard és Szvatopluk megsebesülve fogságba estek; maga Salamon serege romjaival együtt futott, s *Szigetfőnél* a Csepel sziget déli végén, a Dunán átkelvén, Mosonba menekült.

Géza utána ment a határig, de Salamont Pozsony és Moson birtokában meghagyta; a mosoni és soproni kaput megerősíttetvén, visszatért Fehérvárra s hívei unszolására a trónt elfoglalta.

IV. Henrik második hadjárata Salamon visszahelyezésére 1074-ben.

1074. A mogyoródi csata után Salamon természetszerűleg ismét sógorához, IV. Henrik német császárhoz, fordult segítségért; ámde az saját birodalma zavaros belügyei miatt segélyt nem nyújthatott. Midőn azonban Salamon követsége Henriknek Wormsban az országot mint hűbért felajánlotta, eskü mellett évi adó fizetését, a szerződés biztosítására pedig 12 kezest és Magyarország 6 legerősebb várát felajánlotta, ez ajánlatot Henrik többé nem mellőzhette, s daczára annak, hogy a német fejedelmek a megjelenést különféle ürügyük alatt megtagadták, elhatározta a háborút Magyarország ellen.

Augusztus második felében indúlt meg a német hadsereg Magyarország alávetésére. Géza ugyanazon eljárást követte, melyet

atyja 1051-ben, mint Endre király fővezére, III. Henrik ellen 1074.
követett. Biztos levén abban, hogy a németek Pozsonyból, mely még Salamon kezében volt, a Duna bal partján fognak előnyomúlni, a vidéket egész a Garamig mindenből kipusztíttatta, hogy katonái élelmet, lovai takarmányt ne leljenek; maga pedig a vizek által jól megvédett Csallóközben vonúlt meg s itt várta be a német hadjárat lefolyását.

Henrik hajóhadával csak Pozsonyig tudván lejutni, midőn seregével a Vágig, majd a Nyitráig előnyomúlt, az éhség kezdett jelentkezni. A német sereg azonban nem tágított, s azon reményben, hogy beljebb majd Géza seregére bukkan, egész Váczig hatolt előre.

De itt a helyzet már válságos kezdett lenni; az emberek és lovak halomra hullottak az éhségtől és az ezzel kapcsolatban lenni szokott, nyavalyáktól; másrészt a Géza király által ajándékokkal megvásárolt Sieghardt aquilejai patriarcha, Henrik tanácsosa, sőt a hadak kapitányai is, erélyesen sürgették a visszatérést; végűl maga a sereg is háborogni kezdett. Mind ez a királyt végre arra bírta, hogy — bár eddig még semmiféle eredményt el nem ért — visszafordúljon.

A német sereg tehát *szeptember második felében* visszatért. Henrik azonban a vállalat balsikere daczára birtokába vette a magyar földnek a Lajthától a Fertőig terjedő részét, melyet neki Salamon fölajánlott. Salamon neje, bátyjával Németországba ment, a trónjától megfosztott király pedig Pozsony várába zárkózott, hol László hadai majd állandóan körülfogva tartották.

Gézát e hadjárat után nemcsak a pápa, hanem Byzancz is elismerte s VII. Dukasz Mihály császár neki koronát is küldött, mely a magyar szent koronának ma is fő alkotó része.

Három évvel később Géza meghalt, de utódja ekkor sem 1077.
Salamon lett, mert az ország Magyarország királyává egy szívvel és lélekkel a nemzet első hősét, **Lászlót** választotta meg.

III. FEJEZET.

A HÓDÍTÓ HADJÁRATOK ÉS A KELETI HÁBORÚK IDŐSZAKA.

Források: *Kézikönyvek* az mint I. fejezetnél. *Kútfők és monográfiák*: Szent László legendája, a Nemzeti Krónika, Kézai és Müglen Henrik krónikája, Freisingi Ottó krónikája, Bernoldi Chronikonja. Gyárfás, A jászok és kunok története. Büdinger: Ein Buch ungarischer Geschichte. Giesebrecht: Geschichte der deutschen Kaiserzeit. A német évkönyvek. Kugler, Geschichte der Kreuzzüge. Tamás, spalatói esperes: Historia Salonitana. Orosz évkönyvek: Nestor, Ipatyevszkája. Görög írók: Kinnamosz János, Niketász Khoniatesz, Anna Komnena. Olasz évkönyvek. Oklevélgyűjtemények.

László király hadjáratai.

Annyi hányattatás, oly sok belső viszály után Magyarország végre László erős és igazságos kormánya alatt ismét nyugalomnak, jólétnek örvendett s a nemzetre egy boldog kor virradt, melyet a hagyomány a leggyönyörűbb legendákkal örökített meg. E legendák egyrésze vallásos természetű, mert hisz e kor a csodák időszaka volt, másrésze pedig László harczait, hősies küzdelmeit teszi előadása központjává. De nemcsak a legendák, a történelem is sokat jegyzett föl e korszakból, mely Magyarországot a német császárság és a pápa befolyása és gyámkodása alól fölmentette s az ország erejét annyira növelte, hogy nemcsak a nemzet ellenségeit volt képes távol tartani, de sőt győzelmes hadjáratok által az ország határait is messzire kitágította.

László hadjárata a kunok vagy bessenyők ellen
1085. **1085-ben.** László király nagylelkűleg bánt Salamonnal; kibékülve vele, számára királyi tartást rendelt, a mit azonban a féktelen indu-

latú ember a király elleni merénylettel akart meghálálni; ekkor 1085.
Visegrádon elzáratván, börtönének ajtait László nagylelkűsége ismét megnyitja, de szabadságát ekkor arra használja föl, hogy Lászlóra és az országra új veszedelmet hozzon. A németek részéről segítséget, támogatást többé nem remélhetvén, kelet felé megy és a vad kunoknál és bessenyőknél keres pártfogást, azok vezérének, **Kötesknek**, amellett hogy leányát nőül veszi, Erdély átadását igérvén.

Ez igéretek Kötesket csakugyan rávették a támadásra, bár az 1068-ik évi kerlési csata emléke a kunoknál alig veszhetett ki. Ugyanazon úton, mint 1068-ban, mások szerint pedig a Kárpátokon át, a kunok vagy bessenyők vad serege újból betört az országba s Szatmár, Szabolcs, Borsód és Ung megyéket árasztá el.

László király a betörés hírére azonnal megindúlt ellenök és őket némelyek szerint **Munkács**, mások szerint **Kis-Várda** tájékán csatára kényszerítvén, az egész kun-bessenyő sereget szétverte, foglyait és zsákmányát pedig tőlük elszedte. Munkács. Kis-Várda.

Salamon és Kötesk a vezér, csak nehezen és futva menekülhettek a csatából. Salamonnak ez utolsó erőfeszítése volt s két évvel később egy a bessenyőkkel a görög birodalomba végrehajtott rablóhadjárat alkalmával elesett.

Horvátország meghódítása 1091-ben. Horvátország 1091.
királya, Zvonimir, 1087-ben törvényes örökös hátrahagyása nélkül elhalálozván, az ország békéje felbomlott. Zvonimir özvegye, Ilona, bátyjához, László királyhoz, fordúlt segítségért, hogy őt ellenségei «sanyargatása» ellen megvédelmezze, követe pedig, egy horvát főúr élénk színekkel ecsetelte előtte a nemesek és pártok viszálykodását, a rablásokat, dulásokat, gyilkosságokat, melyeknek az ország martaléka lett; egyszersmind pedig fölhívta, hogy a kedvező alkalmat fölhasználván, az országot, melynek koronájához mint a királyi család legközelebbi rokona, ugyis legtöbb joggal bír, foglalja el.

László király erre hajlandó is volt és nagy hadsereget szerelvén föl, avval a Fehérvárról Segesden, Vaskán, Zágrábba, innét pedig Petrinjén, Topuszkón és Bihácson át Dalmáciába vezető «*hadi úton*», mely később is Magyarország és Horvátország közt a főközlekedési vonalat képezte, 1091 megindúlt Horvátországba.

A harcz a horvát főurakkal Corbáviában kezdődött meg, de

1091. mivel azok a király hadával csak egyenkint szállottak szembe, a hódítás nagyobb akadályokkal nem járt; László két hónap alatt elfoglalta Zvonimir birodalmának horvát részét és az ország belügyeit és egyházát rendezvén, miután unokaöcscsét **Álmos** herczeget, Géza király ifjabb fiát, kormányzóul visszahagyta, julius végén visszatért Magyarországba.

László második hadjárata a kunok ellen 1091-ben. A király visszatérése azért volt szükséges, mert futárok által arról vett hírt, hogy Magyarországot a kunok pusztítják. A kunok ugyanis Komnenos Alexios görög császár által a birodalomban szertekalandozó bessenyők ellen hívattak be s miután azokat egy öldöklő csatában leverték, Magyarország felé fordúltak.

Ezen kunok egy erős serege **Kapolcs** kun vezér alatt a törcsvári szoroson át Erdélybe tört be, azt feldúlta és zsákmányával előbb a Meszesen át Biharba, az Érmellékre, majd a Tisza vidékére szállt. A Tiszán átkelve, a kunok három részre oszoltak: az egyik a Tisza mentén vonult lefelé, a másik kettő rézsútosan a Duna felé tartott, mindenütt dúlva, rabolva s nőket, gyermekeket elhurczolva. Becsénél a Tisza mellett a sereg ismét egyesült és minden fogalmat meghaladó óriási zsákmánynyal haza felé indúlt.

László király nagy megindulással hallotta e dúlások hírét s mindenkép arra igyekezett, hogy a kunokat még kivonulás előtt elérje. Gyors menetekben száguldván utánuk, ez a Temes folyó közelében sikerült is. A kunok támadást most már nem várva,
Pogánis. a mai **Pogánis** pataknál (Temesvártól délkeletre) táborba szállottak s vígan éltek, csapataik a legnagyobb rendetlenségben heverven szerteszét. Ez állapotban találta őket a magyarok rohama, *julius* utolsó napjai egyikén, melyet László király, vörös zászlóval kezében, maga személyesen vezetett.

A kunok jóformán ellenállás nélkül kaszaboltattak le; Kapolcs és a többi vezérek elestek s ott vész bizonyára a többi is, ha László király az öldöklést meg nem szünteti, a kunoknak fogságba ejtését parancsolván meg.

E hadjáratnak ugyanazon év *augusztus* havában még folytatása is lőn, mert a kunoknak az Al-Duna vidékén tanyázó másik serege Kapolcs veszedelmét hallván, annak megboszulására új betörést szándékozott.

László király azonban a kunokat megelőzte s nehogy ismét az országban raboljanak, a határon túl eléjük ment. *Orsován túl*, a Duna közelében, talán a **Turnu-Szeverini** völgytágulatnál, ment végbe az ujabbi csata, melyben László király a kunok **Akos** nevű vezérét keresztülszúrta, seregét pedig gyakorlott hadával visszaverte. 1091. Turnu-Szeverin.

Az orosz hadjárat 1092-ben. László király és kormánya a kunok ismételt betöréseiért nem annyira a görög császárságot, mint az oroszokat okozta, a kiknek tanácsára a kunok Magyarország felé tartottak s a kik őket területükön átbocsátották. A király tehát hadat vezetett az oroszok ellen, de ellenállásra sehol sem talált, s miután a fejedelmek, a Rosztiszlávicsok, Jároszláv nagyfejedelem unokái, szorultságukban László kegyelmességéhez fordúltak, a hadjárat események és következmények nélkül ért véget. 1092.

A lengyel hadjárat 1094-ben. Lengyelországban *Ulászló Herman* király, vagyis inkább mindenható nádorispánja, *Sieciech* ellen lázadás tört ki, melyet Ulászló elfojtani nem bírván, Lászlót hívta segítségül. László magyar serege fel is ment Lengyelországba, de midőn László azt látta, hogy itt nem a király, hanem csak a zsarnok nádorispán ellen keltek föl, igazságérzete nem engedte meg, hogy az elnyomottak ellen fogjon fegyvert, hanem ellenkezőleg magát Ulászlót fogta **Krakóban** ostrom alá s arra kényszerítette, hogy Sieciechet elűzze, a fölkelőkkel pedig békét kössön. Ez meg is történt és Sieciech Csehországba menekült. 1094. Krakó.

László király a következő évben még a Szent földre készült zarándokolni — nem mint tévesen mondatik, az első keresztes háború hadseregének vezéreként, hanem csak mint egyszerű zarándok — de e terve végrehajtásra nem került; mert midőn a király előbb még a morva herczegek öröklési jogának megvédésére Csehországba indúlt, a határon megbetegedett és 1095 julius 29-én meghalt. 1095.

Kálmán király hadjáratai.

Lászlót a trónon nem kedvencze *Álmos*, hanem a jogszerű trónutód, Géza király idősebb fia, a testileg rút, de nagy észszel és jeles kormányzói tulajdonokkal bíró **Kálmán** herczeg, *Könyves Kálmán*, mint nevezni szokták, követte. Álmos a horvát kormány-

1095. zat helyett később — az országnak nem épen előnyére — a herczegséget kapta, melyet hajdan Béla és Géza bírt; nem volt pedig ez intézkedés előnyös azért, mert Kálmán kissé erőszakos jelleménél fogva a hatalom e megosztása bonyodalmakat kellett hogy előidézzen

Kálmán uralkodása kezdetén mindenekelőtt a kartali országgyűlésen az ország világi törvényeit vonta revizió alá s rendezte az egyházi ügyeket, de azután figyelmét és tevékenységét a hadi ügyek vették igénybe.

1096. **A keresztes hadak átvonúlása Magyarországon 1096-ban.** Alig hangzott el 1095 november 26-án a clermonti zsinaton II. Orbán pápa fölhívása, hogy a Szent földet fegyveres erővel vissza kell foglalni, máris gyülekeztek a keresztes hadak s azok a hosszas tengeri út helyett a Magyarországon át vezető szárazföldi útat választván, Magyarországnak a keresztes hadakkal szoros érintkezésbe kellett jutni. A francziák és németek lelkesedése a keresztes hadjáratok iránt a magyar nemzetet, mely vallásos ugyan, de vakbuzgó sohasem volt, nem ragadta magával s az e nagy mozgalomnak egyelőre csak szemlélője maradt; de sőt később, a keresztesek hibájából, vele szemben ellenséges indulattal kellett hogy viseltessék.

1096 május közepén jelent meg a keresztes hadak első, körülbelül 15,000 főnyi csapata az ország határán, **Poissy Valter**, melléknevén *Sansavoir* (semmivel sem biró) franczia lovag vezetése alatt s Kálmán királytól átbocsátást kért. Bárha e csapat nem rendes, fegyveres vitézekből, hanem azok mellett gyülevész népekből, asszonyokkal és gyermekekkel, állott, Kálmán király az átvonúlást megengedte s nekik, hogy szükségleteiket pénzért beszerezhessék, vásárt is engedélyezett. A csapat Győrön és Fehérváron át a Dunának tartott, azt Paksnál elérvén, a Duna mentén haladt Zimonyig. Itt az átkelés után a keresztesek utóhadából 16 vitéz a magyarokkal viszályba elegyedvén, felkonczoltatott és fegyvereik a vár fokára akasztattak ki.

Junius hóban maga **Amiensi Péter** remete jelent meg 40,000 főnyi, részben franczia, részben német keresztes hadával. Kálmán ezeket is átbocsátotta. De midőn Péter hada maghallá, hogy a
Zimony. szerémi várispán, Géza, fegyveres készültségben áll, a **zimonyi** vár

ormain pedig megpillantá a korábbi csapatból felkonczolt keresztesek fegyverzeteit, bosszúra gerjedt s a várat rohammal bevette, mely alkalommal állítólag 4000 magyar vitéz esett el. Midőn azonban a keresztesek hírűl vették, hogy a magyar király boszúló hada közeledik, a keresztesek sietve takarodtak ki az országból. 1096.

Kevéssel Péter után ismét két csoport keresztes jött az országba, az egyik **Volkmár**, a másik egy **Gotschalk** nevű német pap által vezetve; az első Csehország felől Trencsén irányában mintegy 12,000, a másik a Duna jobb partján Moson felé körülbelül 15,000 főnyi tömeget vezetett. A magyarok ezeket is szívesen látták, de midőn a keresztesek, felbújtogatva a velök levő csőcselék kapzsiságától, mely a gazdag országon rablás nélkül átvonulni nem tudott, szintén dúlni, rabolni kezdettek, sőt a fiatal asszonyokat és léányokat is ragadozni kezdék, a magyarok tömegesen fölkeltek ellenök és Volkmár hadát **Nyitránál** szétverték. Nyitra.

Még garázdább volt Gotschalk részeges bajor-sváb csapata. A pannonhalmi síkon tábort ütve, az országot rabolni kezdték, gulyákat, nyájakat hajtottak el, a vagyonát védő népet agyonverték, nyársra húzták. E dúlások hírére Kálmán király hadait azonnal lóra ültette, a rablócsapatot táborában körülfogatta s a kereszteseket kétségbeesett védekezésök daczára felkonczoltatta. Csak kevesed magával tudott Gotschalk, a vezér, hazájába visszamenekülni.

Julius közepén egy az eddigieket számra messze felülhaladó, hír szerint, 200,000 főnyi, **Vilmos** meluni, **Emich** leiningeni gróf és sok más főúr vezetése alatt álló, de összefüggés nélküli hatalmas tömeg jelentkezett a határon, átbocsátást kérve. Kálmán király ezen közös vezérlet nélkül levő és arra, hogy az országban kárt nem tesz biztosítékot nyujtani nem tudó nyers tömegnek, okúlva a már történteken, az átvonulást megtagadta. E válaszra a tömeg vezetői elhatározták, hogy a Lajtha és Duna közti területet feldúlják és **Mosont** elfoglalva, erőszakkal fognak maguknak útat Moson. nyitni. Hozzá is fogtak a Lajthán egy híd készítéséhez s kezdtek a várhoz közeledni, ámde hetek múltak minden eredmény nélkül. *Augusztus* vége felé azonban a keresztesek egy kisebb néhány száz főnyi magyar lovas csapat fölött győzelmet nyervén, ennek hatása alatt, de még azért is, mert élelmök már fogytán volt, rohamra készültek a vár ellen.

1096. Kálmán király maga személyesen is jelen volt Mosonban s miután a keresztesek a falakon már két helyen rést nyitottak, elhatározta, hogy ha a keresztesek másnap általános rohamot intéznek, a várat felgyújtja és az országba beljebb vonúl. A roham azonban nem következett be, sőt ennek az ellenkezője. Mig ugyanis a tömeg vezetői a hadi tanácson a fölött veszekedtek, ki legyen az ország elfoglalása után Magyarország királya, a vár közvetlen közelében levő keresztesek a sikertelenségen elcsüggedve, az ostrommunkálatokat félbehagyták, midőn pedig a magyarok egy kis csapata ezt látva, a várból kirontott, minden irányban szétfutottak. Mihelyt a futás megkezdődött, az egész tömegen a rémület vett erőt s nem volt többé hatalom, mely a tömeget megfékezni, az általános futást és menekülést megakadályozni képes lett volna. Most Kálmán király egész erejével kitört a várból és iszonyú mészárlás keletkezett; ezrek és ezrek hullottak el, még több veszett a Dunába, a Lajthába. Az egész sereg felbomlott, megsemmisült, mert a futók meg sem állottak, míg hazájukba nem értek.

Szeptember 20-án érkezett a Lajthához a keresztesek tulajdonképeni főcsapata, nem a számra, de értékre nézve, t. i. a **Bouillon Gottfried** gróf, lotharingiai herczeg által vezetett 70,000 fönyi franczia hadsereg. Kálmán király a szerzett tapasztalatok után alig volt hajlandó az átvonulási engedély megadására, de miután Bonillon Gottfrieddel személyesen találkozván, ennek személyében garanciát látott s Gottfried ezen felül testvérét, Balduint, ennek nejét és még számos előkelő urat kezesekül felajánlott, Kálmán az engedélyt megadta. Október közepe táján kezdte meg Bouillon Gottfried az átvonulást s miután a keresztes hadseregben kitünő fegyelmet tartott, nemcsak hogy baj nélkül vonult át, de minden szükségessel bőségesen elláttatott.

1097. **A horvátországi hadjárat 1097-ben.** László király 1091-ben nem hódította meg egész Horvátországot; annak némely részei és a dalmát városok a birodalomba még bekebelezve nem voltak. Álmos herczeg nem tudta megakadályozni azt, hogy **Péter**, a régi horvát királyi család egy tagja királyként föl ne lépjen s Horvátországnak a magyarok által meg nem szállt részét el ne foglalja.

A keresztesek elvonulása után 1097-ben azután Kálmán

magyar hadseregével lement Horvátországba, Pétert a Gozd hegy- 1097.
ség aljában, talán a mai **Petrovoselo** tájékán, a likai kerületben, Petrovoselo.
egyetlen csatában legyőzte. Péter, az *utolsó horvát király*, a csatában elesett és Horvátország meghódolt; a horvát királyság megszünt.

A dalmát városokra ezúttal azonban a sor nem került, mert Kálmán az ezen városok fölött fenhatóságot gyakorló Velencze tengeri hatalmával szemben a tengerparti dalmát városokat megtarthatóknak nem vélte. Megelégedett tehát Zárához közel fekvő *Tengerfehérvár*, a szlávoknál Belgrád, az olaszoknál (ma is) **Zára-** Zára-
Vechia megszállásával, melyben magyar őrséget hagyván, vissza- Vechia.
tért Magyarországba. Velenczével a király ideiglenes barátságos szerződést kötött.

Az orosz hadjárat 1099-ben. II. Szvjátopolk, kievi 1099.
nagyfejedelem, háborúba keveredett a Rosztiszlávics fejedelmi családdal s általuk megveretvén, Kálmán királyt hívá segítségül. Kálmán a magyar sereggel, melyet az orosz évkönyvek túlozva 80,000-re tesznek, megindúlt s mindenekelőtt **Przemysl** várát, Przemysl.
melyben Rosztiszlávics Volodár bezárkózott, fogta ostrom alá. A Rosztiszlávicsok szövetségese, **Igorevics Dávid**, kinek neje szintén a várban volt, a kunoknál keresett segítséget s **Bonyák** kun vezér, ki három év előtt magát Kievet is majdnem bevette, csapatával — melyet ismét az oroszok csak 300 főre tesznek — késznek is nyilatkozott Przemyslt az ostrom alól fölmenteni. Nem messze a vártól ütöttek Dávid és Bonyák tábort s másnap reggel megtámadták a magyarokat, még pedig a kun, vagyis a régi magyar harczmód szerint. Bonyák ugyanis egyik jeles vitézét **Altunt** (Altun opa) csapatával (50 emberrel?) mint előharczvonalat előre küldte s azután maga, szárnyaira függesztvén Dávid oroszait, lesbe állott. Altun opa rohamot intézett, azután pedig mintha megvertnek tartaná magát visszafordúlt; a magyarok utána iramodtak, de midőn a leshelyhez értek, Bonyák oldalukba és hátukba tört, míg Altun visszafordúlván, ujra arczban támadott. A magyarok szétverettek és e vereség annyira megzavarta a magyar főseregét, hogy midőn Bonyák háromfelől reátámadt, minden irányban szertefutott. Kálmán királyt a magyar főnemesek vitték ki az ütközetből s testeikkel fedezték. Elesett Koppány és Lőrincz püspök, Eszény és

1099. Gyula ispánok és sok más magyar nemes. A kunok két napig üldözték a magyarokat és a hadjáratban elveszettek számát az oroszok 40,000-re teszik.

Kétségtelen dolog, hogy a magyar sereg egy kisebb kún sereggel szemben, mely által magát meglepetni, saját harczmódja szerint kijátszatni engedé, csúfos vereséget szenvedett. De az orosz évkönyvnek számai őrült képtelenségek. Mert hogy 300 ember egy 30,000 főnyi sereget megtámadjon, sőt meg is verjen, azt még egy dajka sem merné meseképen elbeszélni. Kálmán király nem is lehetett abban a helyzetben, hogy egy ily — akkor óriási — sereget külföldre vezessen, azt a Kárpátokon át élelmezni se lett volna képes. Azt hiszszük, hogy ha a magyar sereget 8000-re, a kúnokat pedig 300 helyett 3000-re teszszük, ez az igazsághoz közel fog járni. A dolgon azonban ez keveset változtat, tény marad, hogy egy a király által vezetett magyar sereg, számra jóval kisebb kún had által csúfosan megveretett.

1102—1105. **Dalmáczia elfoglalása 1102—1105.** Kálmán dalmátországi hódító hadjárata, Pauler szerint 1105-ben, tehát egy év alatt történt; mások szerint 1102-től 1105-ig tartott a királynak Dalmácziában való tartózkodása és a városok elfoglalása már az első évre, azaz 1102-re esik.

A dalmát tengerparti városok közül Kálmán mindenekelőtt
Zára. Dalmáczia fő- és legerősebb városát **Zárát** fogta ostrom alá; a magyar hadak körülfogták a várost, ostromgépeikkel a falakat és tornyokat töretni kezdék. Mind a mellett mégis Kálmán volt az, a ki az alkudozásokat kezdette, s mivel ezeket a később szentté lett *János* traui püspök is támogatta, az alkudozások Zára megadásával szerencsés véget értek. Kálmán a városba magyar őrséget helyezett, de egyébként a város szabadalmait megerősité. A következő város
Trau. **Trau**, miután a szentéletű püspök is a királylyal ment, ellenállás nélkül, de Zárához hasonló föltételek mellett, önként meghódolt.
Spalato. A legnagyobb ellenállást **Spalato** fejtette ki és még akkor sem lankadt, midőn a magyar hadak a város egész környékét elpusztították. Végre azonban ők is jobbnak látták a békés megegyezést, mint hogy a magyarok a várost rohammal vegyék be és *Crescentius* érsekük útján békét és meghódolást ajánlottak Zárához hasonló föltételek alatt.

A király ezután visszatért Magyarországba, mert időközben 1102—1105.
ispánja Ugra meghódoltatta a szigeteket is, nevezetesen Vegliát, Oserot (ma Cherso) és Brazzát, csupán **Arbe** szigete kísérlette meg Arbe.
az ellenállást. A tengerparti lakók ekkor egy 13 hajóból álló hajóhadat adtak a magyarok rendelkezésére, melylyel azok a szigeten kikötöttek és Arbe városát ostrom alá fogták. Ámde ekkor az arbeiak három nagy hajóval a magyar hajóhad ellen támadtak; a magyarok is hajóra ültek, s az ellenségre nyílakat röpítettek, köveket vetettek, de siker nélkül; az arbeiek megvárták míg a magyarok nyíla, köve kifogy s azután hajóiknak rontván, azokból egyet elfogtak; ez a tengeri harczhoz nem szokott magyarokat annyira megrémítette, hogy sokan közülök teljes fegyverzettel a tengerbe ugráltak s természetesen ott vesztek. A harczoló hajóhadakat végre a bóra választotta szét. A második támadást azonban Arbe még sem várta be s önként meghódolt.

Evvel *Dalmáczia meghódítása* be volt fejezve.

Az apuliai hadjárat 1108-ban. Velencze későn értesült 1108.
arról, hogy a magyarok Dalmácziát meghódították s mivel ez ellen egyelőre mit sem tehetett, belenyugodott és Falier Ordelafo doge a «horvát és dalmát herczeg» czímét letette. De sőt nemsokára a magyar és velenczei csapatok együtt harczolnak a normannok ellen. Midőn ugyanis ezek *Boemund* herczeg alatt a byzanczi császárságot megtámadták, Velencze és Kálmán király hada, mint *Komnenosz Elek* szövetségesei, a normannok apuliai birtokát támadták meg. Velenczei hajók vitték át a magyar vitézeket Itáliába, s azok **Brindisi** és **Monopoli** városokat elfoglalván, a tartományt feldúlták s azután a velenczeiek birtokában hagyták. Brindisi. Monopoli.

V. Henrik hadjárata Magyarország ellen 1108-ban. **Álmos** herczeg nem volt a neki átadott herczegséggel megelégedve, s bár sem szellemi, sem erkölcsi tulajdonságainál fogva uralkodásra nem termett, mégis — úgy látszik — arra vágyott; ily viszonyok közt s mivel hízelgő udvaronczok, kik a királyt Álmos, Álmost pedig a király ellen folyton bújtogatták, szintén nem hiányzottak, a viszony a testvérek közt mindinkább elmérgesedett. Már 1098-ban haddal állottak egymással szemben, de akkor az összeütközés elmaradt s a főurak közbenjárására a testvérek kibékültek. 1106-ban Álmos már Németországban keres segítséget,

1108. de azt nem találván, visszatér és herczegségét veszti. E miatt felindúlva Álmos még ugyanazon évben III. Boleszló lengyel herczeg-
Abaujvár. hez futott, s ennek hadaival az országba betörve **Abaujvárt** elfoglalta. Midőn azonban látta, hogy Boleszló is Kálmán pártjára áll, a király előtt újból meghajolt. 1108-ban végre ismét Németországba futott s ezúttal sikerűl is neki V. Henriknél kieszközölni, hogy az Magyarország ellen hadat vezessen.

V. Henrik számos sereggel, melyben a birodalom nagyjai is képviselve voltak, *szeptember elején* érkezett Magyarország határához, míg északról **Szvatopluk** cseh serege volt csatlakozandó.

Pozsony. A német hadsereg **Pozsonyt** fogta ostrom alá, míg a szilaj Szvatopluk a Vág vidékét, Trencséntől egész *Komáromig* dúlta és fosztogatta. Kálmán király serege a Vág bal partján gyűlt össze, de egyelőre csak a németek ellen portyázó meneteket, kisebb támadásokat intézett, mi közben maga meg a csehektől szenvedett kárt.

Október közepén a csehek kénytelenek voltak visszatérni, mert Kálmán szövetségese, III. Boleszló betört Csehországba, mire azután Henrik is, miután Pozsony ellen semmikép sem boldogúlt, kénytelen volt Kálmánnal békét kötni és október közepe táján Németországba visszatérni.

A német beavatkozás tehát ezúttal is teljesen eredménytelen maradt.

A németek kivonúlása után egy magyar had, Szvatopluk kegyetlenségeit megboszúlandó, betört Morvaországba és azt pusztítani kezdé. Szvatopluk nyomban ellene fordúlt ugyan, de a meglepésre számított éjjeli menetnél az erdőben szemét egy ág kiütötte s maga is a lóról lebukván, súlyosan megbetegedett, minek következtében a támadást végre nem hajthatta. De mihelyt meggyó-
1109. gyúlt, *1109 február elején* azonnal betört Magyarországba, a Felvidéket egész Nyitráig feldúlta és miután Kálmán hadai fölkészültek már, dús zsákmányával el is vonúlt haza.

Álmos herczeg részére Henrik kegyelmet eszközölt ugyan ki, de az végzetét még sem kerülhette ki. A német háború után a szent földre zarándokolt és onnét visszatérve a király által ismét kegyelmesen fogadtatott, de herczegségébe vissza nem helyeztetett s

Dömös vidékén tartózkodott. Itt újból azon gyanúba esvén, hogy a király élete ellen törekszik, Kálmán, ki a haza jólétére és dicsőségére irányzott tevékenységében a testvére által való folytonos zaklatást végkép megunta s ezenkívül még betegség által is gyötörtetett, ezúttal a sokszor gyakorolt kegyelem helyett súlyos büntetést mért Álmosra. Elfogatván ugyanis 1115-ben Álmost, szemeit kitolatta. Ugyanazon sorsban részesült ártatlan fia *Béla* is, kit Kálmán azért vakíttatott meg, hogy fiának Istvánnak uralkodását és az ország nyugalmát atyjához hasonló módon ne zavarhassa. 1115.

Kálmán ezután nemsokára, *1116 február 3-án* meghalt; vele Magyarország egyik legdicsőbb, békében úgy, mint háborúban kitűnő fejedelme szállott sirba. 1116.

II. István és II. Béla háborúi.

A dalmát háború 1115—1117 és 1124—1125-ben. Kálmán fia és utóda, II. István, atyja halálakor csak 14 éves ifjú volt. Velencze, Kálmán király betegségének hírét vevén már ekkor alkalmasnak itélte az időpontot, hogy Dalmáczíát és a szigeteket a magyaroktól visszafoglalja. *1115 augusztus* havában tehát **Falier Ordelafo** doge hajóhaddal jelent meg a dalmát tengerparton. A szigetek közül a legnehezebben elfoglalt *Arbe* volt az első, mely meghódolt, meghódolását még az esetre is felajánlván, ha **Zára,** a főváros, példáját nem követné. De sajnos, követte az is, valamint **Zára Vechia** is, csupán a várban levő magyar őrség gyakorolt ellenállást, s azt meg is tartotta. A doge ekkor visszatért. 1115—1117. Zára. Zára Vechia.

A **spalatoi** magyar őrség, a velenczeiek új támadásától tartván, szükségesnek tartotta, hogy a váron kívül magát a várost is megszállja s erre nézve Manaszes érsekkel meg is egyezett, s közölte a tervet a podesztával is. Ámde ez a tervet a polgároknak elárúlta s a következménye az lőn, hogy a magyarok nemhogy a várost elfoglalták volna, de sőt kemény tusa után magát a várat is elvesztették és Spalatóból kiüzettek. Spalato.

A következő *1116-ik évben* **Szergius** magyar ispán kísérletet tett a hűtelen **Arbe** visszafoglalására. A magyar szigeteken, Veglián és Cherson, és a tengerparton 9 nagyobb és számos kisebb hajót Arbe.

1115—1117. összegyűjtvén, hadával a szigeten kikötött s azt pusztítani kezdé; ámde az arbeiek ez alatt, segítve két velenczei gálya által, a magyarok hajóit elfoglalták és felgyújtották. A behatolt magyar had most a sziget foglya lett, de az hatalmával nem élt vissza s a magyarokat elbocsátotta.

A horvát bán (Elek?) ez időben egy szintén eredménytelen
Zára. kísérletet tett **Zára** visszavételére; ámde a velenczei doge a dologról idejekorán értesülvén, Záránál német segélyhaddal jelent meg s a bán seregét *junius 29-én* megtámadta. Ennek következtében a várban még mindig kitartó magyar őrség is capitulálni volt kénytelen.

Most már az erős *Sebenico,* továbbá *Trau* és *Spalato* is meghódolt Velenczének.

Zára. 1117-ben a magyarok újra **Zára** alá szállottak s miután Falier Ordelafo doge a város védelmére azonnal haddal jelent meg, a küzdő felek között újból csatára került a dolog. Ezúttal a magyaroké volt a győzelem s maga a doge is elesett.

Bámulatos azonban s a magyarok gyöngeségére vall, hogy e győzelmet sem katonailag, sem politikailag ki nem használták, s az 5 évre kötött fegyverszünet alatt Dalmáczia Velencze birtokában maradt.

1124—1125. A fegyverszünet lejártával II. István *1124 julius havában* személyesen jelenvén meg Dalmácziában, azt a szigetek és Zára kivételével újból meghódoltatta. De a velenczei doge *1125 junius-*
Zára Vechia. *ban* a magyarokat a **Zára Vechia** melletti csatában meggyőzvén, Dalmáczia ismét elveszett.

A cseh és orosz háború. Csehország fejedelmét, *I. Ulászlót,* a magyarok *1116-ban* meghívták, hogy Istvánnal, az új királylyal
1116. tartós békét és szövetséget kötendő, jöjjön találkozóra a határra. Ulászló el is jött az Olsava folyócskához, mely akkor a határt képezte
Magyar Bród. és számos kíséretével **Magyar Bród** tájékán szállott táborba. II. István szintén számos sereggel jött, a békés egyezkedésből azonban bújtogatások és félreértések következtében véres ütközet lett. 1116 *május 13-án* ugyanis a csehek megtámadták a magyar tábor őrizetére a folyó partján felállított bessenyőket és székelyeket, a magyarság ez időbeli szokott előcsapatait, s míg e harcz folyt, a morvák a hegy mögött a magyarok hátába kerülve, azok táborát megrohanták s nagy mészárlást vittek véghez. Maga a király is

csak Lőrincz esztergomi érsek segítségével menekült meg. A magyarok egész a Vágig futottak, de a csehek nem üldözték őket, megelégedvén a táborban talált roppant zsákmánynyal. 1116.

Jároszláv ladoméri herczeget ipa Vladimir elkergetvén, ez Magyarországba menekült és Istvánt kérte segítségre. István, hogy az oroszokon a przemysli vereségért boszút álljon, kész volt a hadjáratra s *1123-ban* ki is ment és a bitorló András herczeget **Ladomérban** ostrom alá fogta. Midőn azonban egy napon a várbeliek a kémszemlére lovagló Jároszlávot orvúl leszúrták, István — bár evvel a háború oka megszűnt — annyira fölgerjedt, hogy azonnal rohamra akart indúlni. Ámde a főurak, a harczra okot nem látván, a vérontást czéltalannak tartották, az engedelmességet megtagadták s hadaikkal haza indúltak. István nem tehetett egyebet, minthogy szinte hazatérjen. 1123. Ladomér.

A görög háború 1127—1130. A Kálmán által megvakított Álmos herczeg, miután őt a király halála előtt elfogatni akarta, ez alkalommal a dömösi barátok által megszabadúlván, Konstantinápolyba futott, hol **Komnenosz Jánosnál,** Piroska vagy Iréne, László király leányának férjénél talált biztos menedéket. István őt itt egyelőre nem háborgatta, de midőn a kormányával elégületlenek, melyek száma pedig elég nagy volt, Álmos körül gyülekeztek, István benne — mert arról, hogy fia Béla is él, nem tudott — vetélytársat látván, Jánostól kiutasítását követelte. A császár azonban e kívánságot megtagadta, mire István, azon ürügy alatt, hogy a braniszovai vagy barancsi görögök a magyar kereskedőket kirabolják és bántalmazzák, haddal támadta meg a görög császárságot. 1127—1130.

A sereg, melylyel István *1127 nyarán* a görög birodalomba betört, nem volt a magyar főurak serege, hanem csak a király udvari népéből, zsoldosaiból, melyek közt 700 franczia vitéz is volt, és az önként csatlakozó ispánok hadaiból állott. István a Dunán Zimonynál átkelve bevette **Nándorfehérvárt,** falait lerontá s követ Zimonyba viteté, hol belőlük várat építtetett, azután gyorsan tovább haladván a Duna jobb partján, körülbelül a Mláva torkolatánál fekvő **Barancsot** rohanta meg és dúlta föl, majd a Morava völgyében fölfelé haladva feldúlta **Nis** és **Szófia** városokat. Filippopolisnál azonban, hol maga a császár is tartózkodott, a támadás fennakadt. A császár, kit a váratlan magyar betörés meg- Nándorfehérvár. Barancs. Nis. Szófia. Filippopolis.

1127—1130. lepett, nem volt ugyan abban a helyzetben, hogy Istvánnal a sík mezőn szembeszálljon, de István sem merte az erős várost megtámadni s a császárt vénasszonynak gúnyolva, ki a kuczkóból kimozdúlni nem mer, hadaival visszatért.

A következő évben azonban, bárha a vak Álmos herczegnek 1127 szeptember havában bekövetkezett elhalálozása a háborút tárgytalanná tette, János császár erős sereget gyűjtött össze a magyar betörés megtorlására. A sereg a Duna jobb partján, Barancstól keletre, ama félszigeten vonúlt föl, melyet a Duna Ráma helységnél, a Krassó és Néra folyók torkolatával és az ezek közt, a mai Új-Palánka helyén állott Haram várral szemben képez. István szintén készült, de betegsége miatt le nem mehetvén, a fővezérlettel egy **Setefel** (Stefel?) nevű német urat bízott meg. A magyar sereg, melyhez egy szövetséges cseh dandár is csatlako-
Haramvár. zott, azt sejtvén, hogy a császár **Haramvárnál** akar a Dunán
Krassó. átkelni, ott, a **Krassó** és Néra folyók közti síkon, ütött tábort, azon szándékkal, hogy a császárt a Dunán való átkelés után nyomban megtámadja.

Komnenosz János császár azonban ügyes hadvezér is volt, s míg a magyarok Haramvárnál az átkelésre vártak, serege egy részét titkon tovább keletre küldé, hogy ott a hegyek oltalma alatt a Dunán átkelvén, meglepőleg a magyarok oldalába törjön. A kiküldött seregrész körülbelül a mai Báziásnál a Dunán csakugyan átkelt, s a Néra vonalát is elfoglalván, a magyarokat kelet felől megtámadta. Most a császár is megmozdúlt s miután a magyar hajókat részint görög tűzzel felgyújtá, részint szétszórta, a Dunán szintén átkelt.

A magyar sereg két irányból is meg levén támadva, a Krassó folyónak szoríttatott, és nagy veszteséget szenvedett.

A császár elfoglalta Haramvárt, de tovább északra az országba be nem nyomúlt, hanem magát hajóhada által kísértetvén, a Dunán fölfelé hatolt előre; megerősíttette Barancsot, s megszállta Zimony várával együtt a Szerémséget. Evvel azután a hadjáratot befejezvén, visszatért Konstantinápolyba.

A krassói vagy haramvári vereség súlyos csapás volt ugyan, de az ország erejét meg nem törte. Már *1129-ben* István király egy új sereggel, melyhez szövetségese Szobeszlav cseh herczeg is

küldött egy dandárt, újból az Al-Dunához vonúlt s bevette roham- 1127—1130.
mal a Kurtikiosz görög vezér által szívósan védelmezett **Barancsot,** Barancs.
a várat felgyújtá, őrségét felkonczoltatta vagy fogságba ejtette. Ezután a Szerémséget visszafoglalva hazatért.

A császár azonban nem volt hajlandó a betörést nyugodtan tűrni s bár már késő őszi idő járt, ismét sereggel vonúlt fel a Dunához, és Barancsot visszavéve újból fölépítteté. E közben a tél is beköszöntvén, serege erősen megfogyott és a hideg miatt, de eleség hiányában is sokat szenvedett.

István a császári sereg ez állapotát fölhasználni akarván, gyorsan a Duna mellett termett és János hadát meglepően megtámadni s megsemmisíteni szándékozott. Ámde a tervet egy Kristiana nevű olasz nő a császárnak elárúlta, a ki a támadás elől a hegyeken keresztűl kitért. Csak utóhadát érte még a magyar támadás és a császár málhája jutott a magyarok kezébe. István Kristianát és árúló társait nagy kínzással kivégeztette.

A czéltalan háborúskodást végre mindkét fél megunván, *1130 elején* egymással békét kötöttek.

A háború evvel ugyan véget ért, de csírája lőn egy hosszú, nehéz küzdelemnek, mely az országot később erős megpróbáltatásoknak tette ki.

István visszahelyezte még a feltalált **Bélát** jogaiba, s a vak herczeget Uros szerb fejedelem Ilona leányával összeházasítván, utódává nevezte. Meghalt 1131 márczius 1-én.

A lengyelek és Borics támadása II. Béla ellen 1132. 1132.

Kálmán király a halála előtti évben másodszor is megnősült, nőül vevén Monomak Vladimir, Szuszdál fejedelmének, később kievi nagyfejedelemnek *Eufemia* nevű leányát; ámde nejét házasságtörésen kapva, bár már várandós volt, atyjához visszaküldte. Eufemia itt fiat szűlt, kit *Borisz,* vagy mint Magyarországon nevezték, **Borics** névre kereszteltek. Vladimir fejedelmi módon nevelte ez ifjút, a ki azután István halálakor — magát Kálmán király törvényes fiának vallván — mint trónkövetelő lépett föl Béla ellen. Jogainak érvényesítésére előbb a görög udvarhoz, Komnenosz Jánoshoz fordúlt, a ki Boricsot, általa a magyar ügyekre befolyást szerezni remélvén, szívesen fogadta, s hogy szorosan magához kapcsolja, neki egy rokonát adta feleségül. Katonai segélyt azon-

1132. ban a császár neki egyelőre vagy nem akart, vagy nem tudott nyújtani. Borics tehát a lengyel **III. Boleszlóhoz,** Kálmán király régi szövetségeséhez fordúlt, ki őt szintén elismerte s hajlandónak is nyilatkozott igényeit a vak II. Béla ellen támogatni.

Magyarországon időközben, nyilván a boszúvágyó, szerb származású *Ilona* királyné kezdeményezésére, azt a politikai hibát követték el, hogy a néhai Álmos herczeg és Béla király ellenségeit, tehát Kálmán és István királyok híveit, az *aradi véres gyűlésben* felkonczolták, a kiket pedig le nem sújthattak, proscribálták. Ennek következtében a trónkövetelő Borics hívei tetemesen megszaporodtak s közülök számosan Lengyelországba menekűlvén, ott Borics törekvéseit hathatósan támogatták.

Boleszló tehát annál szívesebben nyúlt fegyverhez s *1132 nyarán* Boricscsal és annak orosz hadával a Poprád völgyén át benyomúlt Magyarországba, útirányát tovább a Hernád völgyében követvén.

II. Béla kormánya azonban szintén nem maradt tétlen s míg egyrészt Luitpold osztrák őrgróftól erős segélyhadat nyert, melyet fia *Albert*, a király sógora vezetett Béla táborába, másrészt kieszközölte, hogy a cseh Szobeszláv Lengyelországba betörést intézzen. Így a király nyugodtan vonúlhatott ellenségei elé. Az ellenséges seregek a **Sajó mellett,** talán **Zsolcza** tájékán találkoztak, s a folyó két partján ütöttek tábort.

Sajó. Zsolcza.

Boleszló, látván a magyar király harczrakész, erős hadát s következtetvén ebből, hogy Borics elismertetése koránt sem lesz oly könnyű dolog, mint a menekült magyarok neki festették, s hírűl vevén a csehek betörését, mindinkább hajlandó volt Borics ügyét elhagyni s hazájába visszatérni. Míg azonban e fölött nagyjaival tanácskozott, a magyarok megtámadták.

Mert a király serege, bárha még itt, az utolsó pillanatban is, egy véres jelenetben Borics fölfedezett titkos híveit, így Lampert ispánt és fiát Miklóst, és több mást, hogy «a bakokat a juhoktól elválasszák», lemészároltak, egységes és a király ügyét védelmezni kész volt.

A magyarok tehát *julius 22-én* megrohanták a lengyel-orosz sereget s azt véres tusa után szétverték; maga Boleszló is, lovát vesztvén, csak más lován tudott a harczból kimenekülni. A győze-

lem, melynek kivívásához kivált *Gaáb*, *Bátor*, *Vasas* és *Miksa* vitézek járultak, teljes volt s Borics czélját el nem érte. 1132.

A következő évben Boleszló már nem jöhetett Magyarországba, mert teljesen lefoglalták a csehek, kiknek fejedelme még Lothár császárt is meg tudta nyerni Béla ügyének, mi által Boleszló Borics támogatásáról teljesen lemondott.

Dalmáczia és Ráma megszerzése, 1136—1138. 1136—1138. A normannok és a szicziliai Roger elleni háborúban Velencze ereje kimerűlvén, Dalmácziát nem volt képes többé megvédeni s a normannok dúlása után **Spalatot** és a partvidéket *1136-ban* ismét magyar csapatok szállották meg. Spalato.

Kevéssel ezután Béla király megszerezte a Boszna völgyét és a Narenta felső részén kiterjedő Rámát, mindezt nagyobb katonai erőkifejtés nélkűl.

Ezek szerint a Balkán félsziget észak-nyugoti része magyar uralom alá kerűlt. Béla fiát, Lászlót, boszniai herczeggé nevezte ki, maga pedig a «Magyar-, Horvát-, Dalmátország és Ráma királya» czímet vette föl.

Béla még néhány évi nyugodt országlás után 1141 február 13-án meghalt, fiára II. Gézára, ki még ekkor csak 11 éves volt, biztos trónt, nyugodt, meggyarapodott országot hagyván.

II. Géza első háborúi.

Az osztrák háború 1146-ban. Géza kiskorúsága alatt az ország kormányát a király anyai nagybátyja, a szerb származású, de kitűnő magyar hazafivá vált **Belus** bán, nagy körültekintéssel és ügyességgel vezette. Hogy *Borics* trónkövetelőt az oroszok és lengyelek támogatásától megfossza, a királynak Mieczisláv kievi nagyfejedelem leányát, Eufrosinát, szerezte meg feleségűl, míg László herczegnek a lengyel fejedelmi házból szerzett nőt, kivel Halicsot is kapta. Borics tehát, miután őt az új görög császár, Mánuel sem volt hajlandó támogatni, előbb Ulászló cseh herczeghez fordúlt, ki a törvényes örökösöket, Béla király unokaöcscseit elűzvén, a magyarok ellenségévé vált, majd ennek közvetítésével a Lothár után a német királyi székre kerűlt Hohenstaufeni *Konrádhoz*, ki igényeit támogatni hajlandó volt. 1146.

1146. Konrád ugyan nem nyújtott egyelőre tényleges segélyt, de úgy ő, mint *Jasomirgott Henrik* bajor herczeg és osztrák őrgróf is megengedték Boricsnak német zsoldosok toborzását.

Borics e zsoldos haddal, melyet *Peugen Henrik* és *Plein* Pozsony. *Luitpold* grófok vezettek, *1146 április* első napjaiban **Pozsony** várát, melyet Julián ispán nem a kellő elővigyázattal őrzött, éjjeli rajtaütéssel hatalmába kerítette.

Mihelyt a magyar kormány ezt megtudta, rögtön nagy sereget gyűjtött, Pozsony alá vonúlt s azt ostromolni kezdé. Midőn a német zsoldosok látták, hogy a magyar sereg ellen a várat sokáig megvédelmezni úgy sem tudnák, a dolgot alkura fogták és a várat 3000 ezüst márkáért (70,000 frt) átadni igérkeztek. Géza király e váltságdíjat megfizette, a zsoldosokat elbocsátotta, de a sérelemért Henrik őrgrófnak hadat izent.

A király a hadjáratra 70,000 főből álló sereget gyűjtött össze és *1146 szeptember 10-én* a mosonyi kapunál fölvonúlt, azon a térségen, mely a Lajta jobb partján Bruck és Moson közt elterül, Leerfeld. s melyet a németek — mint nem mivelt területet — **Leerfeld**-nek (Freien Feld, Wirfeld) neveztek; Géza a seregnél ugyan személyesen jelen volt, a fővezérletet azonban nagybátyja **Belus** bán nádor vezette. **Henrik** szintén jelentékeny sereget gyűjtött össze, mely osztrákokból, bajorokból és szászokból állott és a Lajta bal partján, Brucktól keletre táborozott.

Lajtamellék. **A leerfeldi vagy lajtamelléki csata 1146 szeptember 11-én.** A magyarok kémeik által — kik közt egy Guncel nevű említtetik — megtudván, hogy Henrik serege még nem teljes és hogy további csapatokra várakozik, azonnali támadást határoztak.

Másnap reggel Belus bán és a püspökök felövezik az ifjú királyt a karddal, s a sereg csatarendbe áll. Az első harczvonalat a bessenyők és székelyek képezték, a derék hadat a magyarok főereje, Belus bán személyes vezetése alatt, míg a harmadik harczvonalat és egyszersmind tartalékot a király 12,000 főnyi válogatott vitézekből álló dandára alkotta.

A székelyek és bessenyők az útat megnyitván, az egész sereg csatarendben kelt át a Lajtán, melynek csekély vize az átgázolást nem akadályozta; majd megkezdték a bessenyők a körülfekvő falva-

kat felgyújtogatni, jelezvén a magyarok közeledését. A németek, a magyarok mozdulatai felől híreket nem kapván, nem voltak tisztában azzal, hogy a tűz és füst mit jelent, s a vezérek egy része a támadó előnyomulást, más része a Fischa mögé való visszavonulást javaslá, míg a legtöbb azt hitte, hogy a magyarok megfutottak s visszavonulásuk födözésére táborukat gyújtották fel. 1146.

A sokféle megfontolásnak Henrik azzal vetett véget, hogy támadásra indúlt, még pedig tűrelmetlensége által hajtva sebes vágtában. A sebes jármód, melyet nehéz fegyverzetű lovasai alig követhettek, szétbomlasztá a sereget, mely nem egy összetartó tömegben, hanem kisebb csapatokban ütközött a magyarokkal összse. De így is, a nagy lovakon ülő nehéz lovasok rohama oly hatalmas volt, hogy a bessenyőket és székelyeket azonnal szerteszórta, elgázolta, miközben vezéreik is elestek. A magyar derékhadat azonban csak egy-két helyen bírta a roham megbontani, a többi helyt állott. Kézi tusa keletkezett tehát, mely alatt Belus bán saját, szintén 12,000 főnyi dandárát egy ügyes kanyarodással a németek oldalába és hátába vezette, mely mozdulat első eredménye az volt, hogy Henrik hátulsó harczvonala megfordúlt és a csatateret odahagyta.

E döntő pillanatban vezette rohamra dandárát Géza király, mely a harczot nyomban a magyarok javára teljesen eldöntötte.

Közel 7000 német hullája födte a csatateret és — bár a magyar krónikák 3000-et vallanak csak be — bizonyára nem sokkal volt kevesebb a magyar elesettek száma. Maga Henrik is csak nehezen tudott magának a menekülésre útat nyitni Bécs felé. A magyarok a megvert német sereget a Fischáig üldözték. A vereség hatása oly nagy volt, hogy a németek azután még a végeken lakó magyar parasztokat sem merték sérteni vagy bántalmazni. A hadjáratnak azonban egyéb, kézzelfoghatóbb eredménye nem volt.

A második keresztes háború seregeinek átvonulása Magyarországon 1147-ben. A Bouillon Gottfried által alapított jeruzsálemi királyságot utóbb ért szerencsétlenségek III. Jenő pápát arra indíták, hogy új keresztes háborút hirdessen s Clairvauxi Bernát ékesszólása nemcsak VII. Lajos franczia 1147.

1147. királyt, hanem Konrád német császárt is keresztes hadseregnek keletre vezetésére bírta.

Magyarország még mindig nem vett ugyan ténylegesen részt, de érdekelve volt, mivel a keresztes hadak nagyobb része útját ismét Magyarországon át vette.

Az első átvonuló **Konrád** császár volt, ki 70,000 vitézzel, melyet oly tömérdek csőcselék követett, hogy a sereg száma a 200,000-et meghaladta, *1147 junius 10-ike* tájban lépte át a magyar határt. Géza és a magyarok barátságosan fogadták ugyan a császárt, de az Magyarország iránt — már csak a mult évi események miatt is — ellenséges indulattal viseltetvén, a tömeg fegyelmezetlen részének rablásait és gyújtogatásait eltűrte s meg nem torolta. Nagyobb összeütközés azonban ezúttal a magyarok és keresztesek közt nem történt.

VII. Lajos átvonulása, bár serege szintén 70—80,000 fő volt' de csőcselék nélkül, sokkal símábban ment végbe. A franczia király a főurakkal és püspökökkel látogatást tett Gézánál, vele az átvonulásra egyezséget, jövőre pedig szövetséget kötött. E barátságot azonban majdnem megzavarta azon fölfedezés, hogy **Borics**, a magyar trónkövetelő — bár a franczia király tudtán kívül — szintén a keresztesek közt volt. Lajos Borics kiadását kezdetben megtagadta, később azonban kiadását megengedte — de akkor már Borics megszökött. Más előadások szerint azonban Borics a király védelmét kérve, az a püspökök tanácsára, a kik attól tartottak, hogy Géza őt kivégeztetné, Boricsot ki nem adta, hanem magával vitte.

II. Géza orosz háborúi.

Alig vonúltak el a keresztes hadak, melyek Magyarországot hadi készültségben tartották, már ismét háború zaja keletkezett. Az orosz és szerb rokonság révén ugyanis Géza király egyrészt az oroszokkal, másrészt Mánuel görög császárral hosszadalmas háborúkba keveredett, melyek részben egy időben folyván le, erejét megosztották.

E háborúk közül előbb az **orosz háborúkat** tárgyaljuk.

A kievi nagyfejedelmi székbe 1146-ban **Izjászláv**, Géza nejé-

nek, Euphrosinának testvére, tehát a király sógora, ült, a Rurik ház két idősebb tagjának mellőzésével. Ezek egyike, **Dolgorukij György**, Szuszdál fejedelme, azonban nem volt hajlandó ebben megnyugodni s Izjászláv ellen éveken át tartó háborúskodást indított, melybe a sógorság révén Géza is belevonatott, amennyiben sógorát nemcsak Dolgorukij György, hanem az Izjászlávval szintén ellenséges viszonyban levő **Vladimirko**, Halics fondorkodó, ravasz fejedelme ellen is támogatni kellett.

Az 1149-ik évi hadjárat. Izjászláv 1148-ban sikertelen támadást intézett György ellen, mire a következő évben György ment támadásba át s miután Izjászláv seregét augusztus 23-án megverte, őt Kievből elűzte. Izjászláv Ladomérba vonúlt vissza és innét szólította fel Géza királyt, továbbá a cseh és lengyel herczegeket, hogy segélyére siessenek. 1149.

Bárha Gézának ugyanez időben Mánuellel is háborúja volt, a segélyt a télre, a mikor a vizek és folyók befagyása által Oroszország délnyugati része járhatóbb s így hadviselésre alkalmasabb, megigérte. A magyar és lengyel hadak, a magyarok állítólag 10,000 lovassal, de valószínűleg sokkal kisebb számmal, be is vonúltak Ladomérba; de György meg kún és orosz szövetségeseket talált, ez utóbbiak közt volt Vladimirko halicsi fejedelem is, minek folytán a küzdelem eredménye kétesnek látszott. A lengyel herczegek és magyar vezérek ennélfogva a harczoló feleknek kibékülést ajánlottak s a béke megkötésében közreműködve, hazatértek.

Az 1150-ik évi hadjárat. Dolgorukij György és Vladimirko nem tartották be a kötött szerződést, s midőn Izjászláv újból fegyverhez nyúlt, a szövetségesek által megveretett. Most öcscsét Msztiszlávics Vladimirt küldé Gézához, hogy igéretéhez képest segedelmére jöjjön. 1150.

Géza összegyűjté seregét és *1150 október* havában a Kárpátokon átkelve, Halicsban termett. Vladimirko, a ki az időben Volhyniában volt, sietve tért haza és Przemyslbe zárkózott. Géza hadai bevették **Szánokot** és elpusztíták **Przemysl** környékét. A ravasz Vladimirko most alkudozáshoz, sőt a király környezetében levők megvesztegetéséhez látott és sikerült is neki Kökényest, az esztergomi érseket és több más egyházi és világi főurat megnyerni, Szánok. Przemysl.

1150. a kiknek tanácsára azután Géza király a hadjáratot beszüntette és seregével Magyarországba visszatért.

Gézával visszament Magyarországba Vladimir is, a ki azután itt Belus bán leányát nőül vevén, ebből új rokonsági kötelék származott.

1151. **Az 1151-ik évi hadjárat.** Izjászláv a kettős rokonság révén még inkább bízott a sikerben és most a kievi nagyfejedelmi szék visszafoglalására törekedett. Géza király 10.000 magyar lovast adott Vladimir vezérlete alá, de megizente, hogy ha czélját elérte, azután hagyja őt békével.

Vladimir *1151 február* vége körül érkezett a magyar hadsereggel Izjászlávhoz, a ki saját hadaival csatlakozván, együtt megindúltak Kiev felé. Még útban voltak, midőn hírül vették, hogy Vladimirko halicsi fejedelem, ki a György elleni hadjáratról értesülvén, rögtön fölkészült, hátukban van. Izjászláv oroszai aggódni kezdtek, hogy két tűz közé szorúlva megsemmisíttetnek, de Izjászláv nem tágított s útját folytatta. Nemsokára új híreket vett, hogy Vladimirko egyesült György fiával, Andrással, s hogy most mindketten nyomában vannak, sőt utóhada már velök harczba is jutott. De Izjászláv a tábortüzeket égve hagyván, az éj folyamán elvonúlt s így újból nagyobb előnyt nyert.

Bilgorod előtt hadi tanácsot tartott s miután meggyőződött, hogy a magyarok a válságos viszonyok daczára elszántan követik,
Bilgorod. egy éjjeli menettel hirtelen **Bilgorodra** tört s azt a magyarokkal rohammal bevette. A nagyfejedelem fia Borics, ki itt volt, alig tudott elmenekülni, hogy atyjának hírt adjon.

Vladimir most az oroszokkal visszamaradt, hogy a halicsiakat és Andrást az Irpen folyó vonalán, Bilgorodnál föltartóztassa, míg Izjászláv a magyarokkal Kievbe menetelt; György a történtek után ellenállást alig fejttetett ki s míg maga a Dnjeperen csónakon el-
Kiev. menekült, a főváros, **Kiev**, kapút tárt Izjászláv és a magyarok előtt.

Kiev bevételének és Izjászláv trónfoglalásának hírére a halicsi Vladimirko is hátat fordított és Györgytől elválva hazatért.

A magyarokat Izjászláv és a kieviek drága ajándékokkal halmozták el és nagy hálálkodások közt *1151 áprilisban* hazabocsátották.

Izjászláv tehát vissza volt helyezve, de miután kétségtelen

vala, hogy György csakhamar sereggel tér vissza, fiát Msztiszlávot még ez évben új segélyhad kieszközlésére küldte Gézához. Géza adott is segélyhadat, de evvel Msztiszlávnak nem volt szerencséje. Miután a had Volhynián át tartott Kievnek, a halicsi Vladimirko ezt rögtön megtudta és Msztiszláv után iramodott. Egy **Szaponyiga** nevű helynél a magyar hadat egy bor-küldemény várta, melyet Belus bán küldött oda, egyszersmind megizenve, hogy Vladimirko utánuk megy. Msztiszláv és a magyarok a meleg juliusi napon jól hozzáláttak az iváshoz s azután részeg fővel álomra tértek. Ámde Vladimirko támadását ép ezen éjjel hajtotta végre s miután a magyarokat felkölteni nem lehetett, a halicsiak azok legnagyobb részét lemészárolták. Msztiszláv maga elmenekült. 1151. Szaponyiga.

Az 1152-ik évi hadjárat. Vladimirko ez álnok támadása mód nélkül felingerelte úgy Gézát, mint Izjászlávot és Géza 1152 nyarán hatalmas sereggel kelt át a Kárpátokon, hogy Vladimirkot megfenyítse. Izjászláv serege még útközben, Ladomér területén csatlakozott a magyarokhoz s most együtt indúltak **Przemysl** ellen; ott, a Szán jobb partján várta őket már Vladimirko, serege élén. 1152. Przemysl.

A következő napon Géza király serege, állítólag 73 csapat (72 megyei és a királyi dandár) a kievieket közrevéve, átkeltek a Szánon. Vladimirko hiába próbált meg mindenféle fortélyt, seregét a magyarok megsemmisítették, szétzúzták, fényes győzelmet víva ki ugyanazon csatatéren, melyen fél századdal előbb Kálmán király a kunokkal szemban csatát vesztett. Vladimirko Przemyslbe menekült s ha a magyarok nyomban követik, a várral együtt a fejedelem is kezeikbe kerül. De azok előbb a váron kívül a Szán mellett fekvő fejedelmi udvarházat fosztották ki s evvel megkéstek; a vár kapuit a menekülők után bezárták.

A magyar-orosz sereg most körülfogta Prsemyslt, mire Vladimirko a dolgot előbb alkudozásra, majd könyörgésre fogta. Izjászlávnál követei hiába jártak, az jól ismerte, de Géza elég gyönge volt a püspökök közbenjárására kegyelmet gyakorolni s miután Vladimirko a neki nyújtott egyezményre Szt. István keresztjére megesküdött, magyarok és kieviek hazatértek.

Vladimirko ugyan esküjét már a következő évben megszegte, de nyomban reá meghalt; 1154 novemberben meghalt maga Izjászláv is és evvel az orosz háborúk véget értek.

A görög háborúk.

Midőn Komnenosz János császár, László király leányának, Piroskának vagy Irénnek férje, 1143-ban meghalt, a trónt nem idősebb fia Izsák, hanem az ifjabb **Mánuel** örökölte, a ki nagy szellemi képességeinél fogva alkalmasabbnak látszott atyja tervét, mely nem kisebb dolog volt, mint a régi római birodalom helyreállítása, végrehajtani.

Uralkodása első éveit a sziczilai normannok ellen folytatott háborúk töltötték ki, 1148-ban azonban kénytelen volt fegyvereit a szerbek ellen fordítani, a kik távolléte alatt a görög tartományokat pusztították.

A szerbekkel azonban a magyar király, anyja révén, ki Uros rásai nagyzsupán leánya volt, rokonságban állott, másrészt pedig politikai érdekközösségük is volt, amennyiben Belus bán a szerbeket magyar fenhatóság alá akarta hozni, azt remélvén, hogy a magyar királyság — ekkép egész a Balkán-hegységig kikerekítve — a szerbeknek hathatósabb oltalmat nyújthat, mint a görög császárság.

Ily viszonyok közt a magyar kormány, midőn Mánuel 1149-ben Rását, tehát ép a király rokonainak tartományát támadta meg, előbb követei útján járt közbe a szerbek érdekében, midőn pedig 1150-ben Mánuel újból a szerbek ellen szándékozott hadat vinni, a szerbeknek katonai segítséget is nyújtott.

1150. **Az 1150-ik évi hadjárat.** **Mánuel** a szerbek elleni hadjáratot őszszel indította meg, a mikor az erdők sűrűi a szerbeknek oltalmat nem nyújtanak s előbb Nisre ment, majd nyugotnak fordult. Miután a szerbek a magyar segélyhadat Bosznián át várták, a görög támadás elől szintén nyugot felé húzódtak vissza s a Tára folyó mögött foglaltak állást. A magyar segélyhad **Bágyon** ispán vezérlete alatt idejekorán érkezett meg és a szerbekkel a Tára vonalon egyesült. Mánuel meg volt lepetve, midőn egész váratlanúl a szerb-magyar seregre bukkant, s mivel már sötét volt, a támadást másnapra halasztá.

Tára folyó. **A Tára melletti csata.** Mánuel szándéka az volt, hogy ellenségeit kora hajnalban rajtaütéssel támadja meg. Ámde ebben

csalódott, mert midőn seregével a szerbek és a magyarok ellen meg- 1150.
indúlt, azokat a Tára partján már csatarendben állva találta. A császár ennek daczára a támadásban a magyarokat megelőzte, a Tárán átkelt s kezébe zászlót ragadva, a magyarokat és szerbeket egymástól elválasztandó, közéjük tört. Merészen előre rontva, nemsokára rátalált Bágyon ispánra, a ki előbb rokonával, Kantakuzenosz Jánossal csapván össze, annak két ujját levágta, most pedig a császár ellen fordúlt. Érdekes párbaj folyt most le a császár és a magyar vezér közt, melyben a győztes — bárha Bágyon egy hatalmas vágással át is vágta Mánuel állát s a halálos csapást csak az arczvért tette ártalmatlanná — a császáré lőn, a ki a kardot Bágyon kezéből kikapva, őt foglyává tette.

A győzelem, melyben legnagyobb része a példájával lelkesítő császárnak volt, ki ellenségeiből maga 15-öt ölt meg és 40-et fogott el, a görögöké lőn. A szerb nagyzsupán meghódolt, s magát európai háború esetén 2000, ázsiai háborúra pedig 500 vitéznek a római görög sereghez való állítására kötelezvén, a császár fenhatóságát elismerte.

Mánuel 1151 elején visszatért Konstantinápolyba.

Mánuel első támadása Magyarország ellen 1152- 1152.
ben. A császár a következő év tavaszán, miután Gézának a lovagok módjára levélben hadat izent, Magyarország ellen indúlt. Vele volt **Borics**, a magyar trónkövetelő is, a ki úgy látszik már a keresztes háború óta vendége volt s kit a magyar ügyekbe való beavatkozásnál alkalmas eszközül tekintett.

Géza király ép ez időben Halicsban járván, Mánuelt nem volt a ki föltartóztassa. Miután Nándorfehérvárnál oda rendelt hajóhada még nem volt ott, csónakokon, tutajokon, a lovakat úsztatva kelt át a Száván és ostrom alá helyezte **Zimonyt**. A császár a szívósan Zimony.
ellenálló vár előtt Vatatzesz Tivadar rokonát hagyva, bekalandozta a Szerémséget, tömérdek zsákmányt és annyi foglyot ejtett, hogy azok száma nagyobb volt seregénél. Visszatérve Zimony alá, a védők, miután Gézától fölmentést nem remélhettek, végül kénytelenek voltak a várat feladni s a császár azt katonáinak szabad prédára bocsátá.

Mánuel ezután vissza akart térni, midőn hírnökei jelenték, hogy Géza király a diadalmas halicsi hadjáratból visszatért és

1152. közeledik. A császár e hírre csak a zsákmányt és a foglyokat küldte a Száván át, maga pedig a Duna mögött foglalt állást. Úgy mondják a hajókat is a túlsó parton hagyta, nem engedvén seregének más választást, mint a győzelmet vagy a halált. Géza ugyan nem, de **Belus** bán csakugyan a Dunához érkezett; Belus azonban nem volt hajlandó a császár sokkal nagyobb erejével megütközni, s Mánuel elől kitérve, a Duna mentén Barancs felé tartott. A császár ennek folytán kénytelen volt a magyar földet elhagyni s Barancs védelmére annak közelében ütött tábort. **Boricsot** azonban átküldte a Dunán, hogy a Temes vidékén zsákmányoljon. Három magyar dandár, talán a király seregének előcsapatai, megtámadták Boricsot, de siker nélkül, midőn azonban maga a király közeledett, Borics sietve menekült a Duna felé. A király csapatai megtámadták Borics utóvédét s azok közül sokat levágtak, de Borics maga és hadának zöme éjnek idején szerencsésen átjutott a Dunán, melyet Mánuel katonái előtte fáklyákkal világítottak meg.

A magyar és görög sereg most egymással szemben állott, de köztük volt a Duna. Mánuel készült ugyan támadásra, de miután Géza — ki időközben az új német császárnak Barbarossa Frigyesnek Magyarország elleni terveiről értesült — békét ajánlott, azt elfogadta.

Erre úgy a görög, mint a magyar seregek visszatértek.

1154. **Az 1154-ik évi hadjárat.** Mánuel ereje a szicziliai háborúban meglehetősen kimerülvén, Géza király alkalmasnak tartotta az időt a két év előtti rabló hadjárat megboszulására. A magyar sereg csakugyan le is vonúlt a Dunához, de mielőtt még a görög birodalomba betörhetett volna, Mánuel serege is a Dunához érkezett. A két sereg tehát ismét szemben állott, de ismét elválasztva a Duna által, melyen most még át se kelhettek, mert hajóik nem voltak. Ismét alkudozás következett tehát, melyben Géza mégis elért annyit, hogy a császár a két év előtt elhurczolt foglyok közül 10.000-et váltságdíj mellett, a többit ingyen visszabocsátja.

1155. **1155-ik évi hadjárat.** A béke azonban, melyet az uralkodók ez alkalommal kötöttek, még sem volt tartós. Borics ugyan még 1154-ben egy a kunokkal folytatott harczban elesett, fia Kálmán pedig nem volt alkalmas arra, hogy Mánuel terveit előmozdítsa, de Borics helyett egy új trónkövetelő keletkezett: **István** herczeg,

Géza öcscse, kit a vezéri czím ki nem elégített s miután törvényes 1155.
úton a koronához jutni nem remélhetett, erőszak, esetleg külföldi segély útján vélte czélját elérhetni. E végből, midőn magatartása a király előtt gyanussá vált, a magyarok ellenségéhez, Mánuel görög császárhoz menekült. Másrészről a császár unokaöcscse *Andronikosz* Mánuel ellen a magyarokkal tartott s nekik az esetre, ha a byzanczi trónra segítik, Barancs és Nis határvárak átadását igérte.

Géza király, bízva Andronikosz igéreteiben, 1155 tavaszán megindította hadait a Dunához; de miután Mánuel császár Andronikoszt időközben elfogatta, Barancsnál nem szövetségeseket, hanem ellenségeket talált. Géza ostromolni kezdé **Barancsot.** Barancs. A császár a hirtelen betörés miatt csak kevés haddal jöhetett a vár védelmére, minél fogva magát táborában elsánczolta s onnét csak apró kiütésekkel nyugtalanította a magyarokat. Géza végre a dolgot megunta és Nándorfehérvár felé haza indúlt. Mánuel e visszavonulás alatt Gézát lassan követte, s egyik vezérét, **Czinczilukesz Vazúlt** azzal bízta meg, hogy a sereg zömével a magyarokkal levő bosnyák dandárt, melyet *Borics* bán vezetett, hazatérésközben támadja meg. Ez azonban, talán István herczeg tanácsára, ki szintén vele volt, a magyar főseregetet támadta meg; az utóvéddel ugyan könnyen boldogúlt, de Géza azután lesbe csalta, minek folytán oly roppant vereséget szenvedett, hogy seregéből alig maradt meg valami. Ott vesztek az Istvánnal levő magyarok is, de maga István elmenekült. Az ütközet színhelye nem ismeretes.

A hadjárat tehát Mánuel súlyos vereségével végződött, de eredménye azért még sem volt. Géza még csak a görög kézen levő Nándorfehérvárt sem tudta visszafoglalni; sőt még a foglyok is kölcsönösen visszaadattak.

Mánuel ugyan 1156-ban újból készült a háborúra, de erre a 1156.
dolog nem került, s miután közös támadó tervét Frigyes császár el nem fogadta, *Gézával öt évre békét kötött.* Ez a béke Géza életében többé meg nem zavartatott, sőt 1161-ben újabb öt évre meghosszabbíttatott. 1162 márczius 31-én Géza meghalt.

Mánuel második támadása Magyarország ellen 1163-ban. Bárha a béke még érvényben volt, Mánuel nem késett 1163.
Géza halála után nyomban Magyarország ellen föllépni, az ország-

1163. nagyoktól, a már megkoronázott **III. István,** Géza legidősebb fia, ellenében, védenczének *István* herczegnek, vagy esetleg a szintén nála tartózkodó *László* herczegnek trónra emelését követelvén. Miután pedig követelésének nagyobb nyomatékot adandó, erős hadsereg állott mögötte, III. István Pozsonyba menekült. **László** herczeg ennek folytán csakugyan *királylyá koronáztatott,* míg István a vezérséget nyerte és trónörökössé nyilváníttatott. II. László azonban már félév múlva elhalt, mire a trónra végre is Géza testvére **IV. István** került. A magyarok azonban IV. Istvánt, a görög császár kegyeltjét, kitől joggal féltették az országot, nem akarták a trónon megtűrni és a **Csák** nemzetség fegyvert ragadott ellene.

Mánuelhez fordúlván támogatásért, ez **Kontosztefanosz Elek** vezérlete alatt sereget küldött Magyarországba; mire azonban a görög sereg megérkezett, IV. István a Csák nemzetséget már leverte és megnyervén ügyének Belus bánt is, úgy látszott, hogy diadalt arat. Ámde ez csak addig tartott, míg a törvényes király, III. István Pozsonyból megindúlt, mert minél közelebb jött III. István Székesfehérvárhoz, annál inkább szaporodott pártja és hada, míg a bitorló IV. Istváné ugyanily mértékben fogyott s ereje már csak jóformán a görögökből állott.

Székes-Fehérvár. *1163 junius 19-én* **Székesfehérvár** mellett ütközött össze a két István serege és a csata III. Istvánnak, a törvényes királynak fényes győzelmével végződött. IV. István futott a pesti rév felé, de útközben elfogatván, III. István kezeibe került. A király azonban nagybátyját, Lukács esztergomi érsek tanácsára, azon föltétel alatt, hogy az országba többé vissza nem jön, szabadon bocsáttatá.

A kiűzött IV. István egyenesen Mánuelhez futott, ki új sereget adott melléje, de sőt maga is megindúlt Magyarország ellen. Nándorfehérvárra érve azonban meggyőződött, hogy Istvánt a magyarokra, kik már harczkészen várták, fölerőszakolnia nem lehet, s a dolgon fordított egyet.

Istvánt elejtette ugyan, de hogy befolyását a magyar ügyekre megtarthassa, III. István testvérét **Bélát,** Géza király második fiát, átadatni kérte, hogy neki egyetlen leányát eljegyezvén, őt a császárságban trónutódjául nevelhesse.

A görög sereg tehát nem kelt át a Száván s az alkudozásokat

a jobb parton várta be. A magyarok beleegyeztek Mánuel ajánla- 1163.
tába, Béla herczeget átadták, s megegyeztek abban is, hogy Béla örökségképen Horvát- és Dalmát országokat kapja. Mánuel erre visszatért Konstantinápolyba.

Mánuel harmadik támadása 1164-ben. Bárha Má- 1164.
nuel IV. Istvánt «hivatalosan» elejtette, ez még sem nyugodott és erősen bizakodott abban, hogy ha Magyarországba betör, a császár mégis csak segíteni fogja, annál is inkább, mert most már kész volt az országot a görögöknek hűbérkép alávetni, csak a trónra ismét visszakerüljön. Valóban, midőn István Magyarországba 1164 tavaszán betört, és itt a király hadaival szemben hátrányos helyzetbe jutott, Mánuel azonnal megindúlt s azon czím alatt, hogy Béla herczeg veszélyeztetett örökségét akarja biztosítani, a Szerémségbe betört, majd Kő-, vagy Bánmonostor tájékán, mások szerint Péterváradnál, a Dunán is átkelve, Bácsig nyomúlt elő. Mánuel hadjáratának valóságos czélja azonban nem István trónra emelése, hanem Magyarország egy részének megszerzése volt.

A király anyja, Eufrozina, **II. Ulászló** cseh herczeghez, illetőleg most már királyhoz, fordúlt segítségért, ki erős, de féktelen és fegyelmetlen seregével az országba bejövén, a magyar hadakkal Bácsban egyesült. Mánuel belátta, hogy a szövetséges hadak nagy túlereje ellen sikerre semmi reménye sem lehet s alkudozásba fogott, melyet Ulászló egy morva lovag útján folytatott. E közben, hogy veszélyes hadászati helyzetéből — előtte a hatalmas ellenséges hadsereg, mögötte a Duna — kiszabaduljon, seregét a Duna jobb partjára visszarendelte. Csak IV. István maradt még a Duna bal partján **Bácsnál,** s így a szövetségesek Bács.
támadását, mely végre valahára mégis bekövetkezett, csak az ő és *Kalufész Nikefor* görög hada fogták föl. Az éj folyamán még István is átmenekűlt a Dunán s a magyar-cseh hadsereg csak harmadnap vette észre, hogy a ravasz görög kellemetlen helyzetéből kimenekűlt s hogy ők csak jóformán üres tábor előtt állanak. De ha számba vehető ellenség nem is volt, zsákmányra és foglyokra mégis szert lehetett tenni, minélfogva a csehek a görög táborra rohantak, a még ott talált görögöket felkonczolták vagy elfogták és zsákmányúl ejtették a többek közt István zászlóját is.

1164. A csehek a hadjáratot a Dunán át azonban nem folytatták, mert Mánuel újabb követséget küldött s azon föltétel alatt, hogy Béla örökösége, t. i. Horvát- és Dalmátország neki átadatik, nemcsak azonnal visszavonúl, de István támogatásáról is végképen lemond. A béke, melyben Mánuel tulajdonkép minden kívánságát teljesítve látta, ezen föltétel alatt megköttetett és a «fölszabadító» csehek nagy diadallal és a magyarok által ép úgy, mint a görögök által gazdagon megajándékozva, hazájukba visszatértek.

Mánuel pedig **Dukász János** vezére által még ez évben elfoglalta és megszállotta Horvátországot és Dalmáczia 57 városát, melyek ez által Magyarországtól elszakadván, görög uralom alá kerültek. De sőt Istvánt sem ejtette el, hanem a Szerémségben hagyta egy erős görög sereggel, mely *Gábrász Mihály* parancsnoksága alatt és István rendelkezésére állott. Tulajdonkép tehát a Szerémség is a császár által megszállva maradt. Ez volt a magasztalt cseh segítség *valóságos* eredménye, a melyben természetesen a király együgyű tanácsosainak is része volt.

1165. **Az 1165-ik évi hadjárat és Mánuel negyedik támadása.** Hogy a béke ily módon soká nem tarthatott, azt könnyű belátni. Maguk a magyar tanácsosok, a kik a békét megkötni segítettek, voltak kénytelenek III. Istvánnak a Szerémségben maradt István és görög hada megtámadását ajánlani, annál is inkább, mert István Bácsban is foglalásokat tett és a magyar urakat zászlóihoz állani kényszerité. A magyar hadak tehát az 1165-ik év elején István hadát és a görögöket Bácsból kiűzvén, a Szerém-
Zimony. ségbe betörtek és **Zimonyt** ostrom alá fogták; a várban volt a bitorló IV. István is.

Mánuel természetesen feljajdúlt e támadás hírére és ő, a ki esküvel fogadott kötelezettségei közűl egyet sem teljesített, a ki a magyarokat oly ocsmány módon megcsalta, ő panaszkodott hitszegés ellen, s midőn a király a Szerémségnek és Zimonynak, a magyar korona jogos tulajdonának visszafoglalására csapatokat küld, ezt a «római birodalom megsértésének» nyilvánította. El levén határozva, hogy Magyarországgal végkép leszámol, szövetségbe vonta Velenczét, az oroszokat, a halicsi fejedelmet, Jaroszlávot, sőt be akarta vonni a frigybe I. Frigyes császárt és Henrik osztrák herczeget is, a kik, ha őt nem is segítették, de nem segí-

tették a magyar királyt sem. Seregét különben bessenyő és kún, szerb és török csapatokkal növelte s általában nagy előkészületeket tett a háborúra, addig is míg maga jöhet, Gábrász Mihály hadát is válogatott csapatokkal megerősítvén. 1165.

Zimony alatt e közben folyt a küzdelem. A magyarok kisérlete, hogy a várbelieket segítő görög hajóhadat megsemmisítse, nem sikerült ugyan, de annál jobban haladt a szárazföldi támadás és midőn a trónkövetelő IV. István a várban váratlanúl és hirtelen meghalt, az őrség bizalmát elvesztve, a várat *1165 április 10-én* szabad elvonúlás föltétele alatt feladta. Zimony tehát magyar kézben volt és a feldühödt magyarok, az annyi bajt okozott IV. István holttestét a vár kapuja elé vetették, ott hagyták rothadni s csak akkor temették el, midőn a hullát tovább otthagyni már nem lehetett.

Zimony elestének és a Szerémség elfoglalásának hírére Mánuel azonnal Szófiába sietett, hol serege gyülekezett, és *junius végén* megindúlt a Dunához.

A magyarok a Száva és a Duna mentét megfigyelés alatt tartották, de Mánuel talált rá módot, hogy figyelmüket kijátsza. Előkészületeket tett Haramvárnál, midőn pedig látta, hogy a magyarok ide gyülekeznek, gyors mozdulattal Nándorfehérvárnak tartott és maga ülvén az első csónakba, hirtelen átkelt. Mánuel azt hitte, hogy Zimony a görög sereg megjelenésére azonnal meghódol; de ebben csalódott, mert a magyarok, **Gergely** ispán vezérlete alatt **Zimonyt** szívósan védelmezték. Mánuel tehát a várat ostromolni kezdé; a vár árkait betömette és négy faltörő géppel és óriási vetőgépekkel, melyek félmázsás köveket vetettek, törette a falakat. Az ostromot az a hír, hogy a király sereggel közeledik a vár fölmentésére, rövid időre megszakította ugyan, de azután ujúlt erővel folyt az s rövid idő múlva bekövetkezett a végső pillanat. Gergely ispán *1165 julius vége felé* alkudozásba kezdett tehát, de míg ez folyt, a görögök a falakat létrákkal megmászták s a várat rohammal bevették. Iszonyú öldöklés következett most, melyből csak kevés magyar menekült. Ezek közt volt Gergely ispán és néhány alvezére, kik fogságba esvén, a császár elé vitettek. Mánuel Gergelynek és társainak, Béla herczeg közbenjárására, a ki az ostromnál jelen volt, mgkegyelmezett. Zimony.

1165. A mily kellemetlen volt Zimony első elfoglalása Mánuelre, oly leverő volt mostani eleste III. Istvánra. Nem levén módjában, hogy nagyobb sereggel vonúljon a görögök ellen, békealkudozásokat kezdett Mánuellel, a mi végre sikerre is vezetett és a béke Zimony, a Szerémség és Dalmácziának a görög birodalomba való bekebelezése árán 1165 augusztusban meg is köttetett.

A császár nagybátyja Angelosz Konstantin parancsnoksága alatt erős görög hadat hagyott vissza Zimonynál; a görögök a falakat, épületeket újra fölépítették és megerősítették Nándorfehérvár, Barancs és Nis várakat is.

1166. **Az 1166-ik évi hadjárat és Mánuel ötödik támadása.** Mánuel gondoskodott róla, hogy a béke soká ne tarthasson, s mint előbb Boricsot és Istvánt, most **Béla** herczeget vitte bele, hogy a magyar főurakkal a magyar koronára nézve alkudozásba bocsátkozzék. III. István erről értesülvén, s jól tudván, hogy a háború Mánuellel rövid idő múltán úgy is kikerülhetetlen, seregét összegyűjté és azt **Dénes** ispán vezérlete alatt a Szerémség visszafoglalására küldé. A szerémségi görögök parancsnokai most **Gábrász Mihály** szerémi dux és **Vránász Mihály** valának.

A görög vezérek a magyarok közeledéséről értesülvén, őket a támadásban meg akarták előzni s ellenök rajtaütést terveztek. Ámde az éjjeli menetnél az utat eltévesztették, fölfedeztettek s Dénes
Batajnicza. által **Batajnicza** közelében egy véres ütközetben, melynek különben napja följegyezve nincs, teljesen szétverettek. A görög vezérek Zimonyba futottak, Dénes pedig, miután az elesett görögök holttesteiből egy hatalmas dombot emeltetett, visszafoglalta a Szerémséget és feldúlta a czászár dunamenti tartományait.

Mánuelt e csapás készületlenül találta s *Béla* herczeg kíséretében **Akszukhosz Alexiosz** vezére alatt csak egy kisebb sereget küldhetett a Dunához, mely csak ide-oda manövrirozott, de a Dunán átkelni és a magyarokat megtámadni nem bátorkodott.

Nagyobb volt és több sikerrel járt el az a sereg, melyet a császár kelet felől küldött Magyarország ellen. **Vatatzesz Leo** e sereg vezére, miután hadait számos oláhval is szaporitá, a *törcsvári szoroson* át Erdélybe tört be, vezértársa **Dukász János** pedig a *borgói szoroson* át s Erdélyt mindketten rettentően feldúlván, gazdag zsákmánynyal és számos fogolylyal tértek vissza, távozá-

suk előtt a hadjárat emlékére görög felirattal ellátott érczkeresztet emelvén. 1166.

Maga Mánuel is felkészült végre, de csak Szófiáig jutott. Itt érte ugyanis *Henrik* osztrák herczeg, a ki a császár és a magyar király nevében fegyverszünetet eszközölt ki.

Másrészt a magyar hadak **Ombód** nádorispán alatt betörtek *Dalmácziába* s a görögöket **Spalato** mellett megvervén, *Nikeforosz* görög helytartót elfogták, és a dalmát városokat, Spalato, Trau és Szebenico kivételével, elfoglalták. Spalato.

Az 1167-ik évi hadjárat és Mánuel hatodik támadása. A magyarok szívesen megújították volna a fegyverszünetet, de Mánuel erre nem volt hajlandó. Lóról való leesés által megsebesülve, a sereget azonban nem maga vezette, hanem az *1167. juniusban* Szófiából **Kontosztefánosz Andronikosz** vezérlete alatt indult ki; a fővezért azonban Mánuel részletes utasítással látta el, sőt neki még *hadi térképet* is adott. 1167.

A magyarok részéről a Szerémségben **Dénes** ispán serege állott, vele 36 ispán és mintegy 15,000 lovas. Ezt, valamint azt is, hogy a magyarok egy része páncélos lovag, a többi íjjász és könnyű fegyverzetű, a görög vezér egy elfogott magyartól tudta meg. Körülbelül hasonló erejű volt a görög sereg is.

Dénes ispán erejében és szerencséjében kissé túlságosan bízott; erre mutat legalább, hogy az ellenségnek a Száván való átkelése elé semmi nehézséget nem gördített, hogy Zimonyt megszállani fölöslegesnek tartotta, minek folytán az rögtön Andronikosz kezébe került, végre pedig, hogy a görög sereg közeledését megtudva, nem a harczhoz készül, hanem lakomát rendez, melyen alvezéreivel «a görögök egészségére» iszik, mig ugyanazon időben a görög vitézek az általa görög hullákból emelt sírhalomnál a magyarokra halált esküsznek.

A zimonyi csata 1167 junius 18-án. A Zimony közelében, némelyek szerint **Batajnicza** falu tájékán, Zimonytól északnyugotra, a Duna mellett vívott csata részleteit Kinnámosz görög iró hagyta reánk. Szerinte a görög hadsereg a csata napján következő csatarendbe állott: A sereg előtt a kúnok és az ázsiai törökök könnyű lovassága állott; gyakorlott íjjászok, köztük csak kevés lándzsás. A fősereg három részre tagozódott: a jobb szárny *Lapár-* Zimony. Batajnicza.

1167. *dász Andronikosz,* a közép a fővezér **Kontosztefánosz Andronikosz,** a balszárny *Vránász Demeter* vezetése alatt. Az első harczvonalat a római phalanx, a másodikat a nehéz gyalogság képezte, a szárnyakon vértes és íjjas lovassággal; a harmadik harczvonalat a görög főurak alkották, német és török csapatok által támogatva; a negyedik harczvonal, mint tartalék, a fővezér rendelkezésére áll és a zsoldos normannokból, olasz és szerb nehéz lovasokból volt megalkotva.

A magyaroknál harczászati tagozás nem volt megkülönböztethető (t. i. a görögök által); a sereg egy nagy nehéz, toronyalakú (talán ékalakú?) tömeget képezett, mely mint sötét felhő közeledett. Élén maga a fővezér **Dénes** ispán lovagolt, mögötte a pánczélos és lándzsás vitézek nagy tömege, kiknek még lovai is homlokon és szűgyön vértezve valának; félelmes had volt ez, lándsa erdejével, a napban tündöklő fegyverzetével, közepén egy ökrök által vont szekéren hosszú árboczon a sereg főzászlójával (a lombard carroccio módjára), melyet a szél lengetett.

Dél felé járt az idő, midőn a seregek összeütköztek. Andronikosz kún és török íjjászai megkezdték a nyilazást, hogy a magyarok soraiban rést nyissanak, de hiába; a magyar lovas had egyetlen vitéze sem tántorodott meg; maga a fővezér, Dénes ispán, pedig «mint valami rengeteg torony» elől járt, hatalmas lándsájával döntve le az ellenség könnyű lovasait, kik czéljukat el nem érvén, szerte foszlottak, hogy a főseregnek helyet adjanak; a legnagyobb rész azonban az utasításnak oly hiven engedelmeskedett, hogy a Száváig meg sem állott.

A főcsapatok összeütközése következett most be. A középhadak egymást ellensúlyozták, de a görögök bal szárnya a rohamot nem bírta ki és megfutott, vezére pedig, Vránász Demeter, súlyosan megsebesülve bukott le lováról, mire rögtön elfogatott; ámde a jobb szárny meg a magyarokat nyomta vissza. Dénes most a győzelmes jobb szárnyról ide vont csapatokkal a görögök középhadát egy merész jobbrakanyarodással oldalban akarta megrohanni, hogy így a görögöket elválassza, a középhadat hátrálásra bírja s evvel a csatát eldöntse. Lapárdász azonban e veszélyt észrevette és a magyar balszárny üldözését abban hagyva, Dénes hadát támadta meg. Ez Dénest meglepte ugyan, de a dolgon alig

változtatott volna valamit, ha közbe nem lép a görög fővezér a tartalékkal, mely azután a csatát a görögök javára döntötte el. 1167.

Az egész tusa azonban nem gyorsan folyt le és a harcz a hosszú nyári délután át a nap lementéig tartott, a mikor is a magyarok, kik sokkal többet vesztettek, a görög tartalék utolsó rohama után a csatateret elhagyták.

Dénes ispán elmenekült, de 5 ispán és 800 magyar vitéz fogságba esett; a halottak száma több ezerre rúgott. A görögök zsákmányul ejtették Dénes árboczos zászlóját és csatalovát, s a csatatéren 2000 pánczélt, számtalan sisakot, paizsot és kardot szedtek össze.

A harcz a győző sereget is annyira megviselte, hogy üldözésről szó sem lehetett; sőt a magyar táborba is csak másnap mentek át, azt persze üresen találván, minek folytán a csata csak puszta dicsőséget, de még csak zsákmányt sem eredményezett.

Még kevésbbé gondolhatott Kontosztefanosz Andronikosz arra, hogy Dénest az országba kövesse; hisz Dénes mögött volt még, a hírek szerint, a magyar király hadserege, az osztrák segélyhaddal. Így tehát már a csatát követő napon visszavonúlt a görög hadsereg, átkelt a Száván és a magyar területet kiürítette.

A zimonyi «*vereség*» többet eredményezett, mint a csehek segítségével kivívott «*diadal*», mert a Szerémség (Zimony kivételével) visszajutott a magyarok kezébe, s a görög háborúknak — legalább ezen a hadszínhelyen — véget vetett.

III. István még ez évben 30,000 főnyi sereggel bevonúlt **Dalmácziába** és most már az egész dalmát tengerpartot, Zárával együtt Magyarországhoz visszacsatolta; sajnos, csak rövid időre, mert néhány év múlva Zára ismét Velencze —, Trau, Spalato stb. a görögök kezére került. Dalmáczia.

III. Béla hadjárata Zimony és Dalmáczia visszafoglalására 1180—1181-ben. III. István 1172 márczius 4-ikén történt halála után trónviszály keletkezett, melyet Mánuel erős keze símít el az által, hogy a fia születése folytán neki immár terhes és fölösleges **Béla** herczeget erős sereggel Szófiába viszi, magyar királylyá kikiáltatja és előkelő magyar-görög kísérettel Magyarországba küldi, de őt előbb megesketvén, hogy a római birodalomnak barátja lesz. 1180—1181.

1180—1181. Béla több nehézség után megkoronáztatott s leszámítva az **osztrák hadjáratot,** melyet Béla a trónkövetelő **Géza** herczegnek menedéket nyújtó *Henrik* osztrák herczeg ellen 1176-ban intézett és a **törökök** elleni háborút, melyben *Ombód* ispán alatt egy magyar had *Mánuel oldalán* harczolt, nagyobb külháborúja az országnak hosszú ideig nem volt.

Mánuelnek *1180 szept. 24-én* bekövetkezett halála azonban Bélát a görög barátság kötelezettsége alól feloldván, első feladatának tekinté **Zimonyt** s hozzá csatolt részét a Szerémségnek, továbbá Dalmácziát a magyar koronához visszacsatolni.

Zimony.

A zimonyi görögök a várat egyszerű fölhívásra átadták és a Szerémséget is, ezúttal véglegesen, kiürítették.

Dalmácziába a magyar hadsereg *1181 elején* indúlt, s a magyar sereg egyszerű megjelenése elég volt, hogy Spalato, Trau, de sőt még az ország fővárosa, Zára, is meghódoljon. Béla király, el levén készülve arra, hogy Velencze Zárát visszaköveteli, a várost jelentékenyen megerősíté és a várat is élelemmel, őrséggel bőven ellátta. Védő intézkedései oly kitünőek valának, hogy **Zára** Mastropio Orio doge hajóhadának ostromát sikeresen kiállta, minek folytán a dalmát tengerpart, egész a Narentáig, a magyarok uralma alatt megmaradt.

Zára.

1182—1183. **III. Béla görögországi támadó hadjárata 1182—1183-ban.** A bizánczi császárság nem volt oly helyzetben, hogy Dalmáczia elfoglalása ellen tiltakozzék. Mánuel kiskorú fia és utóda, II. Alexiosz, rokona, a sokszoros lázadó és trónkövetelő *Komnenosz Andronikosz* gyámsága alá került, ki helyette kormányzott és Neróként kegyetlenkedett.

Béla király, Mánuel özvegye és fia oltalmához folyamodván, e zavaros állapotot egy Görögország elleni támadó hadjáratra használta föl, részint azért, hogy Andronikoszt a fővárostól elvonja, de másrészt azért is, hogy a magyar királyság erejét kimutassa és jövőre a görögöknek újabb támadásoktól kedvét elvegye. A görög birodalomba betörve, elfoglalta **Nándorfehérvárt** és **Barancsot,** majd *1183-ban* bevette és elpusztította, a szerbekkel egyesülve, **Szófia** és **Nis** városokat.

Nándorfehérvár. Barancs. Szófia. Nis.

A császári házat azonban e támadásokkal nem menthette meg, mert Andronikosz dühében Mánuel özvegyét, fiát és leányát

megölette. Midőn Andronikoszt végre a nép dühe a tróntól és élete- 1182—1183.
tétől megfosztotta, az új császár, *Angelosz Izsák*, Magyarországgal békét keresett, elvette Béla Margit nevű leányát, mire Béla azután Nándorfehérvárt és Barancsot a görögöknek visszaadta.

Evvel az oly hosszú ideig tartott, gyakran veszélyes, de végeredményében Magyarországra mégis diadalmas, a királyság erejét és ellenálló képességét bebizonyító görög háborúk véget értek.

A halicsi háború.

Halics elfoglalása 1188-ban. Halics fejedelme, a ravasz 1188.
Vladimirko fia, Jároszláv, 1187-ben elhalálozván, a trónutód, **Vladimir,** ellen lázadás tört ki, melynek élén **Román,** Lodomeria fejedelme, állott. Vladimir ellenségeivel megmérkőzni nem bírván, Magyarországba menekült és III. Béla királytól kért segítséget. Béla király *1188 elején* erős magyar sereggel átkelt a Kárpátokon, mire Román Halicsból elmenekült. Halics meghódolt a magyaroknak, de Béla nem adta vissza az országot a nép által botrányos élete miatt nem kedvelt Vladimirnek, hanem Magyarországhoz csatolta, a fejedelmi székbe 12 éves fiát, **Endrét,** ültetvén. Béla Vladimirt visszavitte Magyarországba és családjával együtt elzáratta.

A király czímei közé most a «halicsi király» a «rex Galliciae» czímet is fölvette.

Halics elvesztése 1190-ben. Halicsban nem voltak meg- 1190.
elégedve a magyar, az «idegen» kormánynyal s a többi orosz fejedelmek is sérelmesnek tartották, hogy «orosz föld» idegen uralom alá került s a halicsiak előkerítették a néhai Vladimirko testvérének száműzött fiát, **Rosztiszlávot,** és őt az országba hívták. Béla azonban egyrészt a halicsiakat a maga részére újból lekötelezte, másrészt magyar sereget is küldött fia védelmére.

Midőn tehát Rosztiszláv Halicshoz közeledett, itt nem barátokat, hanem ellenségeket talált s midőn a kedvezőtlen viszonyok közt mégis harczba bocsátkozott, a magyarok kis hadát körülfogták és őt magát pedig súlyosan megsebesülve fogságba ejtették, hol rövid idő múlva sebeiben meghalt.

1190. A magyarok azonban ez eset után keményebben bánván a halicsiakkal, az elégületlenség fokozódott, midőn pedig a Béla által fogságban tartott Jaroszlavics **Vladimir** Magyarországból megszökött és Kázmér lengyel fejedelem támogatásával egy lengyel had élén Halics előtt megjelent, a magyarok ellen nyílt lázadásban tört ki.

Endre magyar őrsége nem volt elegendő arra, hogy a lengyelekkel szembeszálljon, minek folytán a herczeg elmenekűlt, és Vladimir 1190 augusztus 6-án Halics trónját ismét elfoglalta.

Béla király hajlandó lett volna Halicsot nagyobb erővel visszafoglalni, de miután Vladimirnek nemcsak a lengyelek, hanem az oroszok nagyfejedelme is pártjára kelt, a lengyelek által ajánlott békét elfogadta, s az úgyis nehezen megtartható Halicsot Vladimirnek átengedte, a halicsi királyi czímet azonban továbbra is megtartotta.

A harmadik keresztes háború 1189-ben.

1189. 1187-ben Egyptom és Syria szultánja, Szalah ed din, vagy mint röviden nevezni szokták, *Szaladin*, a jeruzsálemi királyság hadait megvervén, október 2-án a fővárost, Jeruzsálemet is elfoglalta. VIII. Gergely pápa Jeruzsálem visszafoglalására új keresztes háborút hirdetvén, erre nem csak a franczia és angol királyok, de sőt maga **Barbarossa Frigyes** német császár is vállalkozott.

Frigyes császár előkészületeit befejezvén, útnak indúlt, s mivel a Magyarországon át vezető útat választotta, 1189 május 24-én seregével a magyar határnál megjelent; a keresztes hadsereg, melynek számereje a 100,000 főt messze meghaladta, *Pozsonynyal* szemben, a Duna jobb partján ütött tábort.

Miután a császár az átvonulásra és a sereg élelmezésére a szerződést Béla királylyal megkötötte, a keresztes hadak május 31-én a mosonyi kapunál átlépték a magyar határt. Béla király Esztergomban nagy fénynyel és ünnepségekkel fogadta a császárt, sőt közbenjárására szabadon bocsátotta pártütő öcscsét, *Géza* herczeget is, de azon föltétellel, hogy a keresztes hadakhoz csatlakozik, *Csák Ugrin* győri püspökkel és több más ispánnal 2000

magyar vitézt adván parancsnoksága alá. Majd levitte a császárt Budára s többszörös ünnepségek után tovább bocsátván, ő maga is, egy magyar had élén, végig kisérte őt az országon. 1189.

A keresztes had tehát minden baj és zavar nélkül haladt át Magyarországon, de midőn az görög földön Béla vejével, Angelosz Izsák császárral küzdelmekbe keveredett, Béla, miután a kiegyenlítést hiába kísérlette meg, a magyar segélyhadat, mely eddig Frigyes elővédét képezte, visszarendelte, kivévén természetesen Géza herczeget és azokat, kik vele önként maradni akartak. E rendeletre Ugrin püspök és 6 ispán visszatért, 3 ispán pedig megmaradt a kereszteseknél.

A dalmát háború 1190—1194.

Velencze nem tudott semmikép abba belenyugodni, hogy a Dalmát városok magyar uralom alatt maradjanak. Már 1188-ban készült Zára ostromára, de ekkor a hadjárat a keresztes háború miatt elmaradván, Velencze a magyar kormánynyal két évi fegyverszünetet kötött. 1190—1194.

E fegyverszünet *1190-ben* lejárt és Velencze hajóhada megjelent a dalmát vizeken. A záraiak azonban nem voltak hajlandók ismét Velencze kormánya alá kerülni és a magyarok az összes tengerparti városok hajóiból erős hajó-hadat alkotván, a velenczeieket a záraiakkal együtt megtámadták. A tengeri ütközet a **traui hegyfoknál** ment végbe és a diadal a magyaroké lőn, mire Velencze újból két évi fegyverszünetet kötött. Traui hegyfok.

Béla király ebből látván, hogy Velencze csak időre és alkalomra vár, Horvát- és Dalmátországok kormányzójává az eszes, erős kezű *Kalán* pécsi püspököt nevezte ki. Ez intézkedés czélszerűnek is bizonyúlt, mert a fegyverszünet lejártával, 1193-ban, Dandolo Henrik doge újból megtámadta Dalmácziát, elzárván különösen Zárát a tengeri kereskedés utain; Kalán azonban diplomácziai ügyességgel minden kísérletét meghiúsítá s Velencze ezúttal sem boldogúlt.

Béla király *1194-ben* személyesen is megjelent Dalmácziában és idősebb fiát, Imrét, ki magyar királylyá már meg volt koronázva,

1190—1191. Horvát- és Dalmátország királyává is megkoronáztatván, ez országokat most az ő kormánya alá rendelte.

Imre király háborúi.

1196. III. Béla élete utolsó éveiben komolyan foglalkozott azzal a tervvel, hogy keresztes hadat vezet a Szent Földre, de ebben részint veje, *Angelosz Izsák*, uralkodásának szerencsétlen vége, részint betegsége miatt meggátoltatván, a fogadalom teljesítését ifjabb fiára, **Endrére**, bízta, a kinek e czélra tetemes kincseket adott át. Volt ebben előgondoskodás arra is, hogy a nagyravágyó és hatalomra törekvő, bár alig 21 éves Endre, testvérének, **Imrének**, bekövetkező uralkodását meg ne zavarja.

Ámde, midőn Béla király 1196 április 23-án meghalt, Endrének kisebb gondja is nagyobb volt, mint a keresztes hadjárat, s mivel Halicsot már gyermekkorában elvesztette, kárpótlásképHorvátország és Dalmáczia kormányát, mint önálló herczegséget, óhajtotta. Midőn pedig e kívánságát Imre nem teljesíté, ez a testvérek közt hábozút idézett elő.

1197—1200. **A horvátországi háború és a testvérharcz Imre és Endre közt, 1197—1200.** Endre, midőn azon kívánságával, hogy Horvát- és Dalmátországok herczegévé neveztessék, elutasíttatott, nem fogott mindjárt fegyvert a király ellen, hanem előbb az atyja által keresztes háborúra nyert kincseken, melyeket pazarúl szórt, a főurak körében barátokat és táborába harczosokat szerzett. Midőn pedig magát a nyílt föllépésre elég erősnek érezte, seregével egyszerűen Horvátországba ment, hogy azt magának fegyveres kézzel elfoglalja.

Imre király erre sereget kezde gyűjteni pártütő öcscse megfenyítésére; de a főurak egy része vonakodott fegyvert fogni, más része keresztes fogadalmát adta elmaradása okául, míg ismét másokról kitűnt, hogy Endre táborába mentek. A sereg végül, mely *1197 végén* Endre ellen indúlt, oly csekély volt, hogy az Macki. Macseknél — a mai **Macki**nál Kőrösmegyében — Endre hadai ellenében vereséget szenvedett.

A király most a pápához fordúlt, kérve, hogy öcscsének a

keresztes hadjárat végrehajtását parancsolja meg, azon alattvalóit pedig, a kik a keresztes háborúba való elmenetelre fogadalmat tettek, e fogadalom alól ideiglenesen mentse föl. 1197—1200.

Endre ez alatt nemcsak Horvátország és Dalmáczia tényleges birtokába helyezkedett, de a szerbek ellen hadjáratot is vezetett, és kivívott sikerei alapján magát még «Ráma és Chulm herczegének» is nevezte.

A pápa parancsa, sőt az egyházi átokkal való fenyegetés sem volt képes Endrét herczegségéből kimozdítani, mígnem végre a király *1199-ben* nagyobb erővel indúlt ellene. Endre ugyanis elbizakodásában megtámadta és elpusztította a királyhoz szító zágrábi püspök javait és seregét a Dráván át vezetvén, a király ellen fordúlt. De ekkor már Imre hadai is útban voltak. A somogymegyei **Rád** helységnél, a Balaton közelében ment végbe Rád. a testvérek csatája, melyben Endre legyőzetvén, Henrik osztrák herczeghez menekűlt, mire Imre Ausztria és Styria határát tűzzel-vassal pusztította.

1200-ban végre a testvérek a pápa és a mainzi érsek közbenjárására kibékűltek és Endre a horvát-dalmát herczegségbe — de a király által meghatározott hatáskörrel — visszahelyeztetett.

De sőt mindketten, Imre és Endre együtt, új fogadalmat tettek a keresztes hadjáratra s megegyeztek, hogy távollétük idejére az országot Lipót osztrák herczeg kormányozza, s ha egyikök a Szent Földön elhalna, a korona a hátramaradotté lesz. A terv végrehajtását azonban a nemsokára kitört szerb-bolgár háború megakadályozta.

A szerb-bolgár háború, 1201—1202. *Szerbiában* az eddigi nagyzsupán, Nemanja, 1195-ben szerzetessé lőn s helyébe fiai léptek, **István** mint nagyzsupán, **Vuk** pedig mint Primorje birtokosa. A testvérek között azonban, miután a pápa segítségével — a szerbeknek a nyugoti egyházhoz való térítése mellett — mindegyik koronát óhajtott nyerni, a háború kitört. Imre király a korona küldését, azon jogon, hogy Nemanja a magyar király fenhatóságát már elismerte s így a korona küldése a magyar király hűbérúri jogait sértené, megakadályozta, s Vuk pártjára állva, a nagyzsupánt megtámadta. A küzdelem, mely *1202 elején* ment 1201—1202.

1201—1202. végbe, István nagyzsupán vereségével végződött, s Imre a magyar fenhatóságot készségesen elismerő *Vukot* helyezte Szerbia nagyzsupáni székébe, maga pedig a «Szerbia királya» czímet vette föl. A nyugoti egyháznak még meghódítandó Szerbia a kalocsai érseki megyébe kebeleztetett.

Ugyanez időben a Duna mellékén a görög birodalom rovására támadt *Uj-Bolgárország* fejedelme, **János**, némelyek szerint — de tévesen — *Ivanics* volt, ki a régi Nagy-Bulgária helyreállításának eszméjével foglalkozott s miután Szerbiának a magyarok által történt meghódítását sérelmesnek tartotta, másrészt pedig a magyarok a János által megszállott Barancs és Nis tartományokra — melyeket csak nászajándékúl és csakis Angelosz Izsáknak adtak — igényt tartottak, a háború a bolgárokkal is kitört. Az ellenségeskedést a bolgárok kezdték, a midőn a kunokkal szövetségben Magyarországba betörtek, ott dúltak s foglyokat hurczoltak el.

Imre király ennek folytán a szerb háború befejezésével seregét a bolgárok ellen vezette, betört a Morava völgyébe s a bolgárokat több kisebb ütközetben megverte; a hadjárat után Imre, bár rövid időre, a «Bulgária királya» czímet is fölvette.

Velencze és a keresztesek hadjárata Dalmáczia
1202—1203. **ellen 1202—1203-ban.** A pápai felhívásra időközben összesereglett keresztesek egy 40,000 főnyi serege, **Balduin** flandriai gróf és más urak vezérlete alatt, útját tengeren szándékozván venni, miután a seregnek Egyptomba való átszállítását — persze jó pénzért — Velencze vállalta magára, 1202-ben Velenczébe érkezett. Ámde a keresztesek az egész kívánt összeget nem bírván előteremteni, Dandolo Henrik doge azon ajánlatot tette nekik, hogy a még hiányzó összeget leszolgálandó, segítsenek Velenczének Istriát, Dalmácziát és különösen Zárát elfoglalni.

Bárha e különös, mindenesetre erkölcstelen, alkú ellen a pápa is tiltakozott, a keresztesek zöme az ajánlatot elfogadta és *1202 október elején* velenczei hajókon kiindúlva, miután Velencze istriai ellen-
Zára. ségeit egyességre kényszerité, november 10-én **Zára** elé érkezett.

A keresztesek hajóhada, elszakítván a kikötőt elzáró lánczot, partra szállott és a meglepett várost körűlfogta. A záraiak hiába tűztek kereszteket a falakra, a hős keresztes hadra, melynek mindegy volt, akár pogányt, akár kereszténytt rabol ki, ez nem

hatott és a várost erős ostrom alá fogta. E közben a városban 1202—1203.
betegség dühöngött s a záraiak, a mikor a francziák már az egyik torony aláásásához fogtak, kénytelenek voltak a várost feladni. *1202 november 24-én* rohantak be a keresztesek Zárába és a lakosságot kiűzvén, a várost teljesen kirabolták és feldúlták.

III. Incze pápa ugyan hevesen kikelt e barbarismus ellen, hogy a keresztes had egy keresztény várost, s a magyar királyt, a dalmát herczeget, Endrét, kik maguk is keresztesek, megtámadott, de ez a dolgon nem sokat segített.

A keresztesek *1203 április* havában vonúltak el Zára alól, a mikor is a záraiak a visszamaradt velenczeieket leküzdvén, a városba ismét visszatértek és azt lassankint helyreállítani, fölépíteni kezdték. Midőn azonban Velencze újabb hajóhadat készített föl a záraiak ellen, ezek végre is, hogy újabb veszedelemtől megmeneküljenek, kénytelenek voltak Velenczének meghódolni.

Imre király utolsó hadi vállalatai 1203—1204-ben. 1203—1204.
A pápával való szoros viszony, mely Imrét a pápai hatalomnak majd teljesen alávetette, hozta magával, hogy Magyarország a *német ügyekbe* is beleavatkozott. Midőn ugyanis Hohenstaufeni Fülöp és Braunschweigi Ottó a német koronáért versenyeztek, Imre király, a pápa kívánatára, *1203-ban* egy erős magyar hadat csatlakoztatott az Ottót, mint a pápa védenczét, támogató cseh király, I. Ottokár seregéhez. A magyar had a csehekkel együtt bevonúlt **Thüringiába,** s Fülöpöt innét kiverni segített. Thüringia.

Ugyancsak 1203-ban kitört újra *a viszály Imre és Endre közt.* Imrének László nevű fia születvén, a király ennek trónörökl ését Endrétől joggal féltette, mert Endre nem volt hajlandó a kiskorú László kedveért a koronáról lemondani. A testvérek közt ennek folytán — Spalatoi Tamás szerint — háború tört ki, melyben azonban a főurak nagyobb része, megunván Imrének a pápára támaszkodó, Magyarország függetlenségét veszélylyel fenyegető politikáját, Endre herczeg mellé állottak. A király és Endre serege, *1203 október* havában, a **Drávaparton** találkoztak. Imre, serege csekélyebb számánál fogva győzelmet nem remélhetvén, egy hirtelen támadt szerencsés ötlettel, *egyedül* megy Endre táborába, Endrét hívei szemeláttára karon ragadja, a királyi táborba vezeti és azután *Kene* várába, később pedig Esztergomban záratja el. Az Endrét Drávapart.

1203—1204. folyton izgató merániai Gertrudot, a herczeg nejét, a király hazájába küldte vissza.

A *bolgár háborúra* készült ezután Imre király, midőn Leo bíboros, a pápa követe ép átutazóban volt Magyarországon, hogy János bolgár fejedelemnek koronát vigyen. A pápai követ e küldetése megakadályozta a bolgár hadjáratot, mert a király Leot letartóztatván, előbb a pápával diplomácziai tárgyalásokba bocsátkozott.

Ennek végét azonban Imre nem várta be, hanem Leot elbocsátván, fiát, a kiskorú **László**t, megkoronáztatta s meglepő elhatározással annak gyámjául és az ország kormányzójául a fogságából előhívott és szabadon bocsátott *Endrét* nevezte ki. Imre kevéssel ezután 1204 szeptember közepén meghalt.

II. Endre háborúi.

Endre herczeg nem bizonyúlt jó gyámnak. Visszahívott neje, Gertrud, most sem szűnt meg őt a kis király és Constánczia, az özvegy királyné ellen ingerelni, a ki végre is Bécsbe, Leopold osztrák herczeghez volt kénytelen menekülni. Endre a kis királyt és a vele vitt koronát visszakövetelendő haddal szándékozott Ausztriába törni, midőn III. Lászlónak 1205 május 7-én bekövetkezett halálával a háború oka megszűnt.

Az ország belviszonyai azonban az uralkodásra jutott és teljesen neje által vezetett **II. Endre** alatt oly kedvezőtlenekké váltak, hogy a király sem a keleti császárság megdüléséből hasznot vonni nem igen tudott, bár Nándorfehérvárt és Barancsot visszafoglalta, sem Dalmácziát a velenczeiek ellen megvédeni nem tudta.

E helyett figyelmét inkább észak felé fordította, a halicsi királyságot — melynek gyermekkorában ő volt első magyar fejedelme — igyekezvén megszerezni.

1206—1216. **Háborúk Halics megszerzésére, 1206—1216.** Halics trónjára Jaroszlávics Vladimir után *Román*, ladoméri fejedelem, jutott, a ki Endrével szoros barátságot kötött. Román azonban már 1205 juniusban egy, a lengyelek ellen vívott csatában elesett,

minek folytán özvegye, ki két fia számára a trónt megvédelmezni nem tudta, Endre oltalmához folyamodott. 1206—1216.

Endre *1206-ban* sereggel jelent meg Halicsban, az ellenséges orosz hadakat visszaverte és Román idősebb fiát, **Dánilot,** vagy máskép **Dánielt,** magyar fenhatóság és védelem alatt, a halicsi trónra ültette, maga ismét fölvevén a «Halics és Lodoméria királya» czímét.

Alig távozott azonban Endre, Dániel ellen új fölkelés támadt, s a fejedelem anyjával előbb Lengyelországba, majd Magyarországba volt kénytelen menekülni. Halics trónjára **Igorevics Román** jutott.

Az Igorevicsek közt is viszályok támadván, Endre végre, *1208-ban,* **Korlátfia Benedek** erdélyi vajda vezérlete alatt egy magyar sereget azon megbízással küldött Halicsba, hogy Halicsot a király számára foglalja el. Benedek elfogta Igorevics Románt és őt Magyarországba küldvén, Halics kormányát mint királyi helytartó vette át.

Benedek erőszakos kormánya azonban nem volt alkalmas arra, hogy a halicsiakkal a magyarokat megszerettesse; midőn tehát Igorevics Román Magyarországból megszökött, a halicsiak tárt karokkal fogadt k. Román orosz segélyhadakkal Benedeket, *1209-ben,* Halicsból kiűzte, az országot az Igorevicsek közt felosztotta, a kik azután a békétlenkedő bojárok közül vagy ötszázat megöltettek. A menekülők Endréhez futván, a király most **Pat** nádor vezetése alatt, *1211-ben,* egy erős magyar sereget küldött Halicsba; a nádor seregében voltak Saul kalocsai érsek, Győrefia Péter, Bánk országbíró, Tiborcz stb.

A magyar sereg magával vitte Románovics Dánilót és **Przemysl** alá szállván, ott az egyik Igorevics testvért, *Szvjatoszlávot,* ostrom alá fogta. A városbeliek azonban a fejedelmet maguk elfogták és a magyaroknak a várat feladták. Nagyobb ellentállást fejtett ki Igorevics *Román* **Zvenigrodban.** De a magyarokhoz itt a szomszédos orosz fejedelmek, sőt lengyelek is csatlakoztak, míg Románt a kunok segíték; a győzelem végre is a magyaroké lőn és Igorevics Román kénytelen volt magát megadni. A harmadik testvér, Igorevics *Vladimir,* e hírekre **Halicsból** megszökött; fia meg- Przemysl. Zvenigrod. Halics.

1206—1216. próbálta az ellenállást, de a csatát elvesztette, mire Pat nádor a 10 éves Dánilót atyja trónjára visszahelyezte.

A gyermek fejedelem nem örvendett nyugodt országlásnak s bár védelmére Endre *1212-ben* személyesen vezetett hadat, a halicsiak, Endre távozása után, a trónra pereszopniczai *Msztiszlávot* emelvén, Dánilót anyjával együtt ismét elűzték, a kik azután ismét Magyarországba voltak kénytelenek menekülni.

Endre király tehát, *1213-ban*, ősz felé, újból megindúlt seregével Halicsba.

Ámde távolléte alatt kitört a már rég készülőben levő katasztrófa. A magyar főurak égő gyülölettel viseltettek Endre neje, a merániai *Gertrud* és testvére *Berthold* ellen, kik az ország közhivatalait, egyházi és világi főméltóságait rokonaikra ruházták, az ország és az egyház vagyonát elprédálták, a magyar urakat mellőzték és üldözték; végső elkeseredésükben, miután panaszaikat Gertrud és Berthold ellen Endre meg sem hallgatta, a főurak elhatározták, hogy a királynét és testvérét megölik. A véres tett a pilisi erdőkben, hol a királyné és Berthold, Lipót osztrák herczeg és még számos német vendég társaságában sátrak alatt mulatott, ment végbe. A királynét *Péter ispán* és Bánk bán veje *Simon* — nem mint eddig tévesen hitték, neje gyalázatának megboszulására maga Bánk bán — ölték meg; Berthold azonban és Lipót herczeg megmenekültek.

Endre e szörnyű tett hírére, melyet még útközben, Leleszen, pihenésközben vett, azonnal visszafordúlt s a hadjárat ezúttal elmaradt.

Halicsban ezalatt Msztiszlávot *Volodiszláv* bojár váltotta föl. Dániló és anyja most Lengyelországba mentek és **Leszkó** lengyel herczegtől kértek segítséget; ez meg is kísérlé Volodiszlávot Halicsból kiverni, midőn pedig az nem sikerült, Dánilót Lodomériában letelepítvén, Endre magyar királynak azon ajánlatot tette, hogy Endre saját második fiát, a hatéves **Kálmánt**, helyezze a halicsi fejedelmi székbe, eljegyezvén neki Leszkó hároméves leányát, Szalomét.

Endre ez ajánlatot és a lengyel szövetséget elfogadván, Kálmán fiát, *1214-ben*, egy magyar sereggel Halicsba küldé; a magyarok Volodiszlávot elűzvén, Kálmánt, a halicsiak beleegyezésével,

Halics fejedelmévé kiáltották ki, mellé kormányzóúl Aba Sükösd fia *Demetert* rendelvén. 1206—1216.

Leszkó herczeg azonban nem híven tartotta meg a szövetséget, mert midőn Endre a lengyelek által Halicstól jogtalanúl elfoglalt Przemysl visszaadását követelte, Leszkó novgorodi **Msztiszlávot** hívta meg a halicsi trónra. Ez, *1215-ben*, erős haddal jelenvén meg, a halicsiakat és a csekély magyar védőőrséget megverte, mire Kálmán Magyarországba menekűlni volt kénytelen.

Endre hirtelenében nem tudott e bajon segíteni, de *1216 nyarán* ismét erős sereget küldött Halicsba, melyhez azután, — Leszkó a Dánilóval kiegyezett Msztiszláv rendelkezéseivel nem levén megelégedve, — lengyel hadak is csatlakoztak.

A magyar-lengyel sereg előbb, mint a többi halicsi hadjáratok alkalmával, **Przemysl** alá szállott, s azt rövid idő alatt megvette. Przemysl. Przemysltől keletre, **Grodeknél**, azonban a szövetségesek Msztiszláv egyik hadára találtak, *csernigovi Demeter* vezetése alatt; a szövetségesek megtámadták Demetert és seregét szétverték. Msztiszláv egyesűlt ugyan vert hadával, de a magyarokkal megütközni nem mert. A magyarok most **Halics** ellen meneteltek, melyet Dániló védelmezett és azt egész októberig képes volt megtartani. Miután ekkor már a hó kezdett esni, a szövetségesek az ostromot félbeszakítva, Msztiszláv közelben levő serege ellen fordúltak s őt döntőleg megvervén, az országból való kitakarodásra kényszeríték. Grodek. Halics.

Most már Dániló sem volt képes Halicsot tartani; a várat a halicsiak feladták, Dániló pedig számos viszontagság után keresztűl vágta magát Msztiszlávhoz; de miután ez új vállalatba bocsátkozni többé nem akart s Novgorodba visszatért, Dániló Lodomériában vonta meg magát.

Halics tehát 10 évi küzdelem után véglegesen magyar kézre került és János esztergomi érsek **Kálmán** herczeget, *1217 elején*, a pápa megbízásából *Halics királyának* koronázta meg.

Endre keresztes hadjárata, 1217—1218. A lateráni zsinat elhatározta, hogy a keresztes hadak 1217 junius 1-én indúljanak meg a Szentföldre. A pápa Endrét is megintette, hogy a keresztes hadjáratban, melyre immár 20 éve készűl, vegyen részt. Endre végre elhatározta magát. A trónöröklést olykép rendezvén, hogy fiai közűl az idősebb, *Béla*, az országot, *Kálmán* Halicsot 1217—1218.

1217—1218. örökölje, s az ország kormányzójául János érseket rendelvén, készült a háborúra. E készületek közt legtöbb bajt okozott a pénz, melyben Endre, korábbi pazarlásai folytán, folyton szűkölködött. A főurak közül elég sokan csatlakoztak hozzá, bár a lelkesedés nem volt valami nagy s a nyugotival össze sem volt hasonlítható. Említtetnek: a győri és az egri püspök, a pannonhalmi apát, Ugolin kanczellár, Dénes tárnokmester, László lovászmester, Demeter asztalnok, Lőrincz pohárnokmester és még számosan mások.

Endre kezdetben a szárazföldön akart elindúlni, de azután magát mégis a tengeri útra határozta, hajókat Velenczétől kérvén. Velencze kész is volt erre, de Endre kénytelen volt előbb *Zárára* való minden igényéről úgy a maga, mint utódai nevében lemondani, azonkívül a rendelkezésére adott hajókért búsásan fizetni; minden 5000 mázsa terhet bíró, 50 matrózzal ellátott, hajó után nevezetesen 550 márka ezüstöt, mi körülbelül 12,000 forintnak felel meg.

1217 nyarán indúlt el Endre a rendes hadi úton Spalato felé, hol tengerre szállandó volt. *Spalatoban*, hova a király *augusztus 23-án* érkezett s hol a város nagy egyházi ünnepséggel fogadta, már ott voltak a velenczei és más bérelt hajók, melyek a király mintegy 10,000 főnyi hadán kívül még vagy 5000 német és szász keresztest voltak átszállítandók.

Endre több napi tartózkodás után elindúlván, miután Cziprus szigetén is pihent és itt a jeruzsálemi király követeit fogadta, *október* közepén Akkoba érkezett. Itt roppant sok keresztes volt már, és nagy volt az éhség, a drágaság, úgy hogy a szegényebb zarándokokat tömegesen kellett visszaszállítani.

Endre király, *János* jeruzsálemi és *Lusignan Hugó* cziprusi királyokkal és *Leopold* osztrák herczeggel, azon tervben állapodott meg, hogy ha majd a keresztesek mind együtt lesznek, az ellenséget Egyptomban keresik föl, addig pedig egyes becsapásokat intéznek a mohamedán területekre. A szultán, **Aladil Szeifeddin**, azonban attól tartván, hogy a keresztesek Jeruzsálemet vagy Damaskust támadják meg, *Sarferdin* vagy *Coradin* fiával és egy arab sereggel átjött Egyptomból és Jaffa tájékán, majd a Jordán folyó mellett, a Génézáret tó közelében, ütött tábort.

A keresztesek *november 4-én* indúltak meg II. Endre magyar

király vezetése alatt, összesen 20,000 fegyveres, de sokkal több fegyver nélküli zarándok, s menetirányukat a *Génézáret tava*, a *Galilaeai tenger* felé vették; az arabok azonban, bár előbb közeledtek, a nagy számú keresztes had láttára, az elővéddel folytatott rövid harcz után, melyben a magyarok közül magukat többen kitüntették, visszavonúltak, még pedig oly gyorsan, hogy a Jordán mellett még táborukat és eleségkészletüket is visszahagyták, mi a keresztesek zsákmánya lőn. 1217—1218.

A szultán, midőn a keresztes had *november 10-én* a Génézáret tótól délre a Jordánon átkelt, azt vélte, hogy az Damaskusnak tart. Ámde a keresztesek csak egy körútat tettek a tó körül, s útközben mindent elpusztítván, a Merom vagy El Huleh tó közelében ismét a Jordán jobb partjára tértek vissza; majd meglátogatva Betsaidát és Kapernaumot, végre ismét Akkoba meneteltek.

November végével a keresztesek újból fölkerekedtek, s mivel a szultán hada sehol sem volt látható, hadvezér pedig, ki a hadműveleteknek irányt szabjon, nem volt, az aránylag közel fekvő **Tábor hegyen** levő török várat határozták megtámadni. Endre e vállalatnál személyesen nem volt jelen, de a magyar hadak ott voltak. A keresztesek november 30-án értek a Tábor hegy alá és *deczember 3-án* indúltak föl a hegyre. A várőrség egy része eléjök jött, azt visszaverték, de a vár megtámadására semminemű eszközzel nem rendelkezvén, s tartván egyébként a szultántól is, a ki ismét a közelben táborozott, estére táborukba visszatértek. *Deczember 5-én* létrák segítségével próbálkoztak a várba jutni, de e kísérlet sem sikerült. Folyton tartva attól, hogy Aladil szultán visszavonulásukat elvágja, az ostrommal végre is fölhagytak és *deczember 7-én* ismét az akkói táborba indúltak vissza. Tábor hegy.

Deczember közepén a keresztesek egy része, köztük magyarok is, még egy kirándulást tett a Jordán forrásvidékére. Itt egy vakmerő magyar csapat mélyen behatolt a hegyek közé, de **Harin**nál az ellenség pihenés közben meglepte és szétverte. A csapat ugyan újból összeverődött, de ekkor meg hamis kalaúzok járhatatlan völgyszakadásokba vezették, hol mindnyájan elpusztúltak; csak három vitéz jutott sok sanyarúság után Szidonba. Harin.

Endre király időközben meglátogatta Tripolist és a sz. János

1217—1218. vitézek javára tetemes alapítványt tevén, *1218 január elején* visszaindúlt hazájába, nem térvén el e szándékától még akkor sem, midőn a jeruzsálemi patriarcha őt távozása miatt egyházi átok alá vetette. A magyarok mind vele mentek, csak Tamás egri püspök maradt Syriában vissza.

Az egész keresztes hadjárat úgy katonai, mint politikai tekintetben, *teljesen czéltalan és eredménytelen volt,* melyért oly tömérdek életet és pénzt elpazarolni, az országot romlásnak és belzavaroknak kitenni kár volt. Sajnos, Endre nem volt az az ember, a ki hazatérte után rendet tudott volna csinálni, sőt a rendetlenség visszatérte után még csak növekedett.

1219. **A második halicsi hadjárat 1219-ben.** Az ország zilált viszonyainál fogva Endre az ország határain kívül való erőkifejtésre nem volt képes, pedig erre most **Kálmán** fia, a halicsi király érdekében szükség lett volna. Mert novgorodi **Msztiszláv** a kunoktól segítséget nyervén, Halicsot Románovics Dánilóval 1219 nyarán újból megtámadta. A Msztiszlávval jött kunok egyik khánja, a novgorodi fejedelem ipa, **Kötöny** vagy *Kuthen* volt, kinek Magyarország történetében később még nagy szerepe lőn.

A Kálmán védelmére szolgáló magyar-lengyel had az érmelléki **Füle** vezérlete alatt állott, de még a halicsiakkal is sokkal gyöngébb volt, semhogy az orosz-kún sereggel sikerrel szálljon szembe. Füle azonban mégis kész volt a mérkőzésre, s miután a kis királyt kíséretével a megerődített székesegyházban elhelyezte,
Halics seregével az ellenség elé ment. *1219 augusztus 14-én* **Halicstól** északra ment végbe a csata Msztiszláv és Füle közt s az utóbbinak teljes vereségével végződött. Füle fogságba esett, a sereg maradványai Halics felé menekültek, nyomban követve az ellenség által.
Halics. A magyarok **Halics** előtt még egy ütközetet próbáltak, de azt is elvesztették, s a menekülőknek csak egy része jutott a székesegyházból készített erődbe, hova őket köteleken húzták föl.

Daczára annak, hogy a templom védelemre nem volt valami nagyon alkalmas, a magyarok azt mégis soká védelmezték, de végre víz hiányában kénytelenek voltak Msztiszlávnak magukat megadni. Fogságba jutott tehát Kálmán király, 7 éves feleségével s a vele hűségesen kitartó Aba Sükösdfia Demeterrel s ennek két

testvérével, továbbá mindazon magyarokkal, a kik a templomban kerestek menedéket. 1219.

Msztiszláv azonban nem volt hajlandó Halicsot Dánilónak adni, hanem Endrével lépett alkudozásba, azt ajánlván neki, hogy *Endre* herczeg, a király harmadik fia, vegye el egyik leányát és Halicsot azok bírják.

Endre, hogy Kálmán fiát kiszabadítsa, kénytelen volt erre is ráállani; arra, hogy Kálmánt, ki másfél évig volt Msztiszláv foglya, fegyveres erővel visszahelyezze, nem is gondolhatott; erre sem hada, sem pénze nem volt.

A harmadik halicsi hadjárat 1226-ban. Novgorodi Msztiszláv igéreteit nem teljesen váltotta be, mert Endrének csak Przemyslt adta át, a többit azonban magának tartotta. Endre herczeg tehát atyjához fordúlt, ki 1226 végén valóban személyesen indúlt Halicsba, hogy Msztiszlávot a szerződés betartására kényszerítse; Leszkó lengyel herczeg ezúttal is segítette a magyarokat. 1226.

Endre király bevonúlt Przemyslbe, majd lement Zvenigrodig, ostrommal megvette **Trembovlát, Kremjenecznél** véres ütközetet vívott az oroszokkal, s már a halicsi királyság legnagyobb részét alávetette, midőn híre jött, hogy Msztiszláv nagy orosz-kún sereggel közeledik, melyben Románovics Dániló is jelen van ladoméri csapataival. Endre visszavonúlt **Zvenigrodra** s itt ütközött meg Msztiszlávval. A magyar-lengyel sereg csatát vesztett, mire Endre király «szerfölött elbúsúlva» megfordúlt s visszatért Magyarországba. Dániló üldözni akarta a magyarokat, de Msztiszláv a halicsiak kérelmére ezt nem engedte meg. Trembovla. Kremjenecz. Zvenigrod.

Msztiszláv később megbékült Endrével és Halicsot, 1227 elején, önként átadta Endre herczegnek.

A bolgár hadjárat 1228-ban. Míg a terjeszkedés észak felé ily folytonos akadályokkal járt, könnyebben ment ez keleten és délen. Keleten a mai Moldvában, *Róbert* esztergomi érsek, *Barcz* vagy *Borics* kún törzsét, 15,000 embert megnyerte a kereszténységnek s azután a magyarságnak, Szörényben pedig, a Cserna patak és az Olt folyó közt egész a Dunáig, az oda bevándorolt oláhok magyar alattvalókká lettek. 1228.

E terjeszkedés azonban összeütközést támasztott a Duna jobb partját bíró bolgárokkal, minek folytán **Béla** ifjabb király

1228. hadat vezetett e részek bolgár fővárosa, **Widdin**, vagy mint a
Bodon. magyarok nevezték, **Bodon** ellen. Az ifjabb király magyar-székely hadai megszállották Bodont, mire a bolgárok kitörtek a városból. A magyarok, különösen az azok elővédét vezető Türje Dénes fia **Dénes** a kitört bolgár hadat megverték és a várost szorosabban körűlzárták. A magyar hadak ezután bekalandozák a dunamenti bolgár tartományt. E közben a bolgár czár által küldött sereggel is többször megütköztek, s azt meg is verték, de Bodont elfoglalni nem bírták.

1229. **A negyedik halicsi hadjárat 1229-ben.** Endre herczeg alig tért Halicsba vissza, már is új veszedelmek fenyegették. Először ipa Msztiszláv részéről, a ki megbánta, hogy Halicsot a magyaroknak átengedte, másodszor Dániló részéről, ki nem szűnt meg Halics birtokára törekedni. Msztiszláv ugyan meghalt, mielőtt valamit tehetett volna, s így Endre egyelőre békében maradt, de 1229-ben **Dániló**, fölhasználva Endre hű emberének, Szudiszlávnak, ideiglenes távollétét, egy kisebb haddal Halics alá jött, azt rajtaütéssel elfoglalni akarván. E terve ugyan a halicsiak és a magyar őrség éberségén hajótörést szenvedett, de Dániló tovább is Halics alatt maradván, hada orosz csapatokkal lassankint annyira fölszaporodott, hogy a halicsiak kénytelenek voltak a várost feladni. Endre fogságba került, azonban Dániló őt híveivel együtt bántalom nélkül hazabocsátá Magyarországba.

II. Endre **Béla** ifjabb királyt küldé Halics visszafoglalására, s míg Daniló mellé Kötöny kúnjai állottak, Béla seregét Borics megtért kúnjai szaporíták. Béla 1229 őszén indúlt meg s Dániló már remegve támadását várta, midőn Béla seregét szűnni nem akaró esőzések és árvizek nemcsak menetében akadályozták meg, de pusztították is. A magyar had azonban mindezek daczára,
Halics. bár nagy késedelemmel, **Halics** alá ért, azt megszállta és megadásra szólította föl. Halics azonban ellenállott, Dániló pedig az időt fölhasználva, sereget gyűjtött. Béla **Türje Dénest**
Kuzmino. küldé Dániló serege ellen, ki azt **Kuzmino** tájékán (Trembovlától keletre) találván, megverte s diadallal tért vissza az ostromló sereghez.

Miután azonban Halics még mindig nem kapitulált, Béla serege egy részét a körülzárásra visszahagyván, a többivel betört

Ladomérba, Dániló törzsországába, behatolt **Luckig** s azt roham- 1229. Luck.
mal bevevén, feldúlatta.

Ámde míg Béla diadalt aratott Ladomérban, a Halics alatt maradt seregrész a halicsiaktól vereséget szenvedett s Béla, az időjárás viszontagságai által is sokszorosan üldözve, kénytelen volt a hadműveletek folytatásáról lemondani és erősen megfogyott seregével Magyarországba visszatérni.

Az ötödik halicsi hadjárat 1231-ben. A halicsi bojá- 1231.
rok, ez örökké nyugtalan nép, természetesen Dániló uralkodásával sem volt megelégedve; követségek jártak Magyarországba, kérve a király fegyveres beavatkozását. Endre most is hajlandó volt erre és két fiával egy magyar sereg élén megindúlt, hogy Dánilóval és Halicscsal valahára végezzen.

A magyar sereg **Jároszlávnál**, a város alatt, találkozott Jároszláv.
Dániló egyik hadával, mely *Viszatics Dávid* és *Gavrilovics Vaszilko* vezérlete alatt állott, és az oroszokat véres harczban megverte. Most a magyarok, élükön **Türje Dénes**-sel, a várost rohanták meg; kőzápor fogadta itt a támadókat a város falairól s Dénest azon pillanatban érte két kődarab, midőn a város egyik bástyájára hágott, hogy embereinek útat nyisson; Dénes lebukott a falról és a roham nem sikerült. A városbeliek bátorsága azonban erősen megcsökkent s míg egy rész a harcz folytatása mellett volt, a nagyobb rész Viszatics Dáviddal tartott, a ki alkudozásba lépett és a várost az orosz csapat bántatlan elvonúlásának föltétele mellett feladta.

Endre most **Halicsot** támadta meg, de az jóformán ellen- Halics.
állás nélkűl meghódolt. Vele meghódolt az egész ország, s a bojárok Dánilótól elpártolva, Endre herczeget a halicsi trónra emelték.

Diadalmasan vonúlt most a magyar sereg tovább, hogy Dánilót Ladomérben megtámadja. **Ladomér** szép és erős város Ladomér.
volt, védő őrséggel jól ellátva, de vezére, az ősz *Miroszláv*, nem nagyon erőlködött a város megvédésében, s az rövid harcz után kaput nyitott a magyar királynak. A magyar sereg meghódoltatta még **Belz** és **Cserven** városokat és azután Halicsra menve vissza, Belz. Cserven.
a hadjáratot befejezte. A király erős magyar védő őrséget hagyván Endre herczeg mellett, seregeivel Magyarországba visszatért.

Endre herczeg többszörös harczokat vívott még Dánilóval,

1234. de Halicsot 1234-ben bekövetkezett haláláig mégis megtartotta. Mihelyt azonban Endre herczeg meghalt, Halics újból Dánilót uralta s az Magyarországra nézve ismét elveszett.

1235. **Az osztrák hadjárat 1235-ben.** Leopold osztrák herczeget 1230-ban fia **Frigyes**, az utolsó Bábenbergi követte, ki nyugtalan természete folytán mindenütt harczot és viszálykodást keresett. Alatta a magyar és osztrák határokon megújultak a villongások, hol osztrákok törvén Magyarországba, hol magyarok Ausztriába. Nevezetesen 1233-ban a magyarok nagyobb kárt tettek Styriában, mi több más okokkal Frigyest arra ingerelte, hogy *1235 nyarán* személyesen vezessen hadat Magyarország határvidékének feldúlására. De csalódott, midőn azt vélte, hogy ezt büntetlenül teheti, mert Endre király, Béla és Kálmán fiaival, a határon termett és Frigyes hadát megfutamította. Endre követte az osztrákokat s Ausztriát egész Bécsig feldúlta, minek folytán Frigyes herczeg kénytelen volt a békét nagyobb pénzösszegen megvásárolni.

II. Endre rövid idővel e hadjárat után 1235 szeptember 21-én meghalt.

IV. FEJEZET.

A TATÁRJÁRÁS ÉS A NYUGOTI HÁBORÚK IDŐSZAKA.

Források. *Kézikönyvek.* Mint az I. fejezetnél. *Kútfők és monografiák:* A *tatárjárásról:* Rogerius, Carmen miserabile super destructione regni Hungariæ temporibus Belæ IV. per Tataros facta, magyarra fordította Szabó Károly; Spalatói Tamás, l. a III. fejezetnél; Gyárfás, A jászkúnok története; Rosty, Tatárjárás IV. Béla idején; Szalay László, A tatárjárás; Kápolnai, jelentése a muhi csatahelyről, Századok 1878.; ezenkivül Wolf, Geschichte der Mongolen oder Tataren; Palacky és Wattenbach közleményei; Plan Carpin, Recueil des voyages etc. *Babenbergi Frigyesről:* Hormayr T. B. 1811. Der letzte Babenberger; Strefleur, 1822, Die Schlachten an der Leitha; továbbá Schwammel és Ficker munkája. A *Frangepánokról*: Wenzel G. munkái. A *cseh háborúkról:* Az Ottokár-féle stájer rimes krónika és a német évkönyvek; Palacky, Geschichte Böhmens; Szabó Károly, Kun László (Tört. Életrajzok). A *morvamelléki csatának* külön irodalma van; magyar: Schilling, Soós, Bárczay stb.; német: Hormayr, Strefleur, Kriegskunde, Pallas német folyóiratok; Köhler: Die Schlacht am Marchfeld, Becker, Busson stb.

A tatárjárás.

A mongolok és a kúnok. A borzasztó katasztrófa, mely Magyarországot a II. Endre halála után trónra lépett IV. Béla király alatt érte, oly nagy volt és hazánk viszonyainak alakulására oly fontos, hogy előzményeivel bővebben kell foglalkoznunk.

A XIII. század elején Chinától északra egy **mongol** főnök, **Dsingisz** khán az összes mongol törzseket egyesítvén, ura lőn majd egész Közép-Ázsiának s halálakor fiait a hódításoknak minden irányban való folytatására utasította. Fia és 1227 óta utóda **Ogotáj**, vagy mint a magyarok nevezték *Oktáj* e rendelkezéshez

képest járt el s unokaöcscsét **Batu** khánt nyugoti irányban, tehát Európa felé küldé hódítani.

A *mongol sereget* Dsingisz khán kitünően fegyelmezte s e tekintetben a mongolok Európa bármely hadseregét messze felülmulták; számuk nagy volt s 100,000 főnél kisebb had ritkán indult nagyobb vállalatra; fegyverzetük közt első helyen állott az egy méternél hosszabb, keskeny erős nyíl, melynek kezelésében ügyesebbek voltak, mint akár a magyarok — kik e fegyvert már korántsem tudták oly jól kezelni, mint őseik — akár a kúnok. Vezéreik körültekintők, ügyesek, tevékenyek és kegyetlenek valának, akik a háborúból vad emberirtást csináltak. Előttük a rémület futott, mögöttük a pusztulás, az enyészet járt.

Batu előbb az Ázsia nyugoti részén lakozó néptörzseket küz-
1237. dötte le és hadai csak 1237-ben jutnak először európai népekkel, az oroszokkal érintkezésbe. Előbb a keleti orosz népeket tiporták
1238. el a mongolok seregei, majd dél felé fordulván, 1238-ban a Don és Dnjeper közt tanyázó **kúnokat** rohanták meg.

Az itt lakó kúnok fejedelme **Kötöny** vagy *Kuthen* volt, kivel a magyarok, mint a novgorodi Msztiszláv ipával és szövetségesével, az 1219-ik évi halicsi hadjárat alkalmával ismerkedtek meg. Kötöny és népe vitézül védekezett a mongolok ellen, akikkel már előbb is többször verekedett, de a mongolok megverték, szállásaikat feldúlták, mire a kúnok, mint hajdan Etelköz feldúlása után a magyarok, nyugat felé szorítva, itt új hazát kellett hogy keressenek. A Kárpátok védővonala mögött, tehát Magyarországon, kínálkozott a legelső menedék; ámde itt szervezett állam, erős hatalom vetette meg lábát, a magyar királyság, melynek fegyvereit Kötöny és kúnjai már elégszer érezték. Bárha az ország II. Endre alatt fölötte nyomorult helyzetbe jutott, Kötöny arra még sem gondolhatott, hogy a magyarokat kiszorítva, magának területet foglaljon. Az erőszak helyett tehát a kéréshez folyamodott, követei által arra kérve IV. Béla királyt, hogy őt és népét, összesen mintegy 40,000 főt, országába befogadja, megigérvén, hogy a keresztséget fölveszi és népével együtt a királynak hű alattvalója leend.

Béla király ez időben válságos helyzetben volt. Egyházi és világi urak ellene, mivel a királyság tekintélyét, mely Endre alatt

mélyen sülyedt helyreállítani, az Endre által jogtalanúl adomá- 1238.
nyozott, vagy az egyházi és világi urak által jogtalanul bitorolt javakat visszafoglalni igyekezett, gyülölettel viseltettek s így ellenük valamely támaszra lett volna szüksége; másrészt hírét vette már a rettenetes veszedelemnek, mely az országot a mongolok közeledésével fenyegette s nem volt ereje, eszköze, hogy e veszedelemmel sikeresen szállhasson szembe.

Ily körülmények közt a király Kötönyt és számos, erős, vitéz, már a mongolok ellenében is kipróbált kún hadát csak örömmel fogadhatta, s készséggel teljesité a kúnok minden kivánságát. Kötöny és a kún nép ennek folytán az 1239-ik év őszén a Havas- 1239.
Alföldön át bejöttek Magyarországba és megkeresztelkedtek; de miután a nomád módon szerte barangoló kúnok a magyarok falvaiban, kertjeiben, szőlleiben, veteményeiben sok kárt tettek, sőt helylyelközzel még a magyar asszonyokat és leányokat is elragadozák, s e miatt tömérdek és igazolt panasz tétetett, a király által a Tisza és Duna közt, továbbá a Maros, Kőrös és Temes mentén telepíttettek le.

E szétosztással azonban a kúnok nem voltak megelégedve, s mivel a rablásról is nehezen tudtak leszokni, a király pedig, aki a kúnokban hathatós segítséget remélvén, őket mindenkép pártolta s nekik kedvezni igyekezett, ez a kúnok és a magyarok közt egyrészt, a magyarok és a király közt másrészt oly gyülölséget és visszavonást támasztott, hogy a kúnok befogadása az országnak inkább kárára mintsem hasznára vált. Pedig a veszedelem, mely az országot végpusztulással fenyegette, már közeledett.

Az első biztos hírt a mongolok közeledéséről, még a kúnok érkezése előtt, *Julián* dominikánus barát hozta, ki a magyarok őshazájának felkutatására «Nagy-Magyarországon» járt, sőt levelet is hozott Batu khántól, melyben a khán a kúnok elbocsátását és a magyarok meghódolását követelte. Az 1240-ik év karácsony 1240.
táján pedig már szerte-rivallt az országban a rémes kiáltás: «*Jön a tatár!*»

Bárha tehát az ország a mongolok, vagy mint a magyarok általában nevezték a «**tatárok**» jövetele felől idejekorán értesült, a veszély elhárítására igen csekély, vagy semmi előkészület sem történt. A magyar urak nagy része vagy nem hitt, vagy nem akart

1240. hinni a közeledő veszedelemben; gyanúsította mindamellett a kúnokat, hogy ők a tatárok szövetségesei, a kik az országot kikémlelni jöttek; de fegyverkezésre, szervezkedésre alig gondolt valaki.

Egyedül a király, IV. Béla érté meg a közeledő veszély nagyságát és a mit a már érintett kedvezőtlen viszonyok közt a veszedelem elhárítására megtehetett, azt lelkiismeretesen megcse-

1241. lekedte. 1241 január és február havában az orosz határt a Kárpátok mentén maga személyesen megvizsgálta, itt, ép úgy mint Erdélyben a szorosokat, gyepüket kijavittatta, egész erdőket vágatott le, hogy az ország bejáratait eltorlaszolja; az orosz kapuhoz **Dénes** nádor alatt védő sereget rendelt, az egész országot fegyverre kelésre hívta föl, megparancsolván, hogy főurak, nemesek, jobbágyok a király első hívó szavára azonnal lóra üljenek és a király táborába gyülekezzenek.

Események a tatárok betörésétől, a sajómelléki csatáig. A mongol vezéreknek szokott hadművelete volt az, hogy az országot, melyet megtámadni akartak, félkör alakban vették körül és hadaikat központiasan egyesítették az ország szivében. E hadászati rendszert alkalmazták Magyarország ellen is.

Batu khán még a mongolok közt is a legügyesebb vezérek közé tartozott, azonkívül oldala mellett volt az öreg, harczokban megőszült **Szubutáj**, azelőtt Dsingisz khánnak, most Batunak legfőbb tanácsadója; ott voltak Batu testvérei **Orda** és **Sejbán**; Dsingisz khánnak unokái **Kádán, Büri, Dsagatáj, Büdzsik** és még számos híres mongol főnök.

A mongol sereg 1240 deczember 6-án vette be Kievet s innét Ladoméren át vonúlt Magyarország ellen. Batu Ladomérről a *főssereggel* Halicsnak ment, hogy a vereczkei szoroson át törjön be; vele volt Szubutáj és Sejbán; Orda Lengyelországnak, Krakónak tartott, és a mongol sereg *jobb szárnyát* képezte; a *bal szárnyon* Kádán és Büri a borgói szoroson át Erdélybe tört, míg Büdzsik mint *legszélső balszárny* a törcsvári szorosnak tartott.

IV. Béla király 1241 február havában a főpapokat és főurakat tanácskozásra hívta össze Budára. E tanács úgy látszik nem sokat végzett s talán egyetlen eredménye az volt, hogy a Budán tartózkodó Kötöny kún fejedelem e tanács végzéséből márczius elején őrizet alá helyeztetett.

Még együtt volt a tanács, márczius közepe táján, midőn meg- 1241.
érkezett Dénes nádor üzenete: «Jön a tatár! Nagy tömeg fejszés, a hír szerint 40,000 ember, vágja előtte az utat a torlaszokon át, melyeket összetörnek, felégetnek és rajtuk oly könnyen törnek át, mint ha hitvány kóró volna; nem hiszi, hogy képes lenne ellentállani!»

Négy nap mulva megérkezett lóhalálában maga a nádor és jelenté a királynak, hogy *márczius 12-én* a tatárokkal **Vereczkénél** Vereczke.
a kapuban megütközött, s miután majd minden emberét nyíllal, karddal leölték, ő maga csak néhány hívével volt képes menekülni.

Béla király a még Budán levő főpapokat és főurakat hazaküldte, hogy siessenek fegyvereseikkel vissza s az összes magyar hadak gyülekező helyéül **Pestet** tűzte ki, ezt futárokkal az ország minden megyéjében kihirdetvén. Felparancsolta azután a kúnokat, Pestre rendelte az Esztergomnál és Fehérvárnál már összegyülekezett hadakat, és sürgősen segítségül hívta Frigyes osztrák herczeget is.

A mongol sereg főcsapata csak lassan bocsátkozott le Munkácsnál az országba, de Batu testvére Sejbán, 10,000 lovassal a nádor nyomában volt és *márczius 15-én* előcsapatai már Pest körül czirkáltak, öltek, gyújtogattak. A mongol csapat egy része márczius 17-én megrohanta **Váczot,** feldúlta s az oda menekült Vácz
népet irgalmatlanúl felkonczolta.

A pesti táborban ezalatt gyülekeztek a hadak. Ott volt már **Ugron** kalocsai érsek is, a ki folyton nógatta a királyt, törne ki a tatárokra. De a király, hadait részleges vereségnek kitenni nem akarván, a kitörést meg nem engedte. A türelmetlen érsek azonban *márczius 17-én* a tilalom ellenére kitört és a **Pest** körüli mon- Pest
golokat megtámadta. Ezek egy ingovány felé hátráltak s könnyű lovaikkal akadály nélkül áthatoltak az ingoványon, de Ugron érsek, midőn hevesen utánnuk rohant, nehéz fegyvereseivel együtt besüppedt az ingoványba, mire a csapatot a tatárok körülfogták s nyílaikkal megsemmisítették. Ugron csak kevesedmagával tudott a táborba visszajutni.

Megérkezett **Kálmán** herczeg is Dalmáczióból és **Frigyes** herczeg Ausztriából. Ez utóbbi, mintha csak valami ünnepélyre jött volna, csak kiséretével és fegyvertelenül jelent meg. Másnap

1241. fegyvert szerezvén, ő is kitört mint Ugron érsek, de több szerencsével, mert két tatárt mégis levágott.

E közben híre ment a vitézek és a nép között, hogy a tatárok is csak kúnok, aminthogy a mongolok török elemei a kún nyelvet beszélték is. Ez a kúnok elleni gyülöletet egyszerre fellobogtatta, s midőn egyik-másik elkiáltotta: «Haljon meg az áruló Kötöny!» evvel a tömeg szenvedélyének irány volt adva. A tömeg körülfogta a házat, ahol Kötöny és társai letartóztatva voltak, betört és a kún vezéreket hősies ellenállás után megölte.

Frigyes osztrák herczeg, a ki pedig a harczias nevet viselte, a magyarokkal szemben itt is, mint előbb és később sokszor, gyalázatosan viselkedett; nem elég hogy ő, a ki 30,000 fegyverest lett volna képes kiállítani, egyedül jött, de sőt még a kúnok elleni zavargásokba is belevegyült, a vitézeket a kúnok ellen ingerelvén; már pedig a kún vezérek megöletése a legnagyobb és legveszedelmesebb következményekkel járó ballépés volt, melyet ily válságos időben elkövetni lehetett. Kötöny halála után, mint a ki dolgát jól végezte s mivel két tatárt levágott, nagy hőstetteket vitt véghez, Frigyes — azon ürügy alatt, hogy fegyvereseit összeszedi — visszatért Ausztriába.

A kún vezérek megöletése hamar megboszúlta magát. A kúnok ugyanis a király parancsa folytán minden irányból ép gyülekezőben voltak Pest felé, midőn Kötöny fejedelem és társai meggyilkolásának hírét vették. Megdöbbenve a nem várt hír fölött, egy ideig tanácstalanul állottak, midőn a magyar parasztok — kik a kún fejedelem megöletését szintén megtudták — azt vélvén, ez a jel a gyülölt kúnok kiirtására, a szállongó kún csapatokat megrohanták. Ez döntött. A kúnok elkeseredetten neki rontottak a parasztságnak, majd a magyarságnak általában s versenyt dúltak a tatárokkal. Megrohanták **Bölcs** csanádi püspöknek Pestre sietö hadát és szétverték, majd átvágtak Erdőd vidékén a Dunán, feldúlták, kipusztították az ország nagy részét s végül a Száván át Bolgárországba mentek.

A magyarok pedig, a kik 40,000 jeles kún vitézt nyerhettek volna segítségül a mongolok elleni harczban, még örülhettek, hogy a kúnok nem állanak teljesen a mongolok mellé s hogy az országból kimentek.

Mint a csanádi püspök, úgy a többi elkésve gyülekező urak 1241.
is szerencsétlenségbe jutottak, mert vagy a feldühödt kúnok, vagy a mongolok kezeibe estek. Különösen megemlítendő **Ostfia Benedek** nagyváradi püspök, a ki Pestre való útjában meghallván, hogy a tatárok Egert feldúlták, a káptalant és a népet lemészárolták és a kincseket elvitték, **Both** ispánnal **Egernek** tartott, azon szán- Eger.
dékkal, hogy az ott dúló tatárcsapatot rajtaütéssel megtámadja. De a mongolok már készen várták őket, s mivel számuk a magyarokénál kisebb volt, számos vezetéklovukból, melyekre felöltöztetett *szalmabábokat* ültettek, néhány ember vezetése alatt egy külön tartalék csapatot alkottak, mely egy domb mögött fejlődve olyképp állott föl, hogy a magyarokat a rohamnál oldalban fenyegesse. Midőn Both ispán a tatárokkal összecsapott, ezek rögtön megfordúltak és ama domb felé vágtatván, az utánna rohanó ispánt csakugyan félrevezették; mert Both, nehogy magát oldaltámadásnak kitegye, szintén megfordúlt és hanyatt-homlok rohant vissza. A tatárok most utána iramodtak és a váradiak legnagyobb részét levágták. A püspök Váradra menekült vissza.

Béla király aggódó szívvel látta és hallotta a történteket, de nem volt módjában segíteni. Maga sem jeles hadvezér nem volt, sem nem bírt az erély ama kíméletlenségével, mely ily vészes időkben egyedül képes arra, hogy a dolgokat kedvező irányba terelje. Kötöny megöletett, Frigyes megszökött, s így kívüle harczban tapasztalt ember még csak kettő volt: Kálmán herczeg és Ugron érsek. Ámde Kálmán gyönge, erélytelen ember volt, ki mindig szerényen félre állott, ha mások előtérbe tolakodtak, s így a döntő befolyást a bár tapasztalt, vitéz, de heves, erőszakos és türelmetlen Ugron érsek gyakorolta.

A király még várni akart Frigyes hadaira; de Ugron végre is kivitte, hogy a magyar sereg *márczius 23-ika* körül Pestről kiindult. Miután a tatárok mindenütt hátráltak a magyarok előtt, a király legalább a menetet kitelhetőleg lassította, hogy még minél többen csatlakozhassanak. Frigyesre azonban hiába várt, ez babérait megelégelte és honn maradt; fájlalta a király a kúnok távollétét is, hisz ép azért beczézgette őket, hogy most, a válságos pillanatban segélyére legyenek; de azok már túl voltak a Dunán.

1241. Miután a tatárok a Sajó felé hátráltak, a király serege Hevesen, Borsódon át követte őket.

A sajómelléki (mohi) csata 1241 április 12-én. A mongol fővezér idejekorán megtudta, hogy a magyar sereg megindúlt, s míg Sejbánnak a fokozatos hátrálást parancsolta meg, egyszersmind összegyüjté a szertekalandozó tatár hadakat, melyek az országot dúlták.

A mongolok **számára** nézve az adatok fölötte különbözők; a szélsőségek, az orosz források, melyek Batu seregét 500,000 főre teszik és Pauler, a ki 60,000-re szállítja le. Bizonyos, hogy a félmillió csak rémület sugallta túlzás; de bizonyos az is, hogy a Magyarországot támadással fenyegető mongol sereg száma igen nagy volt s hogy az a magyarok által fegyverre hívható erőket messze fölülmúlta. Csakis a nagy szám magyarázza meg az általános rémületet, mely a királyt és az országot a mongolok jöttének puszta hírére eltöltötte; egy ellenséges sereg, melynél az ország nagyobbat, erősebbet tud kiállítani, ily rémületet nem kelthet s nem indokolja a rendkívüli rendszabályokat, pl. a kúnok befogadását, az ország határainak védhető állapotba helyezését, a nemzet összes fegyveres erőinek harczba szólítását, idegen segítség kérelmezését stb., melyeket Béla király foganatosított. Mi ezen okokból, továbbá a sajómelléki csata harczászati részleteiből, a Batu alatt Magyarországba tényleg betört mongol sereg létszámát 120,000 főre becsüljük, mely számból a sajómelléki csatában mintegy 100,000 fő vehetett részt. A szárnyhadak közül az Orda alatt állót 60—70,000, az erdélyi hadakat pedig 30—40,000 s így Batu khán összes erejét mintegy 220—240,000 főre menőnek hiszszük.

IV. Béla király magyar serege, melylyel Batu khán ellen megindúlt, mintegy 65,000 fő volt.

A mongol hadak a Sajó, a Tisza és a Hernád folyók által befogott erdős, cserjés területen gyülekeztek s ott több csoportban táboroztak. A Sajó folyó ugyan posványos vala s rajta a Hernád befolyásától a Tiszáig csak egy szilárd híd volt, Nagy-Csécsnél, de az átgázolást mégis több helyen megengedte; így Girincsnél és Kis-Csécsnél, mely helységek közelében a Sajó jobb partja is erdős, cserjés vala.

Sajómellék (Mohi puszta). A magyar sereg a **Sajó** jobb partján, egy csekély emelkedésű

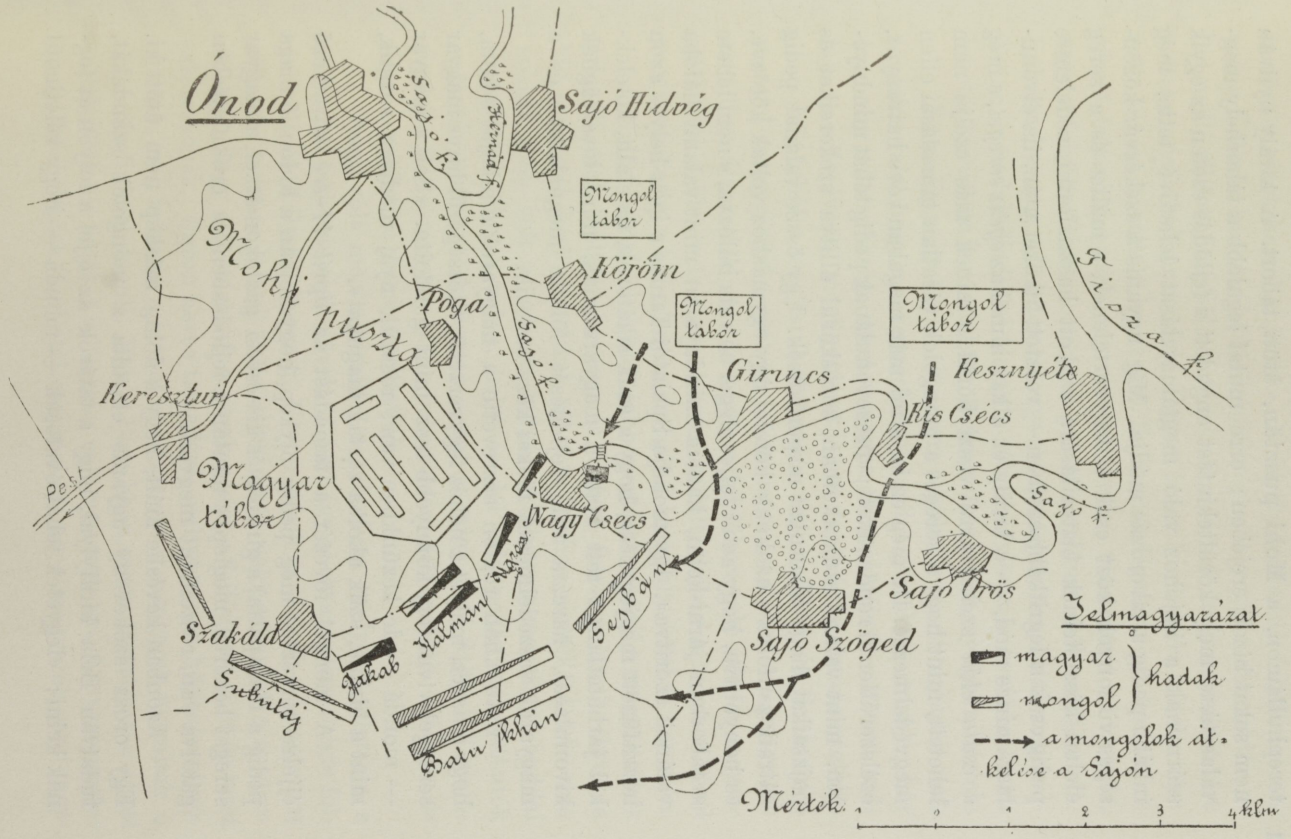

A sajómelléki (mohi) csata.

1241. április 12-én.

1241. terephullámon, a **Mohi pusztán**, ütött tábort. A király nyilván nem sokat bízott erejében; erre mutat legalább a táborhely megválasztása, mely körültekintést engedett s fejlődés esetén az egyik szárnynak a Sajóhoz való megtámasztását lehetővé tette, még inkább pedig a táborozás módja. Míg ugyanis a szekérvár közönséges viszonyok közt csak a fegyvertelenek, a málha és a sereg élelmi készleteinek biztositására szokott használtatni, védelemre pedig csak a legritkább esetben — vesztett ütközet után, ha elvonulásra nincs mód, — a király ez alkalommal az *egész sereget*, s még a *csata előtt* szekérvárral veszi körül, a minek más czélja nem lehetett, mint hogy a sereget a mongolok váratlan támadásai ellen megvédelmezze. De még ez is, a mi már magában véve hátrányos, czélszerűtlenül rendeztetett; «összevonulának pedig tehát mindnyájan, mint valami szűk akolban, körösközül állítva szekereiket és pajzsaikat, hogy táborukat megerősítsék. Úgy össze valának pedig sátraik zsúfolva s azoknak kötelei úgy egymáshoz voltak kötözve, és bonyolítva, hogy az út teljességgel be vala hálózva, s nem lehete a táborban járni-kelni, hanem mindnyájan mint valami hálóba valának szorítva». Így mondja Spalatói Tamás s igen helyes azon hozzáfűzött megjegyzése, hogy a szűk sikátorok, az elállt, kötelekkel járhatatlanná tett útak, a magyarságnak, mint lovasságnak kivonulását, harczra való fejlődését fölötte megnehezíté és a magyarok veszedelmének főokai közé tartozik.

Batu khán rögtön észrevette a magyarok e hibáját s látta, hogy a harcz, melyet a nehéz fegyverzetű, vitézségéről híres magyar sereggel vívni fog, könnyebb lesz mint gondolta. «Sok a magyar — mondá — de kezünkben van; rosszúl, nyáj módjára vezetik, mint a birkák, szűk akolba zárták magukat».

A mongol fővezér a támadást az *április 11-ére* következő éjjelre tervezte, még pedig olykép, hogy Sejbán a hídon, ő maga pedig a főcsapattal a girincsi és kis-csécsi gázlókon átkel, a magyar sereget bekeríti, meglepi s miután a fejlődésben és erőkifejtésben gátolva van, részenkint megveri.

Azonban kevésbe múlt, hogy a dolog másképen nem ütött ki. Egy orosz szökevény ugyanis elárulta a mongolok szándékát, tudatván Béla királylyal, hogy a tatárok az éjjel a folyón át fognak kelni; «legyetek tehát óvatosak — mondá — hogy véletlenül

és rögtön rátok ne rohanjanak». A király e jelentés folytán résen volt s **Kálmán** herczeg hadát készültségbe helyezvén, azt, midőn a híd mellé állított őrségtől a tatárok átkelésének megkezdéséről hírt vett, azonnal a hídhoz rendelé; **Ugron** érsek, ki viadalra mindig kész volt, önként követte a herczeget. Kálmán és Ugron megrohanták az átkelő tatárokat s azok egy részét leölvén, más részét a hídon át, vagy a folyóba szorítván, a jobb partot az ellenségtől megtisztíták. Kálmán herczeg a hídat most egy erős magyar csapattal megszállatván, a hadak diadallal tértek a táborba vissza s további harcz lehetőségére nem is gondolván, fegyvereiket letéve, nyugodni tértek. 1241.

Ez pedig nagy hiba volt, mert a hídra intézett támadás csak tüntetés vala, hogy a magyarok figyelmét a gázlóktól elvonja; bár erre alig volt szükség, mert a magyarok a gázlókról mit sem tudtak, és a Sajóvonal megfigyelését is hanyag módon elmulasztották.

Míg tehát a magyarok nyugodni tértek, Batu és Szubutáj a mongol sereg zömét a girincsi és kis-csécsi gázlókon a legnagyobb csendben átvezették; midőn pedig a gázlókon való átkelés megzavarásától többé már tartani nem kellett, Sejbán a hídat is újból megtámadtatta, a híd magyar őrségét 7 katapulta által is lövetvén.

Midőn hajnal felé a híd újabb megtámadásáról a magyar tábor értesült, csak Kálmán herczeg és Ugron érsek valának ébren, a kik a kéznél levő vitézekkel újból a hídhoz siettek. Ámde már sokkal több volt a tatár a hídnál, semhogy a maroknyi haddal visszavetni lehetett volna, kelet és dél felé pedig már láthatók valának a mongolok hosszú sorai, a mint Sajó-Szögedtől Sajó-Szakáld felé a magyar tábor bekerítésére felvonúltak. Kálmán és Ugron a táborba visszaszoríttattak.

Nagy volt most a rémület a táborban, melyet a tolongás, a czéltalan futkosás csak növelt. A had egy része azonban mégis fölkészült és Kálmán herczeg, Ugron érsek és **Jakab** a templomos vitézek mestere, e had élére állva újból neki rohantak a mongoloknak, hogy a többieknek a sorakozásra, a fejlődésre, időt és teret szerezzenek. Ugron heves támadása, melyet társai hősiesen támogattak, meg is hozta a kívánt eredményt; a mongolok hátráltak, a kör mindinkább tágult. Ekkor Batu khán maga személyesen állott a hátrálók elé és őket a harczba való visszatérésre kényszerítette; majd közbeléptek Szubutáj csapatai is, míg a magyarok sorai fogy-

1241. tak. Kálmán és Ugron megsebesültek, Jakab mester vitézeivel együtt már elesett, és a magyar táborból még sem jött támogatás, segítség.

Ennek oka az volt, hogy a táborban levő magyarok, a tábort körülfogva látván, teljesen fejöket vesztették; a záporként hulló nyilak meggátolták a sorakozást, a lovasok a holtakban, a sátorok köteleiben elbotlottak, majd a tüzes nyilak által fölgyújtott sátorok égni kezdtek, s rémület, iszonyat uralkodott. És nem volt egy erős kezű vezér, a ki e tömkeleget rendezni, fejlődésre bírni, az ellenségre vezetni képes lett volna. A király, az egyedüli, a kinek szava és példája még hatott volna, legkevésbbé volt erre alkalmas.

Amidőn pedig végre még Kálmán herczeg és Ugron is a táborba szoríttattak vissza, mindenek feje és szíve fölött csak egy gondolat uralkodott: *a menekülés*. Ahol a mongolok soraiban egy kis rés nyílt, a hol ritkábban állottak, mindenütt egy-egy menekülő csapat vágtatott neki, hogy a vonalat áttörvén, életét megmentse; sokaknak sikerült, még többnek nem. E menekülést nagy mértékben elősegítette a mongolok azon szokása, hogy a végső kétségbeeséssel küzdőknek a menekülésre egérútat nyitnak; ennek czélja az, hogy a gyöngébb szívűeknek — és ezek száma minden öldöklő csatában nagy — módot nyújtsanak a csatatér elhagyására; ezáltal a visszamaradó küzdők száma tetemesen leapad s a győzelem annál könnyebben vívható ki. De a menekülők is csak ideiglenesen menekülnek, mert a mongolok az üldözésnél kitartó lovaikkal azok legnagyobb részét elérik, s a kimerülteket ekkor ellenállás, tehát harcz nélkül kaszabolják le. Most is nyitottak tehát egy rést a pesti országút irányában s a magyarok — sajnos — tömegesen vették ezt igénybe; nem az ellenségre rontottak, nem a bajtársak segítségére siettek, hanem neki estek a nyílásnak, hogy meneküljenek.

Batu khán azt hitte, Béla király is erre fog menekülni, s őt nem szándékozott elbocsátani; de a király hívei őt szerencsére nem erre, hanem északnyugotra, a Bükk hegység felé vágták keresztül. Dénes főlovászmester, Mahálfia Detre, Pok Móricz, az Ákos nemzetségbeli Ernye, Ivánka fia András, a Forgáchok őse, szerencsésen kivágták a királyt, és lovaikat átadva, menekülését lehetővé tették. A sebesült Kálmán herczeg is elmenekült; de vitéz

bajtársa, Ugron érsek, Mátyás esztergomi érsek, Gergely győri püspök a menekülés alkalmával a Hető patak mocsaraiba szoríttattak és ott vesztek el. Nagy volt a veszteség, melyet a magyarok magában a csatában szenvedtek és a 10,000 fő, melyet följegyezve találunk, bizonyára nem túlzott; de azok száma, a kik az üldözés folyamán vesztek el, mely az éj beálltáig tartott, bizonyára sokszorosan nagyobb volt. 1241.

De a mongolok is drágán fizették meg a győzelmet, s mondják, hogy Batu khán hajlandó lett volna visszafordúlni, ha Szubutáj őt a hadjárat folytatására nem ösztönzi. Folyt tehát az irtó háború tovább és a mongolok hada hömpölygött a véres hullák tömegein át Pest felé.

Pestet a magyarok megpróbálták védeni, de ez csak két napig sikerült; harmadnapra a mongolok a várost bevették s a lakosságot és a menekülteket ezerszámra leölvén, a Duna habjai vértől piroslottak. A várost ezután porrá égették. Pest.

A mongol szárnyhadak támadása. A mongolok *balszárny* hadai Erdélyben márczius 31-én léptek magyar földre.

Büdzsik a törzsvári szoroson át nyomúlt a Barczaságba és Salamon fia Pózsa vajda hadát szétvervén, április 5-én **Küküllővárt**, április 11-én pedig **Nagyszebent** vette be, mindenütt irtóztató öldöklést vivén véghez. További útjában bevette és feldúlta **Gyula-Fehérvárt** s április vége felé már Magyarországon a Maros vidékét dúlta. Küküllővár. Nagyszeben. Gyula-Fehérvár.

A borgói szoroson betörő *Kádán* előhada előbb a radnai németek elől meghátrált, de midőn azok diadaluk fölött elbízakodva visszatérének, a mongolok hirtelen **Radna** előtt termettek, és a németek megadták magukat. Kádán 600 fegyveres németet, a kik a mongolokat kalauzolják, seregébe osztott és azután **Beszterczét** dúlta föl, hol 6000 ember esett a vérszomj áldozatául; majd bevette és feldúlta Kádán **Kolozsvárt**, honnét a mongol had szintén Magyarországra, és pedig Váradnak tartott. Radna. Beszterczе. Kolozsvár.

Április 15-én értek Kádán hadai **Nagyvárad** alá és a várost felgyújták, kirabolták; a várost előbb nem bántották, de midőn a váradiak már majdnem biztosan érzék magukat, a várost és a várat hirtelen megrohanták, a várat néhány nap alatt bevették, és oly minden fogalmat meghaladó öldöklést vittek véghez, hogy jóformán Nagyvárad.

1241. csak a büzhödt hullák által előidézett betegség üzte őket tovább. Nagyváradról Kádán a Kőrös mellett haladva, hasonló kegyetlenséggel feldúlta **Tamáshidát** és felkonczolta a Kőrös mocsarai közt egy szigetre menekült, **Ágya** helység népét és az oda menekülteket.

Tamáshida. Ágya.

Kádán és Büdzsik hadai Csanádnál egyesültek, feldúlták **Pereget**, hova 70 falu népe menekült, kik mind ott vesztek, és **Egrest** s onnét szétterjeszkedve e vidéken maradtak.

Pereg. Egres.

A mongol *jobbszárny*, melyet *Orda* vezetett, bevette Krakót, megverte Liegnitznél az egyesült lengyel hadakat, s Lengyelországot, Sziléziát, Morvaországot végig dúlva, április vége felé, a hrozinkaui szoroson át tört be Magyarországba. A mongol had a Vág völgyén lefelé húzódva, elpusztított mindent a Dunáig. E vidéken azonban az erősebb várak, így **Trencsén**, melyet Szoboszló fia Bagomér, a ki a sajómellékí csatából menekült ide, vitézül védett, továbbá **Nyitra**, melyet a nyitrai polgárság és a bemenekült nép védett meg, hasonlókép **Pozsony** is, daczoltak a tatárral, s ezek ellen a mongolok semmit sem bírtak tenni. Komáromot hozzáférhetlen természeti fekvése óvta meg; a tatárok meg se közelíthették.

Trencsén. Nyitra. Pozsony.

A mongolok dunántuli hadjárata. A nyár folyamán a mongol hadak kifosztották, feldúlták, legyilkolták az egész országot, mely a Kárpátoktól egész a Dunáig egy nagy temetőhöz hasonlított; a Dunán azonban nem volt bátorságuk tutajokon vagy tömlőkön átkelni és a Duna befagyására vártak.

Sajnos, a mi rég nem történt, a Duna ez évben már Karácsonkor befagyott; mintha az isteni gondviselés Magyarország vesztét határozta volna el.

A mongol fővezérlet a Dunántúl elpusztításával és Béla király üldözésével *Kádán* hadtestét bízta meg. Ez a Duna jegét kipróbálandó tömérdek lovat és szarvasmarhát hajtatott Pest mellett a Duna partjára s ott őrizetlen hagyván, visszavonúlt; a magyarok azt vélvén, hogy a tatárok végleg eltávoztak, átjöttek a Dunán és a marhákat átvitték. Kádán most már látta, hogy a Duna jegén bátran átkelhet és hadaival csakhamar elözönlötte a Duna jobbparti vidékét. *Pál* országbíró, ki a Dunavonal védelmével volt megbízva, csak annyi időt nyerhetett, hogy a lakosság elmenekülhetett.

Kádán előbb **Buda** várát foglalta el és égette föl, majd ostrom alá fogta «az ország legkiválóbb városát» **Esztergomot**, hol tömérdek úr és nép gyülekezett össze. A tatárok 30 hajító-gépet állítottak föl a város ellen, melyek éjjel-nappal szórták a köveket. Erre az esztergomiak felgyújták a külvárosokat, elpusztítván minden értékes holmit. A tatárok erre faczölöpökkel körülfogták a várost, hogy senki ki ne menekülhessen és azután rohammal bevevén, mindenkit legyilkolának; a legyilkoltak közt volt 300 úri nő, kik egy erős házban voltak, s szintén hiába esdeklének kegyelemért. A vár azonban, melyet a spanyol Simon ispán védett, daczolt az ostrommal, és megmenekült. **Székesfehérvár**, hova most Kádán ment, mocsaras környéke által szabadúlt meg. A tatárok tovább mentek, hogy Béla királyt, a ki a nemtelen osztrák Frigyes által történt gyalázatos kifosztása után a Dunántúlra, majd Zágrábba, hol a hős Kálmán herczeg a sajómelléki csatában nyert sebeiben meghalt, menekült, tovább üldözzék. A szerencsétlen király *1242 elején* tovább ment Spalatoba, innét pedig, midőn Kádán hada ide is követte, Trauba. A mongolok Spalatóig mentek, majd ostrom alá fogták **Klissa** várát, hol Béla király Spalatóból menet rövid ideig tartózkodott volt, midőn pedig hallák, hogy a magyar király **Trauban** van, oda nyargaltak. Már Trauban sem volt tehát biztosságban a király s ép tovább akart tengeren a szigetekre menekülni, midőn az Isten irgalmassága Magyarországot végre megszánva, a tatárok hadait megfordítá.

Buda. Esztergom. Székesfehérvár. Klissa. Trau.

1241 deczember 11-én meghalt ugyanis Ogotaj nagy khán, és Batu, a ki igényt tartott a trónöröklésre, elhatározá, hogy igényeit érvényesítendő, hadaival visszatér. Márczius közepe táján kezdte meg a mongol sereg visszavonúltát, e közben oly vidékeket keresvén, melyeket még fel nem dúlt, hogy élelmezését biztosítsa. A foglyokat útközben, a mint terhükre váltak ezerszámra ölték le. Majd a nyár végéig tartott, míg a mongol hadak az országot teljesen kiürítették.

Az osztrák háború.

Az 1242-ik évi hadjárat. Midőn IV. Béla király a sajómelléki csata után **Frigyes** osztrák herczeghez menekült, ez a 1242.

1242. szerencsétlenségből üzleti tőkét verve, Bélától, az osztrákok által korábban fizetett sarczok visszatérítésekép 10,000 márka ezüst fizetését követelte; a király átadta neki minden pénzét, ékszereit, drágaságait. Frigyes azonban ezt csak 2000 márkába vevén át, a hátralék biztosítására Moson, Sopron és Locsmánd megyék átadását követelte. Midőn pedig a szerencsétlen magyar királyt ily ocsmány módon kifosztotta, kirabolta, kitaszítá ismét a bujdosásba. Béla távozása után Frigyes megszállotta a három megyét, azonfelül Győr várát, melyet azonban a magyarok visszavettek. E kudarczot a galád fejedelem a határszélek pusztítása és a hozzá menekült magyar urak kifosztása által boszúlta meg.

A tatárok kivonulása után 1242 nyarán Frigyes újból felhasználta a kedvező alkalmat, hogy a borzasztó csapást ért ország testéről még egy foszlányt letéphessen. Betört tehát Pozsonymegyébe s előbb a mongoloktól ment vidéket dúlta, azután Pozsonyt szándékozott hatalmába ejteni. De Huntpázmán Tamás unokái, **Kozma** és **Eszellős** (Achilles) ispánok, mindketten a sajómelléki csata sebesültjei, vitézül ellenálltak, és az osztrák rablókat visszavervén, Pozsonyt és a végeket megmentették.

Béla királynak az országba visszatértével, Achilles Pozsonytól a Duna balpartján betört Ausztriába és egész Bécsig pusztított;
Kőszeg. a jobb parton pedig a magyarok visszavették **Kőszeget**, majd
Sopron. maga a király ostrom alá fogta **Sopront**. Frigyes ekkor nagy hadat gyűjtött és rövid időre az osztrák és a magyar sereg szemben állott a Lajtánál. De mivel Frigyes a három elfoglalt vármegyét visszabocsátotta, a hadjárat csata nélkül, békekötéssel ért véget.

1246. **Az 1246-ik évi hadjárat.** Az elhatalmasodott Frigyes négy év mulva újból Magyarországra támadt. Az ország azonban most már némileg felocsúdott a tatárjárás okozta bénulásából és Béla király most el volt határozva, hogy galád szomszédjával leszámol.

Míg a határt Rátót Loránt soproni ispán védelmezte, a király sereget gyűjtött, melyhez a visszafogadott kunok fejedelme és **Rásztiszláv** orosz herczeg, Béla veje, is csapatokat hoztak. A magyarok és szövetségeseik azután a fővezérré kinevezett **Rátót**
Németujhely. **Loránt** vezérlete alatt **Németujhelynél** gyülekeztek; oda jött Frigyes is.

Junius 15-én reggel Rásztiszláv herczeg, a magyarok elővéde, 1246.
átkelt a Lajtán, s megtámadta az osztrákoknak **Lichtenstein** Henrik által vezetett előhadát. Itt volt maga Frigyes herczeg is, a ki mindjárt az első összecsapásnál lováról, valószinüleg Rásztiszláv egy vitéze által (nem, mint eddig tévesen hitték, *Frangepán Bertalan* által), leszúratott és az orosz-magyar lovasok által összetapostatott. A szerencse azonban ennek daczára a németeknek kedvezett, s a csatát már meg is nyerték, midőn Frigyes haláláról értesültek. Erre a harcz félbeszakadt, és maga a hadjárat is véget ért.

Béla király és az ország e csatában legálnokabb, leggonoszabb ellenségétől megszabadúlt.

A dalmát háború.

Az 1243-ik évi hadjárat. Mint Ausztria, úgy Velencze 1243.
is sietett Magyarország veszedelméből hasznot vonni. 1243 május vége felé **Zeno Renier** parancsnoksága alatt 40 velenczei hajó jelent meg **Zára** előtt, hogy az elpártolt várost Velencze hűségére visszavezesse. A magyarok **Türje Dénes** bán, most már Szlávonia herczege, alatt siettek segítségükre. Zára.

A velenczei hajóhad junius 5-én elszakította a zárai kikötőt elzáró lánczot és csapatai most Michiel János zárai gróf parancsnoksága alatt partra szállottak. Míg a hajók a várost a tenger felől megtámadták, a kiszállt csapatok a szárazföldön köteleket vontak, hogy a magyar 5000 főnyi lovasság őket meg ne támadhassa. A városban benn volt maga Dénes bán és buzditotta a záraiakat; ezek jól tartották magukat, s már kint a lovasság is támadni kezdett, midőn Dénes bán megsebesülése, a záraiak bátorságát egyszerre lelohasztotta. A velenczeiek betörték most a tengeri kaput, megmászták a falakat és benyomúltak a városba, melyből a zárai polgárok nagy része kimenekült a magyar sereghez, majd pedig a közeli Nonába vonúlt.

A velenczések most **Nonát** támadták meg, de a magyar Nona.
lovasság Miklós fia **Becsend** alatt őket visszaverte; megtámadta Zárát is, de a hajóhad által támogatott velenczeieket onnét kivetnie nem sikerült.

1244. **Az 1244-ik évi hadjárat.** A zárai háborúval majdnem egyidőben Spalato és Trau közt támadt háború, melyben a két város egymással változó szerencsével hadakozott. A trauiak végre, a kik Béla királyt a tatárjáráskor oly híven oltalmazták, a királyhoz fordúltak oltalomért. A király megbízta Dénes bánt, ki sebéből már kiépült, hogy a két város közti küzdelemnek vessen véget. Bárha a spalatóiak követeik által magukat mentegették, Dénes bán
Spalato. hadai *julius 12-én* megtámadták **Spalatót.** A város magát erősen védelmezte, de Dénes a várost a trauiak tanácsára nyugot felől támadta meg, a falon rést ütött, s a magyarok berohantak a városba. Miután a spalatóiak most a belvárosba vonúltak vissza, Dénes a külvárost felgyújtotta, mire a belváros is tüzet fogott, és a spalatóiak kénytelenek voltak békét kérni. A város hűséget esküdött, 600 márka ezüst birságot fizetett és kezeseket adott.

Velenczével Béla király szintén békét kötött, Zárát neki átengedvén; erre a Nonába menekültek is visszatértek a városba.

A halicsi háború 1249-ben.

1249. Csernigovi Mihájlovics **Rásztiszláv,** Béla király veje, már 1245-ben megtámadta **Danilot** Halicsban, melynek birtokára vágyott s bár akkor is segíté egy magyar had, vállalata nem sikerült. 1249-ben újból szerencsét akart próbálni és sikerült kieszközölnie a magyar királynál, hogy őt egy magyar sereg támogassa.

A magyar hadat ugyanazon **Füle** ispán, most bán, vezette, a ki Halicsért már 1219-ben novgorodi Misztiszláv és Kötöny kún vezér ellen küzdött; kapott Rásztiszláv ezenkívül lengyel segítséget is, sógorától Boleszlávtól és sokan csatlakoztak hozzá a halicsiak közül is.

Jároszláv. Rásztiszláv Przemyslt mellőzve, hadát **Jároszláv** alá vezette, és a várost ostrom alá fogta. Már hosszabb ideig folyt az ostrom, midőn végre Dániló fölmentő sereggel közeledett.

Augusztus 17-én Dániló halicsi, lengyel, littván és kún csapatokból álló serege átgázolt a Szánon és az ostromlók ellen csatarendben fölvonúlt. Rasztiszláv gyalogságát az ostromszerek védelmére visszahagyván, lovas hadaival elébe ment. Dániló a magya-

rokkal, testvére Vaszilko a lengyelekkel ütközött meg. Az első 1249.
összecsapás heves volt ugyan, de eredményre nem vezetett. A második összecsapásnál azonban a magyarok sorai rendetlenségbe jutottak, minek folytán visszaverettek; velük a lengyelek is. Füle bán fogságba esett és Dániló őt válogatott kinzások közt megölette. Rásztiszláv elmenekült ugyan, de Galicziára való törekvései evvel véget értek.

Béla király egyébiránt Dánilóval kibékült, mire Leo fia a király Constanczia nevű leányát nőül vette.

Béla király háborúi Ausztria birtokáért.

Frigyes osztrák herczegnek a németujhelyi csatában bekövetkezett halálával, miután Frigyes, az *utolsó Babenbergi,* fiörökös nélkül halt el, birtokai, nevezetesen *Ausztria* és *Styria,* gazdátlanúl maradtak. E két tartomány német jog szerint visszaszállott a birodalomra, tehát a császárra; ámde a pápa, a ki a császárral háborúskodott, nem szívesen látta volna a császár hatalmának gyarapodását és így IV. Béla magyar király azon szándékát, hogy a két tartományt magának megszerezze, kezdetben pártolta. Később azonban a pápa Frigyes herczeg unokahugának, Babenbergi Gertrudnak férjét, Badeni Herman grófot vette pártfogásába, másrészt pedig a tartományoknak a cseh **Ottokárban,** ki hogy a tartományokat megnyerje Frigyes özvegy nővérét, Babenbergi Margitot, a ki pedig még egyszer oly idős volt mint ő, nőül vette, uj követelője támadt. Ebből természetesen Béla és Ottokár közt összeütközés támadt, mely hosszadalmas, Béla utódjaira is kiterjedő harczokat eredményezett,

A küzdelem Béla és Ottokár közt ugyan tényleg csak 1252-ben indúlt meg, de már az 1250-ik évi háború is a tartományok megszerzését előkészítő vállalat volt.

Az 1250-ik évi hadjárat. Osztrák és stájer urak, hír- 1250.
neves vitézek, de erőszakos rablók, Frigyes herczeg méltó tanítványai, köztük különösen **Preussel Wernhard,** a tartományok gazdátlan állapotát fölhasználták, hogy saját szakállukra háborút viseljenek és Magyarország nyugoti részeit dúlják.

1250. IV. Béla király e merészségen fölindúlt s hogy a szomszédoknak a magyar királyság még mindig törhetetlen erejét és hatalmát megmutassa, nagy sereggel indúlt Ausztria ellen. *1250 junius* havában tört be a magyar sereg és Ausztriát Bécstől le egész Semmeringig feldúlta, mi közben a kúnok a Pottenstein melletti **Kis-Mária-Zellt** is fölégették. Preussel Wernhard megvert több kisebb magyar hadakat, de *Ákos Ernye* őt magát **Himberg** mellett leverte és lováról leszúrta. Sokan a német urak közül a Pittentől délre fekvő **Kirchschlag** várba menekültek; a a magyarok ostrom alá fogták a várat, és **Keményfia Lőrincz** azt elfoglalta. Béla király azután hadaival visszatért Magyarországba.

Mária-Zell. Himberg. Kirchschlag.

1252. **Az 1252-ik évi hadjárat.** Ottokár az osztrák és stájer urak közül mind többet hajlítván a maga pártjára, úgy Ausztriában, mint Styriában mindinkább tért foglalt, a nélkül, hogy erre akár a pápától, akár a császártól felhatalmazása lett volna. Béla király, a ki ép ez időben Badeni Hermann özvegyétől, Babenbergi Gertrudtól Ottokár ellen segítségül hívatott, elhatározta, hogy Ausztriát elfoglalja és Gertrudot a halicsi Dániló harmadik fiával, **Román** herczeggel összeházasítván, Ausztriának Román személyében tőle függő herczeget ad.

A magyar király *1252 junius* havában Pozsonyból indúlt ki az Ausztria elleni hadjáratra és Bécs felé menetelt; útközben **Stadlaunál** két hétig táborozott, s innét jártak hadai szerteszét; a kúnok még Morvaország egy részét is elpusztíták. A magyar sereg ezután a Duna jobb partjára átkelvén, elfoglalta **Erdberget** s innét egész Tullnig portyázott; délfelé a stájer határig, fölégetvén a többek közt **Mödlinget** is.

Stadlau. Erdberg. Mödling.

Gertrud azután összekelt Románnal és Bécs környéke meghódolt nekik; maga a főváros azonban nem.

Alig ment azonban Béla király vissza Magyarországba, Ottokár, a ki eddig nem mutatkozott, Románt és Gertrudot elűzte és Ausztriát, Styria egy részével elfoglalta.

1253. **Az 1253-ik évi hadjárat.** Béla király ennek folytán 1253 nyarán újból táborba szállott és most **Ottokár** birtokát, Morvaországot támadta meg. A kúnok feldúlták Olmütz tájékát és a király serege is **Olmütz** alá szállott.

Olmütz.

A magyar és kún csapatok most innét pusztították Morva-

országot s a rémületet egész Csehország közepéig vitték, úgy 1253.
hogy maga **Venczel** cseh király is, a ki pedig eddig a vele ellenséges viszonyban álló fia, Ottokár vereségét közönyösen szemlélte, Prága megerősítését és élelemmel való ellátását látta szükségesnek, hogy a cseh fővárost a magyarok támadása esetén sikerrel védelmezhesse. Ugyanez időben *Dániló* és *Leó* fia a lengyel *Boleszlávval* Troppau vidékét dúlták, míg *Rasztiszláv* herczeg a magyar sereg hátát biztosította a csehek ellen; azok **Trencsén** ellen induló egyik Trencsén.
hadát pedig itt diadalmasan visszaverte.

Végre a pápa avatkozott bele, kinek szavára Béla abbanhagyta ugyan Olmütz ostromát és seregével visszament Magyarországba, de az ügyet a pápa döntésére bízta.

A pápa, a magyar király és az időközben cseh királylyá lett Ottokár az 1254 május 1-én kötött *pozsonyi békében* olykép egyeztek meg, hogy Ausztria Ottokáré, Styria pedig a Semmeringtől egész a Krajnáig Béla birtoka legyen, Béla király Styria kormányzójává **Guthkeled István** szlavoniai herczeget nevezte ki.

A styriai hadjárat 1258-ban. Guthkeled István herczeg 1258.
erős kézzel vezette Styria kormányát s ez természetesen sok ellenséget szerzett neki, úgy hogy 1258 elején a stájer urak fegyvert ragadván, elűzték.

Béla király személyesen ment a lázadás megfékezésére, és 1258 julius elején **Pettaut,** melyben a lázadók egyik feje, Hertnid Pettau.
tartózkodott, ostrom alá fogta. De Ulrik salzburgi érsek megjelent Béla táborában és az ő közvetítésével a styriai ügy békés megoldást nyert.

A király most fiát, **István** ifjabb királyt, nevezte ki Styria herczegévé, de Guthkeled István, mint Styria kapitánya, oldala mellett maradt.

A cseh hadjárat 1260-ban. Ottokár a pozsonyi békében 1260.
neki jutott Ausztriában hatalmát megállapította és most már lassankint elérkezettnek tartotta az időt, hogy a magyarok által bírt Styriának megszerzésére is lépéseket tegyen. Nyílt háborút nem mert kezdeményezni a magyarok ellen, de titokban szította az elégületlenséget Styriában, sőt 1259 végén maga ösztönözte *Hardegg* Ottó osztrák főurat, hogy Styriába betörjön. Az Ottokár által, hazug hírekkel, a magyarok ellen felingerelt stájer urak általános fölke-

1260. lése következett erre be és rövid idő alatt a magyarok annyira kiszoríttattak Styriából, hogy csak István székvárosa Pettau és néhány kisebb vár maradt birtokukban.

Béla király ép ekkor ismét a tatárok elleni védekezésre készült, akik már a szomszéd Lengyelországot dúlták; de miután azok a Kárpátokat át nem lépték, összegyűjtött hadait a fondorkodó cseh király ellen fordíthatta. A fegyverkezés mindkét részen folyt már márcziusban, de takarmány nem levén, a felek három hónapra fegyverszünetet kötöttek.

Midőn a fegyverszünet *junius 24-én* lejárt, a magyar sereg már a határon állott. A táborban voltak a király fiai, István és Béla, Fülöp zágrábi püspök, Loránt nádor, István bán, Henrik országbíró a Hedry nemzetségből; a kúnok Alpra fejedelmük alatt; Danilo halicsi király, a krakói Boleszló és még több más a tatárok által elűzött fejedelem. Ottokárt a stájerek, a sziléziaiak és Ottó Brandenburgi őrgróf segítették.

Miután Ottokár hadai ekkor Laá körül még csak gyülekezőben voltak, **István** ifjabb király ezt kihasználandó egy, 10,000 főnyi sereggel átkelt a Morván, azon szándékkal, hogy a sziléziaikat és Brunó olmützi érseknek útban levő és Pohrlitznál, Laától 4 mértföldre északra táborozó csapatait meglepje. István borús, esős időben, éjjel indult el és vezetője az útat eltévesztvén, István serege a helyett hogy Laától északra menetelt volna, *julius 26-án* hajnal-
Staatz. ban Laától délre **Staatznál** érkezett meg, tehát Ottokár főserege táborának szomszédságában.

Ottokár serege rögtön fölkerekedett, de István még idején visszavonúlt és csak egynehány száz főnyi portyázó csapatot hagyott Staatznál. Ottokár ekkor visszatért a Laá alatti táborba és csak a Styriát megtámadó **Hardegg Ottó** és még több osztrák úr, mintegy 500 lovas, maradt vissza és nekiment a magyaroknak. Ezek visszahúzódtak azon hely felé, az **Ameisthal** völgyben, hol a magyar főcsapat állott, mely most az osztrákokat körülfogta és mind felkonczolta; alig néhány lovas bírt elmenekülni. István a foglyokkal és a zsákmánynyal ép visszaindúlt, midőn jelenték neki, hogy Laá felől nagy lovastömeg közeledik. Ez Ottkár volt, ki az ameisthali ütközetről hallván, újból elindúlt. István azonnal arczot fordított, de csatára a dolog még sem kerűlt, mert Ottokár fáradt lovaival

támadni nem mert; nemsokára a vihar is kitört, mire úgy István, mint Ottokár haza tértek. 1260.

Időközben Ottokár hadai is összegyülekeztek és a cseh király most *julius 4-én* megindúlt a Morva folyó felé, melynek túlsó partján a magyar sereg állt. Mindegyik sereg majd 100,000 fő volt s azok a mai Marchegg tájékán tétlenül soká szemben nem állhattak. Ottokárnak előbb fogyott ki a türelme és az elesége s átizente Bélának: «*vagy jöjjön ő át, vagy engedje a cseheket átjönni és ütközzenek meg*». Béla király az ajánlatot elfogadta és olykép egyeztek meg, hogy Ottokár a magyaroknak tért engedendő kissé hátrább húzódik, különben julius 12-én és 13-án délig fegyverszünet legyen. Morvamező. Kroissenbrunn.

Az első morvamezei vagy a kroissenbrunni csata 1260 julius 12-én. Bizonyos, hogy Béla király elhatározása, hogy ő megy a Morván át, nem volt bölcs s talán csak azon törekvéssel menthető, hogy a király a támadás előnyét saját seregének akarta biztosítani.

Julius 12-én hajnalban megindúltak a csehek, hogy az átkelő magyar seregnek helyet engedjenek. Ezek — ismét nem bölcsen — a helyett, hogy az ellenség távozását bevárták volna, szintén már azon hajnalban kezdték meg az átkelést, még pedig előbb a kúnokból képezett szárnyakkal, majd a magyar elővéddel. Valószínű, hogy mindez csak a főcsapat későbbi átkelésének biztosítására történt, de ez elhamarkodás a magyarokra végzetes következményeket vont maga után.

A magyar elővéd ugyanis gyors előnyomulásában csakhamar utólérte Ottokárnak stájerekből álló utóvédét, midőn pedig ezek visszafordulásuknál velök szemben a nagy lármával közeledő magyar elővédet, oldalaikban pedig a kúnok csapatait látták, a dolgot meg nem értve, rémületükben árulást kiabáltak; majd gyorsan csatarendbe állva, a magyar elővéddel összecsaptak. Lehet, hogy a félreértés tán kiderült volna, de a stájerek minden irányban segítségért küldtek; midőn pedig a németek és csehek lóhalálában visszatérve, a stájerokat a magyarokkal harczban állva látták, ők is, ennek következtében a kúnok is, a harczba elegyedtek.

Kifejlődött tehát a **Morvamezőn, Kroissenbrunn** mellett a nagy csata, mindkét fél akarata ellenére, tisztán csak a stájerok oktalan rémülete következtében; mert, hogy azt a magyarok áru-

1260. lása idézte volna elő, az még föltevésnek is nevetséges. Hisz a felek közül a magyar volt az, kinek a harcz megkezdése érdeke ellen vala, mert hiszen a sereg még átkelő félben, tehát harczászatilag a legkedvezőtlenebb helyzetben volt; az átkelés megzavarása a magyar seregre, mely erejét a küzdő térre vonni nem volt képes, csak végzetes lehetett.

Megjelent a csatatéren nemsokára Ottokár is, és a nehéz cseh lovassággal intézett rohamának sem a kúnok, sem a könnyű magyar elővédcsapatok nem voltak képesek helyt állani; visszafordúltak tehát és futásukban magukkal ragadták azon csapatokat is, melyek a Morván már átkelve, támogatásukra siettek.

Magyar és kún csapatok rohantak tehát a Morvának, mely szintén bőségesen kivette a maga áldozatait. A magyar sereg felbomlott; István, kit az ellenség körülvett, eltünt a csatában, sőt Bélának még halálhírét is hozták. E borzasztó zavarban Béla király, ép úgy mint a sajómelléki csatában, teljesen fejét vesztette, és azon csapatokkal, melyek még a Morva balpartján voltak Pozsony felé menekült. Itt találkozott azután a szintén szerencsésen elmenekült Istvánnal.

A magyarok vesztesége roppant nagy volt; 18,000-re teszik a források a csatatéren maradtak, 14,000-re a Morvában elveszettek számát.

Ottokár a csata után átkelt a Morván és egész Pozsonyig nyomúlt elő. Itt találta Béla király küldöttét, Loránt nádort, a ki békét ajánlott. Az előleges béke olykép jött létre, hogy Béla Styriát átengedé Ottokárnak; a kibékülés és barátság megerősítésére pedig IV. Béla kisebbik fia, Béla herczeg nőül veszi Ottokár nővérének és a Brandenburgi őrgrófnak Kunigunda leányát.

A végleges béke 1261 márczius 31-én Bécsben köttetett meg, melyet később még Ottokár házassága IV. Béla unokájával — leánya, a későbbi szt. Margit, semmiképp sem akart a kolostorból a trónra lépni — Rásztiszlav herczeg Kunigunda leányával, még szorosabb lőn s Béla életében nem is zavartatott.

Béla és István küzdelmei 1264—1265.

Az «*ifjabb*» királyság intézménye nem vált be és IV. Bélát 1260.
rövid időn összeütközésbe hozta **Istvánnal**, melynek vége fegyveres mérkőzés lőn.

A közvetlen okot az szolgáltatta, hogy IV. Béla mindjárt a morvamezei csata után a horvát-szlavon-dalmát herczegséget ifjabb fiának Bélának adta, míg István megmaradt erdélyi és kún herczegnek, atyjával közösen kormányozván. István ez állapottal nem volt megelégedve és oly külön herczegséget kivánt, «minőt a régi királyok adtak első szülöttjeiknek».

1261 őszén már szemben állanak az apa és fiú seregei, de 1261.
ezúttal még a *pozsonyi kiegyezés* az összeütközést megakadályozta. István az ország keleti részét kapta, melyen teljes királyi hatalommal uralkodott.

De a viszály három év mulva újra kitört és az 1264. év június 1264.
végén **László** vajda Béla király seregével betört Erdélybe. István a vajda ellen jeles vitézét **Csák Pétert** küldte, a ki a vajdát **Déva** Déva.
mellett megverte. Ámde a király **Keményfia Lőrincz** vezetése alatt új sereget küldött fia ellen, egy másik had pedig felsőmagyarországi birtokait támadta meg, sőt nejét és gyermekeit is foglyúl ejtette. István mindig lejebb szorult Erdélyben, míg végre már csak a Bárczaságban, Brassó vidékén fekvő **Feketehalom** vár nyújtott neki Feketehalom
menedéket, hova néhány elszánt vitéz hívével, kik között különösen a Csákok, Baksák stb. említendők, zárkozott. Lőrincz a várat oly szorosan körülzárta, hogy annak minden közlekedése megszünt és István végső veszélybe jutott. Ekkor **Miskócz Panyit**, e jeles hős és diplomata, ki Istvánnak már többször jeles szolgálatokat tett, segítette ki. Kis seregével színleg Lőrinczhez csatlakozott, miután pedig szándékát megtudta, megtámadta; István hívei ezt látva, rögtön kitörtek a várból; *Iványi András* a kifejlődött ütközetben leszúrta és elfogta Lőrinczet, mire serege szétveretett.

Mihelyt István kiszabadúlt, azonnal megindúlt Magyarország felé. Útközben szétverte a tiszai síkon *Ment* kún hadát, majd *Ákos Ernye* nyitrai ispán seregét. Béla király ekkor **Béla** macsói herczeg, *Preussel Henrik* budai kormányzó és *Héder Henrik* nádor

1264. vezérlete alatt egy harmadik sereget küldött István ellen, a ki 1265 elején a Tiszán átkelvén, már Pest felé közeledett.

1265. Isaszeg. A két sereg *1265 márczius* elején **Isaszegnél** ütközött össze. István seregét maga vezérelte, de oldala mellett voltak *Miskócz Panyit* és az Ákos Ernye elleni ütközetben súlyosan megsebesült *Csák Péter* is, továbbá *Dorogfia Sándor* szabolcsi ispán és *Ivánfia András*. Ez utóbbi vágtatott elsőnek a királyi had ellen. Erős kézi tusa fejlődött ki, melyben István is többször veszélyben forgott, de végre is kivívta a győzelmet. A macsói herczeg megfutott, Hedry nádor elfogatott, Preusselt István maga szúrta le.

Most tehát már senki sem állta útját, hogy a királyt akaratának teljesítésére ne kényszerítse. De közbelépett Fülöp esztergomi érsek, és a kalocsai érsekkel együtt kibékíték a két királyt, apát és fiút. István szerencséjében nem volt elbizakodott; nem kívánt sem új jogot, sem új területet s megelégedett azzal, hogy országát, családját megtartotta, magának és gyermekeinek a trónhoz való jogát megmentette. Apa és fiú a Nyúlak szigetén, a «jó» Margit lakóhelyén találkozott, hol a békét esküvel és egyházi átok terhe alatt újból megerősíték.

István bolgár hadjárata 1266-ban.

1266. Alig állott helyre a belső béke, Istvánnak ismét fegyverhez kelle nyúlnia. Az országához tartozó kúnok közül egy csapat fölkerekedett, hogy Bolgárországba megy ki. István *1266 április* havában egy nagyobb sereggel, melyhez IV. Béla király *Lóránt* bán alatt szintén erős hadat csatlakoztatott, utánuk sietett, az országból őket kiűzte, kincseiket és hajóikat pedig visszahozta.

Ugyanekkor a bolgárok megtámadták és dúlták a szörényi bánságot. István seregével junius végével a bolgárokat kiűzvén,

Bodon. maga tört be a bolgár területre és **Bodont** ostrom alá fogta. A várost rövid idő alatt elfoglalván, István tovább benyomúlt Bolgár-

Vrácsa. ország belsejébe. Alvezérei közül *Márkfia Gergely* elfoglalta **Vrá-**

Plevna. **csát**, *Miskócz Panyit* **Plevnát**, míg a főssereg Bulgáriát egész az ország fővárosáig, Tirnovóig dúlta. Miután pedig a magyar hadak a bolgárokat öt véres ütközetben megverték, a bolgár király, **Szvent-szláv Jakab** kénytelen volt Istvánnak meghódolni.

A szerb háború 1268-ban.

A horvát és dalmát határok mentén a szerbek mindinkább 1266.
tömörültek és fejedelmük, **I. Uros**, magát már «az egész szerb föld királyának» nevezte. Uros az idők folyamán, kivált a tatárjárás után, magát a magyar fenhatóság alól kivonta, de sőt többször nyugtalanítá a macsói bánságot.

Béla király ezt megtorlandó, **Béla** mácsai herczegnek *István* pozsonyi ispán és több más urak alatt sereget küldött, mely a szerb fejedelmet országában támadta meg. A csata ideje és helye ismeretlen, de annál ismeretesebb eredménye, mert benne maga Uros fejedelem is fogságba esett.

A fejedelem azonban Béla királytól szabadságát a magyar fenhatóság elismerése mellett visszanyerte, Magyarország barátjává lőn, sőt fia Dragutin számára megnyerte István ifjabb király Katalin leányát.

V. István háborúi Ottokárral.

IV. Béla király, ki Magyarországot a tatárjárás iszonyú pusztításai után nemcsak helyreállította, de ujból a hatalom és dicsőség magaslatára emelte, 1270 május 3-án a Nyúlak szigetén meghalt. Halála után azok, a kiknek okuk volt az új király V. István boszújától tartani, így első sorban Anna testvére, Henrik bán és testvérei, a németújvári grófok, Péterfia Lőrincz és több más főúr, II. Ottokár cseh királyhoz menekültek; Anna herczegnő magával vitte egyszersmind a családi kincseket, melyeket Béla állítólag neki adományozott.

István fölhívta Ottokárt, hogy a családi kincseket, mint a magyar korona birtokát, visszaszolgáltassa és a hozzá menekült urakat kiadja. Ottokár ezt megtagadta, mire István karinthiai Fülöppel és Boleszló lengyel fejedelemmel kötött szövetséget. Az uralkodók személyes találkozása Pozsonynál egy szigeten — talán a Pötschen szigeten — egy időre a háborút ugyan elodázta, de midőn a németújvári Henrik bán és a többi Ottokárhoz menekült

1266. urak a magyar határokon zavarokat támasztottak és Ottokár őket segítette, a háború kikerülhetetlenné vált.

1270. **Az 1270-ik évi hadjárat.** V. István király a zavargások megszüntetésére Gergely vasmegyei ispán, Miskócz Panyit bán, Ákos Ernye bán és mások alatt sereget küldött a stájer határra, kik el-
Lembach. Radegund. Fürstenfeld. foglalták **Lembachot,** megvertek egy stájer hadat **Radegundnál,** megvívták **Fürstenfeldet.** Majd maga a király is fölkerekedett és Keményfia Lőrinczczel Ausztriát Németújhelytől Bécsig, a Dunától a Semmeringig feldúlta.

Ottokár ép akkor tért vissza a karinthiai Fülöp ellen intézett győzelmes hadjáratból és ha Semmering felé megy, a magyarok kezébe esik; de a dologról idejekorán értesülvén, a Wiener Wald nyugoti oldalán ment a Duna völgyébe és így a magyarokat kikerülte.

István hadát ugyan az ősz beálltával visszavezette, de úgy az osztrák-stájer, mint a morva-cseh határon kölcsönös becsapások a télen át is folytak.

1271. **Az 1271-ik évi hadjárat.** Mindkét fél a télen tovább fegyverkezett és márczius hóban a seregek már gyülekeztek a határon, melyet magyar részről Keményfia Lőrincz védelmezett.

II. Ottokár serege, mint 10 évvel előbb, a 100,000 főt megközelítette s nem kisebb szándéka volt, minthogy most Magyarország egy részét is elfoglalja. A Morva folyón ápril 10-ike körül
Dévény. Stomfa. átkelvén, elfoglalta **Dévényt** és **Stomfát.**
Pozsony. Majd **Pozsonynak** tartva, ápril közepén rohammal bevette a vizivárost és kevéssel utána a várat is. A lakosságot Ottokár ugyan nem bántotta. de a várost fölgyújtotta, s ez úgy tönkre ment, hogy alig maradt benne ép ház. Ottokár most hidat veretett a
Bazin. Dunán, e közben pedig északnak fordulván, elfoglalta **Bazint,**
Szentgyörgy. Vöröskő. **Szentgyörgyöt, Vöröskőt** és **Nagyszombatot.** Majd a Vág felé
Nagyszombat. tartva azon is hidat veretett és rövid ellenállás után rohammal be-
Nyitra. vette **Nyitrát,** azt szintén lángba borítván, mire hadai tovább dúltak egész a Garamig.

Ottokár ezután Pozsonyba visszatérvén, átkelt a Duna jobb partjára. Ámde ekkorra már V. István király serege is összegyülekezett, és elővéde mindjárt az átkelésnél **Csák Péter** vezérlete
Köpcsény. alatt, *május 9-én*, talán **Köpcsénynél,** megtámadta Ottokárt; de vereséget szenvedett.

A magyar sereg most **M.-Óvárnál** a Lajtha mögött foglalt állást; de Ottokár ennek daczára rövid harcz után átkelt a Lajthán, bevette május 16-án Óvárt és **Mosonyt,** mire a magyarok a Rábcza mögé vonúltak, minden átjárót elrombolván. M.-Óvár. Mosony.

Ottokár a Rábcza vonal megtámadását nehéznek találta, s szivesen fogadta István békeajánlatát, de miután Magyarország elfoglalt részeiről lemondani nem akart, az alkudozások megszakadtak. A cseh-német sereg visszavonúlt Mosonyig, midőn pedig a magyarok egy kisebb hada idáig követte, azt május 21-én **Mosonynál** megverte és egész a Rábczáig üldöztette. Mosony.

Ottokár hadának némely részei még a Rábczán túl is előnyomúltak, de Csák Péter ezeket a **Rába** mellett szétverte, mire a koczka megfordúlt. Most a magyar hadak mentek át támadásba és Ottokár seregét egész Mosonyig űzték, vágták. Rába.

Május 22-én Ottokár hadai újból megveretvén **Mosonynál,** a csehek és németek Pozsonynál a Duna bal partjára keltek át, hol a sereg feloszlott, Ottokár pedig Bécsbe vonúlt vissza. Mosony.

A magyar hadak betörtek most Ausztriába és Morvaországba és egész Bécsig, Brünnig dúlták Ottokár országait.

Az ellenség tehát az országból kiveretett és az alkudozások a magyar király pozsonyi táborában megkezdetvén, az julius 2-án eredményre is vezetett. A béke alapja az volt, hogy a birtoklás a IV. Béla király alatti állapotban megmaradjon; István lemond az Anna herczegnő által elvitt kincsekről, Ottokár viszont meg nem tűri a menekülőket országaiban.

V. István a következő évben az ország több részét beutazta; egyik utazása alatt történt, hogy a Guthkeled nemzetségből származó **Joachim** tótországi bán, a hatalomra vágyó királyné beleegyezésével **László** trónörökös herczeget elrabolta, és Kapronczа várába vitte. István a gyermekrabló üldözésére sietett, de útközben megbetegedvén, Budára ment és 1272 augusztus 6-án, tehát csak két évi uralkodás után meghalt.

IV. László háborúi Ottokár ellen.

István király hívei megbotránkoztak Joachim bán merényletén és ellene, valamint a felbújtó özvegy királyné ellen fegyvert

1271. fogván, midőn legyőzettek Ottokár cseh királyhoz menekültek. Ez *Egyed* mestert, a ki Ottokárnak Pozsony várát átadta, és társait különösen kegyelmesen fogadta, a mivel viszont a IV. Béla halála óta nála tartózkodó urakat sértette, kik közül a Héder nemzetségbeli *Henrik* bán, németújvári gróf, visszatért Magyarországba, szolgálatait a király híveinek fölajánlván. Az özvegy királynéval tartó és most mindenható Joachim és Henrik tudták, hogy Ottokárral nemsokára a dolog háborúra fog kerülni, s hogy ez esetben Béla mácsai herczeg, Ottokár sógora, nagy bonyodalmakat idézhet elő. Henrik bán ezen egyszerűen úgy segített, hogy Bélával egy ízben szóvitába eredvén, fegyverrel megtámadta és összevagdalta.

1273. **Az 1273-ik évi tavaszi hadjárat.** Ottokár sógora megöletése miatt mód nélkül felindúlt és készűlt a magyar háborúra; de a magyarok megelőzték. Még 1273 február havában **Csák Mátyus** bán több magyar főurral betört Styriába, Karinthiába, majd Ausztriába és Morvaországba és ott míg az ellenük jövő urakkal diadalmasan megverekedtek, egyszersmind az országot dúlták, pusztították, miközben a kúnok sokakat megöltek és fogságra hurczoltak.

Ottokár készületlen levén, mit sem tehetett, és a pápa közbenjárására a magyarok által utóbb felajánlott fegyverszünetet készségesen elfogadta.

Alattvalói azonban mit sem törődtek a fegyverszünettel és betörést betöréssel viszonoztak. Igy Preussel Wernhard fiai társaikkal a Dunán lehajóztak, meglepték és elfoglalták **Győrt**, innét pusztítva a vidéket egész a Bakonyig. Megtámadták **Németújvárt** is, de azt Bodmérfia Mihály várnagy vitézűl megvédelmezte; megrohanták és fölégették **Körmendet** s még sok más helyet. A Duna balpartján osztrákok és morvák dúltak, megtámadták és bevették **Nyitrát**, de a **Ghymes** ellen intézett támadás nem sikerült; e várat Ivánkafia András megvédte.

Győr. Németújvár. Körmend. Nyitra. Ghymes.

Ellenben az Ottokár által annyira kegyelt Egyed mester, megszomorodván a dúlásokon, melyet részben ő is okozott, visszatért és Pozsonyt újra a magyarok kezébe adta. A többi főurak is egymással kibékülvén, **Joachim** sereget vezetett **Győr** ellen. A németek elkeseredetten védelmezték a várat, de az végre *1273 junius-*

Győr.

ban rövid ostrom, de annál véresebb harcz után a magyar király hatalmába visszakerült. 1273.

Ottokár hadjárata 1273-ban. A cseh király ezalatt folyton készülődött és szövetségeseit 1273 julius 25-ikére, a magyarokat megtámadandó, Laánál találkozásra hívta föl, míg a magyarok Pozsonynál gyülekeztek s a hadaikból julius végével mintegy 30—40,000 volt együtt.

A magyar sereg vezérletét **Henrik bán** vette át, s miután előbb már Huntpázmán Achillesfia **Tamás** a csehek egy csapata fölött **Marcheggnél** diadalt vívott ki, *augusztus 25-én* Ottokár seregét **Laánál** oly hirtelen és meglepőleg támadta meg, hogy maga Ottokár is csak alig bírt futva Laá várába menekülni. A magyarok a német-cseh sereget teljesen szétkergették; sőt magát Laá várát is megtámadták s a cseh vitézekkel annak falai alatt két teljes napon át vitézűl verekedtek. Marchegg. Laá.

Ottokár azonban seregét csakhamar összeszedte és a Morván át visszavonúlt magyar sereget mintegy 60,000 emberrel nyomban követte.

A magyarok ily nagy erőnek nem voltak képesek ellentállani s visszahúzódtak, mire Ottokár a Morván átkelve, ostrom alá fogta és bevette **Pozsonyt, Nagyszombatot, Szentgyörgyöt**, velök egész Pozsony megyét s azt mint hódító birtokba vette. Pozsony. Nagyszombat. Szentgyörgy.

Szeptember első napjaiban Ottokár régi fahídján Dévény alatt átkelt a Duna jobb partjára, rohammal bevette **Mosonyt** és **M.-Óvárt**, melyet aztán meg is erősített, majd tovább nyomúlva elfoglalta **Győrt** és megszállta a Rábcza vonalat. De itt előnyomulása határt ért; portyázó csapatai a magyarok által megverettek s német, cseh, a Rábán túl nem bírt tért nyerni. Ottokár tehát, miután egy ideig Győr alatt időzött, nyugotnak fordúlt és **Sopron** alá szállván, azt 14 faltörővel ostromolni kezdé. A város szívós ellenállást gyakorolt, de a várnagy, Péter, áruló volt és a várost feladta. Mosony. M.-Óvár. Győr. Sopron.

A cseh-német sereg már Sopronig is sokat szenvedett Henrik bán **Iván** fia hadától, ki **Peresztegnél** és **Lózsnál** Ottokár egy-egy erősebb csapatát megverte, a **Kabold** ostromát megkisérlő csapatot pedig a vár elől rövid harcz után elűzte; ugyanez még nagyobb bajt okozott Ottokárnak, midőn Sopron alól Ausztriába visszavonult, mert **Vulka-Prodersdorfnál**, a Vulka patak vonalán egy- Pereszteg. Lózs. Kabold. Vulka-Prodersdorf.

1273. szerüen útját elállta. Ottokár kénytelen volt nagyobb erőt alkalmazni, hogy a magyarokon áttörjön és magának utat nyisson.

Ottokár távozása után Joachim, Lóránt nádor és Egyed mes-
Nagyszombat. ter visszafoglalták ugyan **Nagyszombatot**, megverték a csehek
Detrekő. egy erős hadát **Detrekőnél**, be is törtek Morvaországba, de az ország kapui: Pozsony, Mosony, Óvár, Sopron, Ottokár kezében maradtak.

1273—1276. **Az 1276-ik évi hadjárat.** 1273-tól fogva majd állandóan polgárháború volt Magyarországon, melynek pedig nem országos érdek, hanem az volt döntő oka, ki kormányozzon a kiskorú IV. László király nevében? kinek befolyása legyen mérvadó s így kinek barátai viseljék az országos hivatalokat és méltóságokat? E küzdelmek néha véres ütközeteket is eredményeztek. Igy össze-
Polgárdi ütköztek a két párt hívei *1274 szeptember 26-ika* táján **Polgárdinál**, mely ütközetben Henrik bán is elesett, egyébként pedig egymást üldözték és egymás birtokait pusztították, nem gondolva azzal, hogy e harczokban legtöbbet az ország, a haza szenved.

A külviszonyok azonban kedvezőbben alakúltak. Még 1273 október havában, a mikor Ottokár még Magyarországon járt, a német választófejedelmek Frankfurtban Ottokár mellőzésével császárrá, illetőleg német királylyá választották **Habsburgi Rudolf** grófot, a birodalmi gyűlés pedig kimondá, hogy a császár mindazt, a mi II. Frigyes óta a birodalomtól elvétetett, nevezetesen pedig Ausztriát, Styriát, Karinthiát Ottokártól visszavegye, Ottokár pedig, mivel Cseh- és Morvaország hűbérének megerősítését kieszközölni elmulasztotta, minden birtokától megfosztassék.

A magyar kormány szívesen megragadta az alkalmat, hogy Ottokár ellen Habsburgi Rudolf szövetségét keresse, kinek viszont a hatalmas cseh király megtörésére Magyarország fegyveres erejére szüksége levén, a magyar kormány ajánlatát nemcsak szivesen fogadta, de sőt a barátság megerősítésére és biztosítására felajánlotta Clementia leányát Endre herczeg, IV. László öcscse számára. E viszonyt II. Ottokárnak sikerült ugyan rövid időre megingatni, de Joachim a szövetséget megújította s midőn Habsburgi Rudolf
1276. 1276 junius 24-én Ottokárnak hadat izent és reá a birodalmi átkot kimondta, már teljesen biztos volt arról, hogy küzdelmében a magyarok segitségére számithat.

Rudolf szeptember hó közepén indította meg a hadjáratot, s 1276.
míg ő hadaival Bécsnek tartott, a magyar király serege is fegyverkezett, hogy Ausztriába betörjön. *1276 november* első napjaiban Rudolf és IV. László király seregei körülzárták **Bécset.** A főváros Bécs.
csakhamar meghódolt, s kénytelen volt meghódolni Ottokár is.

1276 november 21-én Ottokár fejet hajtott Rudolfnak, a «*koldus tariszn*yának», mint őt előbb fenhéjázva nevezte; hűbérül kapta tőle Cseh és Morvaországot, lemondott Ausztriáról, Styriáról, Karinthiáról, Krajnáról és a többi a német birodalomtól elfoglalt birtokokról és visszabocsátotta Magyarországnak mindazt, a mit az országból még elfoglalva tartott.

A magyar határok, bár csak a következő év derekán, a régi állapot szerint ismét helyreállíttattak.

Az 1278-ik évi hadjárat. Hogy az 1276-ik évi béke a 1278.
német császár és cseh király közti ellenségeskedést el nem döntötte, csak ideiglenesen felfüggesztette, az mindenki előtt, a ki II. Ottokár jellemét ismerte, kétségtelen volt. Jól tudta ezt Habsburgi Rudolf is, és miután állása Németországban korántsem levén még biztos, jövője tisztán e küzdelem kimenetelétől függött; mindenkép arra igyekezett tehát, hogy a jó viszonyt Magyarországgal és IV. László királylyal fentartsa. E végből 1277 november 11-én Hainburgnál találkozott is a két uralkodó és szövetségüket személyesen is megerősítették. Másrészt II. Ottokár, a ki szintén tudta és érezte, hogy e küzdelem a végső lesz, mely koronája fölött is dönt, mindent elkövetett, hogy magának szövetségek útján túlsúlyt biztosítson. Megnyerte a lengyel herczegeket, köztük Boleszlót is, IV. Béla vejét; vele tartottak a Brandenburgi és Meisseni őrgrófok, a thüringiaik; sőt még a magyar főurak egyikét, a II. Endre számüzött István fiának gyermekét, Endre herczeget (a későbbi III. Endrét) pártoló **Henrikfia Iván** zalai ispánt is, szövetségébe tudta vonni.

IV. László király, hogy az Ottokár elleni háborúban a kellő erővel léphessen fel, a belviszályokat, melyek még folyton dúltak, áldozatok árán is megszüntetvén, országos fölkelést hirdetett. Julius végén 40,000 harczos volt már a király Győr alatti táborában, mely a Dunán átkelvén, *augusztus 6-án* Pozsony alatt táborozott. A seregben voltak: Tamás váczi püspök, Csák Mátyás nádor, Guthkeled István és rokonai, köztük Bereczk, a Báthoriak

1278. őse, Baksa Simonfia György mester, a Soós család őse, Aba Finta testvére Amadé, Jákófia Jákó és András, a Sztáraiak őse, Vid László és Venczel, az Irinyi család ősei, Györkfia Dénes, a Radványszkyak, Ivánkafia András a Forgáchok őse és még számos magyar főúr. A kúnok közül két «szék» ült fel, hogy a hadjáratban részt vegyen.

Habsburgi Rudolf azonban a sereggyüjtéssel ugyancsak meg volt akadva, mert a német birodalom megbízta ugyan a hataltalmas Ottokár megfékezésével, de miután most meg attól félt, hogy Rudolf válik túlhatalmassá, a segítséget, a támogatást tőle megtagadta; még saját veje, Henrik bajor herczeg is inkább ellenfelét segíté, a hűségéről híres Bécs pedig fölkérte Rudolfot: «ne keverje őket bajba! engedje, hogy más fejedelmet válaszszanak, mert hiszen őt saját hívei is cserben hagyják». Igy magyarázható meg, hogy Rudolf e döntő hadjáratra összesen csak 2000 pánczélos vitézt volt képes Bécsnél egyesíteni, s ha a magyarok nagy serege nem segíti, császársága igen rövid véget ér vala. Ez teszi megérthetővé a nagy örömöt, melyet a magyar sereg kivonulásának hírére érzett s melyet szavakban alig tud kifejezni. «A nyelv nem tudja kimondani, a toll nem bírja leírni az örömöt — írja IV. László királynak — a mit érzett, midőn látta, hogy a magyar király a római birodalom és Magyarország közös ellensége ellen oly hatalmasan síkra száll».

De lehetett is öröme, mert **Ottokár,** bár már csak Cseh- és Morvaország ura, mégis *junius 27-én* Prágából megindúlván, 30,000 főnyi sereggel, melyben 8000 pánczélos vitéz volt, ment a Morva mellékére. Julius végén Ausztria területére lépve, Drossendorfot 16 napi ostrom után megvette, s így *augusztus közepén*, a mikor Rudolf Bécsben még mindig hiába várta a német hadakat és konstatálhatta, hogy a német birodalom teljesen cserben hagyta, már Laában, tehát Bécs közelében állott.

Augusztus közepén Rudolf Bécsből, IV. László király Pozsonyból megindúltak a Morva folyóhoz s *Marcheggnél* egymással érintkezésbe léptek.

A magyarok támadó természete nem ismerte a nyugvást. Mihelyt az ellenséget a közelben tudta, egy 8000 főnyi magyarkún csapat, valószínűleg László király seregének elővéde, Baksa

Simonfia **György mester** vezérlete alatt kiindúlt, hogy az ellenség ereje és holléte felől híreket szerezzen; hozzá csatlakozott Schenk Berthold kis osztrák csapata is. György mester *augusztus 17-én* fölverte Ottokár **Laá** alatt táborozó seregét, két napig nyugtalanította, fogdozta kisebb különítményeit, és csak mikor Ottokár nagy erőt vont össze ellene, hagyta el a cseheket, jó zsákmánynyal és számos fogolylyal térvén a főseregbez vissza. Baksa György mester három nehéz fegyverzetű lovas cseh vitézt a királynak ajánlott föl, a ki azokat Rudolfnak ajándékozta. 1278. Laá.

Ottokár most fölhagyott Laának már 12 nap óta tartó ostromával és a Morva folyóhoz vonúlt, Drösing és Jedenspeugen közt szállván táborba. *Augusztus 23-án* a magyar sereg zöme is átkelt a Morván Marcheggnél és Rudolffal egyesült. Az egyesült hadak most a Felső-Weidenbach folyó mögé, körülbelől *Stillfriedig* nyomúltak elő. A harczoló feleket most már csak a megnevezett kis folyó, továbbá az attól északra fekvő *Dürnkrút* helység és a *Krúti föld* nevű sík terület választotta el.

A második morvamezei, vagy a dürnkrúti csata 1278 augusztus 26-án. A kúnok, követve Baksai *György mester* hada által, kikémlelték a magyar-német és a cseh sereg közti területet és megállapitották, hogy az most egész terjedelmében, tehát a nádasok is, járható és a Weidenbach akadályt nem képez. E kémszemle azonban, mely még a magyarok átkelése napján, vagyis augusztus 23-án ment végbe, már harczczal járt; a kúnok ugyanis Dürnkrúttól északra összecsaptak a lengyelekkel és brandenburgiakkal, közülök sokat levágtak s 200 foglyot, valamint 100 német és lengyel levágott főtt hoztak magukkal, ezeket kirakván a fűben, hadd lássa a német király, hogy nem jártak hiába. Morvamező. Dürnkrút.

Miután Ottokár, a támadást bevárni szándékozván, táborából nem mozdúlt, Rudolf a támadást augusztus 28-ára, pénteki napra határozta.

A csata napján a hadrend a következőkép alakúlt: A *jobb szárnyat* Rudolf hada képezte, az első harczvonalban az osztrákokkal, a másodikban a sváb, stiriai, karantán stb. lovagokkal; a harmadik harczvonalat és tartalékot a hosszú ‚*Kapell Ulrik*, a «Kapeller», mint a krónika mondja, képezte 50 vitéz lovaggal és kiséretével. **Rudolf** a második vonalnál volt.

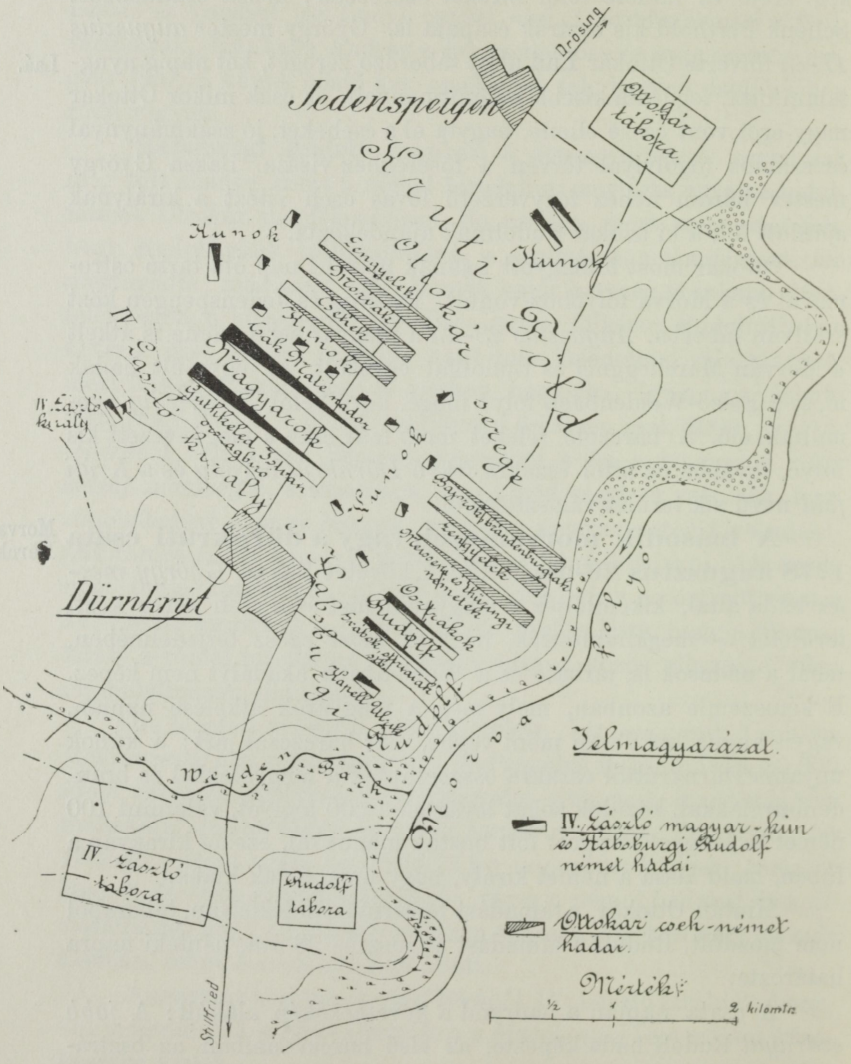

A második morvamezei, vagy dürnkrúti csata.
1278 augusztus 26-án.

A magyar sereg a menet előretolt *balszárnyát* képezte, 1278.
két harczvonalban, melyek elsejét **Csák Máté** nádor, másodikát **Guthkeled István** országbíró, a krónika «Schiltberg»-je vezényelte. A *kúnok* az egész harczfelállítást megelőzve, a harcz bevezetésére az ellenséget nyílharczczal voltak megtámadandók. **László** király Dürnkrúttól északnyugatra egy magaslaton foglalt állást, honnét a harczteret áttekinthette.

Ottokár serege szintén két szárnyat alkotott s mindegyik szárny három harczvonalra tagozódott. A *jobb szárnyon* az első harczvonalban csehek, a másodikban morvák, a harmadikban a *Dedics Milóta*, a hírneves vitéz által vezetett lengyelek állottak; a *balszárnyon* az első harczvonalban meisseni és thüringi németek, a másodikban lengyelek, a harmadikban bajor és brandenburgi németek. **Ottokár** ez utóbbi szárnynál tartózkodott.

A csehek ismertető jele zöld kereszt, csatakialtása «Prága», a magyar-német sereg jelvénye fehér kereszt, csatakiáltása «Krisztus» volt.

A csata csak *reggel 9 óra* tájban és pedig a magyarok támadásával kezdődött, midőn a kúnok László parancsára a cseh sereget körülrajzották és nyílaikkal megdolgozni kezdték. Majd előre tört *Mátyus nádor* a magyarok első harczvonalával, és most karddal, lándzsával kemény tusa keletkezett, melyben maga a nádor is lebukott lováról, de Péterfia Dénes által megvédetett. Nemsokára belevegyültek a harczba az István országbíró által vezetett csapatok is, melyek együttes ereje Ottokár jobb szárnyhadát előbb megingatta, majd visszavetette.

Miután a szövetségesek jobb szárnya, Rudolf király hada, kissé hátrább maradt, a küzdelem itt valamivel később kezdődött. Rudolf osztrákokból álló első harczvonala visszanyomta Ottokár első vonalban harczoló németjeit, de azok csakhamar összeszedték magokat, és támogatva a mögöttük jövő és most harczbalépő lengyelek által, az osztrákokat oly erővel vetették vissza, hogy azok hátrálni voltak kénytelenek. Ottokár most a bajor és brandenburgi vitézekkel maga vágott közbe, hogy az osztrákok fölött kivívott előnyt győzelemmé változtassa át. Ámde az osztrákokat már fölvette a Rudolf által a Weidenbach mögül előre vont második harczvonal és a harcz most újra kezdődött. A második harczvonal előrevezetése

1278. alkalmával Rudolf király lováról lebukván, a Weidenbachba esett, s hogy el ne tiportassék, magát paizsával fedezte, míg egy svájczi honfitársa, Ramswag Walter, fölemelte és ismét lóra segíté. Ez ép még kellő időben történt, hogy Rudolf a Kapeller kisded tartalékával a hullámzó küzdelembe rohanván, Ottokárt visszaszoríthassa.

Ottokár most, körülbelül *dél felé*, a jobb szárny harmadik harczvonalát, Milóta lengyeleit akarta harczba vetni, de az már nem volt lehetséges. Mert míg itt a Weidenbach közelében Ottokár és Rudolf egymással küzködtek, *a csatát a magyarok már rég eldöntötték*. Midőn ugyanis az országbíró támadása a cseh király jobb szárnyhadát visszanyomta, György mester, bár az első roham alkalmával már megsebesült, a kúnokkal és saját — volt elővéd — csapatával a csehek és morvák támogatására előnyomuló Milótát és lengyeleit oldalba fogta; majd jobbra bekanyarodtak a többi magyarok is és *Ottokár jobbszárnya* azon időpontban, midőn Rudolf tartalékát fölhasználta, *már teljes futásban volt* Jedenspeugenen át Drösing felé.

A kúnok és a magyarok egy része most a cseheket üldözé, miközben a kúnok Ottokár táborát elfoglalták, a másik rész pedig Ottokárnak Rudolffal küzdő balszárnyhada ellen fordúlt.

Ottokár ezen csapatai, most már két oldalról is szorongatva, szintén futásnak eredtek és miután a magyarok őket erősen nyomták, nagy részök a Morva folyó hullámaiban veszett el. Ez volt a harcz utolsó mozzanata s vele a csata véglegesen el volt döntve.

Kiemeljük, hogy az osztrák és német történetírók, kik a csata leírásánál kiváltképen saját népeiket és hőseiket tartják szem előtt — egyik-másik korlátoltságában annyira megy, hogy a Rudolf csapatánál húszszorta erősebb magyarokról csak úgy *mellékesen* emlékszik meg — a csata eldöntését Kapellen utolsó támadásának tulajdonítják. Eltekintve ama képtelenségtől, hogy egy nagy csatát, melyben 60—70,000 ember küzd, egy 50 lovasból álló csapat döntse el, hangsúlyoznunk kell, hogy a mikor Kapellen tartaléka a harczba lépett, Ottokár jobb szárnya már megverve és a csata eldöntve volt. Kapellen közbelépése *csak Rudolf különharczára* volt döntő. Ottokár a csatát még akkor is elvesztette, ha Rudolf maroknyi hada fölött győz. A főesemény nem itt, hanem Ottokár jobb szárnyán ment végbe.

Minden kétséget kizáró dolog, hogy a morvamezei csatában 1278.
— aminthogy számuknál fogva másként nem is lehetett — **a magyarok vitték a döntő, a főszerepet, s magyar hadak voltak azok, melyek a Habsburg dynastiát a császári trónra emelték.**

Midőn Ottokár látta, hogy serege fut és a döntő csata menthetetlenül el van veszve, kétségbeesett elszántsággal vetette magát a még küzdő csapatok tömkelegébe; lovával csakhamar elbukván, az osztrákok elfogták és vad dühvel addig szúrták, vágták, míg lelkét kiadta; dühökben még ki is fosztották, sőt még ruháit is lehúzták testéről s midőn Rudolf, hallva hogy Ottokár elesett, fölkerestette, a hulla 17 sebből vérezve meztelenül feküdt a földön.

A magyarok három mértföldre üldözték a cseh király futó hadát s a harcz csak az éj beálltával szünt teljesen meg. A csehek veszteségét 10,000-re teszik; hogy mennyi volt a magyarok és németek vesztesége, nincs följegyezve, de bizonyára nem csekély volt az sem.

Másnap az üldözés még az osztrákok által a Morva mentén fölfelé, a magyarok által Laa irányában folytattatott, de azután azt is beszüntették. Rudolf és IV. László Mistelbachban váltak el egymástól, miután Rudolf a magyar királynak hálás köszönetét kifejezte. A magyar sereg azután tömérdek zsákmánynyal, számos fogolylyal, sok paizszsal és zászlóval — melyek később a fehérvári templom falaira függesztettek — Pozsonyon át tért Magyarországba vissza.

A hadjárat eredménye, a dicsőségtől el is tekintve, a magyarokra is kielégítő volt, mert a magyar sereg vitézsége megsemmisítette Magyarország legveszélyesebb ellenségét, a ki — mint már előbb III. Henrik és Mánuel — az ország épsége, függetlensége ellen tört. A Habsburgházbeli német császárok, egyelőre még, Magyarország függetlenségére veszedelmesek nem voltak.

A kúnok elleni hadjárat 1280-ban.

A morvamezei csata után, mely annyi babért font az ifjú 1280.
király homlokára, a belzavarok újúlt erővel törtek ki, még pedig oly mértékben, hogy a pápa, kinél panasz panaszt ért, indíttatva

1280. érezte magát a zavarok lecsillapítására *Fermói Fülöp* püspök személyében külön követet küldeni Magyarországba. A bajok közt, melyekben Magyarország sinlődött, egyike a legnagyobbaknak a *kúnok* viselkedése volt, a kik még most is pogányok maradtak, s állandó lakóhely nélkül, nomád módon sátrakban élve kóboroltak az országban, rabolva, gyilkolva a népet, pusztítva az országot, terjesztve az erkölcstelenséget. A legátusnak a király által is támogatott kívánságára a kúnok hajlandóknak igérkeztek mindazt teljesíteni, a mit a legátus követel, mire 1279 julius 15-én Tétényben országgyűlés tartatott és az itt hozott «*kún törvényben*» határoztattak meg azon rendszabályok, melyek által a kúnok ügye legczélszerűebben megoldható.

A törvény végrehajtása azonban, melyre László még országát is lekötötte, elmaradt, még pedig a király miatt, a ki egy *Edua* nevű előkelő kún hölgy hálójába kerülvén, teljesen a kúnok karjaiba veté magát. Sőt még állást foglalt a pápai legátus ellen is, az általa egybehívott zsinatot meghiusítani igyekezett, midőn pedig a pápai követ őt egyházi átokkal sújtotta, a legátust elfogatta és a kúnok kezeibe adá. Erre a magyar főurak, kik a király botrányos életmódján és a pápai követ ellen követett eljárásán felháborodtak, a királyt elfogták.

A kúnok a király elfogatását a pápai követ kivégzésével akarták megboszúlni, de végre is a dolog következményeitől visszariadva, 1280 februárban szabadon bocsáták. A pápa a királyt, a ki időközben szintén szabadon bocsáttatott, az átok alól feloldván, László a kún törvény végrehajtását elrendelte.

Erre a kúnok általános lázadással feleltek és vad kegyetlenkedéssel rohanván a magyarokra, a Duna-Tisza közét vérbe-lángba boriták.

Ez végre felrázta a királyt, és országos fölkelést hirdetvén, táborba szállott és *1280 augusztus elején* a kúnok ellen indúlt, a
Hódmező. kik **Oldamér** kún fejedelem vezérlete alatt a **Hódmezőn**, a mai Hódmezővásárhely közelében gyülekeztek össze, hogy a király seregével szembeszálljanak.

A király előcsapatát Borsa Lóránt vezette; jelen voltak továbbá Baksa Simonfia György mester, Györkfia Dénes, a Rátótok, Istvánfia Lőrincz, Izsépfia János stb.

Borsa Lóránt hevesen rohanta meg a kúnokat, a kik 1280.
vitézűl védekeztek, és igen jól tartották magukat még akkor is, midőn a király főcsapata rohanta meg őket. A harcz elkeseredetten folyt már, midőn a magyaroknak új szövetségese támadt. Hirtelen nagy záporeső keletkezett, mely míg egyrészt a szél által hajtva a kúnok arczába csapott, másrészt íjjaikat, melyek húrja az esőben megereszkedett, hasznavehetetlenné tette. Már pedig ez volt a kúnok főfegyvere s így majdnem védképtelenné téve, iszonyú vereséget szenvedtek.

A megvert kúnok egy része kifutott az országból, az itt maradók pedig teljesen meghódoltak.

A hadjárat után a király visszatért Fehérvárra, de csakhamar ismét kivonúlt, hogy egyrészt a szökevény kúnokat, kik családjaikat itt hagyták, visszatérítse, másrészt, hogy az ország déli és keleti határain a felmerült bonyodalmakat rendezze s az év vége felé a macsói bánságon át tért vissza.

Kisebb hadjáratok 1281—1290-ig.

A király felbuzdúlása, melyet a kúnok elleni hadjáratban 1281—1290.
mutatott, csak szalmaláng volt és IV. László visszaesett ismét az erkölcstelenség, a kicsapongások és tivornyák mocsarába. Az ország állapota oly nyomorúságos lőn, milyen eddig még soha sem volt — még a tatárdúlás után sem, — s míg a király kúnjaival mulatott, a főurak marakodtak, ellenség dúlta a határokat, a szegény nép pedig, melyet a főurak sokszor még jobban zsaroltak, mint az ellenség, inségbe, nyomorba sülyedt, sőt egész vidékeken éhségtő pusztúlt ki.

A hadi események, melyek ez időszakba esnek, kivéve a tatárok és az osztrákok becsapásait, katonailag jelentéktelenek s nagyobbára a hatalmaskodó oligarchák küzdelmei, a királylyal, vagy a király nevében intézkedő főurak által küldött úgynevezett királyi hadak ellen, vagy még többször egymás ellen.

1281-ben Simonfia *György mester*, ki úgy a morvamezei, mint a hódmezei csatákban dicsőséggel harczolt, egy erdélyiekből és kúnokból álló királyi hadat vezet a macsói bánságban hatal-

1281—1290. maskodó *Dormán* és az őt támogató bolgárok ellen. György mester «elismerésre méltó tetteket» művelt, de hogy mit, azt nem tudjuk.

Ugyanazon évben *Aba Finta* nádort László király hivatalából elmozdítja, mire a nyakas oligarcha lázadással felel. Maga a
Göncz. király indúl megfékezésére, s elfoglalja **Gönczöt,** majd **Várgedét,**
Várgede. azután pedig ostrom alá fogja az abaujmegyei **Szalánczot** s ennek
Szalánc. megvételével Aba Finta erejét megtörte.

1284-ben László király a Héder nemzetségbeli *Henrik fiainak,* a németujvári grófoknak, garázda hatalmát akarta megtörni és váraikat megvenni. E czélból még **Albert** osztrák herczegnek, Habsburgi Rudolf fiának segítségét is kikérte, a mi azonban elmaradt. László nem is várt, hanem miután a Henrikfiak
Borostyánkő. vas és soproni jószágait feldúlta, **Borostyánkő** várát fogta ostrom alá, de azt nem tudta megvenni és február közepén elvonúlt. Erre
Pécs. a Henrikfiak **Pécset** ostromolták. A király végül az év közepén a Henrikfiakkal kibékült.

A tatárok betörése 1285-ben. A tatárok törzsei közül **Nogáj** és **Telebuga** szövetkezvén, 1285 február első napjaiban a vereczkei szoroson át betörtek Magyarországba és Borsodon, Hevesen át Pest felé nyomúltak, gyilkolván, pusztítván az egész úton. A főurak közül többen szembeszálltak a tatárok hadaival; különösen a hírneves **Simonfia György** mester, ki a tatárokat
Regécz. **Regécznél** és több más helyen megverte. Néhány heti kalandozás után a tatárok, megelégelvén a rablást és a vereséget, Erdélyen át
Besztercze. visszavonúltak. De míg ők **Beszterczét** és **Tordát** megrohanták
Torda. és elpusztították, maguk **Toroczkónál** sulyos vereséget szenvedtek,
Toroczkó. úgy hogy az egyik fejedelem Telebuga, csak gyalog tudott Magyarországból kimenekülni.

Ugyancsak 1285-ben Simonfia *György mester* egy királyi hadat vezetett a lengyel *Leszkó* segítségére mazóviai *Konrád* ellen s bár maga ismét öt sebet kapott, Konrád hadát szétverte és Leszkónak a krakkói herczegséget visszaszerezte.

A király ugyanez időben kún-tatár sereggel megfékezte a gyakran lázongó *szepesieket,* Henrik bán fiai, a **Henrikfiak,** a németújvári grófok, pedig mintegy ezer lovassal megtámadták a nyugoti határokat pusztító stájer, osztrák és sváb lovagokat, kiket *Albert* küldött az országba. A németek egy szoros tömegben támad-

tak, de a magyarok szétváltak és csak nyilaikkal, kópjáikkal lődözték őket s a németek nagy része elhullván, kénytelenek voltak magukat megadni. Albert a nem várt eredmény folytán **Henrikfia Iván** bánnal, ki a királylyal lsmét ellenkezésbe jutott, véd és daczszövetséget kötött. 1284—1290.

1286-ban be is állott a veszély a Henrikfiakra, mert IV. László velük leszámolni akarván, őket novemberben sereggel támadta meg. Iván nyílt mezőn a királyi had által megveretvén, **Kőszegre** ment, mire a király itt ostrom alá fogta, és a Kőszeg.
várat megvette; de Iván még idejekorán elmenekült. Ez idő alatt Henrikfia Miklós elfoglalta **Pozsonyt**, melyet azután Sándorfia Pozsony.
Károly, bár a vödriczi kapu ostrománál megsebesült, a pozsonymegyei várnéppel visszavett.

László most szintén a Duna bal partvidékére ment, de a Henrikfiak és társaik a királyi hadat a **Zsitva** mellett megverték. Zsitva.

1287-ben. **Albert** osztrák herczeg állott a király — és nem Iván — pártjára és e czímen, mert a várbeliek be nem bocsátották, ostrommal foglalta el **Pozsonyt**, mi a királyt arra képesítette, hogy Pozsony.
más pontokon nagyobb erővel lépjen föl. A mozgalom azonban végül ismét kibéküléssel lőn befejezve és Iván IV. László nádora lett.

Az osztrák támadás 1289-ben. Bárha németujvári **Henrikfia Iván** a királylyal kibékült, evvel a Henrikfiak ügye még nem volt elintézve, sőt Iván, ki a királylyal már kétszer is sikerrel daczolt, most lett még csak igazán úr! nagyobb a királynál. Mivel pedig Albert osztrák herczegnek folyton voltak panaszai Iván ellen, ez a király beleegyezésével és vele szövetségben 1289 április végén 15,000 főnyi sereget gyűjtött össze Traiskirchennél, hogy Iván és testvérei hatalmaskodásának útját vágja.

Albert Németújhelynél kelt át a Lajthán és május 4-én ostrom alá fogta **Nagy-Martont**. Már 10 napja folyt az ostrom, midőn Nagy-Marton.
Iván egy kisebb haddal a várban viaskodó testvérei, *Mihály és Simon*, segítségére a várhoz közeledett; szándéka az volt, hogy a németeket a táborból kicsalja, s míg ő őket a mezőn foglalkoztatja, addig testvérei a tábort és ostromszereket elfoglalván, az ostromot megszakítsák. A németek azonban gyanították a cselt és csak egy rész ment ellene, a többi a táborban maradt. Iván, terve nem sikerűlvén, s mivel Albert alkudozásról hallani sem akart, Iván a vár

1281—1290. alól távozott, a testvérek pedig másnap május 15-én a várat feladták.

Szent Margaréta (Majád). A németek most **Szent-Margaréta** vagy **Majád** (a Fertő mellett), Guthkeled Miklós bán várát vették meg, majd utána

Sopron. **Sopront.** Ezután megtámadta és felgyújtotta Albert Aba Lőrincz

Nyék (Neckendorf). **Nyék** nevű várát s azt olykép elpusztíttatta, hogy falai sem maradtak ; utána következett

Kabold. **Kabold**, mely önként hódolt és

Rohoncz. Pinkafő. **Rohoncz**, mely nyolcz napig állott ellen, majd **Pinkafő** és számos más, hír szerint 36 kisebb-nagyobb hely. Albert azután átment Moson megyébe

M.-Óvár. és több napi heves ostrom után bevette **Magyar-Óvárt.** De itt azután serege felmondta a szolgálatot és Albert kénytelen volt Ausztriába visszatérni, László pedig a Henrikfiakkal újból kiegyezett.

Őszszel azonban Albert újból visszatért és *szeptember 29-én*

Kőszeg. megszállta és ostrom alá fogta **Kőszeget,** mely hosszadalmas, belül az Iványhoz hű várnép, kívül maga Iván által élesztett küzdelem tárgya lőn. A király, bár a közelben állott seregével, minden rábeszélésre sem volt hajlandó Iván várát megsegíteni, mire Kőszeg egy havi ostrom után *november 1-én* szabad elvonúlás föltétele mellett capitulálni volt kénytelen. Albert karácsony táján még

Szent-Vid. harmadszor is betört és elfoglalván Miklós várát **Szent-Videt,** nagy zsákmánynyal visszatért.

Az ország legnagyobb része felzúdúlt IV. László király hazaellenes politikája és káros tétlensége miatt, de mivel még mindig voltak neki is hívei, ez csak új polgárháborút okozott s kárát csak az ország vallotta. A pápa ismét legátust küldött, hogy a királyt a jobb útra térítse. László azonban mindevvel nem gondolt, csak kúnjaival mulatott, míg végre ép ezen kedvenczei körében érte el végzete. 1290 julius 10-én a kúnok megbízott emberei, Árbocz, Törtel és Kemencse, IV. László királyt Kőrösszegen éjjel sátrában meggyilkolták.

III. Endre háborúi.

IV. László halálával az eddig mindenki által mellőzött velenczei **Endre,** II. Endre száműzött István fia és neje Morosini Thomasina gyermeke, az egyetlen még élő Árpád nemzetségbeli

férfiú került, bár több viszontagság után a magyar trónra. Ennek birtoklása azonban nem volt békés és számos követelő állván elő, koronája megtartásáért küzdenie kellett. Háborúi is kizárólag csak ebből származtak.

Az Albert elleni hadjárat 1291-ben. Az első, a ki IV. László halála után III. Endrét s Magyarországot megtámadta, a «*hálás*» Habsburgi Rudolf volt, az, ki trónját, állását egyedül csak a magyaroknak köszönhette. És ugyanezen Rudolf, a ki a veszély idején a magyar királyság árnyékában meghúzódott, László halála után Magyarországot, a II. Frigyes által a tatárjáráskor állítólag szerzett jogon «*mint német birodalmi hűbért*» Albert fiának «*adományozta!*» Szinte bámulatos, hogy e különben jeles király abbeli törekvésében, miszerint házát minden módon emelje, még ily jogtalan, teljesen légből kapott eszközökhöz is képes volt folyamodni. Még csodálatosabb, miszerint azt komolyan hitte, hogy Magyarország, mely egy III. Henriket, Mánuelt, Ottokárt, vissza tudott utasítani, a kik pedig nagy erőfeszítések és kivívott győzelmek alapján emelték igényeiket, az önmaga által teremtett német király szavára fiának meg fog hódolni. 1291.

Albert különben kétségtelenül a legveszedelmesebb ellensége volt III. Endrének. Már bírta a németújváriak elleni hadjáratból az ország nyugoti határait s mögötte állott Ausztria, esetleg a német birodalom.

Endre nem is késett fegyverkezni. Már 1291 márcziusban Mosonba ment és visszavette **Magyar-Óvárt** s fölhívta Albertet, hogy az ország többi várait és területeit is szolgáltassa a koronának vissza; miután pedig Albert ezt megtagadta, Endre a fehérvári székesegyházban kibontá a zászlót, mely alá az ország főurait, nemeseit összehívta. M.-Óvár.

A seregben Ladomér és János érsekek mellett ott voltak majd az összes számbavehető főurak, számos fegyveres vitézzel, összesen mintegy 80.000 fegyveres. A sereg Győrön át a Lajtha mellé vonúlt föl és *julius 13-án* az osztrák határt átlépte. Elsőnek **Rohrau** kényszeríttetett a meghódolásra, a Duna mellett pedig **Petronel**; majd Endre király sátorát Kl. Neusiedl mellett ütvén föl, a Duna és Németújvár közti területet behódoltatta. Rohrau. Petronel.

1291. Augusztus első napjaiban a magyar sereg tovább nyomúlt elő Bécs felé s míg a király Schwechatnál ütött tábort, a magyar
Bécs. csapatok **Bécs** környékét pusztították és magát a várost is többször megrohanták. Albert 3000 főnyi hadával bent szorongott és csak kisebb csapatok mertek kijönni, a magyarokkal egy-egy lándzsát törni, mit a bécsi polgárok a falakról néztek. Majd III. Endre is Bécs alá szállott és annak külvárosait felgyújtatá.

Erre már kitört Albert egész hada és *augusztus 10-ike* táján véres ütközet fejlődött ki; az osztrákok megverettek és vissza menekültek a városba.

Ezalatt a magyarok a Duna bal partján is támadásba mentek
Pozsony. át és több helyet visszavettek, magát **Pozsonyt** is ostrom alá fogván.

Augusztus 20-án végre megindúltak az alkudozások; a magyar sereg ezalatt visszavonult a Lajtha mögé. Augusztus 26-án létrejött a béke, melyben Albert a magyar koronára való igényeiről lemondott és a várakat visszaadta. Két nap mulva a fejedelmek személyesen is összejöttek és a békét esküvel erősítették meg.

1292—1296. **A Martell Károly hívei elleni hadjárat 1292-ben és 1296-ban.** Mária nápolyi királyné, IV. László testvére, 1292 január 6-án a magyar koronára való igényéről fia Martell Károly javára lemondott s Magyarországba készült, hol a múlt évi hainburgi béke értelmében lerombolt várai miatt boszús **Henrikfia Iván**, németújvári gróf volt első és leghatalmasabb párthive. A fölkelés a Duna bal partján és a nyugoti határon, a németújváriak hatalmi körletében, újra kitört. Henrikfia Miklós, elfoglalta
Pozsony. **Pozsonyt**, melyet azonban *Csák Péterfia Mátyus*, pozsonyi ispán, királyi fölovászmester, a később oly híres Trencséni Csák Máté, Vörös Ábrahámmal visszavett, Iván pedig, valamint a Brebiriek, midőn III. Endre Horvátországba sereggel ment, egyelőre félreálltak. De midőn a király, ki a békét helyreállítottnak vélte, csekély kisérettel visszafelé indúlt, Iván a királyt augusztus 4-ike
Iványics. táján **Ivánicson** meglepte és elfogta, s csak három hónapi fogság után bocsátotta szabadon. Miután azonban a tulajdonképeni trónkövetelő, Martell Károly, hívei támogatására mit sem tett, a béke ideiglenesen helyre állott.

De már 1295-ben a Brebiriek ellen kellett Endrének küz-

denie, 1296-ban pedig nagy sereggel indúlt a Henrikfiak ellen. 1292—1296.
Szeptember 21-én ostrom alá fogta a király **Kőszeg** várát, melyet Kőszeg.
csak több heti ostrom után, midőn Albert is — kinek Endre Ágnes
leányát nőül vette — segítségére jött, tudott megvenni. A király
ezután **Sümeget** fogta ostrom alá, melyet Henrikfia Miklós védel- Sümeg.
mezett, míg Iván kivülről támogatta. A hadjáratnak az ősz vetett
véget.

Időközben Martell Károly meghalt és igényeit fiára, a hét
éves Róbert Károlyra hagyta.

A magyarok részvéte a göllheimi csatában 1298 julius 2-án. Habsburgi Rudolf halála után nem fia Albert osztrák 1298.
herczeg, hanem Nassaui Adolf választatott német császárrá. Miután
a németek tőle elidegenedtek, 1298 elején Albert jónak látta, hogy
a császári korona elnyerését megkisérelje. A választó fejedelmek
többségét és a német főurak szövetséget megnyervén, Endrét is
támogatásra hívta föl. Endre **Miklósfia Demeter** mestert rendelte
ki a távoli hadjáratra egy kisebb haddal; a magyarok a Rajnán
átkelve, a **Göllheim** mellett julius 2-án vívott döntő küzdelemben Göllheim.
derekasan segitették Albertet. Nassaui Adolf a csatában elesett és
Albert német császárrá lőn. A magyarok tehát a Habsburg dynastia
második tagját is segitették a német császári trón elnyerésében.

Az Anjouk támadása 1300-ban. Magyar párthívei 1300.
ösztönzésére II. Károly siciliai király elhatározta, hogy unokáját
Róbert Károlyt, Martell Károly fiát, a magyar trónra való
igényeinek megszerzésére sereggel küldi Magyarországba, ki
Brebiri Györgygyel 1300 augusztus elején, nem ugyan sereggel,
hanem csak kevés kisérővel, Spalatóban csakugyan partra szállott.

Róbert Károly híveivel magyar földön volt tehát már s úgy
az ő pártja, mint Endréé erősen készültek a hadjáratra. Az idő
azonban már kedvezőtlen volt s Endrének azonkivül anyja halála
után bekövetkezett búskomorsága és betegsége a hadjárat megin-
dítását megakadályozták.

A következő év január 14-én III. Endre meghalt és e körül- 1301.
mény a dolgoknak más fordulatot adott.

III. Endrében Árpádnak Magyarország fölött több mint
400 év óta uralkodó nemzetsége kihalt.

V. FEJEZET.

AZ ANJOUK IDŐSZAKA.

Források. *Kézikönyvek:* Horváth Mihály és Szalay László magyar történelmei; Szilágyi Sándor, A magyar nemzet története (milléniumi kiadás) és Erdély története. *Kútfők és monográfiák:* Bécsi képes krónika «Cronica de gestis Hungarorum», kiadta Toldy F. 1867; Kükküllői János esperes «Chronicon de Ludovico rege»; Dubniczi krónika. Olasz krónikák: Gravina, Villani stb. a Muratori-gyűjteményben. Anjoukori okmánytár; Diplomátiai emlékek az Anjoukorból. *Pór Antal* számos műve az Anjoukorról, nevezetesen: Csák Máté, Nagy Lajos életrajzai, A németújvári grófok, Az Omode nádorok, Csór Tamás stb; Botka Tivadar, Csák Máté és kortársai; Wenzel, A Frangepánok Magyarország történetében; Salamon, Az első Zrinyiek; Wertner, A bazini és szentgyörgyi grófok. *Nagy Lajos hadjáratairól különösen:* Olasz hadjáratok: Gravina, Chronicon de rebus in Apulia gestis ab anno 1333—1350. Teleky József, Óvári Lipót és Kozics László munkái, Nagy Lajos nápolyi hadjáratairól. Lengyel hadjáratok: Dubniczi Krónika, Caro, Geschichte Polens; Lovcsányi, Magyar-lengyel érintkezés. Dalmát-velenczei háborúk: Mitis, La Dalmatia di tempi di Ludovico il Grande; Wenzel, A turini békekötés; Mircse, Venedig und Ungarn.

Károly Róbert háborúi.

1301. **Károly Róbert küzdelmei a trón végleges elnyeréséig 1301—1308.** III. Endre halála után Károly Róbertet párthívei Zágrábban nyomban magyar királylyá koronázták ugyan, de sem ez erőszakos lépés, sem a pápa pártfogása, ki Boccasino biboros személyében követet küldött Magyarországba Károly ügyét előmozdítani, nem szerezték meg a trónt; mert a nemzeti párt, melynek élén János kalocsai érsek, az összes megyés püspökök,

Ákos Ernye fia István nádor, a Henrik fiak, a Csákok, a Rátótiak, az Abák, szóval majd az összes egyházi és világi főurak állottak, a pápa által az országra kényszerített királyról hallani sem akartak s királyul **Venczel** cseh királyt, illetőleg ennek hasonnevű **fiát** választották meg. De sőt midőn az ifjabb Venczel útban volt Magyarországra, a németújvári **Henrik fia Iván**, hogy Venczelnek utat nyisson, *1301 augusztus havában* megtámadta **Esztergomot** és az itt tartózkodó Károly Róbertet, legfőbb párthíveivel Gergely esztergomi érsekkel együtt a városból kiszorítván, a várost rövid ostrom után bevette. Venczel Fehérvárra vitetett és megkoronáztatott, Károly Róbert pedig egyelőre a Pétervárad mellett levő Bélakuti monostorba vonúlt félre. 1301. Esztergom.

A nemzeti párt azonban hamar belátta, hogy választása nem volt szerencsés, másrészt a pápai követ is mindig több és több hívet szerzett Károlynak, a ki *1302 szeptember havában* már az időt a cselekvésre alkalmasnak tartván, Gergely esztergomi, István kalocsai érsekek, több püspök és főur kiséretében **Buda** alá indúlt. Szándékuk az volt, hogy a fővárost megrohanván, Venczelt foglyúl ejtik. A budaiak azonban résen voltak; a rajtaütés nem sikerült, a Venczel kiadására felszólított budaiak pedig ezt — nem akarván semmit tudni az «olasz király» fiáról — megtagadták. Károly hívei most megszállották a budai hegyeket és ott dúlván, pusztítván, még a szőllőket is kiirtották, ez által akarván a budaiakat a város megadására kényszeríteni. Midőn azonban híre jött, hogy Henrikfia Iván erős haddal közeledik a vár fölmentésére, a Károlypártiak Székesfehérvár irányában visszavonúltak, «a mig majd seregük megszaporodik». 1302. Buda.

A következő évben Károly ügye még kedvezőbb fordulatot látszott venni, mert a pápa 1303 május 31-én kelt bullájával a magyar trónt Venczel ellenében Károly Róbertnek itélte s itéletét Venczel cseh királynak, a magyar nemzetnek, a német császárnak az osztrák herczegnek megküldte, ez utóbbiakat Károly ügye védelmére híván föl. 1303.

A cseh király, részint ez itélet, részint fia panaszos levelei folytán, miután most már életét is féltette, elhatározta, hogy fiát hazaviszi. Hogy pedig ezt biztosan tehesse, nagy sereggel, mely

1304. eredetileg Albert német császár ellen gyűjtetett, *1304 junius havában* Magyarországra indúlt.

Venczel hadaival egész Párkányig jött s itt táborba szállván, az új esztergomi érseket, Mihályt, fölszólította, hogy mint arra illetékes személy fiát koronázza meg. Mihály érsek azonban ezt
Esztergom. megtagadta, mire Venczel **Esztergomot** hadaival megrohanta, a székesegyházat feldúlta, kincseit elrabolta. A cseh király ezután
Buda. seregével **Budára** menetelt és a várost megszállta.

Bárha a cseh király azon szándékát nyilvánította, hogy a dél felől már előnyomúlásban levő Károly Róbertet hadaival az országból kiszorítja, miután a szent koronát és a koronázási jelvényeket csalárd módon megszerezte, és az ország kormányát Németujvári Iványra bizta, hadaival fölkerekedett és fiával együtt hazafelé indúlt. Útjában a cseh sereget Károly hívei, kik közé most már a hatalmas *Csák Péter fia Mátyus*, vagy mint ezután — ép a Venczel révén szerzett Trencsén vármegye után — leggyakrabban nevezni szokták: **Trencséni Csák Máté**, is tartozott, továbbá Rudolf osztrák herczeg hadai, gyakran megtámadták, mindamellett Venczel augusztus elején minden nagyobb baj nélkül hazaért Prágába.

Ez idő alatt Károly Róbert megszaporodott hívei szervezkedtek és augusztus 24-én Károly Róbert Rudolf osztrák herczeggel Pozsonyban szövetséget kötött Venczel ellen; Csák Máté egy Rudolffal kötött külön szerződéssel magát 8000 lovasnak a csehek ellen való kiállítására kötelezte. Csakhamar 20.000 magyar és kún
Nikolsburg. állott készen és Morvaországba betörvén, elfoglalták **Nikolsburgot,**
Joroslavic. majd a Thaya mentén fekvő **Jaroslavic** várát, nemkülönben
Eibensütz. **Eibenschützöt** s feldúlták az országot egész Brünnig.

A további hadműveletekre nézve a terv az volt, hogy a magyarok egyesülnek Rudolf osztrák herczeg és a pápa felhívására szintén harczbalépő Albert császár hadaival s együtt működnek Venczel ellen; a magyar hadak egy része, különösen a kúnok, hivatkozva a szerződésre, mely szerint szent Mihály napon túl táborozni nem kötelesek, a további közreműködést megtagadván, mintegy 7000-en visszaindultak. Albert 4000 lovast küldött
N.-Óvár. utánnuk, a kik a kúnokat **Német-Óvárnál** érték el s megtámadták; a kúnok és a velök volt magyarok, azt hívén, hogy az egész

németség van mögöttük, foglyaikat és zsákmányaikat visszahagyva, rövid harcz után, melyben számosan estek el, megfutottak. 1301.

A visszamaradt magyarok a németekkel együtt dúlták Csehországot, de midőn a hideg beköszöntött, visszatértek.

II. Venczel 1305 junius 21-én meghalt, fia III. Venczel pedig az Alberttel 1305 október 9-én kötött békében a magyar trónra való igényéről **Otto** bajor herczeg javára lemondott, a koronát és a koronázási jelvényeket is neki adván át; egy év mulva különben gyilkos kéz megölte. 1305.

A hadjárat tehát, melynek Károly Róbertet kellett volna a magyar trónra emelni, Venczel helyett egy más vetélytársat szerzett neki. Igaz ugyan, hogy Ottót sem Albert sem Rudolf nem pártolta, Tamás esztergomi érsek pedig Ottó legfőbb és leghatalmasabb híveit, a Henrik fiakat, Ivánt és Henriket, az egyházból kiközösítette; de ez Ottónak 1305 deczember 6-án a csanádi és veszprémi püspökök által történt székesfehérvári megkoronázását meg nem akadályozhatta.

Károly és Ottó pártja most mintegy fegyverszünetet tartott; csak Tamás érsek működött Károly érdekében, részint az által, hogy Ottónak László erdélyi vajda leányával való házasságát megakadályozta, részint pedig az által, hogy az *1306-ik év* végén a Németujváriaktól **Esztergomot**, a főpapok dandáraival és az alsóbb — a fegyverszünetbe be nem vont — nemesek egy részének segítségével rövid ostrom után visszavette. 1306. Esztergom.

Még jobb eredményt hozott a következő év. Werner László, a volt budai bíró fia, *1307 junius 1-én* rajtaütés útján elfoglalta **Buda** várát és azt a Károlypártiaknak adta át; maga Károly Róbert pedig nehéz küzdelem után bevette a csehek által még mindig megszállva tartott **Szepesvárt**. Végre Ottót elfogta **László** erdélyi vajda és Déván őrizet alatt tartotta. Buda. Szepesvár.

Károly Róbert hívei most 1307 szeptember havában a Rákoson országgyűlést tartva, őt királylyá kikiáltották. Ez azonban, még mindig nem tette volna Károlyt királylyá, ha be nem jön a pápa követe, **Gentile** biboros, ki a Németujváriak hatalma ellenében Trencséni Csák Mátéval, az Abákkal, Ákosokkal és Borsákkal szövetkezvén, Károly Róbertet az 1308 november 27-én Pesten a Duna partján egyértelműleg királylyá választatta. De még az sem 1308.

1308. volt elég s Károly Róbert csak akkor vált Magyarország általánosan elismert királyává, midőn — az eddigi három koronázás érvény-
1310. telennek tekintetvén — 1310 augusztus 20-án a szent koronával is megkoronáztatott.

A király Csák Máté és az Amadé fiak elleni had-
1312. **járata 1312-ben.** A pápai követ megnyerte ugyan **Csák Mátét** Károly részére, de ez csak ideiglenes csatlakozás volt, és nem meghódolás. Csák Máté, a ki majdnem királyi hatalommal uralkodott birtokain, melyek az ország nyugoti határától a Szepességig, a Kárpátoktól a Dunáig terjedtek és «*Mátyusföldé*» néven neveztettek, nem volt hajlandó Károly Róbertnek fejet hajtani és a királylyal egy cseppet sem törődve, kénye-kedve szerint zsarolta, fosztogatta, rabolta úgy a király, mint az egyház birtokait; sőt Amadé nádor halála után ennek fiaival szövetségre lépvén, oly hatalomra tett szert, mely a királyét sokszorosan felülmúlta, a minthogy a trencsényi udvar is sokszorta fényesebb volt, mint Károly Róbert királyi udvara.

Gentile biboros azt hitte, hogy Csák Mátét, a kire a rábeszélés, intés, nem fogott, szigorral fogja jobb útra téríteni és Csák Mátét és összes hiveit, birtokait az egyházból kiközösítette. Máté azonban a biborossal ép oly keveset törődött, mint a királylyal és
Nyitra. a kiközösítésre **Nyitra** várának megrohanásával és a nyitrai püspöknek teljes kifosztásával válaszolt. Nyitrát Máté alvezére, Mihály fia Simon szállotta meg és a püspöki javakat maga vette kezelése alá; ugyanezt cselekedték Máté más hívei a káptalan birtokaival. Nyitra után az esztergomi érsekre került a sor, és annak birtokai hasonlókép lefoglaltattak, feldúlattak.

Károly Róbert végre is belátta, hogy a királyság minden hatalma, minden tekintélye semmivé lesz, ha e vad kényúr hatalmát meg nem töri. Csák Mátét közvetlenül, saját területén, megtámadni azonban még sem merészelte, hanem midőn Máté szövetségesei, az Amadé fiak, a királyi birtokot képező Sáros várát és a velök kötött egyezményben fölsorolt többi várakat visszaadni vonakodtak, a király az **Amadé fiak** megtámadását határozta el.

1312 tavaszán összegyűjté tehát a király híveit. Csatlakoztak hozzá *Tamás* esztergomi érsek, az egri, váczi, váradi és veszprémi püspökök, Csák János országbíró, Máté unokaöcscse,

a ki azonban áruló szándékkal volt, továbbá Miklós erdélyi vajda, 1312.
Debreczeni Dózsa, Széchényi Tamás, Apuliai vagy Drugeth Fülöp,
Nekcsei Sándor és Demeter és még számosan mások. Nagyobbára
új emberek, mert a régi híres nevek viselői, ha nem is csatlakoz-
tak Mátéhoz, félreálltak. A király mellé állottak továbbá a Szt.
János lovagrend tagjai, kik röviden *kereszteseknek* neveztetnek,
továbbá a *Görgeiek* által vezetett szepesi szászok.

Csák Máté könnyen észrevehette, hogy bár a királyi had az
Amadé fiak ellen indúlt, a csapás neki van szánva; mert ha a
király az Amadé fiakat leveri, Máté elveszti azok szövetségét s
a megerősödött király az Amadé fiak után őt fogja sújtani. El volt
tehát határozva, hogy az Amadékat minden erejével segíti.

Az ellenségeskedést az Amadé fiak kezdték meg, midőn már-
czius végén kifosztották **Sárospatakot**; midőn pedig a király Sárospatak.
egyik híve *Szécsi Péter* őket itt megverte és zsákmányukat elszedte,
ennek saját birtokára **Gálszécsre** vetették magukat és azt fel- Gálszécs.
dúlták.

Április 10-én a király seregével **Sáros** vára alá érkezett, Sáros.
melyet **Miklós fia Demeter** védelmezett. Nemcsak hogy föl nem
adta a király fölhívására a várat, de sőt oly sikeresen védekezett,
hogy a királyi had egy hónap múlva, május közepe táján, sem ért
el semmi eredményt. Ekkor pedig az ostromot félbe kellett hagyni,
mert Csák Máté fölmentő serege, mely számos, erős volt s csupán
pánczélos lovag 1700 volt sorai közt, nem ugyan Máté által
személyesen vezetve, hanem rokona, a «szép» vagy «nagy» **Aba**
vezérlete alatt, Sáros alá érkezett, a királyi sereg pedig, vele meg
nem mérkőzhetvén, kénytelen volt Lőcsére kitérni.

Csák Máté és az Amadé fiak hada most egyesülvén, Aba és
Demeter vezérlete alatt **Kassa** alá szállottak, hogy a királyi várost Kassa.
elfoglalják.

A rozgonyi csata 1312 junius 15-én. Míg Csák Máté
és az Amadé fiak serege Kassát ostromolta, Károly Róbert a
Szepességen magához vonta a szepesieket, a kik grófjuk *Görgei*
István buzdítására oly számosan gyülekeztek zászlói alá, hogy a
király, a ki még a János lovagok, vagy keresztesek csatlakozását
is remélte, erejét elégnek ítélte arra, hogy a pártosokkal szembe-
szálljon.

1312. A királyi sereg tehát elindúlt, hogy Kassát az ostrom alól fölmentse.

Mihelyt Aba és Demeter a király közeledéséről értesültek, az ostromot azonnal félbeszakíták, és Kassától északkeletre a Furcsa hegy nevű magaslaton foglaltak állást, hogy maguknak az uralkodó terepet biztosítsák. A király hadai a mélyebben fekvő síkon szálltak meg. A csatateret tűzetesebben a Tarcza völgyében fekvő **Rozgony** és **Királynép** nevű mai helységek jelölik; a király hada ez utóbbi helység helyén táborozott.

Rozgony. Királynép.

A támadást a pártosok kezdék meg, magasabb felállításukból hevesen rohanván le a király seregére, melyVajkóczon át az ellenség elé sietett. Az összeütközés rendkívül heves volt, s valóban nagy kitartásra volt szükség a királypártiakban, hogy mindjárt az első rohammal vissza ne vettessenek. A rohamot szerencsésen kiállották, de a kézi tusában mégis a pártosok kerekedtek felül; Csák Máté hívei ugyanis kiváltképen a királyi dandárra veték minden erejöket, hogy a királyt élve vagy halva kézre kerítsék. Már elbukott *Gyürki György* az ország zászlójával; *Szécsényi Tamás*, *Drugeth Fülöp és Nekcsei Sándor* alig bírták Csák népeit visszanyomni; a király körül sorjában hullottak el a legjelesebb vitézek és *Nagymihályi Gergelynek*, a Sztáray grófok ősének karja már kifáradt ama csapások fölfogásában, melyek a királynak voltak szánva, mikor végre e legválságosabb perczekben a keresztes lovagok a másik szárnyról, hol a helyzet nem volt oly veszélyes, a király mellé vágtattak, a fáradt vitézeket támogatandó.

Csakhamar elesett az ellenség mindkét vezére, Aba és Demeter, elesett az Amadé fiak ketteje, Miklós és Dávid, a vezéreiktől megfosztott sereg ingadozni kezdett, a király pedig új segítséget kapott. A kassai polgárok hada érkezett most a csatatérre. Mihelyt ugyanis Kassa az ostrom alól fölszabadúlt és a polgároknak tudomására jutott, hogy a küzdelem Rozgonynál megindúlt, azonnal fölkerekedtek és a csatatérre érkezve, a pártosokat oldalban támadták meg.

E támadás a győzelmet végkép a király részére döntötte el; a pártosok megfutottak.

A rozgonyi csatában az Amadé fiak hatalma megtört és azok váraikba rejtőztek.

De a király a hadműveleteket ellenök tovább folytatta. 1312.
Szepesben **Lubló**, Nógrádban **Toboly** és **Hollókő**, Abaujvárban **Regécz**, Hevesen **Sirok** Debreczeni Dózsa és Drugeth Fülöp hadai által vétettek be. **Sárost** a Tökölyiek önként feladták. Lubló. Toboly. Hollókő. Regécz. Sirok. Sáros.

Csák Máté hatalmát azonban a rozgonyi csata nem törte meg, sőt kevés idővel a csata után betört a Szepességbe, és Drugeth Fülöpöt **Szepesvár** közelében megvervén, a Szepességet feldúlta; Szepesvárat azonban elfoglalni nem tudta. Szepesvár.

De a király helyzete, tekintélye, e győzelem folytán megerősödött s napról-napra szaporodott azok száma, kik a királynak hűségüket, szolgálataikat felajánlották. Meghajoltak az Amadé fiak, de sőt még részben a Németújváriak is, és lassankint valóban az egész nemzet sorakozott a király mögött.

Csák Máté csehországi hadjárata 1315-ben. Hogy 1315.
mily erős, mily hatalmas volt Csák Máté még a rozgonyi csata után is, mutatja, hogy a német királyválasztó harczokban az osztrák Szép Frigyes, midőn ellenfelei Bajor Lajos és **János cseh király** ellen Károly Róberttől megfelelő támogatást, bár ennek elnyerésére a IV. László özvegye, Ágnes által bírt Pozsonyt is átadni igérte, nem nyert, a magyar oligarchával **Csák Mátéval** szövetkezett. Hogy pedig Csák hadait Csehországba vezethesse, Frigyes kieszközölte Károly Róbert azon kötelező igéretét, hogy a cseh hadjárat befejeztéig Csák Máté ellen hadat nem vezet.

Csák Máté tehát az 1315-ik év tavaszán seregével betört a cseh király területére Morvaországba és azt minden irányban dúlni kezdé. A cseh király hosszú ideig tűrte a kalandozásokat, de végre is megsokalta és seregét összegyűjtvén, május 21-én Prágából elindúlt, hogy Csák hadait kiűzze.

Mihelyt a cseh király Morvaország területére lépett, Csák Máté szerte kalandozó hadait a Morva mögött összegyűjtötte. A magyarok a cseh király utjába eső azon kisebb várakat, melyeket megtarthatni ugy sem remélhetének, fölgyújták és elhagyák, csupán a morvamenti erődöket tartván megszállva. A cseh király Göding felé tartván rohammal, bevette a magyarok által védelmezett **Veszeli** várát, ennek megtörténte után pedig **Holics** erős határvárat fogta ostrom alá. Veszeli. Holics.

Már több hétig folyt az ostrom; a csehek rohamokkal nem

1315. boldogúlván, aknákat ástak a falak alá, hogy azokon át jussanak be, de a magyarok vizet vezettek az aknákba s a cseheket bele fullasztották. Egyszerre csak megjelent Csák Máté serege, hogy a várost az ostrom alól fölmentse. Nagy lármával csaptak Csák hadai az ostromló seregre, «akár a havat vagy a port» úgy szórták reájuk a nyílakat, majd lándzsáikkal megrohanván a cseheket, megfutamították.

Lipa Henrik, cseh vezér, összeszedte ugyan később a sereget s Mátét megtámadta, vissza is nyomta, de sikert már elérni nem lehetett, s a cseh király, Holicsot meg nem vehetvén s élelmezési nehézségekkel is küzdvén, kénytelen volt a «trencsényi gróffal» egyezséget kötni, mire hadaival junius végével Csehországba visszavonúlt.

1317. **Kopasz nádor lázadása 1317-ben.** Csák Máté, az Amadé fiak, a Henrik fiak példája annak idején ragadós volt s midőn a király e túlhatalmas oligarchákkal szemben is királyi hatalmát érezteté, ezek mindannyian, többé vagy kevésbbé komoly lázadással feleltek. Egyike a nevezetesebbeknek Kopasz nádor lázadása. **Borsa Tamás fia Kopasz**, Károly Róbert királynak még 1313-ban is hű embere volt; egyébként azonban ragadozó, mint a többi főúr. Midőn tehát a király az elfoglalt királyi várak, koronajavak és várföldek visszaadását szorgalmazta, a hű nádornak is kedvesebbeknek tetszettek a földi javak, mint az ország nyugalma s daczára annak, hogy a király mindazokat, a kik a királyi javakat visszaszolgáltatták, bőségesen megjutalmazta, Kopasz a birtokában levő javak visszaadását megtagadván, érdektársaival szövetkezve, a király ellen fegyveres kézzel fellázadt. Testvérein kívül részt vettek a mozgalomban Petne fia Szécsi Péter, a borsódi Ákosok, Loránt fia István, a Guthkeledek, a Lőrincz fiak, László erdélyi vajda maradékai és még többen. A lázadás színtere Borsodtól egész Erdélyig terjedt.

A lázadók terve az volt, hogy Károlyt a tróntól megfosztják és Halicsnak az Árpádokkal rokon fejedelmét hívják meg a trónra; e czélból *Szécsi Péter* ki is küldetett Halicsba. A küldetés eredményét Károly ugyan fegyveres föllépéssel, a mennyiben hadat vezetett a határra, ezután pedig alkudozásokkal meghiusította, de hogy mégis biztosítva legyen ez oldalról, őrképen Drugeth Fülöpöt állítá a határra.

Kopasz és társai ellen a király **Debreczeni Dózsát** állította a királyi hadak élére. Kisebb küzdelmek után, melyekben Loránt fia István bevette és felgyújtotta Elefánti Dezső mester várát, **Csehvárt**, ez viszont **Dergőcs** és **Valkó** várakat vette be és megverte a Lothár fiakat **Szilágynál**, e várat is a király kezére szolgáltatván, a felek döntő harczra készültek. 1317. Csehvár. Dergőcs. Valkó. Szilágy.

Dózsa a királyi haddal Debreczenben, saját városában tartózkodott, de a lázadók túlszámban levén, Dózsa síkra szállani nem mert; midőn azonban a király serege Kenéz és több más úr hadával szaporodott, Dózsa megtámadta a lázadóknak **Debreczen** mellett, a nagy mezőn álló seregét. A támadás, melyet **Kenéz** merész rohama vezetett be, sikerült és a lázadók hadai szétverettek. Debreczen.

A siker hírére feljött maga a király is, és Kopaszt most **Adorján** várában, a Berettyó mellett, ostrom alá fogta. Kopasz elszántan védekezett, de a királyi had Adorjánt 1317 julius elején mégis bevette, mire Kopasz Sólyómkőre — a Kőrös völgyében, Élesd mellett — menekült. **Sólyomkőt** a *Dorogi testvérek* fogták ostrom alá s midőn a vár minden élelemből kifogyott, Kopasz kénytelen volt magát megadni, mire több társával együtt kivégeztetett. Adorján. Sólyomkő.

E közben *Debreczeni Dózsát* a király *Erdélybe* küldé, hogy a debreczeni csatából elmenekült és most László vajda fiaival szövetségre tépett lázadókat ott is üldözze. Dózsa Zilahon át ment Erdélybe és a lázadók fölött julius hóban fényes győzelmet vívott ki, valószinűleg a lázadók székhelye **Déva** közelében. A harczról részletesebb adataink nincsenek. Déva.

Nem kapcsolatos a Kopasz-féle lázadással, de annak mintegy utójátéka az **Amadé fiak** egy újabb fölkelése, szintén birtokok bitorlásából kifolyólag. A fölkelést azonban **Micsk** ispán erős kézzel elfojtotta, az Amadé fiakat megverte, váraikat jószágaikat elfoglalta. Az Amadé fiak ez utolsó kudarcz után Lengyelországba menekültek s ott telepedtek meg. A király — hogy még nevük se maradjon fenn — **Amadé** várat szétdúlatta és leromboltatta. Amadé.

A következő években Szécsi Péter, a borsodi Ákosok, a Guthkeledek és a többi lázadók is elpusztúltak, elzüllöttek. Mások ellenben, így Csák Máté és a Henrik fiak még tovább is daczoltak; Csák egész haláláig, a Henrik fiak pedig még 1327-ig, a mikor végre váraikat a királynak átadták.

1317. **Az utolsó hadjárat Csák Máté ellen 1317-ben.** A csehországi hadjárat volt utolsó nevezetes ténye a Mátyusfölde hatalmas urának, ezután már többé, fegyverrel a kezében, a kűzdőtérre ki nem lép.

Visegrád. Már 1315-ben hallgatva tűri, hogy a király **Visegrádot**, — melyet Károly egy 1316 julius 15-én kelt oklevelében «Magasvár»-nak ir — elfoglalja; a várat hosszabb ostrom után Szécsényi Tamás, a rozgonyi csata egyik hőse, veszi be.

1317 szeptember első hetében pedig maga a király száll Komárom. táborba Csák Máté ellen, ostrom alá fogván **Komárom** várát. Az ostrom részletei ismeretlenek, s csak azt tudjuk, hogy az ostromnál Frigyes osztrák herczeg hadai is segédkeztek, továbbá, hogy ez alkalommal Marcheus mester, a Palugyaiak őse, Dancs és Somosi János mester magukat kitüntették és hogy a vár két havi ostrom után *1317 november 3-án* került a király hatalmába.

Trencsényi Csák Máté ezt is eltűrte; nem kelt többé föl a király ellen, de meg sem hódolt haláláig, mi 1321 márczius 18-án következett be.

Nyomban halála után Amadé fia Miklós, a király hűségén levő sopronyi ispán, be sem várva a királyt, betört a Mátyusföldre és feladásra bírta Appony, Grog, Privigye és Bajmócz várakat. Rövid hónapok múlva behódolt az egész Mátyusfölde, kivéve Trencsén. **Trencsént**, mely a királyi hadak által csak hosszantartó ostrom után vétetett meg. Csák Máté utódokat nem hagyott maga után s hatalma, kis királysága, vele együtt szállt sírba.

Híveinek nagy része, így Bogárfia Márton és a merénylete révén nagy nevezetességű Záh Feliczián is, a király hűségére tértek.

1319. **A szerb hadjárat 1319-ben.** Már 1307-ben Milutin, a IV. Béla király által legyőzött Uros szerb fejedelem második fia, midőn bátyját Dragutint (V. István vejét) a tróntól megfosztotta, betöréseket intézett Szerém és Valkó megyékbe; e betörések ide és a macsói bánságba gyakrabban ismétlődtek, nagyobb háború azonban csak akkor fejlődött ki, midőn a Debreczeni Dózsa által Erdélyből kiűzött lázadók Szerbiába menekültek és Milutint a macsói bánság elfoglalására ösztönözték.

Milutin 1319 tavaszán valóban be is tört egész váratlanúl a

macsói bánságba, elfoglalta **Mácsó** várát és a bánság többi várait, a tartományt mindenfelé feldúlván. Károly Róbert király, hogy a szerbek minél előbb kiűzessenek, meg sem várva az országos hadak fölkelését, Guthkeledi Amadéfia **Miklós** sopronyi ispánt a dunántúli és a Szerbiával határos többi megyék dandáraival leküldte a szerb határokra. 1319. Mácsó.

Miklós ispán levonúlt a Szávához, ez oldalról való támadás által akarván a szerbeket a macsói bánság elhagyására bírni. Ez sikerült is, mert mihelyt Milutin a magyarok készülődéséről hírt vett, azonnal a Szávához ment, hogy a magyar hadaknak a Száván való átkelését megakadályozza. Miklós azonban ügyesen kijátszotta a szerbek figyelmét, seregét a Száván átvitte és a szerbeket dél felé visszanyomta. E sikerek a királyt arra indíták, hogy az országos hadaknak a szerb hadszínhelyre vonását egyelőre felfüggeszsze.

A magyar sereg ezután, a szintén leérkezett királylyal keletnek fordúlt, visszavette erős küzdelem után **Mácsót, Nándorfehérvárt** és a többi várakat, köztük **Galambóczot,** s miután a király Mácsót Garai Pálra bízta, szeptember 2-án visszaindúlt. A visszamaradt magyar hadak bekalandozák még egész Szerbiát és Macedoniát és dús zsákmányt szereztek. A mácsói várban kézrekerültek a magyar menekültek közül a Guthkeled nemzetségbeli Lothár unokái: András, Dezső és Lothár. Mácsó. Nándorfehérvár. Galambócz.

A szerbek veresége oly teljes volt, hogy az 1321 november 5-én elhalt Milutin fia és utódja Decsánszki Uros nemcsak hogy meghódolt, de még a katholikus vallásra áttérni is késznek nyilatkozott.

A horvát-dalmát hadjárat 1322-ben. Brebiri Pál tengermelléki bán ideje óta, kit még III. Endre király nevezett örökösödési joggal bánná, a viszályok Velenczével egyre folytak; de Károly Róbert, ki Nápoly megszerzésén is fáradozott, Velencze támogatására számítván, a viszályokat símán és többnyire Velencze előnyére intézte el. Pál fia és utódja, **Brebiri Mláden** alatt a dalmát városoknak amúgy is kedvezőtlen helyzete az által súlyosbodott, hogy Mláden féktelenül zsarolta őket. E főúr a legravaszabb oligarchák egyike volt, a ki csak pénz és birtokszerzésre fordította minden gondját s erre még a hazaárulástól sem rettent vissza. Igy már 1312-ben, midőn **Zára** magát a velenczeiek alól fölszabadította, ő volt az, a ki Zárát tetemes összeg pénzért és a 1322. Zára.

1322. velenczei patriciusi méltóságért Velencze kezére ismét visszajátszotta.

Mláden zsarolásai végre 1322-ben *Trau* és *Sebenico* városokat fölkelésre ingerelte a bán ellen, s e városok a bán hivatalnokait elűzvén, magukat Velencze oltalmába adták. Velencze ez ajánlatot szívesen vette és a városokat, bár, mint kijelentette, a magyar király jogainak fenntartásával, oltalmába fogadta és Mláden bán öcscsét, *Brebiri Subics Pált*, a Zrinyiek ősét, Trau grófjává nevezte ki, kikötvén, hogy a gróf köteles a junius 29-ére tervezett fölkelésnél bátyja ellen fegyvert fogni.

Sebenico. Mielőtt azonban akár Velencze, akár a magyar király a dalmát városok védelmére fegyvert fogott volna, Mláden bán **Sebenicót** ostrom alá fogta és egy hónapig időzvén a város alatt, miután a várost el nem foglalhatta, földjeit, szőlleit pusztította el. Ekkor Trau. **Trau** ellen ment és azt ostromolta.

Időközben Károly király parancsára megindult **Baboneg János** szlavóniai bán, hogy a tengermelléken a békét helyreállítsa. Mláden ezt megtudván, Trau ostromával fölhagyott és visszavonúlt, hogy a horvátországi urakat, kiket segítségül hívott, magához vonja.

Ámde ezek, élökön saját testvére Subics Pál, nem hozzá, hanem a királyi sereghez csatlakoztak, míg Trau és Sebenico, a Mláden által visszahagyott figyelő hadat Velencze gályái és zsoldosai segítségével visszavervén, megvették és feldúlták Mláden Scardona. Almissa. várait, **Scardonát** és **Almissát**.

Blisca. Mláden a magyar had elől **Bliscáig** vonúlt vissza, s a harczot Baboneg Jánossal itt fogadta el. De a királyi had Mládent a kifejlődött ütközetben megverte, seregét szétugrasztotta, mire a bán Klissa várában keresett menedéket.

Október közepén Károly király személyesen is leérkezvén, midőn seregével Knin mellett táborozott, Mláden ajándékokkal vélte a királyt megengesztelni, melyeket személyesen hozott el a királynak Kninbe. A király a bánt magával vitte Zágrábba, majd a horvát-dalmát-bosnya báni méltóságtól megfosztván, Magyarországba küldte s Mláden ott, egy várban elzárva, végezte be életét. Helyét a horvát-dalmát bánságban egy időre Baboneg János szlavóniai bán foglalta el, míg Bosznia *Kotrománics István* személyében külön bánt kapott. Baboneg helyére később az erélyesebb Amadéfia *Mik-*

lós, soproni ispán, a szerb hadjárat hőse került. Miklós elfojtotta 1322.
ugyan Baboneg és Brebiri György fölkelését, de sem ő, sem utóda *Miczk,* az Ákos nemzetségből, nem bírta Dalmáciát megtartani. Velencze maradt az úr a dalmát városok fölött.

A németországi hadjárat 1322-ben. A német császárválasztásnál az egyik párt a bajor Lajost, a másik az osztrák Frigyest választotta meg, minek következtében az ellenfelek közt a fegyvernek kellett dönteni. **Frigyes,** mint már más helyen is említettük, Károly Róbert magyar király szövetségét kereste s midőn 1322-ben a két fél a döntő küzdelem előtt állott, ismét, még pedig személyesen járt a magyar királyi udvarnál Temesvárott, hogy támogatást nyerjen.

Bárha Károly Róbertnek ép ekkor kellett a dalmát hadjáratra indúlni, **Köcski Sándor** vezérlete alatt 6200 magyar lovast bocsátott Frigyes rendelkezésére, mi tetemes segítség volt, ha tekintjük, hogy Frigyes osztrák és stájer tartományai összesen csak 2200 lovast tudtak a táborba küldeni.

Frigyes a Duna völgyében, a németek a jobb, a magyarok a bal parton, nyomúlt elő az Inn vonalig, miközben hadai saját országát is dúlták. Szeptember vége felé Frigyes serege, az Inn mentén annak jobb partján fölfelé haladva, Mühldorfig érkezett s miután Bajor Lajos az Inn bal partján Ampfingnél állott, táborba szállt. Bárha Frigyes öcscse, Lipót herczeg, a morgarteni csata szerencsétlen szereplője, hadaival még be nem érkezett, Frigyes a csatát mégis elfogadta, és az *1322 szeptember 23-án* **Mühldorf-nál** ment végbe. Mühldorf.

Frigyes, mint ha csak a magyarok segítségére nem is számítana, Köcski hadát nem is osztotta be saját hadai mellé, hanem *Dornberg* mellett egy magaslatra egészen elkülönítve állítá föl. Lehet, hogy ez erő fölhasználására különös tervei voltak; talán meglepni akarta ellenfelét, a magyarokat a döntő pillanatban vonván előre; de a magyarok ezt mellőzésnek vették s azt állíták, hogy a németek irigylették a netán nyerendő zsákmányt, ezért rendelték őket félre «és ez okon veszett el a csata».

A csata reggel 6 órakor kezdődött, s délig Frigyes volt előnyben; de azután sorai ingadozni kezdettek, midőn egyszerre a Nürnbergi gróf 400 sisakos vitézével az osztrákok oldalába tört és

1322. a harczot Bajor Lajos javára eldöntötte. Mert Frigyes azt vélte, hogy testvére Lipót érkezett és vitézei egy részével a nürnbergiek elé lovagolt, a kik csekély hadát szétvervén, őt magát is fogságba ejték.

A magyarokkal Frigyes nem rendelkezvén, azok tétlenül maradtak s midőn Frigyes hadai futni kezdének, a csatateret ők is elhagyták, miközben az üldözőket helyenkint feltartóztatván, veszteségeket is szenvedtek.

Bárha Károly király Köcski vitézségét magasztalja «híre — úgymond — az egész világon elterjedt, mi által a magyar nemzet dicsősége, nemkülönben a magyar király tekintélye nagyban növekedett» — e magasztalással mi nem érthetünk egyet. Mert egy 6000 főnyi lovas csapatnak, akár kapott parancsot a támadásra, akár nem, a csatát tétlenül szemlélni, azt elveszteni engedni nem szabad. A visszavonúlás sikerült fedezése e nagy és a szövetséges társra végzetes hibát jóvá nem teheti.

Frigyes Pozsony városát, hogy magának Károly király további jóindulatát biztosítsa, újból visszabocsátani igérte; s valóban Frigyes neki köszönhette, hogy fogságából — bár csak három év mulva — kiszabadúlt.

1328. **Az osztrák hadjárat 1328-ban.** A barátság Frigyessel, ki Pozsonyt e szerződés daczára még mindig vissza nem adta s még számos más panaszra adott okot, idővel meglazúlt s midőn Frigyes testvére Ottó, kinek Frigyes örökét kiadni vonakodott, Károly Róberthez fordúlt segítségért, a király erre készségesen ráállott és a szintén szövetségbe vont János cseh királylyal Ausztriát haddal támadta meg.

A magyar sereg erejét az egykorú cseh kútfők 30,000 főre teszik, amennyi nehezen volt ugyan, de bizonyos, hogy nagy és tekintélyes volt. A fővezérlettel a király **Laczkfi Istvánt**, a későbbi erdélyi vajdát, bízta meg. A magyarok a főerővel a Duna bal, kisebb erőkkel a jobb parton nyomúltak elő, különös gonddal dúlván föl Frigyesnek és híveinek személyes birtokait. A hadjárat még a Mannhartsbergen túl is folytattatott, és a magyarok rohammal bevették és elfoglalták **Marchegg, Stillfried, Ulrichskirchen, Eggenburg** és a Thaya melletti **Waidhofen** várakat sok más kisebb erőddel, míg a cseh király az egész idő alatt *Drosendorfot*

Marchegg. Stillfried. Ulrichskirchen. Eggenburg. Waidhofen.

ostromolta. Ennek bevételével s mivel Frigyes a szövetségesek követeléseit a Bruckban 1328 szeptember 21-én kötött szerződésben teljesítette, a hadjárat véget ért. 1328.

Pozsony valahára, cserében az elfoglalt osztrák várakért, visszakerült az országhoz, Ágnes magyar királyné pedig, III. Endre özvegye, a Königsfeldeni kolostorban Pozsonyra való minden jogáról örök időkre lemondott.

A havasalföldi hadjárat 1330-ban. Az Olt vizén túl fekvő részében a mai Romániának, a bessenyők és kúnok után megtelepedett oláhok IV. László király áldástalan kormánya alatt Magyarországnak addig elismert fenhatóságát lerázni igyekeztek. De a királyi had — valószinűleg 1231-ben a kúnok leverése után — az oláhokat megverte, vajdájokat Lithent megölte, testvérét elfogta s a magyar uralmat ismét helyreállította. Ez időtől fogva a havasalföldi vajdák a magyar királynak az évi adót rendesen fizették. 1324-ben azonban Thokomérfia **Bazarába Ivánko** vajda nemcsak hogy az adófizetést megtagadta, de sőt az Olton inneni magyar végvidéket, a szörényi bánságot is, Szörény várral együtt, hatalmába keríté, hol az oláhság már szintén erősen elterjedt. Károly király előbb Bogárfia Márton szilágymegyei ispán által kisérlette meg, hogy Bazarábát meghódolásra és a szörényi bánság kiürítésére bírja; miután azonban ez sikerre nem vezetett, a király Szécsényi Tamás erdélyi vajda és Szécsi Dénes szörényi bán tanácsára Bazarábát haddal támadta meg. 1330.

A sereg fővezére **Laczkfi István** főlovászmester volt, de a király maga is a sereggel ment, mely Temesvárról *1330 szeptember* havában, tehát alig néhány hónappal *Záh Felicián merénylete* után, indúlt meg. A magyar sereg ostrom alá fogta **Szörény** várát, azt bevette és az egész szörényi bánságot megtisztitá az oláhoktól. Szörény.

Bazarába erről értesülvén, követei által 7000 márka ezüst hadi kárpótlást, Szörényről való lemondását, a magyar király fennhatóságának elismerése mellett az évi adó rendes fizetését s mindezek biztosítására túszúl egyik fiát ajánlotta föl, egyszersmind figyelmeztetvén, hogy ha tovább jönne a magyar sereg, veszedelmét ki nem kerüli. A királyt e fenyegetés sértette s bár Dancs, zólyomi és liptói ispán, Bazarába ajánlatának elfogadását s a sereg

1330. visszatérését melegen ajánlotta, a király a hadjárat folytatását határozta el, hogy a vajdát, «juhai bojtárját, szakállánál fogva rántsa odujából elő».

A király tehát tovább menetelt, követve a hegyek közé húzódó oláh hadakat, melyekkel Bazarába mindig beljebb vonúlt. Igy jutott Argyas. a király serege **Argyasig,** hol a vajda egy kisebb hada megveretett. Ámde az idő már novemberre járt, hideg és éhség fenyegette a sereget. Károly Róbert tehát most maga ajánlott békét, mit a vajda színlelt alázatossággal el is fogadott, még pedig az általa már tett ajánlat alapján.

Bazarába most kalauzokat rendelt a király elővédéhez, hogy a magyar sereget rövidebb úton Erdélybe visszavezessék. Ámde az áruló vajda nem Erdélybe, hanem egy szűk völgybe, melynek fekvése a krónikákban megjelölve nincs, és most már semmikép meg nem állapítható, vezetteté a király seregét, mely völgynek kijárata el volt torlaszolva. Itt egyszerre *november 9-én* a sereg hátban megtámadtatott, míg a magas hegyeken, a sziklák tetején, az oláhok ezrei jelentek meg, a kik a magyarokat a nyílak és kövek özönével áraszták el. Irtózatos volt a zavar és rémület, mely a magyarok közt támadt; az ellenség a sziklákon elérhetetlen volt, s a halál völgyéből menekülés nem volt semerre. Halomra hullottak el dicstelen halállal a magyar vitézek, kik közt említtetnek: Osl Imrefia Lőrincz, a Kanizsai család alapítója, Aba Lőrinczfia Tamás, Pető csicsói várnagy, Csepeli Istvánfia János, Endre fejérvári prépost és vele elveszett a király pecsétje, Mihály pozsegai, Miklós erdélyi prépost és még sok egyházi és világi úr.

Négy napig, *november 9-ikétől 12-éig*, péntektől hétfőig, volt a magyar sereg ez iszonyatos helyzetben, étlen, szomjan, a küzdelemtől ellankadva, álmatlanúl, a halálos félelemtől kimerülve, mígnem végre maradványai a szabadulásra útat törhettek. A megszabadulók közt volt a király is, a kit azonban csak Szécsi Dénes szörényi bán fia **Szécsi Dezső** nemes önfeláldozása mentett meg. Dezső ugyanis látván, hogy az oláhok a király csoportját támadják leghevesebben, ruháját, fegyverzetét fölcserélte a királylyal s míg az oláhok őt halálra keresték és agyon is verték, addig Károly, kit az öreg Dancs és fia László, Laczkfi István, Csór Tamás, Szántai Kolos, Berendfia Márton és más jeles vitézek közrefogtak, a

nyilak, kövek és csapások özönét saját testeikkel fölfogván, szeren- 1330.
csésen kimenekült.

A végkép kimerült kis csapat, még további hosszas fáradalmak után, deczember közepén jutott el Magyarországba.

Bazarába ezentúl Lajos király trónraléptéig tartományát függetlenül kormányozta.

A cseh hadjárat 1331—1332. Miután Szép Frigyes 1330 1331—1332.
január 13-án meghalt, testvérei pedig a német császárral, bajor Lajossal kibékültek, az osztrák herczegek János cseh király ellen viselendő háborújokra a magyar király segítségét kérték. Károly Róbert, miután a cseh királylyal a lengyel ügyek miatt neki is függő viszálya volt, mely előbb-utóbb háborúra kellett hogy vezessen, elfogadta az Ottó herczeg által 1331 szeptember havában Pozsonyban személyesen fölajánlott szövetséget és hadait a cseh háborúra fölhívta.

A magyar sereg 50,000 főnyi számerőben vonúlt föl a Morvánál s azon átkelve egyesült az osztrák herczegnek 20,000 főnyi seregével, ostrom alá fogván **Laá** várát. A cseh király alig egy Laá.
harmadrésznyi erőt állíthatván a szövetségesek ellen, bevárta a támadást. Ez azonban, ismeretlen okokból be nem következett, és a magyar hadak november végén a nagy hideg, és az élelmezés nehézségei miatt hazatértek.

A következő évben a harcz, mely az osztrákok és a csehek közt különben az egész télen át tartott, megujúlt; a csehek megveréttek, mire azután julius 13-án béke köttetett, melyben a magyarok Berencs és Holics várakat, melyek még Csák Máté egy cseh rokona révén a csehek kezében voltak, visszanyerték.

A második osztrák háború 1336—1337-ben. Az 1336—1337.
osztrákokkal való szövetség nem soká tartott, mert az osztrák herczegek, a kik Károly Róbert királynak oly sokat köszönhettek, nem átallottak aljas hazaárulókkal Magyarország függetlensége és területi épsége ellen szövetkezni. Orsini-Blagaji István volt szlavóniai bán fiai, Baboneg János unokaöcscsei: György, Dénes és Pál, továbbá a Henrikfiak leszármazói, nevezetesen Németújvári Kakas Miklós özvegye és fiai: János, László és Henrik, Péterfia Henrik a Szekcsőiek őse, és unokaöcscsei a későbbi Tamásiak, végre Iván fia Porostyáni János az osztrák herczegek szolgálatába szegőd-

1336—1337. tek, nekik hűséget esküdtek és a szövetséglevélben megigérték, hogy Károly magyar királylyal a herczegek engedelme nélkül békét nem kötnek.

Károly az osztrák herczegek e nemtelen eljárását nem késett megtorolni és **János** cseh királylyal szövetkezve, az osztrák herczegeket megtámadta. Elsőnek a cseh király jelent meg a hadszínhelyen, mert hadaival Prágából még a tavasz előtt, 1336 február 24-én megindúlt és Ausztria északi részét feldúlta és pusztította. Az osztrák herczegek szintén összeszedték ugyan hadaikat, s bár a csehek, a magyar seregre várva, nem támadtak, ők sem mertek mozdúlni. Amikor pedig a magyar sereg megindúlt, Ottó osztrák herczeget oly rettegés szállotta meg, hogy április 24-ike éjjelén, bátyját és hadait cserben hagyva, a táborból titkon megszökött. «Ekkora gyalázat még nem esett meg rajtunk«! mondá Albert herczeg és hadaival szintén visszavonult a Duna mögé.

Ausztria északi része, 20 várral a csehek, nyugoti része, szintén számos várral, a **Tamás** erdélyi vajda által május elején a Morvához érkezett és azután nyugat felé előnyomuló magyarok kezeibe került. A várak közül a magyarok ellen nevezetesebb ellenállást csak **Ollersdorf** és **Kreisbeug** fejtettek ki.

Ollersdorf. Kreisbeug.

Miután a nyár folyamán a szövetségesekhez még **Kázmér** lengyel király, Károly sógora is csatlakozott, a magyar hadak egyrésze — ennél volt az ifjú **Lajos** herczeg is — a Duna jobb partján működött és egész az Enns folyóig nyomúlt elő. De az osztrák herczegek Bécsbe bezárkózván, ütközetre sem a jobb, sem a balparton a dolog nem került.

A szövetségesek közül a csehek és lengyelek 1336 október 9-én Ennsben békét kötöttek az osztrák herczegekkel, de Károly csak fegyverszünetet, mely a jövő évi pünkösdig volt tartandó. A dunántúli részeken a nyugati határon a **Laczkfi István** alatt álló magyar hadak még a fegyverszünet előtt elfoglalták az osztrákok által megerősített **Lajtahegyet** és itt az ország régi határait helyreállítván, a Lajtahegyen Szarvkő várát építették fel, visszafoglalták továbbá az áruló Németujvváriaktól **Léka** várát.

Lajta hegy.

Léka.

1337 nyarán Károly király ismét nagy sereget vezetett az osztrákok és egyszersmind az áruló főurak ellen, mire a Németujváriak, majd Blagáji István fiai is meghódoltak és a király hűségére tér-

tek. Károly, hogy az osztrákokkal és stájerokkal való szövetkezést lehetetlenné tegye, a Németujváriak és Blagájok határszéli várait az ország számára lefoglalta és nekik kárpótláskép az ország belsejében adott új birtokokat. 1336—1337.

1337 szeptember 11-én Károly az osztrák herczegekkel is békét kötött. Laczkfi Istvánnak, kit a király a nyugati határok védelmével megbízott, mindazonáltal még 1339 és 1340-ben is akadt dolga az egyes határsértő osztrák és stájer urak támadásainak visszautasításával. 1342 márczius 6-án végre egy vegyes bizottság ült össze, hogy a vitás kérdéseket végleg tisztába hozza. 1342.

Károly Róbert király azonban e tárgyalások végét már nem érte meg. Már a Záh merénylet és a havasalföldi hadjárat óta folyton betegeskedett és 1342 julius 16-án meghalt.

Magyarország pártokra szakadva, a fejetlenség zavaraiban elpusztúlva, elszegényedve jutott kormánya alá, halálakor pedig egységes, békés, gazdag, erős volt, s királya Európa fejedelmei közt előkelő helylyel bírt.

Nagy Lajos első hadjáratai.

Lajos király alig volt 17 éves, midőn 1342 julius 21-én megkoronáztatott; de kiváló tulajdonságai már annyira ismertek valának, hogy mindenki készségesen hódolt meg neki.

Némi zavargások azonban mégis voltak, de korántsem azért, mintha Lajos kormányának kezdete az elszakadásra kedvező alkalom lett volna, sőt a daczot — kivált Horvátországban és Dalmácziában — a Lajos király erős kezétől való félelem idézte elő.

Lajos király első hadi vállalatai tehát leginkább e zavarok lecsillapítását, a béke és a királyi tekintély helyreállítását czélozták.

Az erdélyi hadjárat 1344-ben. Az erdélyi zavarokat részben *Széchényi Tamás* erdélyi vajda és *András* püspök egymással való torzsalkodása, részben a *szászok* okozták, kik azért lázadtak fel, mert Tamás vajda a kamarai nyereség czímű adót, mely alól a szászok magukat megváltották, ismét reájuk akarta erőszakolni. 1344.

Lajos király a zavargásokról értesülvén, Tamás vajdát vissza-

1344. hívta s helyébe az Aba nemzetségbeli Petőcz fia *Sirokai Miklóst* nevezvén ki, vele nagyszámú sereg élén Erdélybe ment, hol a szászokat megfékezte és az engedelmességre ismét visszavezette, a vajda és püspök közti viszályokat pedig a Gyulafehérvárott 1344 julius 27-én a főurak és főpapok tanácsával kiadott, minden ügyekre körülményesen kiterjedő rendeletével, véglegesen megszüntette.

E hadjárat alatt jelent meg Lajos király előtt a Károly Róbert ellen 1330-ban föllázadt s ellene áruló módon viselkedő Bazarába Ivánkó fia Bazarába Sándor havasalföldi vajda, hogy hódolatát bemutassa és hűségét személyesen bizonyítsa. A hódolat junius 15-ike körül, valószinűleg Brassó tájékán ment végbe.

1344—1345. **A porosz-litván és a lengyel hadjárat 1344—1345-ben.** Lajos király még 1343-ban, midőn Endre öcscsének nápolyi királylyá mielőbbi megkoronáztatása ügyében ipánál, Károly morva őrgrófnál Prágában járt, megegyezett Károlylyal és ennek atyjával, János cseh királylyal, hogy őket a poroszok és litvánok ellen indítandó keresztes háborúban segíteni fogja.

Lajos király nem nagy sereggel, de válogatott vitézekkel, kik között *Laczkfi István*, annak fia Dénes és öcscse Miklós, *Lőrinczfia Miklós* és mások említtetnek, jelent meg 1344 deczember 6-án Brünnben, honnét a cseh királylyal és morva őrgróffal a közös gyülekező helyre Boroszlóba ment. A hadjárat Boroszlóból előbb Königsberg felé, majd innét a német lovagokkal egyesülve a Nyemen folyamon át a litvánok földjére ment, hol ostrom alá fogták Vilna. a keresztesek **Vilnát**. Az ostrom folyamán azonban az a hír érkezett, hogy a litvánok egyik fejedelme *Olgierd* a keresztesek mögött a német lovagrend védtelenül hagyott tartományaira rontott és azt pusztítja. A keresztesek tehát visszamentek Königsbergbe s csak itt tünt ki, hogy a litvánok őket a hamis hírrel rászedték. Miután azonban az idő már enyhült, e mocsaras és úttalan vidéken pedig ha a talaj fölengedett, hadat viselni nem lehet, a keresztesek haza oszoltak.

A hadjárat azonban új háborút szült. Midőn ugyanis Károly őrgróf Lengyelországon át hazatért, Kalisz városában úgy vette észre, hogy a lengyelek le akarják tartóztatni. Károly ugyan bántatlanúl tért haza, de atyja, **János** cseh király, a fián esett méltatlanságot megboszúlandó, a lengyelek ellen hadat vezetett. **Kázmér**

lengyel király, Lajos nagybátyja, a határokról a csehek által visszaszoríttatott Krakóba, mire a csehek ostrom alá fogták Krakót. A segélyre fölhívott magyar király, személyesen Horvátországban lévén, **Szécsi Miklós** és **Poháros Péter** alatt jelentékeny hadat küldött Kázmér segítségére. A magyarok a cseheket megtámadva, **Krakót** az ostrom alól fölmentették, és az ellenséget, a lengyelekkel egyesülve, a határok felé visszanyomták. Erre fegyverszünet köttetett, mit béke követett. 1344—1345. Krakó.

A horvát-dalmát hadjárat 1344—1345-ben. Károly Róbert uralkodása utolsó éveiben inkább a lengyel és nápolyi ügyekkel levén elfoglalva, a horvát-dalmát viszonyok elmérgesedtek. A tengerparti városok már majd mind Velenczéhez pártoltak át, a horvát főurak pedig függetlenül uralkodtak az országnak általuk tetszés szerint elfoglalt részein. Kiváltképen a **Brebiri Subicsok** voltak hatalmasak és Horvátországban nagy szerepet játszottak.

Midőn tehát 1344-ben híre ment, hogy Lajos király Horvát- és Dalmátországba szándékozik jönni, a Brebirieket rémület fogta el, s vesztöket sejtve, csak annál makacsabbúl ragaszkodtak az ellenállás eszméjéhez s ehhez mindenekelőtt Velenczét nyerték meg, neki a nyújtandó oltalomért várak átadását ajánlván föl. De Velencze maga is minden szükséges védő intézkedést megtett; a tengermelléki városokba biztosokat küldött, ezek kémeket küldtek szét, bíztatták a horvát urakat, a signoria ezenkívül még a hajóhad egy részét is a dalmát vizekre küldte.

Lajos azonban ez évben az erdélyi és litván hadjárat által levén lekötve, csupán a szlavoniai bánt, **Lendvay Miklóst** küldötte 4000 lovasból álló haddal Horvátországba. De a bán serege kevés volt ahhoz, hogy a Brebiriek hatalmát megtörje. Ostrom alá fogta ugyan **Knin** várát, mely **Nelipics** özvegyének volt kezében, de be nem vehette. Az ostrom mindazonáltal mégis volt annyi hatással, hogy az özvegy követei által Lajos királynak hódolatát és hűségét ajánlotta föl. A király elfogadta a hódolatot de — bőséges kárpótlás mellett — vára átadását követelte. Az özvegy beleegyezett; de alig vonúlt el Miklós bán serege Knin alól, ajánlatát, a Corbáviai grófok bújtogatására, visszavonta. Knin.

1345 nyarán ennek folytán Lajos király 20,000 vitézzel maga

1344—1345. személyesen indúlt Horvátországba, hol seregét a hű főurak és Kotrománics István boszniai bán hadai is szaporították. A király
Bihács **Bihácsban** állapodott meg, melyet harcz nélkül szállt meg és innét hívta föl a horvát és dalmát urakat és várakat a hódolásra. El is jöttek azok mind, a dalmát városok is, hogy hódolatukat bemutassák és váraik, városaik kulcsait átnyújtották; még Knin úrnője is megjelent s várát átadván, cserébe Cettinje mellett nyert terjedelmes birtokot.

Csak a Brebiri Subicsok közül maradt el *Pál*, Osztrovicza ura és *Mláden*, Klissa és Scardona ura, kik Velencze szövetségében bizakodtak.

Lajos király azonban, ezúttal megelégedvén az eredménynyel, seregével visszatért.

1345—1346. **Az első velenczei háboru 1345—1346-ban.** Alig távozott Lajos király Horvátországból, *Velencze*, mely még a legutóbbi napokban is, *julius végével*, a legnyájasabban közlekedett a dalmát városokkal, féktelen boszúra gerjedt ellenök azért, mert a magyar királynak hódoltak és e boszúját első sorban a fővárossal *Zárával* kivánta éreztetni. Dandolo András doge már *augusztus 10-én* el-
Zára. rendelte **Zára** megtámadását és két nappal később a velenczei hajóhad megjelent Zára előtt. A záraiak azonnal fölvilágositó követséget küldöttek a velenczei hajóhad parancsnokához **Canalis Péter** tengernagyhoz, de ez azt követelte, hogy Zára falait és erődítéseit bontsa le s fogadja korlátlan urául Velenczét, vagy fogjon fegyvert s függetlenségét — ha tudja — vívja ki.

A záraiak csakugyan fegyverhez nyúltak és készültek a védelemre, egyidejüleg azonban sürgősen fölkérték Lajos királyt, hogy városukat segítse meg.

Lajos az időközben galádul meggyilkolt testvére Endre herczeg megboszúlásának előkészületeivel levén elfoglalva, személyesen nem mehetett le, hanem *Lendvay Miklós* szlavóniai és *Kotromanics István* boszniai bánokat küldte Zára fölmentésére Ámde e fővezéreket Velencze megvesztegette, s midőn a záraiak őket a támadásra ösztönözték, azt válaszolták, hogy erejök a velenczeiek leküzdésére nem elegendő.

A záraiak tehát újból Lajos királyhoz küldöttek, személyes bejövetelét és segedelmét szorgalmazandó. De az év elmúlt, anél-

kül, hogy a magyarok Zárát megsegítették volna; de viszont a velenczeiek sem mentek sokra az ostrommal. 1345—1346.

Zára ostroma 1346-ban. Midőn Velencze az 1346-ik év tavaszán megtudta, hogy a magyar király Zára fölmentésére készül, ujult erővel látott az ostrommunkálatokhoz. Zárának a szigeteken fekvő erődjeit bevette, a kikötőt elzáró hatalmas lánczot elszakíttatta és hajóhadával a város alá szállott. Május 19-én már általános rohamot is intéztek a velenczeiek, de bár a rohamban, mely hajnaltól az éj beáltáig tartott, 300 embert veszítettek, a roham eredménytelen volt. 1346. Zára.

A velenczeiek szárazföldön működő csapatainak parancsnoka, **Giustiniáni Márk,** már a múlt évben a város kapuja ellenében fából erődöt emelt a kirohanások megakadályozására. Ez erődöt most egy hatalmas, *három oldalú várrá* építették ki (a negyedik a tenger felé volt fordítva, hol a hajóhad védte), melyben az oldalak hossza 300, azok szélessége 100 lépés volt s reá 34 védő tornyot emeltek; az egészet azután czementtel bevakolták.

Május végén értesült Velencze, hogy Lajos király csakugyan útban van; június 2-án érkezett a magyar sereg, melynek számát a krónika — bizonyára túlozva — 100,000 főre teszi, *Szemelnikre,* honnét június 10-én a király maga 2000 vitéz kíséretében Zára alá érkezett, hogy a város, és a velenczeiek ostromműveit szemügyre vegye. A magyar sereg zöme június 25-én ért Záráhaz és a velenczeiek favárát nyomban körűlzárta.

A támadásra a magyar vezérek, kik között a szlavon és boszniai bánon kivűl még az erdélyi vajda is jelen volt, a záraiakkal abban állapodtak meg, hogy a város faltörő gépeit — miután a magyar seregnek ostromszerei nem voltak — kiviszik és a velenczeiek favára ellen alkalmazzák, azután egyik oldalról a záraiak két oldalról pedig a magyarok fogják a várost megtámadni. A velenczeiek most követeket küldtek a királyhoz, a ki azonban azokat el nem fogadta; sokkal könnyebben jutottak a velenczeiek a szlavon és bosnyák bánokhoz s más főurakhoz, kiket megvesztegetni igyekeztek. A záraiak ellenben, nemhogy a magyarok jóindulatát keresték volna, de sőt az alkalmat rút nyerészkedésre használták föl; a magyar pénzt fele áron váltották be, az eleséget, bort rémítő

1346. árakon adták, végre még a vizet is csak pénzért adták. Ilyenek voltak a viszonyok, midőn a roham időpontja bekövetkezett.

Julius 1-én hajnalban indult meg a roham a vár ellen, melynek tornyai közül már csak három állott. A záraiak, mintegy 3000-en az egyik, a magyarok a másik két oldalon támadtak. A harcz vitézül folyt, de a favár őrsége, mely 16,000 lándzsásból és 600 lovasból állott, keményen tartotta magát. Az ostromlók a nap hevében kimerülve, s a védők lándzsái, nyílai által erősen megtizedelve voltak, midőn délután 3 órakor 30 gálya és számtalan bárka állt a parthoz és legénységét a partra szállította; erre a várőrség egy része a falakról leugrált, más része a kapukon kitört és valamennyi a *záraiakat* rohanta meg,

A záraiak kétségbeesve védték magukat a roppant túlerő ellen — a magyarok pedig a harczot tétlenül nézték.

A harcz nem tartott soká; a záraiak visszaverettek és falaik mögé menekültek. A magyar vezérek pedig rábirták a királyt, hogy e vállalatot, mely ostromszerek és hajóhad nélkül sikerre nem vezethet, hagyja félbe. Bár az árulás nyilvánvaló volt, Lajos király csak Miklós szlavóniai bánt csapta el, a többit bizonyíték hiányában nem büntethette. Július 9-én Zára alól elvonult Vrána; itt a király a sereget elbocsátotta és szivében keserűséggel hazatért Visegrádra.

Zára még sokáig védelmezte magát, de végre is teljesen kimerült. Deczember 21-én megnyíltak Zára kapui, hogy Velencze hadait bebocsássák; a magyar zászló helyére Szent Márk lobogóját tűzték föl.

1345—1346. **A tatárok elleni hadjárat 1345—1346-ban.** Míg Lajos király az 1345-ik év nyarán Bihácsban a horvátok és dalmátok hódolatát fogadta, s míg Szécsi Miklós hada sikeresen védte meg Kázmér királyt Krakóban, erdélyi hadai is szép diadalt arattak.

A tatárok ugyanis gyakran beütöttek Magyarországba s az erdélyi széleket, különösen a székelyek földjét dúlták. Lajos király végre is szükségesnek látta, hogy ellenök hatályosabban lépjen föl. Meghagyta tehát 1345 nyarán **Laczkfi András** székely ispánnak, ki később erdélyi vajda is lett, hogy a tatárok ellen hadat vezessen.

Laczkfi felültette a székelyeket és a szomszédos nemességet és e haddal betört a tatárok földjére. A khán vezérét, *Állámost* küldötte

a magyarok ellen, de Laczkfi a tatár sereget egy három napig tartó véres csatában leverte, a vezért elfogta és lefejeztette. A magyar had számos fogolylyal és tömérdek zsákmánynyal tért meg. 1345—1346.

A krónika egy legendát fűz e hadjárathoz, mely szerint a székelyek élén maga szent László király küzdött, kinek feje e három nap a váradi templomból eltűnt.

1346-ban a vérszemet kapott székelyek ismét kimentek a tatárokra és bár nehéz küzdelmeik voltak, de ismét diadallal és tetemes zsákmánynyal tértek vissza.

A nápolyi hadjáratok.

A nápolyi hadjáratok oka Lajos király testvéröcscsének, *Endre herczegnek Aversában történt meggyilkoltatása,* czélja e gyilkosság megboszulása volt. Ez esemény, a mennyire azt a háború megokolása szempontjából ismernünk kell, a következőkép ment végbe:

A nápolyi és siciliai trón törvényes örököse, II. (Sánta) Károly halála után, miután fia Martell Károly meghalt, unokája *Károly Róbert* lett volna. Miután azonban Károly Róbertet nagyanyja, Árpádházi Mária, IV. László nővére, magyar királynak szánta, a nápolyi trónt II. Károly harmadszülött fia, *Róbert* örökölte. Róbert után, miután fia ennek is elhalt, az örökösök *Johanna* és *Mária,* Róbert unokái valának. Károly Róbert magyar király, hogy a nápolyi trónt családjának mégis megszerezze, fiát **Endre** herczeget Nápolyba vitte és Róberttel olykép egyezett meg, hogy Endre nőül veszi **Johannát** és a trónt ketten öröklik.

Midőn azonban Róbert király 1343 januárban meghalt, nem ezen megegyezés szerint, hanem olykép rendelkezett, hogy a trónt ne Endre, hanem *Johanna* örökölje; de sőt Johanna halála után se Endre, hanem Johanna huga, az István magyar herczegnek eljegyzett Mária következzék. Lajos, már ekkor magyar király, a pápánál Róbert végrendeletének megsemmisítését és *Endre öcscsének nápolyi és siciliai királylyá való megkoronázását* sürgette.

Ámde míg ez megtörtént volna, Valois *Katalin* Tarantói her-

czegné minden módon arra törekedett, hogy Johannát férjétől elidegenítse, s azután Endrét láb alól eltéve, Johanna kezét és a trónt fiai egyikének, Tarantói Róbertnek vagy Lajosnak szerezze meg. A nápolyi trónra szintén törekvő *Ágnes* Durazzói herczegnő ellenben a végrendeleti második örököst, Máriát szőtte hálójába; fia Durazzói Károly azután Máriát, István magyar herczeg jegyesét, megszöktette és titkon kieszközölt pápai engedélylyel nőül is vette. A Tarantói herczegi család ez által némileg kijátszatott, mert a Durazzók a házasság által közelebb jutottak a trónhoz, mint ők, most pedig azon veszély fenyegette Katalin tervét, hogy Endre, kinek megkoronázása küszöbön állott, királylyá lévén, a családot vágyaitól és czéljaitól örökre elüti. De sőt abban is bizonyosak lehettek, hogy sorsuk, miután Endre aljas cselszövényeiket igen jól ismerte, s jól tudta, hogy eddigi mellőzése és neje szívének elidegenítése az ő munkájuk volt, vagy börtön, vagy vérpad lesz.

Ezt megelőzendő Katalin, a Tarantói és Durazzói herczegek, valamint maga Johanna is, Endre herczeg vesztét határozták el. Johanna ennélfogva férjét vadászat ürügye alatt **Aversába** csalta, hol a Katalin által kirendelt gyilkosok *Endrét 1345 szeptember 19-én meggyilkolták.*

Lajos magyar királyt végtelen fájdalommal töltötte el öcscsének gyászos sorsa, s bár Johanna, a Tarantói és Durazzói herczegek, az alsóbbrendű gyilkosokat, saját czinkostársaikat, kivégeztették és Johanna Lajost a pápa által is mindenkép kiengesztelni igyekezett, a magyar király elhatározta, hogy hadat vezetvén Nápolyba, a gyilkosság értelmi szerzőin, nevezetesen Johannán, továbbá a Tarantói és Durazzói herczegeken véres boszút áll.

1347—1348. **Nagy Lajos első nápolyi hadjárata 1347—1348-ban.** Lajos király a dalmát háború miatt, melyet Zárának már előadott ostroma hosszasan kinyújtott, kénytelen volt a nápolyi hadjáratot majd két évvel elodázni s a hadműveleteket csak 1347 tavaszán indíthatta meg. Addig is diplomátiai úton működött. Szövetkezett Károly német császárral, az osztrák herczegekkel, a lombárdokkal, hogy őt hadi vállalatában támogassák, s miután a magyar seregnek tengeren való átszállítására sem Velencze, sem Genua, sem Sicilia nem vállalkozott, Zára pedig nem vállalkozhatott, s így Lajos a szárazföldi útat kellett hogy válaszsza, egyezke-

dett követei útján mindazon kisebb-nagyobb olasz államokkal, melyek területén útja átvezetett. 1347—1348.

E mellett, míg otthon saját seregét szervezte, összeköttetésbe lépett a nápolyi királyságbeli főurakkal; így megnyerte *Lalla Camponescot,* a jeles vitézt s kitünő vezért, Aquila urát, *Onorato Gaetani,* fondii grófot és másokat.

A Nápolyba indítandó magyar hadakat nem egy nagy seregben szándékozott Lajos levezetni, hanem — tekintve a sok államot, melyen átvonúlnia kellett — a súrlódások kikerűlése, a fegyelem megtartása és az élelmezés megkönnyítése szempontjából kisebb, 300—1000 főből álló csapatokban küldte Olaszországba. Ezeknek feladata volt egyszersmind a viszonyokat kipuhatolni, a nápolyi magyarpárti urakkal érintkezésbe lépni s a király számára a vállalatot előkészíteni.

Elsőnek *Gelétfia Miklós* nádor, *Garai János* veszprémi püspök és Treutel Miklós pozsonyi ispán mentek Olaszországba, s ők voltak azok, a kik a nápolyi urakkal a szövetséget megkötötték.

Az ellenségeskedést *1347 tavaszán* a magyar csapatokkal már megerősített **Lalla Camponesco** kezdte meg. Társaival, a magyar zsoldban álló **Wolfart Konrád** és **Urslingeni Werner** zsoldos vezérekkel visszaverte Johannának, *Cavalcanti Jacab* által, Aquila ellen vezetett seregét. Johanna ekkor Calabria odaigérése mellett megnyerte **Durazzói Károlyt**, Mária férjét, ki hadi népét összegyűjtvén, 3000 lovasból és jóval nagyobb gyalogcsapatból álló sereggel **Aquilát** május havában ostrom alá fogta. Lalla Cam- Aquila.
ponesco gyakran kitört a városból és a nápolyiaknak jelentékeny veszteségeket okozott, midőn pedig *1347. augusztus* havában **Vásári Miklós** nyitrai püspök és számos főúr alatt nagyobb magyar had érkezett Aquilába, Camponesco a magyarokkal együtt Durazzói Károlyt **Aquila** alatt határozottan megverte. Erre a her- Aquila.
czeg, ki Johannának Tarantói Lajossal való eljegyzéséről is értesült s megtudta, hogy Calabria átengedése csak cselfogás volt, az ostrommal fölhagyván, hadaival Nápolyba visszament. Lalla Camponesco ekkor a magyarokkal számos várost elfoglalt. **Onorato Gaetani** a Johanna által ellene küldött nápolyi sereget magyar csapatok segítségével **Traetto**-nál szintén megverte és szintén több Traetto.
várost hódoltatott meg.

1347—1348. A hadjárat tehát már magán a nápolyi hadszínhelyen kitünően volt előkészítve, midőn Lajos király *1347 november 11-én* Visegrádról útnak indúlt. A király előtt, már november első napjaiban, egy nagyobb had élén **Gelétfia Miklós** nádor ment, a király számára az útat előkészítendő és biztosítandó. A király hadában voltak: *János* veszprémi püspök, *Laczkfi István* erdélyi vajda, *Csúzy János* bán s több magyar főúr, valamint a Johannától elpártolt Giovanni Pipino, Minervinoi gróf és más olasz urak.

Lajos király útja, melynek rajzát a melléklapon foglalt hadműveleti vázlat mutatja, az ország határáig feltűnés nélkül ment végbe. De már *Cilliben* nagy pompával fogadták a Cillei grófok, kik számos lovaggal csatlakoztak hozzá. *Udinéban* az aquilejai patriarcha üdvözölte és megujította vele szövetségét. A velenczei terület határánál, *Sacilénél* a velenczei signoria fényes követsége várta, kijelentvén, hogy a királynak a velenczei területen való átvonulásra az engedélyt örömmel megadja s egyidejüleg kérte, hogy béke kötése czéljából követeit hozzá küldhesse.

A király útja Olaszországban általában diadalmenethez hasonlított, s a fekete zászlóhoz, melyen a meggyilkolt Endre herczeg halvány arczképe volt, mindig nagyobb és nagyobb számú derék lovag és vitéz fegyveres csatlakozott, hogy a boszú művében része legyen. Deczember 3-án *Citadellánál* fogadja Lajos király Carrara Jacab hódolatát, *Vicenzában* Della Scala Albert és fiai 300 lovassal szaporíták a király hadát. *Veronában*, hol a király deczember 5-től 8-ig maradt, számos város küldöttségét fogadta, azután *Mantuán*, *Ostiglián* és *Mirandolán* át *Modenába* ment, hol Estei Obizzo herczeg, innét pedig *Bolognába*, hol Pepoli Jakab herczeg üdvözölte. Bolognából deczember 13-án *Forlíba* ment a király, hol 300 lovas és 500 gyalog fegyveres csatlakozott hozzá Ordelaffi Ferencz alatt, továbbá a firenzei tanács 10 tagú küldöttsége; majd *Riminin* át deczember 20-án *Folignóba*, végre *Perugián* át deczember 24-én **Aquilába** érkezik a magyar király serege, hol derék magyar hadai és olasz szövetségesei leírhatatlan örömmel fogadják.

A király itt a további hadműveletek iránt tanácskozandó és seregét rendezendő több napot töltött. Ámde ez időt a magyar király jöveteléről értesült Johanna és férje, Tarantói Lajos, is kihasz-

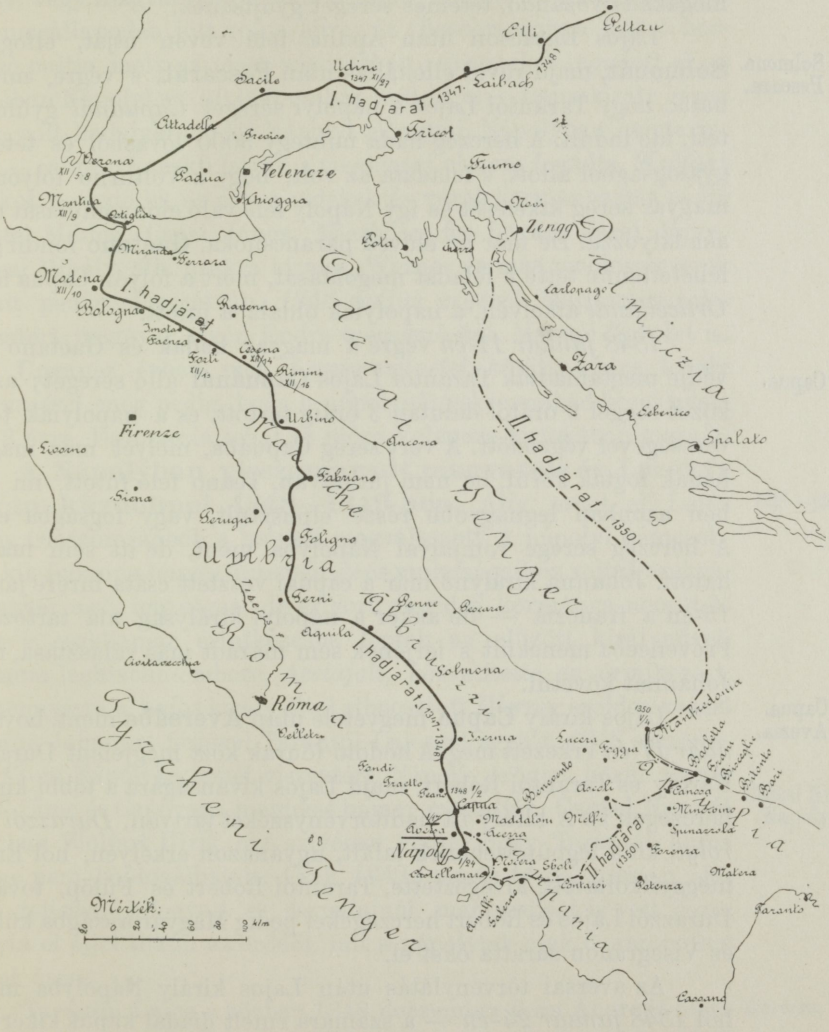

Hadműveleti vázlat Nagy Lajos nápolyi hadjáratairól

1347—1348-ban, és 1350-ben.

1347—1348. nálták, mindent elkövetvén, hogy Lajos király Nápolyba jövetelét megakadályozandó, tetemes sereget gyűjtsenek.

Solmona. Pescara. Lajos Karácson után Apulia felé vevén útját, elfoglalta **Solmonát**, majd rövid ellenállás után **Pescarát**, s végre, miután hallá, hogy Tarantói Lajos a nápolyi sereget *Capuánál* gyülekezteti, ide indúlt. A herczeg hada mintegy 3000 lovasból és tetemes gyalogságból állott, s feladata az volt, hogy a Volturno folyónál a magyar sereg átkelését és így Nápoly felé való előnyomulását megakadályozza. De már az elővéd parancsnoka, **Gaetano** fondii gróf, lehetetlenné tette e feladat megoldását, mert a folyón Capua fölött *Orticellánál* átkelvén, a nápolyiak oldalába jutott.

Capua. *1348 január 11-én* végre a magyar hadak és Gaetano elővédje megtámadták Tarantói Lajos **Capuánál** álló seregét; az ütközet reggel 9 órától délután 3 óráig tartott, és a nápolyiak teljes vereségével végződött. A vert sereg Capuába, melyet már magyar hadak fogtak körül, be nem juthatván, Teano felé futott, mi közben azonban legnagyobb része elpusztúlt, vagy fogságba esett. A herczeg serege romjaival Nápolyba ment, de itt sem maradhatott. Johanna királynő már a capuai vesztett csata hírére január 15-én a franczia — de akkor a nápolyi királyság alá tartozó — Provenceba menekült s férjének sem maradt más választása, mint Johannát követni.

Capua. Aversa. Lajos király **Capua** megvétele után **Aversába** ment, hova *január 17-én* érkezett meg. A hódoló főurak közt megjelent Durazzói Károly és Tarantói Róbert, majd Lajos kívánságára a többi királyi herczegek is. A király itt haditörvényszéket tartván, *Durazzói Károlyt*, kit a legbűnösebbnek talált, ugyanazon erkélyen, hol Endre meggyilkoltatott, kivégeztette, Tarantói Róbert és Fülöp, továbbá Durazzói Lajos és Róbert herczegeket pedig Magyarországba küldte, és Visegrádon záratta őket el.

Az aversai törvénylátás után Lajos király Nápolyba ment, hol *1348 január 24-én* — a számára emelt diadal kapuk kikerülésével — vonúlt be. A főváros meghódolása után rövid időre az egész nápolyi királyság Lajos király kezében volt.

A király most tárgyalásokat kezdett a szentszékkel, mint a nápolyi királyság hűbérurával, hogy vagy Lajos koronáztassék nápolyi és siciliai királylyá, vagy hogy a pápa Endre csecsemő fiára,

Martell Károlyra ruházza a királyi hatalmat, mit helyette Lajos király, vagy magyar helytartója kezelne. Mielőtt azonban ez irányban megállapodás jött volna létre, az Olaszországban kitört borzasztó pestis, mely az olasz városokban százezreket ragadott el — magában Nápolyban 60,000 ember hullott el — Lajos király kénytelen volt hadaival együtt Nápolyt elhagyni. Nápolyban helytartójául — miután Laczkfi István a megbízást el nem fogadta, **Wolfart Ulrikot** nevezte ki, az egyes vidékek és várak kormányzatát pedig Treutel Miklós, Csúzi János, Miczkbán fia István, Járai János, Dobozi Mihály, stb. urakra bízván, Werner és más zsoldos vezérek hadait pedig elbocsátván, *1348 május végével* Magyarországba visszatért, magával vivén Endre csecsemő fiát Martell Károlyt is. 1347—1348.

Ugyanez évben még *fegyverszünetet* kötött Lajos király *Velenczével,* még pedig, hogy a nápolyi ügyekre szabad kezet nyerjen, 8 évre. Dalmáczia tehát ez időre Velencze birtokában maradt.

A Nápolyban visszamaradt magyarok és Laczkfy István küzdelmei 1348—1349-ben. Alig ment el Lajos király Olaszországból, a helyzet megváltozott. A nápolyi nemeseknek, kik Johanna fényes ünnepeihez és mulatságaihoz voltak szokva, a magyar urak igazságos, de szigorú és rideg kormánya nem tetszett s csakhamar érintkezésbe léptek az előzött királynővel. Johanna leghívebb embere, *Acciajoli,* közvetítette ez érintkezést, és megnyerte a Lajos király által elbocsátott *Werner* zsoldos-vezért is, mire Johanna, férjével Tarantói Lajossal együtt, *1348 szeptember 17-én* Nápolyba ismét visszatért. Nápoly erődjei közül Castel Sant' Elmo és Capovana magukat hamar megadták, **Castel Nuovót** azonban Wolfart Ulrik oly szívósan védte, hogy Tarantói Lajos ellene nem boldogálhatott. Csak *1349 január 11-én,* miután elesége teljesen kifogyott és csapatainál már árulást is vett észre hagyta el éjjel titkon az erődöt, mit a nápolyiak csak 6 nap múlva vettek észre. 1348—1349. Castel Nuovo (Nápoly).

Tarantói Lajos e közben 1348 deczember 6-án **Acerrát** fogta ostrom alá, melyet *Treutel Miklós,* 18 napi ostrom után, szabad elvonulás mellett kénytelen volt feladni. Heves ellenállást fejtett ki a magyar őrség **Lucerában,** mígnem *Wolfart Konrád* a várat az ostrom alól fölmentette, bár Tarantói Lajos 5 hónapig vesződött a vár ostromával. Alvezérei közül Clairmont Roger gróf a *Miczk-* Aceerra. Lucera.

1348—1349. Stilo. *bán fia István* által védett **Stilo** várat fogta ostrom alá; István nagyon sikeresen védekezett, de egy kirohanása alkalmával zsoldosai az ellenséghez szöktek, ő pedig, miután a vártól elvágatott s magyarjaival egy szorosban sokáig küzdött, végre megsebesülve, a nápolyiak kezeibe került. A Miletoi gróf a Járai István által megManfredonia. szállt **Manfredonia** ellen küldetett, de Járai *Csúzi János* által is segíttetvén, a nápolyiak kénytelenek voltak siker nélkül elvonúlni. Ellenben Wolfart Konrád Lucera fölmentése után rohammal Foggia. bevette **Foggiát**. Egyébiránt a királyságban visszamaradt magyarok helyzete válságos volt, mert a terület nagyobb részét elvesztették s a nép mindenütt ellenök vala.

A Nápolyból vett kedvezőtlen hírekre Lajos király **Laczkfi István** erdélyi vajdát, e kipróbált derék, kemény hívét küldte Apuliába, ki Dénes és Miklós fiával, négy testvérével és 300 nemes úrral *1348 őszén* hajózott át Apuliába, Manfredoniában kikötött és Wolfart Konrádhoz csatlakozott.

Az egyesült hadaknak már első föllépése sikeres volt. *1349* Ascoli. *január 23-án* megverték Tarantói Lajost **Ascoli** közelében, majd Cornito. éjjeli rajtaütéssel megtámadták **Cornetoban** Werner zsoldos hadát őt magát is foglyul ejtvén, mire Werner ismét magyar szolgálatba állott.

Johanna ez alatt nyugodtan folytatta kalandjait Nápolyban, bár Laczkfi most már közel 10,000 főnyi sereggel rendelkezett és Nápoly visszafoglalását tervezte. A főváros felé előnyomulván, *áp*Casoli szoros. *ril első napjaiban* diadalmasan leverte a **Casoli szorosban** útját Capua. álló nápolyi hadat, *április 22-dikén* bevette és feldúlta **Capuát**, Aversa. meghódította **Aversát**, hol a vajda főhadiszállását vette, és több más várat és várost. Vitézei most már Nápoly falai alá jártak.

Tarantói Lajos, látván azt, hogy e részletes hadviseléssel, hol minden várért, minden darab földért külön kell verekednie, czélt nem ér, elhatározta, hogy István vajdával döntő csatát vív, mely Nápoly sorsa fölött döntsön. E czélból a királyság bárhol létező hadait május végére Nápolyba rendelte, s a vajdát harczra hívta ki. A küzdelem ideje *június 6-ára*, helyéül a *Nápoly és Aversa közti sík* határoztatott meg.

István vajda a kitűzött nap hajnalán már ép fegyverkezett,

midőn Lajos tudatá vele, hogy fontos okok miatt a mérkőzés el- 1348—1349.
marad. A magyarok és zsoldosaik ennek folytán fegyvereiket kezdék lerakni; ámde még nem rakták le mind, midőn az álnok nápolyiak, kiket Lajos az éj folyamán a közeli erdőségekbe rejtett, **Aversát** minden oldalról körülfogták és megrohanták. Az első ré- Aversa.
mület, kivált a zsoldosok közt nagy volt, de a viharokban edzett István vajdát nem lehetett egykönnyen zavarba hozni. Gyors rendelkezésekkel küldé csapatait a védelmet legjobban elősegítő helyekre, s míg maga a főkapunál híveivel a harczot fölvette, egy mellékajtón 300 magyar íjjászt küldött a nápolyiak hátába. Ez kitünően sikerült. A főkapunál küzdő s hátban megtámadott nápolyi csapatok most megfutamodtak; nem sokára a többiek is követték példájokat s Tarantói Lajos serege, melylyel a fővárost megvédeni és István vajdát csalás segítségével megsemmisíteni akarta, tömérdek halott, sebesült és fogoly hátrahagyásával menekült Nápoly erődítései mögé. A foglyok közt voltak Lajos legkiválóbb vezérei: Clairmont Roger, De Beaux Rajmond, San Severino Róbert, Visconti Ádám.

E nagy vereség rémületbe ejtette Nápolyt. A pápai követek azonnal közbeveték magukat és bár a magyar sereg már a főváros kapui előtt állott, István vajdát sikerült rá venniök, hogy fegyverszünetet kössön, mely 1351 márcziusig kellett volna hogy tartson, de már 1349 szeptember 8-án, tehát két hónapmulva — a föltételek meg nem tartása miatt — megszakadt.

Ámde szeptemberben a német zsoldosok közt lázadás tört ki, mert három havi hátralékos zsoldjukat István vajda nem volt képes kifizetni. Hiába kérte a vajda *Wernert* és *Wolfart Konrádot*, nem akartak várakozni. A zsoldosok előbb a már megnevezett előkelő foglyokat kerítették meg s értök 100,000 forintot kapván, szabadon bocsáták, majd a nápolyi udvarral *István vajda kiadása iránt kezdtek alkudozni.* De a vajda e gaz tervet idejekorán megtudván, magyarjaival Aversából éjjel titkon kivonult és Manfredoniába ment. Utána ment nem sokára a hűtlensége miatt szégyenkező Wolfart Konrád is, és vagy 4—500 zsoldos, míg Werner a maga seregével Németországba indult.

Laczkfi István vajda most visszatért Magyarországba, hogy Lajos királyt új hadjáratra ösztönözze.

1350. **Nagy Lajos második nápolyi hadjárata 1350-ben.** Míg Laczkfi István Nápolyban küzdött, Lajos király folytatta a diplomátiai tárgyalásokat a szentszékkel, melyek 1349 június havában a következő egyezményekre vezettek: A pápa törvényt lát Johanna fölött, neki Nápolyt többé vissza nem adja, hanem azt István herczegre, Lajos király öcscsére ruházza (Endre csecsemő fia időközben meghalt), ki nőül veszi Máriát, Durazzói Károly özvegyét. Lajos viszont a Siciliában birt várakat és területeket a szentszék biztosának átszolgáltatja.

Ámde végrehajtása ez egyezménynek a szentszék által mindenkép hátráltatott s Lajos 1350 elején kezdé belátni, hogy ez egyezmény, ha fegyveres erővel közbe nem lép, csak írott malaszt marad.

Ép ez időben érkezvén vissza István vajda, ki Nápoly megtartása érdekében a király újabb hadjáratát tanácslá, Lajos e tanácsra készségesen rá állott és *1350 április 18-án* Zenggből elindult Apulia felé. Kíséretében valának: Gelétfia Miklós nádor öcscsével és két fiával, Miklós zágrábi és Kálmán győri püspök, Bebek István és György, Kont Miklós és Bertalan, Szécsi Miklós bán, Szécsényi Tamás fia Kónya, Kanizsai István prépost, végül Laczkfi István erdélyi vajda fiaival és testvéreivel és sok más főúr; összesen mintegy 300 úr, megfelelő fegyveres kísérettel és 1000 válogatott kún íjjász.

Lajos király *1350 május 4-én* kötött ki *Manfredoniában*, hol fényes ünnepélyekkel fogadták. Innét kiindulva, elfoglalták a magyar hadak **Barit**, majd utána **Teanot** s végre az apuliai partvidék másik jeles városát **Barlettát**, hol a király hosszasabban időzött. Itt ment végbe a seregnek újból való szervezése s a zsoldos csapatoknak Rátót Loránthfia Lestók, a király főudvarmestere által történt kifizetése. A királyi sereg Barlettában 15,000 magyar, 8000 német lovasból és 4000 lombard gyalogosból állott, mi oly erőt képviselt, melynek a nápolyi királyság visszahódítása nem volt nehéz feladat; pedig 5 gályán még további 2000 magyar vitéz érkezett, minek folytán a király hada 30,000 főre emelkedett.

Bari. Teano. Barletta.

A zsoldosok egy lázadásának elfojtása után, melyben különösen Kont Miklós, továbbá István vajda Miklós fia, a lengyel Moroczkó és Sós László tűntek ki, a király **Canosát** fogta ostrom alá.

Canosa.

Itt a király személyesen is az ostromlók közé állott, az egyik kapunak rontott, de a sűrűn hulló kövek egyike által súlyosan megsebesíttetvén, az árokba zuhant. A lovagias várparancsnok, De Beaux Rajmund, megdöbbent a király balesetén és embereinek meghagyta, hogy a királyt kíméljék, sőt még maga is megszólította Lajost, ajánlván neki, hogy távolabb vonuljon. Míg a király sebeiből kigyógyult, Canosa magát szabad elvonulás föltétele alatt megadta. Utánna meghódoltak a környékbeli összes városok, mint Venosa, Forenza, Melfi, Minerdvino stb. 1350.

Canosa alól Lajos **Ascoli**ra ment, mely szintén meghódolt. A király itt seregét megosztván, **Kont Miklóst** és *Wolfart Konrádot* 10,000 emberrel Aversa ostromára küldé, *Treutel Miklóst,* Tót Lőköst és Pálfi Tamást Barin át, két zsoldos hadnagyot pedig alulról a Tarantói öböl meghódítására rendelte, végre *Laczkfi Andrást* **Potenza** és vidéke alávetésére, mit András mester hamarosan el is végzett; maga a király Melfibe ment. Ide hozta Laczkfi Miklós a **Beneventnél** elfogott 150 nápolyi német zsoldost, kiket egy éjjeli rajtaütés alkalmával felényi hadával elfogott. Ascoli. Potenza. Benevent.

A király további útja Conzán, Olivetin és **Contarzón** át vezetett; csak ez utóbbi város zárta el kapuit, de az elővédet vezető **Laczkfi István** és *András* csatlósaik vállán a falakra hágva, a várost bevették és kifosztván, felgyújtották. Mire a király oda ért, már csak füstölgő romok álltak a Silaro partján. Itt történt, hogy a király az általa a folyóba küldött és az örvény által elragadt *Szeredait* a vízből, élete veszélyeztetésével, kimentette. A sereg Contarzóról Ebolin át **Salernora** igyekezett s itt maga a király mintegy 100 lovassal előre vágtatván, szerencsésen megelőzte a nápolyi segélyhadat, mely egy gályán közeledett; a gálya látván a tornyokon a magyar zászlót, a várost — bárha azt könnyen elfoglalhatta volna — sietve elhagyta. Salernóban a király négy napig tartózkodott, a hódoló küldöttségeket fogadván. Salernóból a magyar sereg, miután Scafatinál a sebes folyót átúsztatta, Castellamareba ment s ott ütött tábort. Contarzo. Salerno

Itt vette a király Kont Miklós levelét, melyben Aversa alá sürgős jövetelét kéri. A király a sereg vezetését István vajdára bízva, maga 200 vitézzel előre lovagolt Aversára. A vajda harmadnap követte a királyt s nagyobb baj nélkül érkezett meg; csak

1350. Somma. Somma várost dúlta fel az utóhad, mert a sereget hátulról megtámadta; a város bevétele *Laczkfi Dénesnek*, a vajda fiának, leggyönyörűbb hadi tette.

Aversa. Lajos király *1350 július 1-én* érkezett **Aversa** alá s nyomban rohamot rendezett, mit azonban a védők visszavertek. Erre azután a király ostromszereket készíttetett; ámde *Pignataro Jakab* a várost oly sikeresen védelmezte, hogy ez csak *augusztus 3-án*, midőn elesége már teljesen kifogyott, adta meg magát. Az ostrom e hosszú tartama a királyt, a ki július 26-án maga is megsebesült, annyira felizgatta, hogy Laczkfi István vajdát a fővezérlettől elmozdította és azt Kont Miklósra ruházta.

Johanna és Tarantói Lajos Aversa ostroma idejében még Nápolyban valának s szinte megfoghatatlan, hogy Lajos király Laczkfi István seregét, a helyett, hogy Aversa alá vonja, nem Nápoly ellen küldte. Július végével azonban szerencsésen megérkeztek Johanna gályái a Provenceból, melyeken férjével együtt Gaetába menekült. Néhány nap mulva Aversa kapitulált és a magyar király serege megindult Nápoly alá.

Nápoly. Miután Lajos király a főváros hódoló követségét igen barátságtalanul fogadta, **Nápoly** megpróbálta az ellenállást. De ez csak néhány napig tartott. A magyar sereg elfoglalta a főváros négy erődjét és evvel teljesen hatalmába kerítette.

Nápoly elfoglalásával a hadjárat véget ért. Lajos király most ismét megindította a diplomátiai tárgyalásokat, maga pedig haza készült; kedvetlenül, mert látta, hogy a szentszék makacsságán minden erőlködése kárba vész s ha Nápolyt még tízszer elfoglalja is, pedig az mindig sok vérbe és roppant költségekbe kerül, ügyét semmiképp sem mozdítja elő. Azt is tapasztalta, hogy a királyság megszállásával sem ér czélt, mert annyi erőt, hogy azt minden körülmények közt megvédje, itt nem tarthat s mihelyt távozik, ismét elvész minden.

Az ország kormányzásával Laczkfi Andrást, István vajda testvérét bízta meg; itt maradtak még Kont Miklós öcscse Bertalan, Druget Miklós, Moriale vránai perjel és mások. A király pedig *szeptember 14-én* elindult Nápolyból, hogy Rómán át haza térjen. Október 25-én Lajos király seregével együtt már otthon volt.

A következő évben kimondotta a pápa a végitéletet, melyben

Johannát a gyilkosság vádja alól fölmenti és 300,000 arany hadi kárpótlásban marasztalja el. Lajos megvetve ez itéletet, elengedte a kárpótlást is, a fogoly herczegeket szabadon bocsátotta, Laczkfi András pedig a még Nápolyban levő hadakkal együtt haza rendelte. 1350.

A litván és a szerb háborúk.

A nápolyi ügy annyira és oly hosszú ideig tartotta Lajos irályt elfoglalva, hogy e mellett más, fontosabb érdekek háttérbe szorultak; miután azonban a nápolyi ügy befejezést nyert, Lajos nem késett ezen más irányú terveit megvalósítani. E tervek voltak: *Lengyelországnak*, melyre örökösödési kilátásai voltak, megvédése, *Dalmáczia* visszafoglalása és az *Aldunai tartományoknak* szorosabban Magyarországhoz való kapcsolása. Legsürgősebb volt a lengyel kérdés, minél fogva Lajos mindenekelőtt ennek megoldásához fogott.

Az első litván hadjárat 1351-ben. A lengyelek királya **Kázmér** már 1339-ben szerződést kötött Károly Róbert magyar királylyal, ki nővérét Erzsébetet birta nőül, hogyha fiörököse nem lesz, a lengyel koronát Károly Róbert egyik gyermeke örökli; Károly Róbert ellenben magát Lengyelország védelmére s jogai, szabadságai fentartására kötelezte. 1351.

E védelem szüksége 1351-ben sürgősen állott be, mert a litvánok, kiktől Kázmér nagy területet elfoglalt, ez évben pusztító és szerencsés hadjáratot intéztek Lengyelország ellen. Lajos király nagybátyja által a segélyadásra fölhivatván, 1351 június 19-én nagy sereggel indult Krakóba. Itt egyesülvén a lengyelekkel, a szövetséges sereg megtámadta a Halicsot és Ladomért elfoglalva tartó litvánokat, s elfogván fejedelmök egyikét, *Lubart*ot, őket e tartományokból kiszorította. *Július 27-én* a sereg **Sandomirban**, s néhány nap mulva **Lublinban** állott. Miután itt Kázmér király veszélyesen megbetegedett, a szövetséges sereget Lajos király maga vezette tovább, behatolván még 15 napi menetre Litvánia belsejébe, mely idő alatt a litvánok erejét végleg megtörte. Sandomir. Lublin.

A háborút a végletekig vinni nem lévén szándékában, Lajos

1351. elfogadta a litvánok fejedelme **Kieystut** követségét s maga *Kont Miklóst* bízván meg az alkudozással, ez a következő szerződést kötötte meg: Krieystut maga, testvérei és minden népei megkeresztelkednek, ha Lajos neki koronát és királyi czímet szerez a pápától; a litvánok, lengyelek és magyarok egymást kölcsönösen segítik, különösen a német lovagok és tatárok ellen stb. A szerződés augusztus 15-én megköttetett s Lajos király visszaindúlt. De Kieystut, ki Lajos királyt Budára ajánlkozott kísérni, hogy ott megkereszteltessék, már a narmadik éjjel kíséretével együtt megszökött, mi nyilvánvalóvá tette, hogy a szövetségeseket megcsalta. Ezen egyelőre nem segíthetvén, Lajos király hazatért.

1352. **A második litván hadjárat 1352-ben.** *1352 február 22-én* Lajos újból megindul hadával Budáról, hogy Kieystutot esküszegéséért megfenyítse. *Márczius 21-én* pedig már a lengyel király nagy hadseregével egyesül **Belcz** vára alatt, melyet ostrom alá fogtak. A vár parancsnoka **Drozge** 8 napig alkudozásokkal tartóztatta a szövetségeseket, mely idő alatt a védelemre szükségeseket beszerezvén, a tárgyalásokat megszakította. A szövetségesek most rohamot kísérlettek meg, de az balul ütött ki. Maga Lajos király, ki itt is elől járt, súlyosan megsebesült, úgy, hogy eszmélet nélkül vitte őt ki Perényi Miklós a harczból; megsebesültek még László oppelni herczeg, Rátóti Lorántfia Lesták, Szécsi Miklós, a Bebekek és még többen. A roham után azonban Kont Miklós mégis kieszközölte, hogy Drozge meghódolt, a várra a magyar zászlókat kitűzette és 2 évi fegyverszünetet kötött, mely idő alatt a lengyelek Halicsot, a litvánok Ladomért birandják. A magyar sereg ezután roppant fáradalmak közt tért vissza; a király még a hadjárat folyamán fölépült.

Belcz.

Lajos és Kázmér Galicziára és Lodoméria olykép egyeztek meg, hogy azt most Lengyelország bírja; de ha Kázmérnak fia születik, a magyarok 100,000 forinton visszaválthatják; ha nem lesz fiörökse, akkor Halics és Ladomér Lengyelországgal együtt Lajosra száll.

1354. **A harmadik litván hadjárat 1354-ben.** E hadjárat lefolyása felől csak Villáni olasz krónikástól tudunk valamit. Szerinte Lajos király, a litvánok ellen a háborút — miután a fegyverszünet letelt — folytatandó, nagyobb sereggel nyomult be a litvá-

nok földjére. A hadjárat folyamán Lajos király a litvánokat több csatában megverte s tőlök Ladomért is visszavevén, a Kázmérral kötött egyezség szerint Lengyelországhoz csatolta. 1351.

A király azonban a hadjáratot még a litvánok földjén túl is folytatta és seregével a tatárok földjére indult, hogy őket a kereszténységnek megnyerje s ellenök Lengyel és Magyarországot biztositsa. A tatárok fejedelme, valószínűleg *Tümü bég*, még a határon megjelent Lajos királynál, s miután — mint mondá — úgyis szándéka volt a kereszténységre áttérni, elfogadja a magyar királylyal szemben a hűbéri viszonyt, adót fizet neki, s vele szövetséget köt. A kereszténységre való áttérésre nézve pedig kérte Lajos királyt, miszerint az érintkezést a pápával közvetítse.

Lajos király a szövetséget a tatárokkal, kik ezután sem Lengyelországot, sem Magyarországot többé nem háborgatták, megkötötte, s azután seregét visszavezette.

A szerb hadjáratok 1353—1355-ben. Szerbiában 1333 óta Decsánszki Uros István fia **Dusán** uralkodott, ki a keleti császártól lassankint elhódítván egész Macedóniát és Albániát, magát 1346-ban czárrá tette. Dusán egyenlőképen törekedett úgy a Velencze, mint a magyar király fenhatósága alá tartozó szláv tartományok megszerzésére s ez által ismételten kellemetlenségeket okozott Lajosnak. Míg a nápolyi háború tartott, Lajos király Dusán ellen csak védekezett, s ezt Kotromanics István boszniai bánra bízta. 1353—1355.

A nápolyi háború után azonban nagyobb figyelmet fordít Lajos király a szerb ügyre. Már 1350-ben, Apuliából visszajövet, megerősíti a bosnyák bán hadait, *1353 és 1354-ben* pedig maga intéz Szerbia ellen, most már támadó hadjáratokat.

Sajnos, e hadjáratok felől részletes tudósításunk nincs; csak eredményét tudjuk s ez az, hogy Dusán czárt a magyar hadak leverték, s őt annyira kedvezőtlen helyzetbe hozták, hogy Dusán 1354-ben fényes küldöttség útján kéri a pápát, hogy a magyarokat a további támadásoktól tartsa vissza, megigérvén, miszerint ez esetben kész népeit a katholikus hitre visszatéríteni.

Dusán azonban a szentszéket is rászedte, mint rászedte Lajost, ki már a pápa közbenjárására hajlandó volt vele egyezkedni.

Lajos király ennek folytán *1355-ben* újból hadat indított a

1353—1355. Klissa. Opraczk.

szerbek ellen. **Lindvai Miklós** bán deczember havában megtámadta **Klissa** várát, mely szerb kézbe került és elfoglalta az **Opraczk** nevű fellegvárat.

Miután azonban Dusán 1355 deczember 20-án meghalt, a hadjárat félbenszakadt; annál is inkább, mert Szerbia, hol 1356 elején belzavarok kezdődtek, megszűnt veszélyes lenni, ellenben Lajos királynak erejét Velencze ellen kelle fordítania.

A második velenczei háború, Dalmáczia visszafoglalása.

A Velenczével 1348-ban nyolcz évre kötött fegyverszünetet Lajos király lelkiismeretesen megtartotta, bár a velenczeiek álnoksága már 1352-ben annyira felingerelte a királyt, hogy kész volt a Velencze ellen hadat viselő Genua fölajánlott szövetségét elfogadni; bár a szövetség már tényleg meg is köttetett, Lajos király — nehogy a fegyverszünetet megsértse — mégis elállott Velencze megtámadásától.

Midőn azonban Lajos 1355-ban biztos adatokat nyert arra, hogy Velencze Dusán szerb czárral Magyarország ellen szövetkezett, Scardonát Subics Mladen özvegyétől megvásárolta, s még számos a béke és fegyverszünettel össze nem egyeztető dolgokat művelt, lejárván a fegyverszünet is, Lajos király alkalmasnak ítélte az időt, hogy a Zára ostrománál 1340-ben elejtett fonalat fölvegye és Velenczének a barátságot fölmondja.

1356. **Az 1356-ik évi hadjárat.** A magyar és szláv csapatok, melyeket Lajos király 1356 elején Horvátországban összegyűjtött, eredetileg Szerbiába voltak indulandók; a megváltozott viszonyoknál fogva azonban azokat a király Velencze ellen rendelte.

Junius havában a magyar seregnek egy része **Csáti János** horvát bán alatt *Dalmácziába* ment, míg a főssereggel maga a király — tudva, hogy hajóhad nélkül Velencze ellen máskép nem boldogúl — a köztársaság *Terra Ferma* néven nevezett szárazföldi területét szándékozott megtámadni. E főseregnek 4000 főből álló elővéde, **Wolfart Konrád** alatt, megindúlt tehát, hogy Velencze szárazföldi olasz birtokait megtámadja. Csakhamar utánuk ment a 40.000 főnyi főssereg is, és a magyar hadak *junius 26-án* már

San Vito körül, Aquiléja területén táboroztak. Néhány nap múlva elesett az első velenczei erősség **Conegliano.** 1356. Conegliano.

A signoria mód nélkül megrettent, midőn a magyar támadás felől kétségtelen híreket vett, s első sorban a pápa útján igyekezett Lajost visszatartani; de Lajos király követe kimutatta a pápa előtt a háború igazságát és jogosságát s így Velencze e részről támogatást nem nyert.

A magyar sereg ez idő alatt előnyomulását folytatta és több kisebb hely elfoglalása után **Trevisót** fogta ostrom alá, míg Padua Treviso. urával, Carrara Ferenczczel és több kisebb úrral szövetséges viszonyba lépett. Időközben Gradenigo János velenczei doge meghalt és a velenczeiek Treviso egyik védőjét *Delfino Jánost* választották utódjául, a kit Lajos király lovagiasan el is bocsátott az ostromlott várból.

Augusztus 23-án a király, a pápai követeket fogadandó, Budára ment, a fővezérletet **Vásári** (Monoszlai) **Tamásra**, az esztergomi érsek testvérére bízván. Ez visszaverte a velenczeieknek egy, **Conegliano** visszavételét megkísérlő hadát, valamint egy Conegliano. másikat, mely **Forlit** akarta megvenni. Forli.

Treviso nemsokára annyira jutott, hogy kész volt magát megadni, midőn a hadviselő felek november 11-ikétől 1357 április 10-éig terjedő fegyverszünetet kötvén, az ellenségeskedések egyelőre megszüntek.

Dalmácziában Csáti János bán arra szorítkozott, hogy a Velenczéhez szító városok területét, szőlleit, olajfáit pusztíttatta.

Az 1357-ik évi hadjárat. Bárha a béke iránti tárgyalások az egész télen át folytak, azok semmi eredményre nem vezettek, mert Lajos király Dalmáczia teljes visszaadását követelte, mibe a signoria belegyezni nem tudott. 1357.

A háború tehát folyt tovább, Vásári Tamás visszaverte a trevisoiak egy nagy kirohanását, szétvert egy 1600 főnyi Trevisóba bejutni igyekvő csapatot, majd pedig szétverte és lefegyverezte a **Brenta** mellett azon német zsoldos hadat, melyet a trevisoiak fel- Brenta. fogadtak s mely a folyó leapadására várt.

Juniusban lejött a Terra Fermára **Kont Miklós** az új nádor s magával hozott hadaival elfoglalta **Serra Vallét,** mely magát Serra Valle. kitartóan védelmezte, majd **Mestret**, melynek erődítményei nem Mestre.

1357. Castel-Franco. voltak kiépítve, **Castel-Francot** ellenben, bár a nádort a páduaiak hadi gépekkel is segítették, bevennie nem sikerült. *Szeptember 21-én* a nádor Magyarországba visszatérvén, a Terra Fermán továbbra is Vásári Tamás parancsnokolt; az elfoglalt részeket megtartotta, de új foglalásokat tenni nem tudott.

A hadjárat sorsa különben nem itt, hanem *Dalmáczióban* dőlt el. E hadszínhelyre ugyanis Velencze, bízván a dalmát városok tengerparti fekvésében; nem sok gondot fordított. Valóban, a magyar hadak aligha mentek volna sokra, ha nem segítik elő az ügyet maguk a *dalmát városok.*

Ezek ugyanis megtudván, hogy Velencze átadásuk iránt már alkudozik, elhatározák, hogy «természetes urukhoz», a magyar Spalato. királyhoz önként visszatérnek. 1357 julius 8-án **Spalato** titkon fölfegyverkezett polgárai elfogták a velenczei zsoldosokat és a város Trau. kulcsait átszolgáltatták Lajos királynak; hasonlókép tőn **Trau** is.

Zára. **Zárát** már régebben ostromolták a magyar hadak. Szeptember 17-én végre egyetértés jött létre a városbeliek és a magyarokkal tartó száműzöttek közt, mire a záraiak maguk ereszték be a magyarokat a városba.

Nona. Zára után meghódolt, de csak éhség által kényszerítve, **Nona**, Sebenico. majd jelentéktelen ellenállás után **Sebenico**; mindkettő Csáti János bánnak.

Majd a szigetek is meghódolván a magyaroknak, Velencze végre kénytelen lőn a békét megkötni és Dalmácziát a magyaroknak átengedni.

1358 február 25-én a velenczei doge és 22 patricius szt. Márk templomában megesküdött a zárai szerződésre, mely szerint *Velencze örök időkre lemond egész Dalmáczióról,* összes városairól, erősségeiről, szigeteiről, kikötőiről és a Dalmát- és Horvátország urai czímről, melyet eddig a dogek használtak.

Oly fényes siker volt ez, a minőt a magyar királyok eddig Velencze ellenében még soha sem értek el.

A magyar segélyhadak Romagnában. 1357—1360.

Mintegy viszonzásképen ama szolgálatokért, melyeket a pápa Lajos királynak a velenczeiek ellenében tett, a szent szék kérte a

királyt, hogy a pápai hűbéresek ellen, kik az engedelmességet megtagadták, a szentszéknek segítséget nyújtson. 1357—1360.

Albornoz biboros hadai mellé, ki a hadjáratot vezette, Lajos király *1357-ben* **Laczkfi Miklós** ispán alatt azon hadakból küldött csapatokat, melyek a Terra Fermán működtek. A magyarok segítettek bevenni **Cesena** várát, melyet Ordelaffi neje Marzia hősies elszántsággal védelmezett, s visszafoglaltak a szentszék számára számos várost és helységet. Cesena.

1358-ban Lajos király Laczkfi csapatait megerősítette, melyek a pápai hadakkal hosszas ostrom után **Forlit,** Ordelaffi főerősségét, *1359 julius 4-én* megadásra bírták. Még ugyanazon évben Estei Ferencz pápai fővezér 4000 lovassal, közte 1500 magyarral, indúl Visconti Bernabos ellen, ki **Bolognát** ostromolta. Forli. Bologna.

Bernabos ellen azonban Estei Ferencz nem boldogúlt, mire Lajos király *1360 szeptember* havában Medgyesaljai **Mórócz Simon** vezérlete alatt 7000 magyar vitézt küldött Bolognába, mely had Visconti Bernabost ugyan visszaűzte, de a magyar sereg azután, fizetést Albornoz biborostól nem kapván, szétoszlott. Egy részök visszament, más részök «*Nagy Magyar csapat*» czímen zsoldos haddá alakúlt, és előbb Atinai Jánosfia **Miklós** vezérlete alatt Johanna nápolyi királynőnek segített Durazzoi Lajos lázadását leküzdeni, majd elzüllött és még soká garázdálkodott Olaszországban.

A délvidéki háborúk.

A szerb háború 1359-ben. A Dalmátország visszafoglalására Velencze ellen intézett hadjáratok által félbeszakított szerb háborút Lajos király már 1359-ben ismét fölvette, **Kont Miklós** nádor vezérlete alatt május elején jelentékeny sereget küldvén a Szávához. A sereget nemsokára követé maga a király is és a határon olykép rendelkezett, hogy míg ő *Szerbiába* bevonúl, Kont Miklós *Boszniába* meneteljen, hogy a bosnyák bán, *Tvartko István* ellen fellázadt urakat megfékezze. 1359.

Lajos király végigvonúlt egész Szerbián a Rigómezőig s a szerb hadakat mindenütt levervén, Dusán czár fiát és utódát V. Uros Istvánt a magyar felsőség elismerésére kényszeritette.

1359. Kont Miklós ezalatt megfékezte ugyan a fellázadt urak egy
Zvornik. részét, mások ellenben **Zvornikba** zárkóztak, mely várat a nádor hiába ostromolta.

Midőn azonban híre ment, hogy a király a szerb czárt hódolatra kényszerítette, Zvornik is meghódolt.

Alig vonúlt azonban ki a magyar sereg, máris újabb sérelmek állottak be. Így a szerb czár egy híve, Vajszlár, Raguza kereskedőit fosztogatta, mások betörtek Boszniába s magyar területeket dúltak.

Lajos király ennek folytán *1359 őszén* még egy második hadjáratot is intézett Szerbiába, hogy a szerb fejedelmet megfenyítse.

A hadjáratok, ha kisebb seregekkel is, még ezután is ismétlődtek 1363-ig, míg végre Uros ellentállása végkép megtöretett.

1363. **A boszniai hadjárat 1363-ban.** Kotromanics István, a király apósának halála után a jó viszony Lajos és Bosznia bánja közt meglazúlt. Már 1358-ban a kiskorú Tvartkó István bán helyett kormányzó Ilona, Tvartko anyja és Subich György leánya, visszatartotta az Erzsébet ifjabb királyné hozományához tartozó Halma várat és területét. Ez ügy ugyan békésen elintéztetett, de már 1363-ban háború tört ki, mert Tvartko bán a bogumilek szektáját, melyet Lajos király a pápa megbízásából üldözött, megfékezni nem akarta.

Ennek folytán *1363 junius havában* két sereg vonúlt be Boszniába: az egyik **Kont Miklós** nádor és Miklós esztergomi érsek
Srbrnik. vezérlete alatt, mely Ozorába tört be, ostrom alá fogta **Srbrniket**, de egyébbként nem sokat végzett, a második a király által személyesen vezetve, melynek működéséről azonban még kevesebbet tudunk.

Tvartkó később egyesíti Szerbiát is Boszniával és a magyar király beleegyezésével magát királylyá koronáztatja, de Lajos király haláláig nem szünik meg Magyarország hűbérese lenni.

1365—1369. **A bolgár (török) háborúk 1365—1369-ig.** Nagy Lajos uralkodása idején válnak a törökök első ízben Magyarországra is érezhetőkké és ő az első magyar király, ki velök érintkezésbe jut.

A Dsingisz khán által Turkesztánból kiszorított Szulejmán unokája, **Oszmán**, megalapította az *oszmán-török* birodalmat, mely már fia Orkhán idejében egész Kis-Ázsiát magában foglalta; sőt a

törökök átlátogatnak Európába is, és a belviszályok dúlta görög 1365—1369.
császárság rovására folyton terjeszkednek. 1361-ben *I. Murad* elfoglalja *Drinápolyt* és evvel a törökök lábukat megvetik a Balkán félszigeten.

A pápa már 1343-ban figyelmezteti Lajos királyt a törökök részéről fenyegető veszedelemre; később a pápa még általános keresztes háborúra is buzdítja a keresztény fejedelmeket, de azután nagyobb a gondja saját világi birtokainak megvédelmezésére, mint a török háborúra. Maga Lajos király is csak akkor fordít a dologra nagyobb figyelmet, midőn a törökök már Bolgárországot kezdik támadni, s ekkor is egyelőre inkább csak Bulgáriának Magyarországhoz csatolásán és a katholikus hitre térítésén fáradozik, a török ellenében pedig a passiv védekezést elégségesnek tartja.

Az első bolgár hadjáratot Lajos király *1365 tavaszán* indítja meg. Bulgáriában Sándor czár halála után három fejedelem uralkodott; *Sizmán*, az utolsó bolgár czár Tirnovában, ennek féltestvére *Stracimir János* Viddinben és *Dobrovics* a róla elnevezett Dobrudsa tartományban. Sizmán czár meghódolt a töröknek, a mindenfelé s így nála is segélyt kereső Paleologos János byzánczi császárt pedig börtönre vetette.

Lajos király seregével a Dunán átkelvén, Felső-Bolgárországba tört be, junius első napjaiban elfoglalta rövid küzdelem után annak fővárosát **Bodont** és Stracimir János fejedelmet nejé- Bodon.
vel együtt Horvátországba küldvén, fogságba helyezte. Bolgárország bánjává **Hémfi Benedeket** nevezte ki, megkezdette a bolgároknak a katholikus hitre térítését, s azután hazatért.

1366-ban már komolyan foglalkozik Lajos király a *törököknek Európából való kiűzése eszméjével* és Velenczétől e czélra gályákat is kér. Hogy Lajos király hadai jártak ez évben is Bolgárországban, az valószínű és történetíróink közül sokan úgy vélik, hogy ez évben vívta ki a király a *törökök és Sizmán czár* 80,000 főnyi hada fölött azon fényes győzelmet, melynek emlékére a *Mária-Zelli templomot* építette; de hiteles adataink erre nincsenek.

Épúgy nem tudunk bizonyosat az *1367-ik évi* hadjáratról.

A következő évre nézve már bizonyos, hogy Lajos király hadai ismét Bolgárországban jártak. Ezen *1368-ik évi* hadjáratban

1365—1369. a királylyal voltak László nádor, Lindvai Miklós bán fia Hahoti Miklós, Nagymihályi Györgyfia János és többen. A hadjárat, melyről azonban részletesebben mit sem tudunk, *1369-ben* is folyt, mert a visszatért hadak 1369 deczember 7-én oszlanak szét. Lajos király 1370-ben visszaadja Bolgárországot magyar főhatóság alatt Stracimir Jánosnak.

A **törökök** ezalatt mindig jobban és jobban befészkelik magukat Európában. Lajos király ujból kezdi érezni annak szükségét, hogy a törökök ellen nagyobb támadó hadjárat intéztessék s kezdeményező lépéseket is tesz erre. De a pápa, a ki korábban keresztes háborúra is kész volt, most még a pápai tizedet sem engedi el; Velencze megtagadja a gályákat, s így Lajos is, Európának és az egész kereszténységnek nagy kárára, kénytelen a törökök elleni támadó háborúnak, a törökök Európából való kiűzésének eszméjéről lemondani.

1369. **A havasalföldi hadjárat 1369-ben.** Sándor havasalföldi vajda, ki Lajos királynak mindjárt uralkodása kezdetén meghódolt, élete utolsó éveiben már «megfeledkezett» az évi adóról, fia pedig, **Lajk Ulászló**, a vajdaságba lépéskor már a hódolatot is fölöslegesnek tartotta, s csak akkor hódolt meg, midőn Lajos király őt 1365-ben háborúval fenyegette.

De már négy év múlva az engedelmességet megtagadta, minek folytán Lajos király *1369-ben* két sereggel támadta meg Oláhországot. Az *egyik sereggel* maga a király Bolgárország felől nyomúlt be, és vezére, **Gara Miklós** macsói bán, a sereget a Dunán mellvédekkel és tornyokkal ellátott hajókon, a nyílaikkal sűrűn lődöző oláhok szeme láttára, átszállítván, az oláhokat szétverte. A király ezután
Szörény. benyomúlt a szörényi bánságba, **Szörény** várát elfoglalta és megerősíttette. Kevesebb szerencsével járt a *második sereg*, melyet pedig **Laczkfi Miklós** erdélyi vajda, István vajda vitéz fia vezetett. A vajda megverte ugyan az oláhoknak **Dragmen** dumbovicai vár-
Jalomicza. nagy által vezetett seregét a **Jalomicza** folyó mellett, de azután az oláhokat oktalanul üldözvén, keskeny szorosokba, majd a hátrálásnál ingoványokba jutott; az előbbiekben az oláhok okoztak nagy veszteségeket, de az utóbbiakban is számosan vesztek el. Az esettek közt volt maga Laczkfi Miklós, továbbá a derék Járai Péter,

Vas Dezső, Vörös Péter, Székely Péter és László és számos jeles magyar vitéz. 1369.

Lajk havasalföldi vajda mindazonáltal a király serege által kivívott győzelmek folytán meghódolt. Lajos király őt nemcsak kegyeibe fogadta, de a fogarasföldi új oláh telepítvény herczegévé is kinevezte.

A harmadik velenczei háború.

Lajos királynak IV. Károly császárral való viszályai és Lengyelország királyává történt megkoronáztatása alkalmával a magyar hadak fölkeltek ugyan és ki is vonúltak az országból, de de e háború küzdelem nélkül folyt le s így most Nagy Lajos háborúinak legutolsójához értünk el: *a Velenczével eszközölt végleszámoláshoz.*

Velenczére fölötte keserű kényszerűség volt, hogy Dalmáczíát vissza kellett bocsátania a magyarok hatalmába s nehezen tudván ebbe bele törődni, természetes, hogy a magyarokkal szemben fogadott barátsága is fölötte hideg volt.

Már a zárai szerződés többféle kellemetlenségre, viszályra adott okot; majd azon mesterkedett Velencze, hogy a dalmát városok kereskedelmét minden úton és módon károsítsa, sőt Raguzát és Cattarót a velenczei kikötőből ki is zárta. Nem kisebb sérelem volt, hogy Velencze egy magyar-dalmát hajóhad alakulását mindenkép akadályozta, de sőt még a török háborúra — bár szerződésileg kötelezve volt — sem adott gályákat Lajos király rendelkezésére. Az új háború oka és anyaga szóval naponta több lett, s Lajos király már akkor szívesen leszámolt volna Velenczével, a mikor Velencze Carrara Ferenczet, Lajos szövetségesét 1372-ben megtámadta, de ekkor még, a császárral levő viszály és a lengyel ügyek miatt nagy háborút nem indíthatván, Paduába csak segélyhadat küldött; a komoly küzdelem pedig elmaradt 1378-ig. Szorosan véve azonban a paduai hadjárat is a magyar-velenczei háború része, minélfogva ide soroljuk.

A paduai hadjárat 1372—1373-ban. A második velenczei háborúban hűséges szövetségese volt Lajos királynak **Carrara Ferencz**, Padua ura. Ezt Velencze neki meg nem bocsát- 1372—1373.

1372—1373. hatván, azon ürügy alatt, hogy Carrara a határokat bolygatja és jogtalan foglalásokat tesz, Paduát 1372 őszén haddal támadta meg. A velenczeiek ez őszi hadjáratban Carrara fölött előnyöket nyervén, ez a magyar királyhoz folyamodott segitségért.

Lajos király nem késett Padua urának segélyt küldeni. **Laczkfi István** erdélyi vajdát, a nápolyi hős fiát, 2000 magyar
Treviso. vitézzel küldte Carrarához, ki a magyar hadat azonnal **Treviso** ostromára küldé.

1373 tavaszán **Telegdi Tamás** még további 2500 lovast hozott, kik közt számos előkelő úr volt; így Hémfia Benedek, Bebek György, Czudar Péter és mások; e hadat Carrara a Piave vonal védelmére rendelte, hol a velenczeieknek erődített tábora volt; a velenczeieket **Giustiniani Tádé** vezérelte.

Mihelyt a magyarok megérkeztek, Carrara Laczkfi seregével és saját hadaival is a Piavehoz ment s a velenczeieket megtámadni szándékozott. De Giustiniani megelőzte őket, a Piaven átkelvén.
Pieve di Sacco. **Pieve di Sacconál** ütköztek össze az ellenséges hadak *1373 május* havában, s a magyarok a velenczei sereg fölött fényes győzelmet vívtak ki. A velenczeiek vezérei: Giustiniani Tádé, Camino Gellért, Risolini Asso és mások fogságba estek és Magyarországba küldettek.

A magyarok egy része, Bebek és Hémfi csapatai, ezután visszatértek Magyarországba; de Laczkfi hada és a paduaiak, továbbá az
Treviso. osztrák herczegek 1000 főnyi segélyhada most együttesen Treviso ostromának folytatásához fogtak. Az első roham, melyet a trevisói sánczok ellen intéztek, sikerült is, de midőn a szövetségesek *1373 június 30-án* a második vonalat támadták meg, a velenczeieknek több ezer *törökkel* is megerősödött és **Dandolo Lénárt**, a doge fia által vezetett fölmentő serege a rohamra lovaikról leszállt magyarokra rontott és azokat a mocsarak felé szorítván, egy részöket levágta, más részöket fogságba ejtette. A fogságba jutottak közt volt a magyarok vezére, *Laczkfi István* vajda is és számos előkelő magyar, a kik azután Velenczébe vitettek és elzárattak.

Carrara, Bebek György csapata visszatérvén, még küzdött egy ideig Velencze ellen, de miután saját testvére ellene föllázadt, és a milánói herczegek a viscontiak is Velenczével szövetkeztek, Lajos király pedig a császár ellen készülvén, tovább nem támogat-

hatta, kénytelen volt *1373 szeptember 21-én* Velenczével sulyos föltételek közt békét kötni. 1372—1373.

Különösen kiemelendő körülmény, hogy a velenczeiek e hadjáratban használták legelőször **a lőport, az ágyút.** «Ormótlan, öblösszájú vasszerszám az, mely hosszában ki van fúrva. E fúrt nyílásba gömbölyű követ, kén, salétrom és szénből készült port tesznek. Ha e port egy külön lyukon át meggyújtják, a kő oly erővel repül kifelé, hogy fal ellent nem állhat neki. Közben pedig azt hinnéd, hogy mennydörgést hallasz» — így írja le az ágyút és működését a trevisói krónika.

A velenczei háború előzményei. A harmadik velenczei háborút tulajdonkép nem is Magyarország kezdeményezte, hanem Genua, és Magyarország e háborúban nem is mint főszereplő, hanem mint szövetségestárs vesz részt. Lajos király a korábban már előadott okoknál fogva a Velencze elleni háborút folyton szem előtt tartotta s 1376-ban már szövetséget is köt az aquilejai patriarchával, Carrara Ferenczczel, a császárral, az osztrák herczegekkel, a friauli és görzi urakkal; de a háború megkezdését még mindig halogatja, kétségtelenül kedvezőbb időre, jobb alkalomra várván. Már eddig is nyilvánvaló volt, hogy Velencze ellen erős hajóhad nélkül boldogúlni nem igen lehet, de oly hajóhaddal, mely a velenczeivel mérkőzhetnék, csak Velencze tengeri versenytársa: *Genua,* rendelkezett. 1376.

Genua már a nyolcz évi fegyverszünet alatt fölajánlotta Lajosnak szövetségét Velencze ellen, de Lajos akkor azt el nem fogadhatta; most új viszály keletkezett a versenytársak közt, mely közeli háborút helyezett kilátásba. Ezt meg kellett várni s Lajos meg is várta.

A Genua és Velencze közti háború, melynek lefolyása különben Velencze irányában, mely magát emberfölötti erővel és nemes hősiességgel védi, tiszteletet gerjeszt, 1378-ban valóban kitört. Az ok a háborúhoz már régi volt; kereskedelmi érdekek összeütközése, féltékenység; az alkalom rá: a versengés Tenedos szigetének — mely a Fekete-Tenger bejáratát védte — birtoka fölött.

Genua természetesen első sorban Magyarország szövetségét kereste és Lajos király a szövetséget elfogadta.

Az 1378-ik évi hadjárat. A magyar hadakból az első 1378.

1378. szállítmány, 5000 lovas, *1378 június 26-án* érkezett Paduába, hogy a Terra Fermán működjék Velencze ellen; parancsnoka **Horváti János** macsói bán volt. Majd több és több magyar csapat érkezett
Mestre. ide, melyek a paduaiakkal július végével elfoglalták **Mestrét,** és Velenczét a szárazföldi közlekedéstől teljesen elzárták. Ezután betörtek a magyarok a Velenczével szövetséges Visconti Bernabos
Brescia. milánói herczeg területére, megvették **Bresciát** és pusztították a lombárd területet. Visconti ekkor Carraratól és Horvátitól három havi fegyverszünetet eszközölt ki.

Míg ezek a Terra Fermán történtek, a tengeren már nagyobb dolgok mentek végbe.

Pisani Viktor, a velenczei hajóhad tengernagya, hajóhadának egy 14 gályából álló osztályával a Tiberis folyó torkolatánál július 30-án találkozott a genuaiak **Fiesco Lajos** által vezetett és 10 gályából álló hajóhadával, azt a dühöngő vihar daczára megtámadta, a genuaiak hajóiból egyet elsülyesztett, ötöt a tengernagygyal együtt elfogott s csak négy hajó bírt az adriai tengerre, Dalmáczia felé elmenekülni, Zára kikötőjében keresvén oltalmat. Pisani követte a genuai hajókat ide, és Zárát hódolatra hívta föl, mit azonban Zára visszautasított.

A veszély hírére *Szécsi Miklós* horvát és szlavon bán hadait gyorsan összegyűjtötte, hogy Zára és Trau, a két legfontosabb ki-
Cattaro. kötő biztosítva legyen. De Pisani már elhajózott **Cattaróhoz** és e várost három roham után augusztus 14-én, majd két hóval később
Sebenico. október 24-én vitéz ellenállás után **Sebenicot** is megvette.

Míg azonban a velenczei hajóhad a dalmát városokkal vesződött. **Doria Lucián,** a genuai hajóhad tengernagya, 17 gályával a
Trau. traui kikötőbe érkezett. Mihelyt Pisani ezt megtudta, azonnal Trau elé ment és azt szárazon és vizen megtámadta; de szárazon Szécsi magyar hadai, vizen Doria, minden támadását visszaverték, mire a velenczei hajóhad Arbe szigetét foglalta el. A signoria azonban, hajóhadát több gályával megerősítvén, őt új támadásra hívta föl. Pisani meg is kísérlette a támadást, de nagy veszteséggel visszaveretvén, hogy hajóit új legénységgel és eleséggel ellássa, a Polai kikötőbe vonúlt vissza. Evvel a hadműveletek ez évre véget értek.

1379. **Az 1379-ik évi hadjárat.** A következő évben a küzdelem szárazon és vizen még nagyobb erővel indúlt meg.

A Terra Fermán a parancsnokságot **Durazzoi Károly** vette át, az Aversában kivégzett hasonnevű herczeg Lajos testvérének fia, kit Lajos király Johanna testvérének, Máriának Margit leányával házasítván össze, a velenczei háború után a nápolyi trón elnyerésére igérkezett segíteni. Durazzoi Károly 10.000 főnyi magyar sereggel indúlt a hadszínhelyre s mindenekelőtt Velencze legerősebb szövetségesével, Visconti Bernabossal végzett. **Cremona** mellett döntőleg megverte és 1700 emberét elfogta, mire Visconti békét kötött. Károly ezután ostrom alá fogta **Trevisót,** elfoglalta Velencze többi várait és városait, úgy, hogy a szorongatott Treviso volt az egyetlen pont, mely még a köztársaság birtokában maradt. 1379. Cremona. Treviso.

Még nagyobb jelentőségű volt a küzdelem a tengeren. A genuai hajóhadat Lajos király a dalmát városokból 7 gályával szaporította, mire Doria Lucián május első napjaiban Pola elé ment s miután gályái egy részét egy hegyfok mögött elrejtette, másik részével a velenczei hajóhadat küzdelemre igyekezett bírni.

Pisani nem látta czélszerűnek a harczot fölvenni, de saját kapitányai és a signoria képviselői sürgették azt, Pisani végre engedett és május 7-én **Pola** mellett megtámadta a genuai és dalmát hajóhadat. Ez mindaddig hátrált míg elrejtett hajói közelébe jutott s ekkor a harczot elfogadta. Pisani hevesen rontott a genuaiakra, annak admiralis-hajójára hídat vetett s miután a küzdelemben Doria Lucián elesett, a hajót elfoglalta. E pillanatban jelent meg a genuai hajóhadnak **Doria Ambrus** által vezetett elrejtett osztálya és a velenczeieket oldalba fogván, rajtok teljes győzelmet aratott. Tizenöt velenczei gálya és közel 2000 ember, köztük 24 velenczei patricius esett a győzők hatalmába. Pisani hajóhada romjaival Parenzóba menekült. A signoria Velenczébe idézte, halálra ítélte, de egyelőre börtönbe vettette. Pola.

Doria Ambrus, a pólai győzelmet nem aknázta ki, bár voltak, a kik ajánlották neki, hogy vitorlázzon egyenesen Velenczébe, melyet most majd ellenállás nélkül elfoglalhat. Az új tengernagy, **Doria Péter** szintén nem volt hajlandó addig Velencze ellen indúlni, míg a hajóhad még távol levő részei együtt nincsenek. Időközben Velencze mindent elkövetett, hogy Lajos királyt békekötésre bírja, tudván azt, hogy akkor Genua is visszavonúl; de törekvései siker-

1379. telenek voltak. De nem mulasztotta el Velencze a védekezést sem, és a Lídót, Velencze bejáratát, erős lánczokkal, erődökkel, melyekbe számos védő őrséget helyezett, elzárta, majd elzárta és megerősítette a Malamocco és a Chioggia csatornáit is.

Doria Péter végre augusztus első napjaiban megjelent 47 gályával Velencze előtt és a védőművek szemrevételezése után
Chioggia. Chioggia ostromára határozta el magát; vele volt a magyar-dalmát hajóhad is. Másrészt Carrara Ferencz is lejött a Brentán és bárkáival, melyekben magyar csapatok is voltak, elárasztotta a Lagunákat. Augusztus 11—15-éig ostromolták a genuai, paduai és magyar csapatok Chioggiát, míg végre *augusztus 16-án* rohammal bevették. A főtéren felvonták a genuai, a palotára a paduai, a toronyra a magyar zászlót. A hat napi ostrom Velenczének 6000 emberébe került; 4000 jutott hadi fogságba.

Velencze végveszélyben volt. Carrara azonnali támadást javasolt, de Doria rendszeresebben, biztosabban akart eljárni. Másnap megjelentek a signoria követei, *fehér lapot* adva át Doria és Carrarának, készek minden föltétel teljesítésére. De bár Carrara a béke megkötésére hajlandó lett volna, Doria Péter, ki Velenczét nemcsak megalázni, de megsemmisíteni akarta, a követeket büszkén, gúnyos szavakkal elutasította.

Végső kétségbeesésben volt Velencze. Még csak a magyar királyban volt reménysége. Felajánlotta, hogy a magyar fenhatóságot elismeri, a magyar zászlót kitűzi, évi adót fizet. Bár ott lett volna akkor Lajos király; az ő bölcsesége és előrelátása e békét nyomban elfogadta és aláirta volna, s Magyarország történetének ez lett volna legfényesebb lapja. De tanácsosai és Durazzoi Károly, Carrara Ferencz és a genuaiak folytonos izgatásaira oly képtelen követeléseket támasztottak, hogy Velencze ezeket végső romlása, megsemmisülése nélkül el nem fogadhatta. De a hosszú tárgyalások által, melyek a szövetségesek közt egyenetlenségeket támasztottak, Velencze ostroma elmaradt s a halasztás időt, módot adott Velenczének, hogy magát az élet-halál harczra előkészítse.

1380. **Az 1380-ik évi hadjárat.** A tárgyalások alatt Velencze előhozatta a börtönből **Pisani** tengernagyot, s a haza végveszélyében őt bízta meg a védelem vezetésével. Pisani erődöket építtetett, a hajógyárban levő gályákat kijavíttatta és fölszereltette, **Contarini**

András a 70 éves doge maga állott az újonnan alakított csapatok élére s példával előljárandó, minden kincsét, még ezüstjét is az államkincstárba szolgáltatta. Majd visszahívta a *Zeno Károly* tengernagy alatt keleten levő hajóhadat. 1380.

Most már Velencze hajóhada lőn erősebb s miután Pisani a Lagunák bejáratait elsülyesztett hajókkal és czölöpekkel elzárta, az ily módon a Lagunákba bezárt genuai hajóhadat 31 gályával Chioggiában ő fogta ostrom alá. A körűlzárt, eleségben hiányt szenvedő genuai hajóhad, miután a doge által személyesen vezetett utolsó rohamnál Doria Péter is elesett, *1380 június 24-én* kénytelen volt magát kegyelemre megadni. A genuai hajóhad 19 gályája és 4170 embere Velencze foglya lőn. Contarini András doge diadallal tért vissza Velenczébe.

Genua ugyan új hajóhaddal jelent meg Velencze előtt, s elfoglalta Triestet, Capo d' Istriát és Polát, de Pisani 47 gályával üldözőbe vette, mire a genuai hajóhad a zárai kikötőbe menekült. Az augusztus 13-án meghalt Pisani helyébe lépő **Zeno** megjelent ugyan Zára előtt, de a genuaiakat meg nem támadhatta, minek folytán boszúságában feldúlta és felgyújtotta **Zengget.** A beálló tél a hadműveleteket megszüntette. Zengg.

Az 1381-ik évi hadjárat. Velencze a tengeren győztes levén, most már nem fogadhatta el az elébe terjesztett, még mindig súlyos békepontokat, mire a paduaiak és a magyarok újból kemény ostrom alá fogták **Trevisót.** Velencze ekkor, miután Trevisót már többé meg nem tarthatta, nehogy az a paduaiak kezére jusson, a várost az osztrák herczegeknek adományozta, kik azt 1381 május 21-én át is vették. 1381. Treviso.

Végre VI. Amadé Savoyai gróf közbenjárásával, ki a felek követeivel Turinban tanácskozott, sikerült a békét megkötni.

Az 1381 augusztus 24-én megkötött *turini béke* megerősítette Magyarországra nézve az 1358. évi zárai békét, biztosítja tehát Magyarországnak örök időkre Dalmáczia birtokát, és orvosolja ama sérelmeket, melyek a háborút — magyar részről — előidézték. Genuával és Paduával Velencze külön békét kötött.

Lajos király még megsegítette Durazzói Károlyt Nápoly elfoglalásában, melléje *Horváti János* macsói bán alatt egy 9000

1380. magyar hadat adván. Károly, Johanna negyedik férjének, Braunschweigi Ottonak hadait visszanyomva, 1380 július 16-án bevonúlt *Nápolyba.* Két év múlva az álnokságon kapott Johannát Muro várában megfojtatta. Endre meggyilkolásáért Johanna büntetését végre mégis megnyerte.

Lajos király, miután Mária leánya jegyesét, *Zsigmondot*, az 1382. évi zólyomi (lengyel) országgyűlésen a lengyel királyságban utódjául elfogadtatta, Nagy-Szombatba ment, hol *1382 szeptember hó 10-én* meghalt.

Lajost az utókor «Nagy» névvel tisztelte meg, s méltán, mert egyéb okoktól eltekintve, Magyarország az ő uralkodása alatt érte el kiterjedésének, hatalmának és tekintélyének legmagasabb fokát.

VI. FEJEZET.

ZSIGMOND KORA.

Források: *Kézikönyvek:* Mint az V. fejezetben. *Kútfők és monografiák:* Horváth Mihály és Márki Sándor, Mária királynő életrajza; Windeck, Historia Sigismundi imperatoris; Aschbach, Geschichte Kaiser Sigismunds; Wenzel Gusztáv, Stibor vajda; Karácsonyi János, A Laczkfiak; Pór Antal, A Kanizsai család. *A török háborúkról:* A török írók, kiknek műveit Thuri József most adja ki; Leunclavius, Annales Sultanorum; Hammer-Purgstall és Zinkeisen, Geschichte des Osmanischen Reiches; Kupelwieser, Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen; továbbá Lázár Gyula, Hertzberg és másoknak a török birodalomról írt, továbbá Jirecek bolgár, Klaics és Asboth bosnyák, Thim és Kállai szerb története. *Nikápolyról különösen:* Brauner, Die Schlacht bei Nicopolis; Köhler, Die Schlachten von Nicopolis und Várna; Kiss Károly, A nikápolyi ütközet; Bárczay, A nikápolyi csata; Schiltperger, Reisebuch; Boucicaut maréchal életrajzai; Tremouille, Livre des comptes; Froissard.

Háborúk Mária királynő alatt.

A kegyelet, melylyel a magyar nemzet nagy királya: *Lajos* iránt viseltetett, hozta magával, hogy halála után leányát **Máriát** az ország királyának azonnal elismerte és megkoronázta. Ámde az ország állapota csakhamar súlyos lőn, oly súlyos, hogy a gyermek-királynő helyett kormányzó *Erzsébet* és *Gara Miklós nádor* csak alig voltak képesek a mindinkább tornyosuló nehézségekkel megküzdeni. 1382.

Mindenek előtt *Tvartko István* a «Lajos király kegyelméből Bosznia és Szerbia királya» elszakította az országtól a khulmi tartományt; majd zavargások támadtak Horvát- és Dalmátországok-

1382. ban, hova Erzsébet Bessenyei János személyében kormánybiztost volt kénytelen küldeni. Még nagyobb volt a forrongás Lengyelországban, honnét *Zsigmondot*, Mária királynő jegyesét vissza kellett hívni, s Erzsébet kénytelen volt beleegyezni, hogy *Hedvig* leánya menjen Lengyelországba s ott a lengyelek által választott férjjel keljen egybe. Ez engedékenység daczára, itt tört ki a háború legelőször.

1383. **A lengyel hadjárat 1383-ban.** A lengyelek a fentebb említett és Kassán írásba foglalt egyezménynyel nem voltak mindnyájan megelégedve, s a Piastok egyik sarja **Ziemovit** mazóvi herczeg, e forrongást fölhasználva, magát pártja által lengyel királylyá kiáltatta ki.

Erzsébet erre **Zsigmondot** és Demeter esztergomi érseket egy 12,000 főnyi magyar sereg élén küldte Lengyelországba. A ma-
Brzec, Krakó. gyar hadak megvették **Brzec** várát, majd ostrom alá fogták **Krakót**; midőn ekkor a lengyelek is hozzájok csatlakozának, az egyesült sereg megverte Ziemovitot és őt lemondásra és meghódolásra kényszerité.

A horvát lázadás Erzsébet királyné haláláig; 1383—1387. Alig érkezett vissza Erzsébet királyné Budára, már is új baj merült fel. A horvát főurak egy része, kiknek élén **Horváthy János, Pál és László,** valamint **Palisnay János** vránai perjel állottak, az országot végveszélylyel fenyegető, a törökök és Velencze ellen ellenállást kifejteni képtelen nőuralom ellenében *Durazzói Károly* nápolyi királynak, Horvát- és Dalmátországok volt kormányzójának, a magyar trónra való meghivását szorgalmazták, s ez ügy érdekében nyiltan fölkeltek. Erzsébet a fölkelés elfojtására *Laczkfi István* erdélyi vajdát nevezte ki Horvát- és Dalmátország bánjává; ez azonban szerencsétlen választás volt, mert Laczkfi Garay Miklós nádor személyes ellensége levén, a fölkelést nem hogy elfojtotta volna, de sőt maga is szította.

Erzsébet most 1383 őszén Máriával és Hedviggel személyesen leutazott Horvátországba. A Horváthyak színleg meghódoltak,
Vrána. Palisnay Boszniába menekült, vára pedig, az erős **Vrána** a magyar hadnak magát megadta.

1384. Midőn azonban Erzsébet *1384 elején* Zágrábból haza utazott, a lázadás, melyhez most már Laczkfi István is nyiltan csatlakozott,

újból kitört, s azt az új bán Szentgyörgyi Tamás szigora sem volt képes elfojtani. Horváthy Pál zágrábi püspök 1384 október havában Durazzoi Károlyt nyíltan meghívta a magyar trón elfoglalására. 1384.

Az *1385-ik év* szeptember 12-én Durazzói Károly, ki a történelemben nálunk közönségesen **Kis Károlynak** neveztetik, megérkezett Zengbe, s onnét párthívei élén bevonúlt Zágrábba. 1385.

E súlyos viszonyok közt Erzsébet végre beleegyezett Máriának Zsigmonddal való házasságába, míg azonban Zsigmond Csehországban segedelmet sürgetett, Kis Károly *Budára ment.*

Nem ide tartozik annak előadása, mily színleléssel fogadta Erzsébet Károlyt, mint vett részt 1385 deczember 31-én Máriával a székesfehérvári koronázáson, *mint sújtatta le 1386 február 7-én Károlyt Forgács Balázs által* saját szobájában, s végre mint gyilkoltatott meg Károly a visegrádi várban február 24-én. 1386.

Károly veszedelme után a Horváthyak, kik a királylyal szintén Budán voltak, már csak horvát katonáik fegyvereivel nyithattak maguknak útat, s visszatérvén Horvátországba a lázongást és dulásokat csak annál nagyobb dühhel folytatták.

A lázadás csakhamar átterjedt a macsói bánságra is. A Horváthyak, miután Horváthy János azelőtt macsói bán volt, itt is nagy párttal bírtak. Erzsébet utasította ugyan **Koroghy István** macsói bánt a lázadás elfojtására, és Koroghynak sikerült is Horváthy Lászlót elűzni s tőle **Bytva** várát és **Nándorfehérvárt** elfoglalni, de Palisnay János Boszniából sereggel jött László segítségére. Bytva. Nándorfehérvár.

Palisnay és Horváthy László most Koroghyt nyílt ütközetben levervén, a macsói bánságból kiszorították, s feldúlták Pozsega és Valpó megyéket; a lázadás tehát már egész a Dráváig terjedt.

A királynék azt hitték, hogy a horvát és szlavon lázadást személyes megjelenésökkel ismét lecsendesíthetik, s *1386 július* második felében Garay Miklós nádor, ennek fiai és testvérei, Forgách Balázs, Kanizsai István, Kereszturi János és mások kíséretében, de fegyveres had nélkül Zágrábba indúltak. Ámde már Kapronczán meggyőződtek, hogy a lázadás miatt Zágrábba nem juthatnak s mindenek előtt a nádor erős várában *Garán* (ma Gorján, Verőcze megyében) kerestek biztosságot. De már elkéstek. Horváthy János és László, Palisnay János és mások erős dandár élén a királynékat

1386. Gara. Djákovár. augusztus hónap utolsó napjai egyikén (az idő pontosan meg nem állapítható) **Gara** és **Djákovár** közt megrohanták, a királynékat hősiesen védő Garay Miklós nádort és Forgách Balázsot lefejezték, Garay Jánost, Kereszturi Jánost, Bothos Gergelyt és még többeket megöltek, és a királynékat, Kanizsai István, Koroghy István és többi híveikkel elfogták. Miután a királynék, hölgyeik és a kíséret kincseit, ékszereit elrabolták, a királynék előbb Ivanics, majd később a tengerparti *Novigrad* várba, híveik más várakba hurczoltattak.

Miután Zsigmond a királynék elfogatásának hírére Magyarországba sietett és az ország is fegyverkezni kezdett, a lázadók, hogy Zsigmondot erőszakos lépésektől elrémítsék, *Erzsébet* királynét, ki ellen egész gyűlöletük fordúlt, *1387 január* első felében Novigrádban, Mária királynő szeme láttára *megfojtották*.

1387. **Zsigmond hadjárata a Horváthyak ellen 1387-ben.** Zsigmond már 1386 szeptember havában a Dunántúlon időzött, s az év végével «az ország főkapitányává» neveztetvén, erősen készült egy nagyobb országos sereg felállításán, melylyel a fölkelőket leverni és a királynét kiszabadítani reménylette, egyúttal Velenczétől is támogatást kérvén.

Zsigmond *1387 januárban* már Szlavoniában volt, de miután a fölkelők Mária királynő megfojtásával fenyegettek, elhatározó lépéstől tartózkodott s a Horváthyakkal alkudozásba bocsátkozott. Midőn pedig hírét vette annak, hogy Horváthy Pál, Palisnay Tamás és a fölkelők más főbbjei Margit királyné támogatását szorgalmazandó, Nápolyba hajóztak, Horváthy János pedig Zárából Horvátország belsejébe távozott, a királynét egyelőre biztosságban tudván, a seregnél Losonczy Istvánt hagyta vissza, maga pedig Magyarországba sietett, hogy királylyá választását kieszközölje. Losonczy azonban nem volt képes Horváthy támadásainak ellentállani, s így Horvátország, Szlavonia, Dalmátia és a macsói bánság teljesen a fölkelők kezeibe kerültek.

A hosszas fejetlenség alatt az ország melléktartományai is foszladozni kezdettek. Lengyelország, miután *Hedvig* 1386-ban *Jagello* lithván herczeghez adatott nőül, Magyarországtól máris elszakadt, most pedig Halicsnak a lengyel koronához csatolásán működött; az oláh és moldva vajdák függetlenítették magukat, és

elragadták a szörényi bánságot; Lázár szerb fejedelem a macsói bánságot háborgatá. Ily körülmények közt nem került nagy fáradságba, hogy a rendek Zsigmondot *1387 márczius havában királylyá választák*, és e hó 31-én Székesfehérvárott meg is koronázták. 1387.

A koronázás után Zsigmond nagyobb erélylyel látott a fölkelés leküzdéséhez és a királynő kiszabadításához. Mindenekelőtt Velencze, a Zsigmonddal kötött egyezmény szerint, májusban *Barbadico János* parancsnoksága alatt erős hajóhadat küldött **Novigrád** alá; *Frangepán János* a várat a szárazföldön fogta ostrom alá, Zsigmondnak *Garay Miklós* macsói bán vezérlete alatt álló főserege pedig, melyhez a Losonczyak, Kanizsayak és Maróthyak is csatlakoztak, a fölkelőket kezdé szorongatni. Novigrád.

Garay Miklós (a megölt nádor fia) megverte a Dánfy testvéreket és Janky Lászlót a Temes mellékén, majd álkelvén a Dunán, elfoglalta **Ujlak** (Illok) várát, Horváthy János seregét pedig **Cseregh** mellett szétvervén, elfogta Laczkfi Imrét, a volt vajda fiát; majd Horváthy Jánost **Pozsega** várában ostrom alá fogván, őt oly szerződésre kényszeríté, hogy Mária királynét szabadon bocsáttatja. Horváthy erre rá is állott, de míg Garay a sereg egy részével a macsói bánságba betört szerbeket visszaűzte, Horváthy Boszniába szökött. Temes. Ujlak (Illok). Cseregh. Pozsega.

Horváthy Boszniából haddal tért vissza, de Frangepán János által **Pachitel** (most Pocsitelj, a Likka folyó mellett) várába szoríttatván, újból megadásra kényszeríttetett. Kevéssel ezután Palisnay János is *feladta Novigrád várát*, Boszniába való szabad eltávozás föltétele alatt. Mária királynő tehát végre, 10 havi fogság után, *1387 június 4-én* megszabadúlt, s a velenczeiek hajóin Zengbe, július 1-én pedig Zágrábba ment, hol Zsigmonddal találkozott. Pachitel.

Zsigmond elfoglalta ezután a fölkelőktől **Csáktornya, Medve** és **Gomnech** várát, míg Garai Horváthy Lászlót a szerémségből kiűzvén, a Horváthyak **Cseregh, Djákovár** és **Kozvár** várait ejtette birtokába. Csáktornya. Medve. Gomnech. Cseregh. Djákovár. Kozvár.

A fölkelésnek nagy haszna volt *Tvartko* bosnyák király pártfogásából, ki már 1385-ben elnyerte Erzsébettől Cattarót, most a Horváthyaktól Klippát. Tvartko most sem hagyta cserben a fölkelőket, s míg egy bosnyák had a tengermellékre ment, Horváthy Jánosnak egy másik bosnyák hadat adott rendelkezésére, melyet

1387. Horváthy, Zuglaki Lászlóval és hédervári Kont Istvánnal a Szerémség és Valpó vármegye dúlására vezetett. Zsigmond Garay Miklóst, Koroghy Istvánt, Laczkfy Györgyöt és Acsányi Pált küldte ellene. Garay ezúttal is szerencsésen járt; Horváthy Jánost és bosnyák hadát a Száván át visszaüzte, társait pedig elfogván, a királyhoz küldte.

1387—1390. **A dalmát háború 1387—1390.** A tengermellékre küldött bosnyák had *1387 november 8-án* fölmentette **Vránát** az ostrom alól, melyet az új vránai perjel, Nagymihályi Albert már szeptember óta folytatott, s elfoglalta deczember közepén **Osztroviczát,** míg Palisnay János **Spalatót** tartotta ostrom alatt, mely még *1388 júliusban* is hiába sürgetett Zsigmondnál segítséget. Már előbb meghódolt a bosnyákoknak **Trau.** Spalato és Sebeniko most szövetséget kötöttek ugyan, s magukat még az *1389-ik év* folyamán is védelmezték, de kevés kilátással a sikerre. Maga Zára is fenyegetve volt, de a fővárost Frangepán János, ki Palisnay hadát 1389 november 22-én **Zára** mellett megverte, még megmentette. *1390 június* havában, Zára kivételével, majd egész Dalmáczia Tvartko István bosnyák király kezében volt. A következő évben azonban Tvartko meghalt, s utódja *Dabisa István* nem volt alkalmas a hódítások megtartására, még kevésbbé azok folytatására.

Vrána. Osztrovicza. Spalato. Trau. Zára.

1389. **A rigómezei hadjárat 1389-ben.** A törökök terjeszkedésének a Balkántól északra fekvő államok nem voltak képesek gátat vetni. 1387-ben Sizmán bolgár, Lázár szerb és Tvartkó István boszniai fejedelem megvertek ugyan egy 20,000 főnyi török hadat, de ez a török hatalmat csak rövid időre tartóztatta föl.

1389 nyarán maga **I. Murad** szultan indúlt ellenök, s míg serege egy része Sizmánt külön támadta meg, a főssereg a szerbek ellen menetelt. **Lázár** fejedelem Tvartko István seregével és számos más segélyhaddal, melyek közt volt ipa, **Garay Miklós** macsói bán *magyar dandára* is, a **Rigómezőn** várta be a törököket s itt ment végbe, a török források szerint *augusztus 9-én*, a döntő csata, mely a szerbek és szövetségeseik teljes vereségével végződött. Murad szultán ugyan a szerb *Kobilovics Milos* által meggyilkoltatott, de életét vesztette Lázár fejedelem is. A szerbek kénytelenek valának Bajezid szultánnak, Murad utódjának, meghódolni s neki adót fizetni.

Rigómező.

A török háború 1390—1392-ben. Lázárevics István szerb fejedelem, úgy látszik, nem volt nagyon készséges az adófizetéssel, mert Bajezid szultán már *1390-ben* ismét sereget küld Szerbiába és Boszniába. Az előbbinek egyik hadosztálya **Firusz** bég parancsnoksága alatt Bodon felé működött. E török had a szörényi bánság határát is nyugtalanítván, **Perényi Miklós** szörényi bán dandárával rajtaütött, és a törököket egy heves ütközetben megvervén, tőlük számos zászlót vett el, s küldött Budára. Firusz bég azután Oláhországba ment s mint a török írók mondják, nagy zsákmánynyal tért vissza. 1390—1392.

Ezek után valószínűvé vált, hogy a törökök most már magyar területre is be fognak csapkodni, minélfogva Zsigmond a fölkelés egybehívását *1391 tavaszára* elrendelte, a macsói bánság csapatait megerősítette, s oda két bánt nevezett ki. Valóban, a törökök egy hada, még mielőtt a magyar sereg felkészült volna, betört a macsói bánságba és onnan a Szerémségbe. **Maróthy János** és **Losonczy István** bánok azonban nyomban utánna mentek és a törököket **Nagy-Olaszinál** megtámadván, megverték és visszaűzték. Maróthy Dénes azonban, a bán testvére, a törökök fogságába került. Nagy-Olaszi.

Ez volt a törökök első megjelenése a tulajdonképeni magyar földön.

A magyar *királyi sereg* csak az *1392-ik évben* lép föl először a török ellen. Zsigmond ugyanis az elpártolt szerbeket visszahódítandó, seregével, melyben Polko oppelni herczeg és Czilley Vilmos is jelen voltak, május havában Keve mellékére vonúlt, hogy az ott jelentett török-szerb hadat megtámadja. De csak az előcsapatok jutottak **Kevénél** harczba, mert a törökök a túleró elől meghátráltak. A magyar sereg nem követte a törököket, hanem Szerbiát dúlta, elfoglalta **Izdril** várát, de nagyobb ütközetre a dolog nem került. Keve. Izdril.

Míg azonban a királyi sereg Szerbiában járt, egy másik török had, valószínűleg **Jigid** pasa hadosztálya, Boszniából a Szerémségbe tört be. De a törökök ezúttal sem jártak szerencsével, mert Maróthy János bán őket **Nagy-Zengnél** megverte és Boszniába visszaűzte. Nagy-Zeng.

A sereg ezután szétoszlott, s csupán *Garay Miklós* maradt

1390—1392. egy erős dandárral a macsói bánságban. Garay gyakrabban összecsapott a törökök portyázó hadaival, és azokat mindig szerencsésen visszavervén, az ország határait sikeresen meg is védte; harczairól azonban részletesebb tudósításunk nincs.

1393—1394. **A horvát-dalmát hadjárat 1393—94-ben.** A horvát pártosok, Tvartkó István Bosznia királya és Palisnay János halála után sem szüntek meg Zsigmond ellen fondorkodni, és Horváthy Pál, Durazzói Károly (Kis Károly) fiát a **Nápolyi Lászlót** igyekezett Zsigmond és Mária ellen az országba hívni. László tényleg jogot formált a magyar koronára, hívei közül *Hervojátt* és *Vulkot* Dalmát- és Horvátország bánjává nevezte ki, s 1392-ben komolyan készült arra, hogy sereggel jő Dalmátországba. De egyrészt saját belügyei hátráltatták e szándék végrehajtásában, másrészt pedig tán atyjának véres árnya is óvta, s így a betörés elmaradt.

Zsigmond a királyi sereget 1393-ban is összegyűjté, hogy a törököt készen fogadhassa. De Bajezid Konstantinápoly megszerzésén fáradozván, a törökök a magyar végeket ez évben nem háborgatták. A király ennek folytán elhatározta, hogy a sereget a horvát fölkelés végleges elfojtására alkalmazza.

Horváthy János és társai Osztrovicza és az ozorai bánságban (Boszniában) fekvő Dobor váraikból folyton háborgatták az ország délnyugati részeit. De Osztrovicza urát, *Palisnay Miklóst* Dabissa
Dobor. bosnyák király elfogatta és Zsigmondnak kiszolgáltatta, **Dobort** pedig a királyi sereg fogta ostrom alá. A várat Garay Miklós és János, továbbá Maróthy János rohammal bevették és földig lerontták. A fölkelők vezérei, ezek közt *Horváthy János*, azonban még a vár körűlzárása előtt megszöktek. Horváthy János mindazonáltal bujdosásközben kézrekerült, és a fölkelés e leghatalmasabb vezére Pécsett nagy kínzások közt kivégeztetett.

Zsigmond e határozott lépésére úgy Hervoja bán, mint maga Dabissa is meghódoltak a királynak, és így Bosznia ismét a magyar korona felsősége alá került.

A király **Garay Miklóst** horvát-dalmátországi bánná nevezvén ki, Dalmáczia visszafoglalásával bízta meg.

Dalmácziát Vulk tartotta megszállva. De Garay Miklós, János
Knin. testvérével, Vulk seregét Kninnél döntő csatában megverte, mire *1394 elején* Dalmáczia is ismét visszakerült az országhoz.

A horvát lázadás utolsó jelenete 1394 tavaszán a budai Szt.- 1393—1394.
György-téren folyt le, hol a Vajdafy által tőrbe csalt bujdosó föl-
kelők, élükön hédervári *Kont Istvánnal,* Zsigmond szeme láttára
lefejeztettek.

Az oláh-moldvaországi hadjárat 1394—1395-ben. 1394—1395.
A horvát lázadás elfojtása, Dalmáczia visszaszerzése és Boszniának újból a magyar korona alá hajtása után Zsigmond *1394 vége felé* Moldva és Oláhország ellen fordúlt, kétségtelenül azért, hogy a törökkel való háború esetére magának ez országok támogatását biztosítsa.

A királyi sereg Erdélybe érkezésének híre már magában elegendő volt arra, hogy az oláh vajda, *Mircse,* a király hűségére térjen. A vajda Brassóban megjelent a király táborában, a hűségi eskűt letette, s az *1395 márczius 7-én* kiadott okmányban magát az adón kívűl arra is kötelezte, hogy a királyt a török ellen egész erejével segítendi.

István moldvai vajda ellenben ellenállásra készűlt, s a szorosokat, melyeken a király útja Erdélyből Moldvába vezetett, eltorlaszoltatta s megszállatta. Zsigmond Kanizsai Istvánt, a székelyek dandárával küldte elővédűl, a ki a torlaszokat széthányatta, azok megszálló csapatait elűzte, s így a sereg átvonulását biztosította. A királyi sereg benyomúlt tehát Moldvába, s miután a vajda hadait több ütközetben megverte, elfoglalta a vajda székhelyét, **Szucsavát** Szucsava.
is. Erre István vajda is meghódolt, s a király vele hasonló egyezményt kötött, mint az oláh vajdával.

A török hadjárat 1395-ben. A török háború Zsigmon- 1395.
dot már az oláh-moldva hadjárat előtt aggodalommal töltötte el, mert Bajezid szultán Bulgáriát teljesen alávetvén, az 1394-ik év folyamán a Duna mellékén Bodont, Nikápolyt és Szilisztriát is elfoglalta, s így a döntő küzdelem ideje közeledett. Belátván, hogy a török ellen saját ereje alig lesz elegendő, Kanizsai Miklós tárnokmestert, a jeles diplomatát, körútra küldé Németországba, Franczia-országba, Burgundba és Olaszországba, hogy a török ellen a nyugoti hatalmak segítségét is megnyerje.

A moldvai hadjárat szerencsés befejezése után azonban mégis czélszerűnek vélte a török által elfoglalt dunamelléki várak visszavételét.

1395. Kis-Nikápoly. A királyi sereg tehát Oláhországon át a Dunához vonúlt le, s 1395 május hó közepén a Duna balpartján fekvő **Kis-Nikápoly** elé ért. Már a Dunához való közeledéskor összeütközött a magyar sereg a törökökkel, de azok részint Kis-Nikápolyba vonúltak, részint a Duna jobb partjára keltek át. Zsigmond most ostrom alá fogta Kis-Nikápolyt, s azt hosszas küzdelem után rohammal bevette.

Még a vár megvétele előtt kapta Zsigmond a szomorú hírt, hogy *Mária királynő 1395 május 17-én Budán meghalt.* Miután pedig Mária halála a magyar trónt illetőleg könnyen bonyodalmakat támaszthat vala, Zsigmond szükségesnek látta a Budára való mielőbbi visszatérést.

Zsigmond tehát Kis-Nikápolyba magyar őrséget helyezvén, seregével Magyarországba visszaindúlt.

A visszamenetre Zsigmond ismeretlen okokból nem a legrövidebb vonalat választotta, hanem ismét Brassónak tartott; július 6-án *Hosszúmezőnél* (Kimpolung) táborozott, s ezután, nyilván a Törcsvári szoros. **Törcsvári szorosban**, következett be az oláhok ama nevezetes támadása, melyben maga a király is életveszélyben forgott. **Mircse** oláh vajda ugyanis, félve attól, hogy Zsigmond távozása után a törökök ismét visszatérnek, s boszújokat rajta töltik, hogy a szultán előtt magának mentséget szerezzen, a szorost eltorlaszoltatta, a környező magaslatokat pedig oláhokkal megszállatta, honnét azok a magyar elővédre, továbbá a királyra és kíséretére mérgezett nyílakkal lövöldöztek. De Garay Miklós az oláhokat a magaslaton megtámadván, szétverte, a torlaszokat elhányatta; a királyt pedig az átvonúlásnál ő és Kanizsai pajzsaikkal fedezték.

Zsigmond király háborúi.

1396. **A nikápolyi hadjárat 1396-ban.** Kanizsai Miklós tárnokmester fáradozása nem volt hiábavaló; kivált Francziaország karolta fel a török elleni háború eszméjét, s majdnem formaszerű keresztes hadjáratra készült, melynek vezéreül a burgundi herczeg fia **Nevers János** gróf jelöltetett ki. A fiatal Nevers gróf kíséretében volt Francziaország és Burgund lovagjainak színe, virága: Vienne János Francziaország tengernagya, d'Artois Fülöp Eu

grófja franczia connétable, Boucicaut tábornagy, Bar Fülöp, a Trémouille testvérek, de Bourbon, de Chasseron, Bar Henri, de Cruxi, Montbeliard Henri, Vienne Vilmos, de la Marche és még számos hírneves vitéz lovag. A franczia sereg 10,000 főből állott, közte 6000 lovag, s annak fenntartásáról is bőségesen gondoskodtak, több mint 2 millió arany koronát gyűjtvén a hadi költségek fedezésére. 1396.

Francziaország és Velencze *hajóhadat* is szereltek föl, mely **Mocenigo Tamás** velenczei tengernagy parancsnoksága alatt 44 gályával volt a Bosporuson át a Dunához hajózandó és a szárazföldi sereget támogatandó.

A franczia-burgundi sereg *1396 április közepén* Dijonban gyülekezett, honnét egy része Olaszországon át, a fősereg pedig a Duna völgyében menetelt kelet felé. Regensburgban csatlakoztak a főseregheż a német lovagrend és a Johanniták, továbbá több német főúr: a Pfalzi, Nürnbergi, Katzenellenbogen, Mömpelgard grófok, és számos német, cseh, lengyel lovag, mintegy 2000 lovas. *Május 24-én* ért a sereg Ausztriába, hosszasabban időzvén Bécsben, hol az élelmi szerek szállítására 70 hajóból álló hajóhad szerveztetett. Csatlakozott továbbá a sereghez *Lancaster* herczeg vezérlete alatt 10,000 angol, továbbá számos olasz, bajor, stájer stb. lovag, minek folytán az idegen keresztesek száma 30—40,000 főre emelkedett; miután pedig Zsigmond magyar serege, Mircse oláh vajda jutalékával, körülbelül hasonló erejű volt, **az egész hadsereg számereje 70—80,000 főre** tehető.

Zsigmond Budán nagy kitüntetéssel fogadta az idegeneket, s azok Budáról a magyarok itt gyülekezett részeivel *július vége* felé két oszlopban indúltak meg. Az egyik oszlop **Garay Miklós** által vezetve, a Vaskapu-szoroson át Erdélybe, majd az erdélyi hadak csatlakozása után, valószínűleg az Olt völgyében, Nikápoly felé menetelt, magához vonván útközben az oláh vajda hadát is. A főoszlop, melyet maga **Zsigmond** király vezetett, valószínűleg Temesváron át, majd a Temes és Cserna völgyében, Orsovára menetelt. Zsigmond oszlopa **Orsovára** augusztus közepe táján érkezett, Orsova megvétele után a Dunán *Szörénynél* kelt át, és ostrom alá fogta **Bodont**. Sztraczimir bolgár árnyékfejedelem a várat védelmezte, de midőn a keresztény sereg rohamra készült, azt *augusztus* Orsova. Bodon

Rahova. *28-án* átadta. Szeptember 2-án a sereg **Rahova** alá szállott, s azt öt napi ostrom után rohammal vette be, a várat teljesen elpusztítván.

Szeptember 12-én ért a sereg Nikápolyhoz, hol Garay Miklós seregével egyesült.

Nikápoly. A hadak most a **Toghán** bég őrizetére bízott **Nikápolyt** ostrom alá fogták, miközben a nyugoti oldalon a magyarok, délen az idegen keresztesek, keleten az erdélyi had és az oláhok szálltak táborba. Ámde a keresztény sereg ostrom-eszközökkel nem rendelkezvén, ez inkább megszállás volt, mint ostrom, s bizony az idő nagyobb része inkább mulatsággal telt el.

Bajezid szultán, mihelyt a keresztény seregnek a Dunához való megérkezéséről hírt vett, Konstantinápoly ostromával azonnal felhagyott, és Drinápolyon át Nikápoly felé sietett. Útközben találTirnova. kozott, **Tirnova** tájékán (Szead-Eddin szerint, mindenesetre tévesen, Aladsa-Hisszárnál (Kruseváznál), a mi képtelenség) a török sereg *Maróthy János* macsói bán földerítő hadával, melylyel ütközetet vívott; Maróthytól vette a keresztény sereg az első hírt a szultán közeledéséről.

A török sereg számerejéről az adatok nagyon eltérők, s 102,000 és 300,000 közt váltakoznak; a harczoló állomány, Lazarevics István szerb segélyhadával együtt, a legnagyobb valószínűség szerint legfeljebb **100,000 fő** volt.

Zsigmondot a török sereg közeledésének híre, mely a táborba Maróthy lovasai által *szeptember 27-én* délben érkezett, meg nem lepte, de annál inkább a franczia lovagokat, kik elbizakodottságukban lehetetlennek tarták, hogy a török velök szembeszállani merészeljen. De midőn este maga Maróthy megérkezett s jelenté, hogy a törökök nyomában vannak, a francziák kénytelenek voltak a hír valóságát elismerni.

A szultán ugyanis Maróthy hadának visszavetése után *Evrenosz* béget egy lovas haddal azonnal Nikápoly alá küldé, hogy a vár helyzetéről és az ellenség viszonyai felől híreket szerezzen. Evrenosz lovasai tehát Maróthyval majdnem egy időben értek Nikápolyhoz. Maga a szultán a Nikápolytól délre emelkedő fensik déli szélén, a kereszténytől alig 8—10 kilométerre szállott táborba.

Nikápoly. **A nikápolyi csata 1396 szeptember 28-án.** A kereszt-

tény sereg tehát készülődött az összecsapásra, különösen a franczia 1396.
lovagok, kik már 27-én kijelentették, hogy az első összecsapás dicsőségét maguknak követelik. Hiába figyelmeztette őket Zsigmond, hogy az első támadásra a magyar és oláh könnyű lovasság való, s hogy a lovagokhoz inkább a döntés nagy és nehéz feladata illik, azok sem most, sem hajnalban, midőn Zsigmond a vezéreket még egyszer fölkereste, hallani sem akartak másról, mint az első támadás jogának fenntartásáról.

A keresztény hadsereg ennélfogva *szeptember 28-án reggel* előleges megállapodás és egységes terv nélkül következőleg alakúlt:

I. harczvonal: a francziák, burgundiak és angolok; parancsnok **Nevers János** gróf.

II. harczvonal: magyarok, németek, **Zsigmond** király személyes vezetése alatt; jobbszárny: *Laczkfy István*, közép: *Zsigmond* király, mellette a Kanizsaiak, Maróthy János, Rozgonyi, Forgách, továbbá a németek *Cilley* alatt; balszárny: *Mircse* oláh vajda.

III. harczvonal: **Garay Miklós** horvát bán magyar-horvát csapata.

Bajezid szultán seregét két csoportban állította föl; e csoportokat a szultán fethnáméja jobb szárny és balszárnynak nevezi, a szokásos elnevezést megtartva, de e csoportok most nem egymás *mellett*, hanem egymás *mögött* jutottak harczba.

Az elől alkalmazott *jobb szárny* parancsnokai *Szulejmán* sah, **Ali pasa** nagyvezír, Firuz pasa rumiliai béglerbég, továbbá Malkocs és Timurtas bég valának, elől 8000 könnyű lovasból, *első harczvonalban* 24,000 gyalogosból, lövészek és janicsárok, *második harczvonalban* pedig 30,000 lovasból állott, s feladata volt a kereszténveket a fensíkon, Vubla helységgel egy magasságban feltartóztatni.

A második csoportot, a *balszárnyat*, s egyszersmind *harmadik* harczvonalat, *Musztafa* sah, **Timurtas** pasa anatoliai béglerbég, továbbá Mohammed, Turkhán, Besir és Tahir karamani bégek vezényelték, s e csoportnak, mely 40,000 ázsiai lovasból állott, s melynél maga a szultán is tartózkodott, feladata az volt, hogy a magaslat mögött délre elrejtve foglaljon állást, s csak akkor törjön elő, ha az első csoport támogatásra szorúl.

A harczot a keresztények első harczvonala, a francziák, bur-

1396. gundiak, angolok kezdték meg, s miután a szultán seregét maguk *egyedűl* akarták megverni, a magyarok segítségét — Froissard szerint — mint értéktelent megvetvén, nem is várták be Zsigmond király hadainak csatarendbe fejlődését, hanem megindúltak. Ily módon a francziák és a magyarok közt nagyobb távköz keletkezett, s a csata első mozzanatát Nevers gróf serege valóban egyedül vívja.

Reggel 9 óra volt, midőn a francziák megindúltak, még pedig az angolok módja szerint nem lóháton, hanem lóról leszállva gyalog. A török könnyű lovasság rövid ellenállás után kitért, és a lövészek szárnyai mögé vonúlt. Ezek maguk előtt hegyes czölöpsort vertek le, mely a lovak szügyéig ért; bizonyára hathatós védő eszköz lovasság ellen, de mivel a lovagok gyalog voltak s pánczéljaikon a nyílak nem igen fogtak, a czölöpzetet áttörték, és rögtön a kézitusához fogtak. A kézi tusában pedig a vértezett és kitünően fegyverzett lovagok nagy előnyben valának a török gyalogság fölött, mely nyílaiban bizakodott, védő fegyverrel általában nem birt s ki karddal, ki handzsával, ki lándzsával hadakozott. A francziák tehát a török gyalogságot rövid idő alatt legyőzték és nagy veszteséggel hátrálni kényszeríték; a török gyalogosok a második harczvonalban álló lovasság mögé hátrált. A lovagok a győzelem által felbátorítva, gyors előnyomulással a török lovasságot is megrohanták, s azt, mely ily gyalog támadásra nem számított s az első harczvonal veresége által nemcsak megrendűlt, de részben rendetlenségbe is jutott, szintén áttörte és megfutamította.

A kettős győzelem hallatlan módon feltüzelte a keresztes lovagokat s a vitéz sereg diadalmámorában elvesztette gondolkodó képességét. A helyett, hogy szokás szerint a már előre siető szolgákat, kik lovaikat hozták, bevárták, lóra ültek s az ellenséget úgy üldözték volna, nem hallgatva az idősebbek intő szavára, *gyalog rohantak az ellenség után,* mindig tovább és tovább, mígnem egyszerre a magaslat déli szegélyén a szultán második harczcsoportjával, az ázsiai haddal állottak szemben.

A meglepetés teljes és rettenetes volt. A diadal mámora egy pillanat alatt elszállt, a rémület felülkerekedett; a lovakhoz visszatérni már nem lehetett, a gyors üldözésben megbomlott csatarendet újból helyreállítani képtelenség volt, s a lovagok serege, a biztos halál érzetében a futásban keresett menekülést. De a török

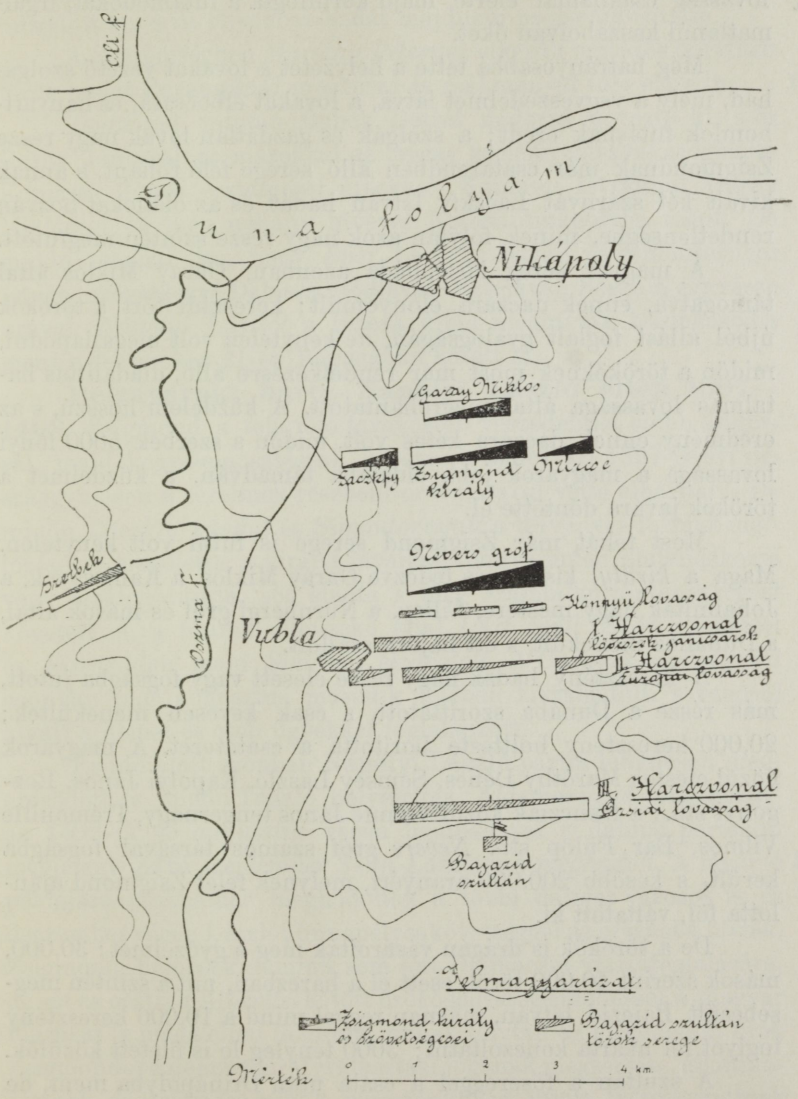

A nikápolyi csata.

1396 szeptember 26-án.

1398. lovasság csakhamar elérte, majd körülfogta a futamodókat, irgalmatlanúl kaszabolván őket.

Még hátrányosabbá tette a helyzetet a lovakat vezető szolgahad, mely a végveszedelmet látva, a lovakat elbocsátá, és hanyatthomlok futásnak eredt; a szolgák és gazdátlan lovak nagy része Zsigmondnak már csatarendben álló serege felé rohant, s annak kivált két szárnyát Laczkfy István hadát, és az oláhokat hozván rendetlenségbe, minek folytán azok nagy része szintén megfutott.

A magyar sereg középhada azonban, Garay Miklós által támogatva, ennek daczára előnyomúlt; keresztül tört a törökök újból állást foglalt gyalogságán, de kénytelen volt megállapodni, midőn a töröknek most már rendelkezésre álló, diadalittas hatalmas lovassága által megrohantatott. A küzdelem hosszú, s az eredmény ennek daczára kétes volt, midőn a szerbek 5000 főnyi lovassága a magyarok jobb oldalába támadván, a küzdelmet a törökök javára döntötte el.

Most tehát már Zsigmond serege is futni volt kénytelen. Maga a *király*, kísérve és fedezve Garay Miklós, a Kanizsayak, a Johanniták nagy mestere, Cilley, a Nürnbergi gróf és mások által, a Dunához menekült, s ott hajóra szállott.

A keresztény hadak nagy része elesett vagy fogságba jutott, más része a Dunába szoríttatott, s csak kevesen menekültek; 20,000 keresztény holtteste borította a csatateret. A magyarok közül elestek Maróthy Dénes, Semsey László, Kapolyi János, Rozgonyi stb.; a francziák közül Vienne János tengernagy, Trémouille Vilmos, Bar Fülöp stb. *Nevers* gróf számos társával fogságba került, s később 200,000 aranyért, melynek felét Zsigmond ajánlotta föl, váltatott ki.

De a törökök is drágán vásárolták meg a győzelmet; 30,000, mások szerint 40,000 török esett el a harczban, mit a szintén megsebesült Bajezid látván, másnap reggel mind a 10,000 keresztény foglyot fel akarta konczoltatni; 3000 tényleg le is öletett közülök.

A szultán a fősereggel a csata után Drinápolyba ment, de portyázó hadai mindenfelé dúltak; nevezetesen sokat szenvedett a Szerémség s általában a Dráva és Száva közti terület; de voltak portyázó csapatok, melyek majd Budáig, nyugaton pedig egész be Styriába kalandoztak. *Evrenosz* bég Mircse havasalföldi vajda meg-

büntetésére Oláhországba nyomúlt, de a vajda a hegyek közé húzódott be, s itt Evrenosz hadát majdnem megsemmisítette. 1396.

A Szerémségben *Maróthy Péternek* sikerült egy erős portyázó török hadat **Pozsegánál** megverni és zsákmányát tőle elszedni. Pozsega.

Zsigmond, miután Bubek Detrét nádorrá nevezte ki, s őt Garay Jánossal és másokkal az ország kormányzásával megbízta, Kanizsay János esztergomi érsekkel, Kanizsai Istvánnal, Garay Miklóssal és még néhány hívével Konstantinápolyba ment. De midőn meghallotta, hogy Apor Laczkfy István és Simontornyai István, szövetkezve Dabissa utódjával Osztojával, Bosznia egy része urával, *Nápolyi Lászlót* a trónra újból meghívták, Dalmáciába ment s deczember 21-én Raguzában kötött ki.

Belzavarok; harcz Nápolyi László ellen 1397—1403. Zsigmond a feje fölé tornyosuló veszedelmet előbb szigorral, majd kegyelemosztással, s végre a temesvári 1397-ik évi országgyűlésen a sérelmek részbeni orvoslásával vélte elhárítani. De midőn *Laczkfy Istvánt* és *Simontornyait* a törvényes formák mellőzésével megölette, a királyi javaikat könnyelműen elajándékozta vagy elzálogosította, sőt eladta s még számtalan törvényszegést követett el, a főurak ellenzéke által *1401 április 28-án* elfogatott és *Visegrádon* majd *Siklóson elzáratott.* A Garayak segítségével azonban már augusztus második felében kiszabadúlt, s ezentúl kivált a német és cseh ügyekkel foglalkozott. 1397—1403.

Ez idő alatt azonban **Nápolyi László** pártja tetemesen megerősödött, s midőn László helytartója, *Aldemariscus* tengernagy, az *1402-ik év augusztus* végén hajóhadával a dalmát partokon megjelent, **Zára** *szeptember 3-án Lászlónak meghódolt.* A főváros példájára csakhamar meghódoltak a többi dalmát városok is, és deczember végén Lászlót ünnepélyes követséggel az országba hívták. Zsigmond nemcsak semmit sem tett Dalmáczia visszafoglalására, de sőt az osztrák *Alberttel* kötött örökösödési szerződéssel a magyar főurakat is maga ellen lázította, minek folytán az elégedetlen urak Zsigmondot a nemzet királyválasztási jogának megsértése, alkotmányának és szabadságainak megcsonkítása miatt trónvesztettnek nyilvánították és Nápolyi Lászlót királylyá kiáltották ki. Rövid időn az egész Dunántúl Lászlónak hódolt, és Zsigmond hívei: a Garayak, Maróthyak, Pethők, Perényiek, Bessenyeiek e mozgalom Zára.

1397—1403. megakadályozására annál is inkább képtelenek voltak, mert az *1403-ik év július* havában maga Nápolyi László is az országba jött, és *augusztus 5-én* Zágrábban Kanizsay János esztergomi érsek által *királylyá koronáztatott.* László ekkor bejött Magyarországba, hol Győr, Esztergom és Ó-Buda is elismerte.

E hirek végre a cseh és német koronák után futkározó Zsigmondot is a veszély felismerésére vezették. Csehországban fegyverszünetet kötvén, zsoldos seregével együtt visszajött Magyarországba s Pozsony tájékán egyesült hívei dandáraival. Zsigmond most **Esztergomot** fogta ostrom alá, hívei közül **Stibor** és a *Garayak* pedig megvették **Győrt.**

Esztergom. Győr.

Győr megvétele után Stibor és a Garayak Nápolyi Lászlónak Győrtől délre, **Pápa-Pinkócznál** táborozó hadát támadták meg, és a pártkirályt, kit szerencséje ugyancsak röviden elhagyott, seregével együtt megfutamították, még személyes podgyászát is elfoglalván. Lászlót és párthíveit most a Garayak vették üzőbe, és egész Dalmácziáig üldözték. Stibor visszavette ez alatt Makraytól, László hívétől **Ó-Budát,** majd az Esztergom ostromával nem boldoguló király segélyére menvén, Esztergomot rohammal bevette.

Pápa-Pinkócz.

Ó-Buda.

Zsigmond többi vezérei is szerencsével küzdöttek. *Perényi Péter* és *Rozgonyi Simon* megverték **Nagypatak** mellett Debrőy Istvánt, Rozgonyi visszavette **Egert,** majd a Debrőy rokonai által szivósan védelmezett **Tállyát.** *Marothy János* macsói bán végre megverte Bubek Imre vránai perjelt, és Boszniába szalasztá. Miután pedig Zsigmond a hűségére visszatérőknek általános kegyelmet hirdetett, Nápolyi László pártja annyira megfogyott, hogy november elején visszatért Apuliába. László távozása előtt *Hervoját* spalatói herczeggé s Horvát-Dalmátországban helytartójává nevezte ki.

Nagypatak. Eger. Tállya.

1407—1408. **A boszniai háború 1407—1408-ban.** Miután a forradalom, mely Nápolyi Lászlót az országba hozta, mint már sok más azelőtt, főleg Boszniából nyert tápot, Zsigmond ez ország fejedelmeivel leszámolni óhajtott. Már nyomban Nápolyi László kiűzése után, 1404-ben, beavatkozott Bosznia ügyeibe, *Maróthy János* által visszahelyeztetvén birtokaiba *Osztoját* kit *Tvartko Szura* elűzött. 1405-ben újra készült a bosnyák hadjáratra, mire pénzt szerzendő, a megölt Laczkfy birtokait 48,000 aranyért Cilley

Hermannak eladta. A hadjáratra azonban csak 1407-ben ke- 1407—1408.
rült a sor.

Zsigmond 60,000 főnyi sereggel vonúlt be Boszniába, s hosszas harczok után, melyekről azonban részletes tudósításunk nincs, Tvartko Szura várait megvette, őt magát elfogván, Budára vitette, s végűl Tvartkónak 126 hívét kivégeztette és tetemeiket a Boszna vízébe vettette.

A hadjárat után Bosznia északi részét a macsói bánsággal, nyugati részét Horvátországgal egyesítette, a keletit pedig Lázárevics Istvánnak, a korona hűségére ismét visszatért szerb fejedelemnek engedte át; Osztoja megtartotta birtokait.

Bosznia elfoglalása után Dalmáczia önként meghódolt Zsigmondnak, csupán Zára maradt még Nápolyi László kezén, ki azután Zárát háromszázezer aranyért Velenczének adta el.

Bosznia és Dalmáczia visszafoglalásának emlékére alapította Zsigmond, Cilley Borbálával, Cilley Herman leányával történt házassága alkalmával a *Sárkány-rendet,* melynek első lovagjai a király legbuzgóbb hívei: Cilley Herman és fia, Garay Miklós és János, Stibor, Maróthy János macsói, Ozorai Pipo szörényi bán, Perényi Péter stb. valának.

A velenczei háború 1411—1413-ban. A boszniai had- 1411—1413.
járat után néhány évig ismét a cseh, német és lengyel ügyek foglalkoztatták Zsigmondot, ki 1410-ben német császárrá is választatott, 1412-ben pedig Ulászló lengyel királylyal Lublón találkozván, vele véd- és dacz-szövetséget kötött.

De e közben Dalmáczia ügye is megoldást kivánt. Mert Velencze, a Lászlótól megvásárolt Zárához lassankint megszerezte **Osztroviczát,** háborgatta **Sebenico** és **Trau** városokat, és elmu- Osztrovicza. Szebenico. Trau.
lasztotta a 7000 arany évi adó fizetését.

Az 1411-ik év november havában ennélfogva Zsigmond **Ozorai Pipo** temesi főispánt 10,000 főnyi haddal Velencze ellen küldötte. Ozorai Pipo küldetésében teljes sikerrel járt el, alávetvén az év végéig a Friaul legnagyobb részét és megvervén **Coneglia-** Conegliano.
nonál a velenczei sereget, melytől 19 zászlót vett el és küldött Budára. Az *1412-ik év elején* Ozorai Pipo ostrom alá fogta **Trevi-** Treviso.
sot, de ezután Velencze által megvesztegettetvén, visszavonúlt Friaulba. Most Velencze nyomúlt elő, s már Friaul területét kezdé

1411—1413. visszavenni, midőn Pipo Marczaly Miklós erdélyi vajda, Blagay László és Nagymihályi Albert dandáraival megerősödve, ezek ösztönzésére ismét támadólag lépett föl, és a velenczei sereget a
Motta. **Motta** mellett vivott véres csatában, melyben 9000 velenczei zsol-
Belluno. dos esett el, majd ismét **Bellunonál** másodszor is megverte, míg
Osztrovicza. más részről a brebíri grófok, a Zrinyiek ősei, visszavették **Osztroviczát.**

A velenczeiek most békét ajánlottak, de Zsigmond oly súlyos föltételeket szabott, hogy abba a köztársaság követei bele nem egyeztek, mire Zsigmond Velencze zászlóit Budán a követek szeme előtt összetapostatta.

Velencze ekkor újult erővel fogott a háború folytatásához.
Motta. *Malatesta Károly*, velenczei vezér megverte Ozorai Pipót **Mottánál,**
Sebenico. Dalmáczíában pedig elfoglalta **Sebenicot.**

Zsigmond most a *16 szepesi várost* Ulászló lengyel királynak 150,000 forintért elzálogosítván, 40,000 főnyi sereggel személyesen indúlt előbb Horvátországba, majd a Friaulba. Ozorai Pipót
Padua. megerősítvén, ez megtámadta a velenczeieket **Paduánál,** de sikert
Vicenza. nem aratott; ép oly sikertelen volt **Vicenza** elleni vállalata, mint
Bassano. nemkülönben **Bassano** és **Verona** ellen megkísérlett támadásai.
Verona. Miután pedig hadai a nagy hideg és betegségek által sokat szenvedett, végre kénytelen volt Zsigmondhoz Istriába visszavonúlni.

A háborút a Garay Miklós és Cilley Herman által *1413 április 17-én* kötött *5 évi fegyverszünet* fejezte be, mely szerint egyelőre minden a létező állapotban hagyatott.

1413—1418. **A bosnyák-török háború 1413—1418.** Bosznia és Dalmáczia visszafoglalásakor Zsigmond **Hervóját** meghagyta Spalato herczegének, de a nyugtalan ember visszaszerezni óhajtotta a Boszniában birt hatalmat is. E végből, míg Hranics *Szandal* boszniai bán Zsigmond felhívására Lázárevics István szerb fejedelmet a török ellen támogatta, betört Boszniának Szandal által bírt részébe, Osztoja tartományát pedig a törökök által támadtatta meg. A Zsigmond által távollétére kinevezett magyar kormány ennek folytán 1413 június havában *Csupor Pál* tótországi bánt és *Garay Jánost* Hervója ellen küldé, kik őt Boszniából kiűzték, birtokait,
Pozsega. ezek közt **Pozsega** várát, elfoglalták, Zsigmond pedig őt a spalatoi herczegségtől, sőt még a Sárkány-rendtől is megfosztotta.

Hervója, miután Zsigmondot kiengesztelnie nem sikerült, 1413—1418.
teljesen a törökhöz pártolt át, s ezek valamint Velencze segítségével Boszniát folyton háborgatta. Ezt megakadályozandó *1415-ben* **Maróthy János** macsói bán, egyesülve *Garay Jánossal* és *Csupor Pállal,* nagyobb erővel nyomúltak be Boszniába. **Doboj** Doboj.
mellett került a dolog csatára, melyben Maróthy már-már legyőzte Hervója bosnyák-török hadát, midőn Hervója csel útján magának szerezte meg a győzelmet. A küzdők két szárnya ugyanis egy domb által el levén választva, Hervója azon szárnyon, hol a törökök harczoltak, a közeli magaslatról azt kiáltotta le a törököknek, hogy a másik szárnyon a magyarokat már legyőzték, s hogy onnét nemsokára tetemes segítség fog érkezni; a magyarok ezt hallva, midőn a törökök egy újabb rohamot intéztek, ezt már az új segítségnek tulajdonították, s ne hogy társaiktól elvágassanak, hátrálni kezdének. E hátrálás csakhamar futássá változott át, s a győzelem a bosnyák-török seregé lett. Elfogattak a vezérek is, kik közül azonban Maróthy János és Garay János megszabadúltak, Csupor Pált ellenben, ki Hervóját egyszer régebben ökörnek gúnyolta, a bosszúálló Hervója ökörbőrbe varratta és a Bosznába fojtatta.

Hervója ugyan nemsokára meghalt, de a törökök megfészkelték magukat Boszniában, hol most *Iszták* bég elfoglalta *Vhrboszn*át,* a mai **Szarajevót,** és több más várat, köztük az erős **Kljucsot.** Szarajevo. Kljucs.
A Zsigmond által ide küldött *Ozorai Pipo* megvédelmezte ugyan a határokat, de Bosznia megszállását meg nem akadályozhatta.

1416-ban a törökök Horvátországon át betörtek Styriába; de *Frangepán Miklós* utánuk sietett, és az osztrák és stájer lovagokkal egyesülve, a törököket **Radkersburgnál** megverte s Bosz- Radkersburg.
niába visszaűzte. Még nagyobb vereséget szenvedtek a törökök ugyanez évben **Temesvár** környékén, a mikor is a Temesközbe Temesvár.
benyomúlt Iszhák bég seregét *Péterffy Miklós* szétverte, és magát a béget is megölte. Péterffy nemsokára, *1418-ban,* másodszor is megverte a törököknek egy a Dunán átkelt hadát, még pedig — maga elég erővel nem rendelkezvén — olykép, hogy a környékbeli parasztokat lóra ültette, s azokat fegyveresei mögé állítván, a törökökön éjjel rajtaütött; a megijedt törökök csak a sok lovast látták, s megfutamodtak.

A velenczei hadjárat 1418—1419-ben. A Velenczével 1418—1419.

1418—1419. kötött fegyverszünet *1418-ban* járt le; Velencze követei megjelentek ugyan Budán az alkudozások fölvételére, de miután a dalmát városokról lemondani nem akartak, a béke megköthető nem volt. De Velencze meg sem várta követeinek visszaérkezését, hanem a harczot már a határnapot követő napon megkezdette, Dalmácziában elfoglalva Trau várost, a Friaulban több várat. Zsigmond csapatai mindkét hadszínhelyen csak védekezésre szorítkoztak. Nem érdektelen azonban Zsigmondnak azon kísérlete, hogy Velencze kereskedelmét szárazon és vízen való elszigeteléssel megsemmisítse; sikerre azonban e rendszabály nem vezetett.

1419-ben Velencze 8000 törököt fogadott zsoldjába, és a háborút még nagyobb erélylyel folytatta. Egymásután kerültek hatalmába Friaul és Dalmáczia várai és városai, míg végre Raguza város és Veglia sziget kivételével *egész Dalmáczia meghódolt* a velenczei köztársaságnak.

Zsigmondot a cseh és török ügyek annyira elfoglalták, hogy Dalmácziát megvédelmezni sem ideje, sem ereje nem maradt.

1419—1421. **A török ügyek fejlődése; török háború 1419—1421-ben.** Hogy a nikápolyi csata után *20 évig* nagyobb török háború be nem következett, de sőt 1413-ig török csapatok még csak nem is mutatkoznak, ennek okai a következők:

Bajezid szultán egyrészt szükségesnek látta Konstantinápoly elfoglalására törekedni és az oszmán birodalom határait Ázsiában kiterjeszteni, másrészt pedig nemsokára búskomorságba esett, s a háborúk vezetését vezéreire bízván maga Brusszában teljes elvonúltságban élt. E nyugalmából *Timur-Lenk*, más néven *Tamerlán* mongol fejedelem riasztotta föl, ki egész Közép-Ázsiát meghódítván, a kis-ázsiai török birodalmat támadta meg. A két nagyhatalom seregei 1402 július 20-án az *Ancyra* (Angora) melletti döntő csatában ütköztek össze. A győző Timur lett, ki Bajezid szultánt is elfogván, magával hurczolta; Bajezid a fogságban néhány hó mulva meghalt.

Bajezid halála után fiai: Szulejmán, Musztafa és Mohammed viszálkodtak egymással a trón fölött, s így a külső háborúk szüneteltek; a viszály csak 1413-ban ért végett, midőn **I. Mohammed** a főhatalmat végre megszerezte. Mihelyt a birodalomban a belbéke helyreállott, azonnal megjelentek a török hadak ismét a magyar

határtartományokban, s 1415-ben, Hervójával szövetkezve, Boszniában már sikerrel is léptek föl. 1419—1421.

Ezentúl a betörések mindig gyakoriabbak. A török források szerint (Nesri IV., Szeád-Eddin VI.) maga a szultán 1416—17-ben betört Oláhországba, a vajdát hódolatra kényszeríté, majd a szörényi bánságba is benyomúlván, elfoglalta **Szörény** várát. Szörény.

Valószínű, hogy ez utóbbi körülmény bírta reá a külföldről hosszas tartózkodás után (Constanzi zsinat) hazatérő Zsigmondot, hogy a török ellen, nyilván a szörényi bánság visszafoglalására *1419-ben* hadjáratot indítson. A magyar sereg szeptember hó vége felé Nagyvárad tájékán gyűlt össze és *október 26-ika* körül *Orsova* vagy *Szörény* vidékén (Zsigmond oklevelében: Neues Haus in der Bulgarei bei dem Eisernen Thor) táborozott. Hogy azonban a hadjárat mikép folyt le, az iránt az adatok kétesek. Némely források szerint Zsigmond október 4-én *Nikápoly* és *Nissza* közt ütközött meg a nagyvezír 80,000 főnyi seregével, azt megverte és a törököket Bulgáriából kiűzte; ámde Nissza (Nis) Szerbiában, Nikápoly Bulgáriában fekszik, egymástól 80 kilométerre, s így — miután közelebbi adatok nincsenek — úgy véljük, e vonalon csak előcsapatok ütköztek össze, s nem a főerők, mert ez utóbbi esetben nagyobb csata keletkezik vala, melyről tudósításnak kellett volna maradni.

A török források azt mondják, hogy Zsigmond követeket küldött a szultánhoz, s miután utóbb Nagyváradon tényleg 5 évi fegyverszünet köttetett, valószínű, hogy Zsigmond főserege a Dunán át sem kelt, s a hadjárat alkudozással és a fegyverszünettel békés befejezést nyert.

E határozatlanság azonban csakhamar megboszúlta magát. A fegyverszüneti okmányon a tinta még meg sem száradt, midőn *1420 tavaszán* egy török had a fegyverszünet ellenére a Vulkán-szoroson át Erdélybe tört, *Csáky Miklós* vajda hadát **Hátszegnél** Hátszeg. megverte, **Szászvárost** elfoglalta és elpusztította. A következő év- Szászváros. ben, *1421-ben* pedig a Tömösi szoroson át nyomúltak be a törökök, elfoglalták és felgyujtották **Brassót** s lakosai egyrészét fogságba Brassó. hurczolák.

Csak midőn Mohammed ázsiai lázadások folytán erejét oda átvonni volt kénytelen, szüntek meg a török becsapások s lépett a fegyverszünet valóságban érvénybe.

1419—1424. **A husszíták elleni háború 1419—1424.** Zsigmondnak a husszíták elleni küzdelmei Magyarország hadtörténelmét csak annyiban érdeklik, a mennyiben Zsigmond seregében mindig voltak magyar hadak is. Így az *1419-ik* évi hadjáratban tetemes magyarság volt Zsigmond táborában, *1422-ben Ozorai Pipó* fedezi
Német-Bród. 15,000 magyar lovassal Zsigmond visszavonulását **Német-Bródnál,** az 1424-ik évi hadjáratban pedig *Rozgonyi István* és *György* több
Deviczka. dandárral Albert támogatására indulván, megvették **Deviczka,**
Osztrau. **Osztrau** és **Hradis** városokat, majd elfoglalták Morvaország összes
Hradis. erősségeit.

Közelebbi számadatokkal azonban, valamint a magyar hadak viselt dolgainak részleteivel nem rendelkezünk.

1424—1427. **A déli tartományok 1424—1427-ig; a galambóczi hadjárat 1428-ban.** A török hatalom mind jobban és jobban terjeszkedett. Bulgáriát, mely már fejedelemmel sem bírt, alig lehetett egyébnek, mint török tartománynak tekinteni; Bosznia déli része szintén török kormány alatt állott; északi részében a magyar koronához tartó II. Tvartko István ellen a török Osztója fiát *Radivojt* pártfogolta, s így szerzett mindig nagyobb befolyást. Oláhországban Mircse halála után unokaöcscse, Dán, a vajda székét török segítséggel nyerte el.

1424-ben Mánuel görög császár személyesen járt ugyan Budán, hogy a törökök ellen szövetséget létesítsen; de miután a Mohammed halála után trónra lépő **II. Murad** szultán, ázsiai elfoglaltsága folytán, az 1419-ben kötött fegyverszünetnek 2 évvel való meghosszabbítását ajánlotta föl, Mánuel két havi tartózkodás után eredménytelenül tért a már 10 év óta ostromolt Konstantinápolyba vissza.

A meghosszabbított fegyverszünetbe azonban Oláhország, daczára annak, hogy **Dán** vajda a magyar koronához hűséget esküdött, be nem fogadtatván, a törökök Dán vajdát 1425-ben elűzték, s helyébe testvérét **Radult** ültették a vajda székébe. Dán Zsigmondhoz menekülvén, a király 1426-ban személyesen ment Erdélybe, majd innét *Maróthy Jánost* erős had élén Oláhországba küldte, ki az 1427. év folyamán Radult és török hadát megvervén, őt az országból kiüzte és Dán vajdát visszahelyezte.

Ugyaninnét *Ozorai Pipó* egy másik haddal a szörényi bán-

ságba indúlván, **Szörényt** a töröktől visszavette és újból meg- 1424—1427. Szörény.
erősítette.

Még nagyobb fontosságú azonban a szerződés, melyet *Lázárevics István* szerb despota *1426-ban* Zsigmonddal Tatán kötött. Hogy unokaöcscsének és utódjának, Brankovics Vuk fiának, **Brankovics Györgynek** sorsát biztosítsa, megegyezett a királylyal és a magyar főrendekkel, hogy Brankovics György a magyar főrendek közé fölvétessék, Szerbia fejedelmi széke neki és utódjainak magyar fenhatóság alatt biztosíttassék, s annak megtartásában magyar erő által segíttessék. Brankovics György ellenben magyar kézre visszabocsátja ama 17 végvárat, melyek az idők folyamán Magyarországtól elszakadván, a szerbek kezére kerültek, melyek azonban Magyarországnak a török elleni védekezésre fölötte szükségesek. E várak közt volt *Nándorfehérvár, Macsó, Galambócz, Szokol, Szomszédvár, Brodar, Halap* stb. Végül kiköttetett, hogy a szerb despota Magyarországot a török ellen egész erejével tartozik segíteni, ha pedig Brankovics György családja kihal, az ország a magyar koronára száll vissza. Az átengedett várakért később Zsigmond Brankovicsnak roppant birtokokat adományozott; így Szalánkemén, Kölpény, Becse, Világos, Tokaj, Munkács, Tálya és Regécz várakat, Szatmár, Böszörmény, Debreczen, Tur, Varsány városokat stb.

Lázárevics István 1427 június 19-én elhalálozván, Zsigmond a várakat Brankovicstól átvette, az egy *Galambócz* kivételével, melyet parancsnoka rögtön István halála után 12,000 aranyért a töröknek eladott. Az átvett várak közül a nyugotiak a macsói bánsághoz csatoltattak, a keletiek a kevei ispánsághoz csatoltattak; *Nándorfehérvár* parancsnokává Zsigmond *Thallóczy Mátét* nevezte ki.

Zsigmond azonban nem volt hajlandó Galambóczot török kézen hagyni, s annak ostromát előkészítendő, vele szemben a Duna balpartján egy új erődöt emelt, melyet *Lászlóvárnak* nevezett el.

Az *1428-ik év április havában* Zsigmond mintegy 25,000 1428.
főnyi sereggel vonúlt **Galambócz** alá, melyhez *Dán* oláh vajda 6000 főnyi haddal, továbbá egy kisebb lengyel had is csatlakozott; a magyar sereg parancsnoka **Rozgonyi István** volt.

1428. A magyar sereg Galambóczot szárazon és vízen körűlzárta s az ostromot fedezendő, mindenekelőtt a török hajóhadat támadta meg. A magyar hajóhad, melynek egyik gályáját Rozgonyi hőslelkű neje *Rozgonyi Czeczilia* vezette, a török hajókat csakhamar elsülyesztette és felgyújtotta, minek folytán a török hajóhad megsemmisűlt. Most a Lászlóvárban levő olasz tüzérek, valamint a magyar hajók ágyúi Galambóczot lövetni kezdék; *Losonczy István* különösen sikerrel törette ágyúival a falakat és tornyokat, s a magyar sereg már-már rohamra készűlt, midőn híre jött, hogy **II. Murad** szultán személyesen, nagy sereg élén közeledik a vár fölmentésére.

Zsigmond a szultán nagy serege ellenében csatát koczkáztatni nem mervén, alkudozni kezdett; az alkú eredménye fegyverszünet volt, mely szerint Galambócz a törökök birtokában marad, a magyar sereg pedig a Dunán át visszavonúl.

A király, bízván a szerződésben, a sereg átszállítását megkezdette; a nagyobb rész már át is kelt, midőn a törökök — nem ismeretes, hogy a szultán parancsára-e, vagy a nélkül — a még hátralevő magyarokra rohantak. Dühös harcz fejlődött ki, melyből maga Zsigmond is csak nehezen menekűlt, Rozgonyi által egyik hajójára vitetvén.

A küzdelmet Lászlóvár ágyúi is segítették, de különösen kitünt *Zavissa* lengyel bajnok, a ki kis csapatával az átkelést mindaddig fedezte, míg maga is el nem esett.

A veszteség a hátrányos harczviszonyok daczára csekély, mintegy 200 fő volt; a törökök sokkal nagyobb veszteséget szenvedtek.

Murad szultán most diadalmasan bejárta Szerbiát, számos várat elfoglalt, és úgy Brankovics György despotát, mint Dán oláh vajdát hódolatra és adófizetésre kötelezte.

Zsigmond Temesvárra ment, elrendelte Nándorfehérvár erődítéseinek kijavítását, majd a szultánnal, kit az ázsiai lázadások ismét elfoglaltak, Brankovics György közbenjárásával három évi fegyverszünetet kötött.

A galambóczi hadjárat, mely kedvezőtlen időben és elégtelen erővel indíttatott meg, nem csak vereséget szerzett Zsigmondnak, de Magyarország elvesztette Szerbiát és Oláhországot, melyek támogatására pedig a jövőben nagy szükség lett volna.

A husszíták elleni hadjáratok 1430—1432-ben. 1430—1432.

A husszíták követeivel 1429-ben megkísérlett alku eredményre nem vezetett, s a husszita háború Német- és Csehországban tovább folyt. *1430-ban* a husszíták egy 10,000 főnyi serege, *Velko* vezérlete alatt már Magyarországba is betört és Nagyszombatig tűzzel-vassal pusztított. Zsigmond **Stibor** vajdát és *Mathis Jánost* küldé ellenök egy magyar-morva haddal. Stibor szándéka az volt, hogy a husszíták **Nagyszombatnál** levő táborát két oldalról megtámadván, e rabló hadat megsemmisíti. Mathis dandára azonban, mint állíták gyűlölségből és szándékosan, a támadástól megkésett, minélfogva a támadás nem sikerült. Velko ugyan elesett s vele 200 husszita, de Stibor és a későn jött Mathis 6000 embert veszítettek. A husszíták mindazonáltal Velko halála folytán zsákmányukkal az országból nemsokára kitakarodtak. Nagyszombat.

A következő *1431-ik évben* a husszíták Németországban nagy győzelmet aratván, Magyarországba is betörtek, **Likava** várát szeptember végén rajtaütéssel megvették, és több száz szekeret hozván magukkal, a vidéken zsákmányolni kezdének. Likava.

A *Garay Miklós* királyi helytartó által (Zsigmond császárrá koronáztatása ügyében ismét külföldön volt) ellenök küldött **Rozgonyi Miklós,** felhasználva azon körülményt, hogy a *táboriták* és az *árvák* zsákmányolás végett szétváltak, előbb a Prokop és Kolovrat által vezetett táboritákat támadta meg, és őket Morvaországba visszaszorította, azután pedig az árvák ellen fordúlván, ezek 7000 főnyi seregét november 9-én **Illavánál** egy véres csatában majd teljesen megsemmisítette. Alig 2000 husszita menekült meg, ágyúik és 250 szekerök pedig a győzők zsákmánya lett. Illava.

E nagy vereség daczára az árvák *1432 június* havában *Blasko* vezérük alatt újból betörtek Magyarországba, **Nagyszombatot** éjjeli rajtaütéssel megvették és a Mátyusföldet kezdték pusztítani; hatalmukba ejtették még **Szakolcza** várát is, de midőn arról értesültek, hogy a szomszédos megyék nemessége ellenök Pozsonyban gyülekezik, zsákmányukkal nagy sietve kitakarodtak, Nagyszombatban és Szakolczán husszita őrséget hagyván. Nagyszombat. Szakolcza.

E várakra támaszkodva, őszszel még egy betörést intéztek az árvák, de ekkor a **Vág** mellett nagy vereséget szenvedtek és az országból kiűzettek. Vág.

1432. **Az erdélyi és szerbiai török hadjáratok 1432-ben.** Mircse, néhai oláh vajda, fia **Vlád**, ki még a *Drakul* (ördög, sárkány) melléknéven is szokott neveztetni. 1431-ben Konstantinápolyból, hol a császári testőrségben szolgált, Oláhországba visszatérvén, Dán vajdát a hatalomtól megfosztotta s lefejeztette. Ezután Vlád nyomban Zsigmond királyhoz ment Nürnbergbe, ki őt nemcsak elismerte, de a fölötti örömében, hogy Oláhországot ismét hatalmi körébe vonhatja, még a Sárkány-rend lovagjává is kinevezte, s neki Magyarországból a törökök támadása esetére segélyhadat rendelt. Visszatérve Oláhországba, ott valóban már török hadat talált, mely *Radulnak*, Dán testvérének, a vajdai székbe való visszahelyezésére érkezett, Vlád magyar segélyhadával azonban a Radul török hadát megverte s magát Radult is megölte.

A magyar had azonban még el sem távozott Oláhországból, midőn Vlád Drakul követei már útban voltak a szultánhoz, neki a vajda hódolatát, szövetségét és adózását fölajánlván.

A következő *1432-ik évben* pedig, midőn Evrenosz fia **Ali** bég Magyarországba küldetett (a török források szerint kémszemlére, az 1486-iki Névtelen szerint helyesen 1432-ben, Nesri szerint tévesen 1437-ben, Szeád-Eddin szerint szintén tévesen 1430-ban), Vlád Drakul hada már a törökhöz csatlakozik s vele együtt tör be a szörényi bánságba és Erdélybe.

A török-oláh had megtámadta a Szörényben néhány év előtt telepített német lovagokat, kiket mind felkonczolt és elfoglalta **Szörény** várát. Ezután Erdélybe törvén, ostrom alá fogta **Szebent**, majd átnyomúlt a Bárczaságba s megtámadta **Brassót**; a városok ellen azonban nem boldogúlván, csapatokba oszolva dúlták a Bárczaságot és a Székelyföldet. E szétoszlás azonban veszedelmére vált a töröknek. Hirtelenében összegyűlt magyar hadak, valószínűleg az erdélyi vajda vagy a székely ispánok vezetése alatt, a törökökön rajtütöttek és azokat majd teljesen megsemmisítették. Ali bég súlyos vereségét maguk a török írók (Szeád-Eddin VIII.) beszélik el.

Szörény. Szeben. Brassó.

Szerbiába a szultánnak **Iszhák** bég által vezetett hada azon czím alatt tört be, hogy a szultánnak Bajezid neje Mileva, Lázár fejedelem leánya, után közelebbi joga van Szerbiára, mint Brankovics Györgynek. Brankovics György Iszhák hadát már egy ízben

korábban kiűzte volt Szerbiából, de most — 1432-ben — a bég oly nagy erővel jött, hogy Brankovics ereje kiűzésére elégtelen vala. Iszhák bég tehát elfoglalta **Krusevácot** és ostrom alá fogta **Srbrniket.** Brankovics tartományát csak az által menthette meg, hogy szép fiatal leányát, *Marát,* Muradnak felajánlotta és eljegyezte; a szultán erre még azt is megengedte Brankovicsnak, hogy a Duna mellett *Szendrő* várát fölépíthesse, mely ezentúl a fejedelem székhelye lőn. Brankovics egyébiránt a szultánban nem sokat bízván, a magyarokkal is jó egyetértést igyekezett fenntartani. Erre szolgált az is, hogy Katalin leányát Zsigmond sógorához, Cilley Ulrikhoz adta nőül. 1432. Krusevácz. Srbrnik.

Az erdélyi parasztlázadás 1437-ben. A Magyarországon és Erdélyben is szórványosan levő husszíták megtérítésével Zsigmond *Marchiai Jakab* ferenczrendi szerzetest bízta még, s hogy ennek működését a főpapok bandériumokkal jobban támogathassák, elrendelte, hogy a papi tizedek ezentúl ne természetben szedessenek, hanem pénzben váltassanak meg. Miután e rendelkezés kivált a parasztnépnél nagy ellenzésre talált, a király megengedte, hogy a fizetni vonakodók erre az egyházi tilalom alkalmazásával kényszeríttessenek. 1437.

E rendszabály végrehajtása azonban lázadást támasztott. 1437 nyarán a **Bábolna** hegyen, Alparét határában, Belső-Szolnok-megyében, nagy számmal gyűltek össze az elégedetlenek, s követeket küldtek *Csáky László* erdélyi vajdához, sérelmeik orvoslását kérve. De a vajda a követeket elfogatta és lefejeztette, az összesereglett népet pedig a maga és a székely ispánok fegyvereseivel megtámadta. A győzelem azonban nem volt teljes, minek folytán a felek egyelőre kiegyeztek. Bábolna hegy.

De a béke nem volt tartós. A parasztság Erdélyben *Budai Nagy Imre* és *Kardos János*, a Nyirségen egy *Márton* nevű ember vezetése alatt újból fellázadt, és a vidéket, dúlva és fosztogatva, az urakat felkonczolva, bebarangolta.

Az erdélyi magyar, német és szász nemesség erre szeptember közepén Kápolnán gyűlést tartva, egymással és Lépes György püspökkel szövetséget kötött, és Csáky László vajda vezérlete alatt a parasztságot újból megtámadta. E támadás ugyan nem vezetett döntő eredményre, de midőn Csáky vajda Nagy Antal népét **Ko-** Kolozsvár.

1437. lozsvár mellett megsemmisítette, továbbá a mikor a lázadás Szatmárban is szétveretett, a vezérek elfogattak és kivégeztettek, akkor végre a lázongás megszünt. A menekülő lázadók utolsó maradéka **Nagy-Enyednél** konczoltatott föl.

Nagy-Enyed.

A lázadás tüze azonban még soká lappangott, és az erdélyi nemesség általa oly sokat szenvedett, hogy cselekvő képessége hosszú időre megbénult.

A szendrői hadjárat 1437-ben. Murad szultán megtudván, hogy Brankovics a magyarokkal való összeköttetéseit fenntartotta, leendő ipa ellen ismét felingerült, s már *1436-ban* haddal támadta meg. A vihart azonban ekkor Brankovics az által hárította el, hogy Mara leányát, a szultán jegyesét, kit eddig még fiatalsága czímén visszatartott, Muradnak kiadta. A házasság Drinápolyban megköttetett ugyan, de ez a viszonyt Brankovics és a szultán közt bensőbbé nem tette, s Brankovics — hűsége zálogául — kénytelen volt legidősebb fiát a szultán udvarába küldeni.

1437 tavaszán Murad szultán, a karamani lázadások szításával Brankovicsot gyanúsítván, tőle fővárosának, Szendrőnek átadását követelte. Brankovics Szendrő átadását megtagadta, annak erődítéseit kijavíttatta és védelemre berendeztette, azután parancsnokául fiát, **Brankovics Gergelyt** nevezvén ki, legkisebb fiával *Lázárral* és kincseivel Magyarországba futott, ott segélyt szorgalmazandó.

Murad szultán, azon reményben, hogy Brankovics despotát még készületlenül találja, már *június hóban*, az aratás előtt, hatalmas sereggel Szerbiába indúlt és **Szendrőt** ostrom alá fogta. De Brankovics Gergely a várat vitézül és nagy kitartással védelmezte, egyuttal a magyaroknál, kivált a szomszédos Nándorfehérvárott, segedelmet szorgalmazván.

Szendrő.

Nándorfehérvárnál, talán már Brankovics György fejedelem kérelme következtében **Szentmiklósi Pongrácz** vezérlete alatt erős magyar had állott. Ehhez június végén *Brandeisi Giskra János* alatt néhány ezernyi táborita cseh és morva zsoldos, továbbá **Hunyadi János** alatt néhány erdélyi magyar dandár csatlakozott.

Szentmiklósi Pongrácz seregével *július első napjaiban* titkon Szendrőhöz vonúlt, s a szultán seregét meglepőleg megtámadván, rajta fényes diadalt aratott. A törökök a véres csatában állítólag

40,000 főnyi veszteséget szenvedtek, a mi azonban mindenesetre 1437.
erős túlzás; főbb vezéreik elfogattak s közülök négy Zsigmondhoz Csehországba küldetett.

A szendrői csata részletei nem ismeretesek, s a meglevő adatok csupán azt emelik ki, hogy a kivívott fényes győzelem kiváltképen az erdélyi had hős vezérének, *Hunyadi Jánosnak volt köszönhető*, ki a küzdelmet a magyarok javára eldöntötte.

Zsigmondot kevéssel a győzelem hírének és a török foglyoknak Prágában való fogadása után súlyos betegség lepte meg. Hogy a trón öröklését egyetlen leányának Erzsébetnek és férjének Albert osztrák herczegnek biztosítsa, őket, továbbá a magyar főurakat Prágába hívta. Megtudván azonban, hogy neje Borbála, Albert és Erzsébet ellen már a cseh korona ügyében is fondorkodott s kezét ő, a 48 éves nő, a 14 éves lengyel Ulászlónak felajánlotta, s attól tartván, hogy Borbála a magyar főrendek közt is bujtogat, Magyarországba sietett. De *Znaimban* oly gyöngeség fogta el, hogy az útat már nem folytathatta. Miután feleségét Borbálát és annak testvérét, Cilley Frigyest elfogatta, s a Znaimban megjelent magyar és cseh főurakkal leánya és Albert trónra emelését megígértette, *1437 deczember 9-én* meghalt.

VII. FEJEZET.

A HUNYADIAK KORA.

Források: *Kézikönyvek:* Az V. fejezetben idézettek. *Kútfők és monográfiák:* Főmunka gróf Teleki Józsefnek «Hunyadiak kora» című nagy monografiája, mely úgy Hunyadi János, mint Mátyás király időszakát felöleli. Teleki munkája ugyan most már elavult, de jobb egyelőre nincs. *Krónikák:* Thuróczi «Chronicon Ungarorum», Thuróczi Hunyadi János kortársa volt; a Dubniczi krónika, a szepes-szombati krónika. *Hunyadiról és a Hunyadi családról:* Teleki, Hunyadi János eredete; Réthy László, Oláh eredetűek-e a Hunyadiak? Csánki, Hunyadmegye és a Hunyadiak; Pór A., Hunyadi János élete. *Külföldi főmunkák:* Callimachos Fülöp, De rebus Vladislai; Dlugoss János, Historia Poloniae, egyoldalú s a Hunyadiak iránt ellenszenves; Caro, Geschichte Polens. Kupelwieser, Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács. *Hunyadi János hadjáratairól:* Thuri József, Török írók; Vámbéri, Hunyadi János hat legnagyobb csatája; Kápolnai és Olchváry, Hunyady János hadjáratai; Kiss Lajos, A rigómezei csata; Weszeli, A szentimrei kettős csata; Vaszari és Temesváry, Hol verte meg Hunyadi János Mezid béget; Fraknói, A várnai csata előzményei; Rónai Horváth Jenő, Thury József, Vaszary Kolos, Kiss Károly munkái a várnai csatáról; ugyanerről Köhler és az Öst. Mil. Z. 1826. Kiss Károly és Römer Floris, Nándor-Fehérvár ostroma 1456-ban.

Mátyás királyra vonatkozólag az *összes források* összeállítva vannak a Hadtörténelmi Közlemények 1890. évfolyama 252—264. lapján; pótlék hozzá az 1894. évfolyam 695—698. lapon.

A többszörös harczokban, legutóbb a szendrői csatában, kitünt hősnek, **Hunyadi János**-nak neve, Albert király kormánya alatt kezd országos hirűvé lenni, a mikor is a király az országnak a törökök által legközelebb fenyegetett, s így legveszélyesebb pontjára őt tartja — nyilván a közvélemény alapján — legalkalmasabb férfiúnak és *szörényi bánná* nevezi ki. A közsorsból saját ereje,

saját fényes tulajdonságai által mindinkább kiemelkedő férfiú e kinevezés által az ország főurai, zászlósai közé jut, és csak most nyer tehetségei kifejtésére megfelelő hatáskört. És a Hunyadi név nem is homályosúl el az újabb terhes alkalmazásban, de sőt mindig fényesebb lesz; fénye túlragyogja a korona fényét, s a magyar nemzet büszkeségévé válik. Dicsőséges csaták hosszú sorozatában ő az, a ki a nemzetet a félhold roppant hatalma ellen megvédi, s maga a nemzet valódi hősévé válván, annak a hősök egész nemzedékét neveli. Hadvezéri pályafutása alatt csupán a török ellen 42 csatát és ütközetet vivott, s abból csak kettőt (a várnait és rigómezeit) vesztett el; s mert zászlóját mindig győzelem követte, *dicsősége* volt ő a magyarnak, *réme* a töröknek. A midőn pedig utolsó és legfényesebb győzelme után a kard haldokló kezeiből kiesik, a magyar nemzet nem tudja háláját méltóbban kifejezni, mint hogy nagy reményű fiát, **Mátyást** királyává emeli. 1434.

Az az idő, melyre Hunyadi Jánosnak és fiának Mátyásnak tevékenysége esik, hazánk történelmének legdicsőbb időszaka. Ha az ország területe nem növekszik is annyira, mint Nagy Lajos alatt, de tekintélye még nagyobb mint azon időben, s ha Lajos alatt Magyarország az első *keleti* nagy hatalom volt, Mátyás alatt a magyar *Európa első hatalmasságává* fejlődik.

Nem esik feladatunk körébe, hogy akár Hunyadi János, akár Mátyás király életét vázoljuk, egyéniségét jellemezzük. De mielőtt krónikás szerepünkhöz híven az ezen időszakba eső hadi események fölsorolásába fognánk, nem tehettük azt a nélkül, hogy ez időszak fontosságáról és kimagasló szereplőiről legalább néhány szóval meg ne emlékezzünk.

Háborúk Albert és Erzsébet időszakában.

A huszsziták elleni hadjárat 1438-ban. Míg Albert a magyar trónt minden nehézség nélkül nyerte el, a cseh korona megszerzése több bajjal járt. A cseh főurak gyűlése ugyan 1438 május 6-án Albertet választá Csehország királyává, de a huszsziták, kiknek élén Ptoczek Henrik, Sternberg Elek és Podiebrád György állottak, ugyan e napon *Kázmér* lengyel herczeget, Ulászló király öcscsét választották meg. 1438.

1438. Albert, hogy versenytársát megelőzze, június elején 3000 magyar vitézzel Csehországba ment s magát június 29-én Prágában megkoronáztatta. Miután azonban a küzdelem kikerülhetetlen volt, német birodalmi hadakon kívül számos magyar hadat is rendelt Csehországba, hogy pedig Magyarország északi részei ez idő alatt megvédessenek, a csapatok egy részét s azok élén *Rozgonyi Istvánt* a Szepességre küldé. Augusztus első napjaiban Albert serege már mintegy 20.000 főre mehetett; az újabban fölrendelt magyar hadak közt volt **Hunyadi János** dandára is. Ez erő ellenében a huszsziták, még a lengyel segélyhaddal is, csak mintegy 15.000 főt
Konopitz. állíthattak, s miután aug. 7-én **Konopitznál** kisebb vereséget szenvedtek, Tábor várában kerestek menedéket. Albert serege, mely a szászokkal és bajorokkal már 30,000 főre szaporodott, most ostrom
Tábor. alá fogta **Tábort**. Az itt folyt harczokban, különösen az augusztus 11-iki kirohanásnál, és a huszsziták fölmentésére hadat hozó
Melnik. Podiebrád ellen **Melniknél** vívott ütközetben a magyarok különösen kitüntették magukat. Miután azonban időközben Ulászló hadai Sziléziába törtek be, Albert hadai nagyobb részét Brandenburgi Albert vezérlete alatt oda küldte, a kisebb részszel pedig Tábort tartá körülzárva. Albert hadai szerencsével harczoltak; a lengyelek Sziléziából kiűzettek, Tábor pedig kénytelen volt magát megadni, mire a huszsziták is meghódoltak.

Míg ezek Csehországban történtek, **Schaffranecz** lublói lengyel kapitány, az elzálogosított 13 szepesi város parancsnoka, be-
Podolin. tört a Szepességbe és elfoglalta **Podolint**. De **Rozgonyi István**
Poprádvölgy. serege már ekkor Késmárkra érkezett, a lengyeleket a **Poprádvölgyben** vívott három ütközetben megverte, és a hegyeken át Galicziába visszaűzte.

Török betörés 1438-ban. De nemcsak északon a lengyelek ellen, hanem Erdélyben a törökök ellen is szükséges volt a védekezés; mert azok a király távollétét fölhasználva, Brankovics szerb despota és Vlád Drákul oláh vajda által vezetve, a Vaskapún át betörtek Erdélybe. A hadjáratot Evrenosz fia, az 1432-ik évi be-
Szászsebes. törésnél pórul járt **Ali** bég vezette, és elsőbben is **Szászsebest** támadta meg, melyet egy magyar nemes önfeláldozással védelmezett,
Medgyes. Nagyszeben. majd bevette rohammal **Medgyest** és ostrom alá fogta **Nagy-Szebent**.

Az erdélyi vajda, **Losonczy Dezső**, a fölkelést ugyan még 1438.
idejekorán elrendelte, de a nemesség, még az előző évi pórlázadástól kifáradva, oly csekély számban jelent meg a táborban, hogy a vajda védekezésre alig gondolhatott. Nagy-Szeben azonban vitézül védekezett, s a törökök nyolcz napi megszállás után kénytelenek voltak a város alól elvonúlni. Ali a Bárczaság felé ment, megtámadta még Brassót, annak külvárosait felgyújtá, és 70,000 Brassó.
fogolylyal Vlád Drákul vajda kalauzolása mellett a Törcsvári szoroson át vonúlt vissza.

A török írók e betörést az 1432-ik évi betöréssel összezavarják és két hadjáratra osztják; az elsőt, mely mintegy kémszemle volt, Ali vezette, a másodikat pedig maga a szultán; honi forrásaink azonban csak egy betörésről tudnak.

Miután a kivonuló törökök új betöréssel fenyegettek, a király a végvidék legfontosabb tartományába a már hírneves és a legutóbbi csehországi háborúban is kitünt **Hunyadi Jánost** küldé, őt szörényi bánná nevezvén ki.

Az 1439-ik évi aldunai hadjárat. A törökök mult évi 1439.
fenyegetésöket beváltották; nem Magyarországra támadtak ugyan egyenesen, hanem Szerbiára, melynek fejedelme *Brankovics György*, **II. Murad** szultán közeledésének hírére Magyarországba menekült. A török sereg, melynek ereje általában 130,000 főre tétetik, miután a Morava völgyét elpusztította, **Szendrőt** fogta Szendrő.
ostrom alá.

Albert király a törökök közeledtekor azonnal általános fölkelést hirdetett s gyülekező helyül Szegedet és a Tisza alsó vidékét, a titeli fensíkot, jelölvén meg. A magyar sereg azonban fölötte lassan és késedelmesen gyülekezett. A főurak az alsóbb nemességre háríták a hadbaszállás kötelezettségét, ezek viszont azt várták, hogy az országot a király, a maga dandáraival és zsoldos hadaival védelmezze meg. Így történt, hogy midőn Albert király július végével a sereghez érkezett, itt még alig 24,000 főnyi had volt együtt, ez is, miután parancsnoka, a ki a fegyelmet fentartotta volna, nem lévén, a legszomorúbb állapotban volt. A király jelenléte a viszálkodásokat ugyan némileg megszüntette, s a fegyelem annyira a mennyire, helyre állott, de a sereg még sem volt oly állapotban, hogy vele nagy dolgokat művelni lehetett volna.

1439. Albert király a sereggel ennek daczára megindúlt, hogy a bár szerb, de magyar fenhatóság alá tartozó *Szendrót* az ostrom alól fölmentse; evvel azonban már elkésett. A törökök ugyanis a szerb fejedelem fia **Brankovics Gergely** által három hónapon át vitézül védelmezett Szendrőt *augusztus 27-én,* amikor a magyar sereg még Titelnél volt, rohammal bevette.

Bárha a törökök által az ostrom alatt magyar területre intézett becsapásokat *Hunyadi János* szörényi bán sikeresen visszaverte, Albert király csekély hadával a most már győzelmes török sereget megtámadni nem merte, és egyelőre, a többi gyülekező hadakat bevárandó, Titelnél maradt.

Szerencsére Murad szultán nem készült ezúttal Magyarország ellen; miután sógorait — Brankovics György Mara leánya a szultán neje volt — Szendrő vitéz védőjét Brankovics Gergelyt és öcscsét, azon ürügy alatt, hogy atyjukkal, a Magyarországba menekült Brankovics Györgygyel leveleznek, megvakíttatta és Ázsiába küldte, seregével Boszniára csapott, ott II. Tvartkó István fejedelem adóját felemelte s azután, az ősz beálltával, visszament Drinápolyba.

A magyar tábor ez alatt nem hogy szaporodott volna, de sőt folytonosan apadt: egy része a tétlenséget és az éhséget — mert a sereg ellátásáról gondoskodás nem történt — megunván, elszéledt, más részét a vérhas pusztítá. Midőn az alsóbb rendű nemesség és a megyei hadak a főurak önkényes eltávozását látták, maguk sem tartották magukat tovább lekötelezetteknek s *«farkast kiáltva»* * elszéledtek.

Alig 6000 fő maradt a király körül a táborban, mire Albert a sereget elbocsátván, a török elleni hadjáratot a következő évre halasztá. A király, a ki a táborban a vérhast szintén megkapta, Bécsbe szándékozott utazni, de még útközben, október 27-én Neszmélyen meghalt.

1440—1442. **A pártküzdelmek 1440—42-ben.** Albert király halála után neje, a Cilley vérből származó **Erzsébet** várandós állapotban

* Az 1099. évi orosz háborúban (lásd a 63—64. lapon) *Bonyák* kún vezér a farkasok ordításából magának győzelmet, a magyaroknak vereséget jósolt. Ez óta, ha a magyar hadak veszélyben érezék magukat *«farkast»* kiáltottak, e szóval közölvén egymással a fenyegető veszedelmet.

vala. Albert halála előtt akként rendelkezett, hogy az esetben, ha neje fiút szül, ez a magyar és cseh koronákat örökli; a trón betöltése előtt tehát ez esemény bevárandó vala. Ámde Erzsébet már özvegysége első napjaiban, a Cilleyek és azok rokonságának tapintatlan pártolása által, maga ellen hatalmas ellenségeket támasztott, másrészt a jobb hazafiak, tekintettel az országot a török részéről fenyegető veszedelemre, sem női kormányt, sem gyermekkirályt üdvösnek nem tartottak, hanem erős, férfias kormányt óhajtottak. Ezek közé tartozott Hunyadi János is. Az országgyűlés tehát, bár Erzsébet időközben csakugyan fiút szült, **Ulászló** lengyel királyt, ki az országot a török ellen Lengyelország erejével is támogatni igérte, királylyá választották. 1440—1442.

Erzsébet azonban, a szent koronát egyik udvarhölgye *Kottaner Ilona* által Visegrádról ellopatván, fiát *Lászlót 1440 május 15-én* ennek daczára megkoronáztatta, majd Pozsonyba ment s pártjával együtt, melyhez a Cilleyeken kívül Szécsy Dénes esztergomi érsek, a veszprémi és győri püspökök, unokabátyja Garay László, Szécsy Tamás, Frangepán Bertalan, a Kanizsayak és mások tartoztak, háborúra készült a választott király, Ulászló ellen, a ki időközben nagy fénynyel bevonult Magyarországba és *július 17-én* Székesfehérvárott, a Szent-István sírboltjából vett koronával szintén megkoronáztatott.

A háború költségeit Erzsébet III. Frigyes római királytól szerezte meg, elzálogosítván neki Sopron városát, véghlesi és más birtokait, gyámságára bízván a csecsemő Lászlót, kormányára Ausztriát.

A harcz **Győrnél** indult meg, melyet Erzsébet jelentékenyen megerősített és *Cilley Ulrikra* bízott, s melyet az országgyűlés megbízásából *Hunyadi János* és *Rozgonyi Simon* még Ulászló koronázása előtt ostrom alá fogtak. Az ostrom alatt Rozgonyi Simon egy kirohanás alkalmával elfogta Cilley Ulrikot. Budán pedig fogságba került *Garay László*, kit mint koronaőrt a korona elsikkasztásának vádjával illettek. De Garay végre, mivel esküt tett arra, hogy Ulászló király ellen fegyvert nem fog, ismét szabadon bocsáttatott. Győr ostroma különben hosszasan elhúzódott. Győr.

Ez alatt a felső vidéken az Erzsébet királyné által az országba hívott, Kassa és a bányavárosok főkapitányává kinevezett

1410—1412. brandeisi **Giskra János** cseh zsoldosai garázdálkodtak. Maga
Kassa. Giskra, miután **Kassát** megszállta, a bányavárosokba ment le; alvezérei közül *Axamit* a Szepesség nagy részét, az erős szepesi
Lőcse. városok közül **Lőcsét** foglalta el, *Talafúz* pedig meghódoltatta
Eperjes. Kassa vidékét: **Eperjest**,
Bártfa. **Bártfát**, majd későbbi **Sárost** és **Gál-Szécset**. *Perényi Miklós* késmárki kapitány többször szembeszállott
Sáros.
Gál-Szécs. ugyan a csehekkel s őket meg is verte, de a király által hathatósabban nem segíttetvén, azok rabló garázdálkodásait, pusztításait és kegyetlenkedéseit meg nem akadályozhatta.

Erzsébet lejövén Esztergomba, Dénes érseket, a ki a királynak már meghódolt, újból a maga részére térítvén, rávette, hogy saját és a királyné dandárát Szécsy Tamás hadával egyesítvén, Buda ellen működjék. Ugyancsak közreműködésre hívta fel a királyné **Garay Lászlót**, a ki kiszabadulása után esküjét elfeledvén, Horvát- és Tótországban, továbbá a Dunántúl nagy részében fölkelést támasztott s most seregével Szegszárdnál állott. Ha Garay és az érsek serege egyesül, Buda nagy veszélyben forog. Ulászló király ennélfogva, mihelyt a lengyel hadak a csehek vonalán áttörve, Budára érkezének, **Hunyadi János** temesi grófot és Szörényi bánt és **Ujlaky Miklós** macsói bánt Garay ellen küldé.

A szegszárdi csata. Hunyadi, magához vonván még a Győrnél nélkülözhető csapatokat is, Budáról szeptember elején szép
Szegszárd. sereggel indúlt **Szegszárd** felé s Garai hadaival szemben, mintegy 1000 lépésre ütött tábort. Kiméln óhajtván a honfivért, Garayt egyezkedésre, személyes találkozásra hívta föl; de Garay mindkettőt büszkén elutasítá.

Hunyadi serege tapasztalt vitézekből állott, s fegyelmezett had volt, mely a csatára is rendszeres tagozással állott ki. Hunyadi maga vezette a jobb szárnyat, a lengyelekből álló középet egy lengyel főúr, a balszárnyat Ujlaky Miklós; második harczvonalban egy nehéz fegyveres dandár, mint általános tartalék állotl. Garay László hirtelen összeszedett serege nélkülözte mindezen tulajdonságokat és egyes csoportjait, a balszárnyon, tehát Hunyadival szemben álló vezéren kívül, a középen *Bothos András* és *Tamásy Henrik*, a jobb szárnyon *Korogh János* és mások vezérlék.

A támadást Garay indította meg, hevesen csapván ellenfelére; de a heves roham nem törte meg Hunyadi sorait s Garay

vítézei csakhamar lankadni, ingadozni kezdének. Mihelyt Hunyadi 1440—1442.
ezt észrevette, előre rendelte a tartalékot, melynek rohama Garay sorait keresztül törvén, az egész balszárnyhad futását idézte elő. A balszárny megfutamodása után Hunyadi az ellenség középhadának oldalát rohanta meg, mire ez is megfordúlni lőn kénytelen; vezéreik közül Bothos összevagdaltatott, Tamássy elfogatott. Evvel a csata el volt döntve, mert Koroghy Ujlaky által is szoritva, nem várta meg, míg a sor reá kerül; úgy ő, mint a fővezér, Garay László menekülésöket csak gyors lovaiknak köszönheték.

Hunyadi, hogy a magyar vér ok nélkül ne ontassék, az üldözést betiltá, s miután az alsó vidéket a király hűségére szorította, Budára visszatért.

A király Hunyadit és Ujlakyt, a diadalmas vezéreket erdélyi vajdákká nevezte ki.

Míg Hunyadi Garay ellen működött, Szécsy Tamás Esztergomból egész **Budáig** nyomúlt elő, sőt az úgynevezett *Felhévvíz* Buda.
fürdőt fel is gyújtatta; mihelyt azonban a szegszárdi csata szerencsétlen végéről értesült, hadait Buda alól visszavonta. De ekkor Ulászló király, ki eddig csak Buda védelmére szorítkozott, ment támadásba át és Szécsyt **Esztergomba** szorítván, ott ostrom alá fogta. Esztergom.
Az ostrom több hétig folyt, de miután a király a várost a Szent Tamás hegyről ágyúkkal hevesen lövetni kezdte, az érsek meghódolt.

A király serege Esztergom alól Zala megyébe ment, s miután ott **Páka** és **Kigyós** várakat megvette, s a megyét hódolásra bírta, Páka. Kigyós.
visszatért Budára.

Erzsébet hada Esztergomból **Pozsonyba** ment, s a várat, Pozsony.
melyet Rozgonyi István vitézül védelmezett, fogta ostrom alá. A beállott tél azonban a hadviveleteknek itt is véget vetett.

A következő *1441-ik évben* a Cilleyek kezdték meg a harczot, kiknek hadnagya *Vitovecz János* Horvát- és Tótországban dúlt s miután a király által ellene küldött *Bánffy Istvánt* márczius 1-én **Szomobornál** megverte, hadaival egész föl Budáig kalandozott. Szomobor.

Erre maga a király vonúlt egy magyar-lengyel had élén a Cilleyek ellen, Vitovecz hadait visszanyomta s egész Szombathelyig hatolt. Itt a Cilleyek alkudozásra fogták a dolgot, és augusztus 19-én meghódoltak. A király ezután Cilley Ulrikot szabadon bocsátotta.

1440—1442. Erzsébet azonban nem volt a békére hajlandó, s Giskra által most **Késmárkot** ostromoltatá. Perényi János, Miklós rokona, hogy Giskrát Késmárk alól elvonja, megtámadta **Kassát**; de rögtön ott termett Giskra, Perényi csekély hadát megverte s visszatért Késmárkhoz, mely néhány nap múlva árulás útján kezébe jutott; a kapitány, Perényi Miklós, még idején elmenekült. Ulászló most maga fogta **Kassát** ostrom alá, de ő sem boldogúlt. De másrészt Erzsébet sem boldogúlt **Pozsony** ostromával, melyet előbb *Thanczin* lengyel vezér, majd *1442 elején* maga a király mentett fel egyidőre az ostrom alól.

Késmárk. Kassa. Kassa. Pozsony.

1442 április havában, midőn Ulászló a lengyel urak egy részét haza bocsátotta, Talafúz, Erzsébet kassai cseh kapitánya, a lengyeleket **Egerben** meglepte s lovaikat, málhájukat elvette; de az egri püspök még a város előtt elérte a cseheket s a zsákmányt tőlük rövid harcz után, melyben Talafúz is fogságba esett, elvette. Az egri püspök ezután elvette a csehektől **Selmeczbányát**, míg ellenben Giskra hosszabb ostrom után **Richno** várát ejtette hatalmába.

Eger. Selmeczbánya. Richno.

Ulászló ezután *Cesarini Julian* bíboros, pápai követ, közbenjárása mellett megbékült Erzsébettel, a ki azonban a békének nem soká örvendett, mert a következő évben meghalt.

1446. **Nándorfehérvár ostroma 1440-ben.** A Duna jobbpartján a törököknek még jóformán csak a magyar kézen levő Nándorfehérvár maradt meghódítandónak. Murad szultán tehát, hogy a Dunamellék elfoglalását befejezze, de még inkább, hogy e fontos várat, melyet teljes jogpal *Magyarország kulcsának, kapujának* tekintett, birtokába ejtse, 1440 tavaszán nagy sereggel jelent meg Nándorfehérvár előtt.

Nándorfehérvár.

Murad szultán a várat, miután **Tallóczy János** vránai perjel csekély hadát rövid harcz után a várba visszaűzte, úgy a száraz földön, mint a Duna felől is szorosan körűlzárta s azután az ostromhoz fogott. A száraz földön a törökök a vár előtt *árkokban* helyezkedtek el, melyek elsejét Evrenosz fia Ali bég nyitotta meg, a vizen pedig a közlekedést több mint 100 hajó zárta el. A falakat ágyúkkal és nehéz köveket hajító gépekkel törették, melyekkel néhány tornyot is ledöntöttek. Ámde Tallóczi nemcsak vitézűl, de nagy ügyességgel, leleményességgel és kitartással védekezett, s a törökök több heti ostrom után sem boldogúltak. A szultán most

állítólag aknát furatott a falak alá, ez úton akarván a várba hatolni; 1449.
20,000 ember dolgozott e földalatti úton, s már közeledtek a törökök a falhoz, midőn Tallóczi az általa fúrt ellenaknát lőporral és nagy mennyiségű kénnel megtöltetvén, felgyújtatta. A hatás iszonyú volt; a robbanás a közfalat áttörte, s a légnyomás, valamint a kén a törökök legnagyobb részét — állítólag 17,000 embert — megölte.

Murad ezután ismét a falak lövetéséhez és töréséhez fogott; de a védők a faltöröket és vivó-tornyokat lángba boríták, az általános rohamot pedig visszaverték. Ez volt az utolsó kisérlet. A szultán október hó végével, 6 havi ostrom után, 25.000 főnyi veszteséggel vonúlt el Nándorfehérvár alól.

A török források szerint Murad hada az ostrom után becsapott Magyarországba és tömérdek foglyot és zsákmányt vitt haza; hazai forrásaink azonban e becsapásról semmit sem tudnak.

A törökök elvonúlása után a király Nándorfehérvárnak, e fontos végvárnak őrizetét is Hunyadi Jánosra bízta, kit egyuttal a törökök elleni védekezés szempontjából az *alvidék főkapitányává* nevezett ki.

Hunyadi János hadjáratai I. Ulászló haláláig.

Török támadás Nándorfehérvár ellen 1441-ben. 1441.
Mint az alvidék főkapitányának gyakran nyílt Hunyadinak alkalma arra, hogy kardja sulyát a vállalkozó kedvű, sohasem nyugvó törökkel éreztesse. A számos összecsapás közül egyike a legnevezetesebbeknek az, melyben Hunyadi a szendrői pasát leverte. **Iszhák** pasa, Szendrővár parancsnokának az volt legfőbb vágya, hogy Nándorfehérvárt, mit még a szultán sem tudott bevenni, hatalmába ejtse. E végből gyakran járt a vár alá, remélve, hogy egyszer majd sikerül a várba rajtaütéssel behatolnia. Egy ily alkalommal történt, hogy Hunyadi a vakmerő pasa támadásait megunva, ellene döntő csapásra készült.

Midőn Iszhák pasa közeledtéről értesült, *Hunyadi János,* az erdélyi vajdaságban társával, *Ujlaki Miklóssal,* Nándorfehérvár őrsége és Ujlaki dandára élén a török elé ment. Az elővédek

Császárhalom. **Császárhalmánál** találkoztak, s Iszhák pasa a magyar elővédet nyomban megtámadván, visszavetette. A magyarok Hunyadi nehéz lovassága mögé húzódtak, mely a törökök rohamát felfogta, majd pedig maga ment támadásba át, s oly erővel rontott a pasa főcsapatára, hogy annak sorai csakhamar ingadozni kezdének. Iszhák pasa ekkor visszavonúlást rendelt el; de ennél csapatai rendetlenségbe jöttek és a visszavonúlásból rendetlen futás lett. Hunyadi egész Szendrőig üldözte a törököt és számos fogolylyal, gazdag zsákmánynyal tért Nándorfehérvárra vissza.

Az 1442-ik évi török hadjárat. Az 1442-ik év kora tavaszán Murad szultán **Mezid** béget szerdárrá nevezvén, nagyszámú, némelyek szerint 80,000 főnyi sereggel Oláhországon át Erdélybe küldé, hódítás, zsákmánylás czéljából. Az erdélyi nemességet *Ujlaki Miklós* vajda a török betörés első hírére fölkelésre hívta, s értesitette a Nándorfehérvárott tartózkodó **Hunyadi Jánost** is. Hunyadi, a Dunavonalat fedezetlenül nem hagyhatván, csak személyére nézve, csapat nélkül jött el, s látva, hogy a hadak a gyülekező helyül kitűzött Gyulafehérvárnál mily lassan gyülekeznek, már eleve letett arról, hogy a törököt szándékában megakadályozhassa. Mezid bég valóban akadály nélkül hatolt föl a Maros völgyén, mi közben a magyarok vagy kitértek előle, vagy Gyulafehérvár várába húzódtak.

Maros Szt. Imre. **A szentimrei ütközet 1442 márczius 18-án.** Gyulafehérvárott volt Hunyadi is és *Lépes György* erdélyi püspök. Midőn a törökök visszatérő útjokban ismét Gyulafehérvár felé közeledének, Hunyadi az erdélyiek egy dandárával azon szándékkal lovagolt ki, hogy a törököktől — ha erre kedvező alkalom nyílnék — a foglyok és zsákmány egy részét elvegye. Midőn azonban az Ompoly vizén áthaladva, Borbánd körül a törökök elővédét és szerte kalandozó csapatait látták, Lépes püspök nem állhatta meg, hogy a törökre ne üssön. Hunyadi, támogatás czéljából követte. A törökök egész Maros-Szent-Imréig hátráltak; itt azonban a bég főcsapata már csatarendben fogadta a magyarokat. Hunyadi, látván a roppant túlerőt, melylyel maroknyi csapatukkal harczba nem bocsátkozhattak, azonnal megfordúlt és átvágván magát az utjokat már elálló törökön, a püspökkel együtt Gyulafehérvárra visszalovagolt. Lépes püspök azonban az Ompoly

átugratásánál lováról lebukott s a magyarokat nyomon követő törökök által azonnal összevagdaltatott. 1441.

Mezid bég nem üldözte a magyarokat, hanem seregével Szeben felé indúlt, s a várost ostrom alá fogta.

A szebeni csata 1442 márczius 25-én. Mezid bég már közel két hete állott **Nagy-Szeben** falai alatt, de még mindig siker nélkül, midőn felhangzott a hír, hogy **Hunyadi János** magyar sereggel jön a város fölmentésére. Ez igaz is volt. Hunyadi, midőn a törökök Szeben alá vonúltak megkettőztette igyekezetét, hogy Erdély hadait összevonja s május elején **Ujlakyval** együtt egy, bár még mindig csekély, de bátor, elszánt had élén ment Szeben felé. 1442. N.-Szeben.

Mezid bég büszkén fogadta a hírt, s hogy amúgy is biztosnak vélt diadala tökéletesíttessék, elhatározta, Hunyadi, a törökök által máris rettegett magyar hős elfogását. Összehíván tehát legjobb vitézeit, leírá nekik Hunyadi János öltözetét, sisakját, fegyverzetét, lovát, s gazdag jutalmat, nagy kegyeket ígért annak, a ki Hunyadit élve vagy halva kézre keríti.

A bég e szándéka azonban kémek útján a magyarokhoz is eljutott, s vitézeinek egyike, **Kemény Simon,** hősies önfeláldozásra készen, hosszas ellenkezés után rávette Hunyadit, hogy a bekövetkező csatában vele ruhát, fegyvert, lovat cseréljen.

Hunyadi másnap, hogy Keményt a mennyire lehet biztosítsa, 500 jeles vitézt rendelt mellé mintegy testőrségül s az egyik szárny élére állítá, míg maga nehéz lovas dandárával e szárny közelében tartalékba állott. Mihelyt a harcz, mely *egy kis helységnél* (hol? nem ismeretes) *Szeben közelében* ment végbe, megkezdődött, rögtön szembeötlött, hogy a törökök java része a Kemény által vezetett szárny felé tolong, s mindenről megfeledkezve, csupán a vélt vezér elfogására igyekszik. Midőn a küzdelem Kemény körül már javában folyt, Hunyadi előre vezeté csapatait és a Keménynyel viaskodó törökök oldalának támadt, míg ugyanakkor a szebeniek, a városból kitörve, a török táborban levő nagy számú magyar foglyot kiszabadíták s most azokkal együtt a törökök hátának estek. Keményt bajtársainak és oltalmazóinak minden igyekezete sem volt képes megmenteni; de az örömrivalgás, melybe a törökök Kemény elestekor kitörtek, csakhamar vészkiáltássá, majd

1442. halálhörgéssé változott át, midőn a *valódi Hunyadi* vitéz hadával őket halomra vagdalta, hátul pedig a szebeniek és a menekülők osztották a halált.

Három oldalról körűlfogva, a török sereg végveszélybe jutott. A fővezér, Mezid bég, fiával együtt elesett, s elhullott még seregének vagy 20,000, mások szerint 30,000 vitéze; a többi nagy nehezen s vad futásban elmenekült, folyton üldöztetve a magyar könnyű lovasság által. Hunyadi 3000 vitézét vesztette el a csatában, ezek közt ama derék és önfeláldozó hőst, ki a haza javát életénél többre becsülte: Kemény Simont.

Nagy volt az öröm a kivívott diadal fölött, mely azonkívül a törökök által összegyűjtött fölötte gazdag zsákmány visszavételével is járt, és sok ezerre rúgott a felszabadított foglyok száma. Hunyadi maga egy hegyormon emlékoszlopot, Tövisnél pedig monostort emelt a győzelem emlékére.

A szebeni csata *színhelye* nincs megállapítva; némelyek szerint az Szeben közelében, mások szerint Szeben és Gyulafehérvár közt, ismét mások szerint Gyulafehérvár és Maros-Szent-Imre közt vívatott; a kik ez utóbbi nézeten vannak, azok Szeben ostromát is tagadják és a csatát *szentimrei csatának* nevezik. Vámbéri megkísérlette e kérdést tisztázni, de az még eldöntöttnek nem tekinthető.

Hunyadi a szebeni csata után a törököt a határon át is követte és az oláh és moldvai vajdákat a magyar király iránti hódolatra kényszerítette.

A vaskapui diadal 1442 julius havában. Mezid bég veresége szertelenül felizgatta Murad szultánt és a jövő évre egy általános nagy hadjárat megindítását tervezte. Hírét vevén azonban annak, hogy az oláh és moldvai vajdák is elpártoltak, az elpártolást nyomban megtorolni, Mezid bég vereségét azonnal megboszulni határozta.

A sereget azonban, mely ily rögtönösen összegyűjtetett, nem tartván elég nagynak, a hadjáratot nem eléggé előkészítettnek arra, hogy a sereget személyesen vezesse, a vezérletet az erre önként és nagy elbizakodással jelentkező **Sehab-Eddin**, vagy más török írók (Nesri és Szeád-Eddin) szerint **Kule Sahin** ruméliai béglerbégre bizta, meghagyván neki, hogy Oláhország és Erdély meghódítása előtt vissza ne térjen.

A béglerbég a ruméliai sereggel, melyhez hat anatóliai szandsákbég csapatai is csatlakozván, a sereg létszáma a 80,000 főt meghaladta, *Nikápolynál* kelt át a Dunán és miután Oláhországot feldúlta, Erdélybe szándékozott betörni. Vlád Drákul vajda csapataival a hegyek közé vonúlt s oda menekült az oláh lakosság legnagyobb része. Talán azért, mert attól tartott, hogy serege a hegyek közt orvúl megtámadtatik, vagy talán azért, hogy a magyarokat a támadás irányának megváltoztatása által meglepje, a béglerbég nem Szeben vagy Brassó irányában kelt át a határhegységen, hanem a szőrényi bánságon át Orsovának, Karánsebesnek tartott és a **Vaskapu szoroson** át nyomúlt be Erdélybe. 1442. Vaskapu szoros.

Mihelyt **Hunyadi János** az oláh vajda által a törökök új támadásáról értesült, hadait azonnal összeszedte és Szeben felé sietett, midőn pedig a szászoknak a hegység mentén felállított őrcsapataitól megtudta, hogy a török nyugot felé tart, seregével a hegység éjszaki oldalán szintén nyugot felé húzódott.

Hunyadi serege, hű társa **Ujlaky Miklós** dandárával, valamivel erősebb volt ugyan mint Szebennél, a 15,000 főt azonban meg nem haladta; de a sereget lelkesítette a rövid napok előtt kivívott fényes győzelem, erőssé tette a bizalom a szeretett vezérhez, kinek katonai szerencséjében, győzelmében vakon hitt.

Hogy a küzdelem hol ment végbe, az ép oly kevéssé állapítható meg, mint a szebeni csatánál. Miután azonban a források egyértelműleg a *Vaskapu szorost* jelölik meg, ebben kétség annál kevésbbé lehet, mert a Vaskapu szoros nem meredek falakkal bíró szűk völgy, hanem tényleg hadmozdulatok végbevitelére, harczra alkalmas terep. Az általunk személyesen megejtett helyszíni szemle után a szorosnak a Bisztra patak által képezett nyugoti völgyét (Ohába Bisztra és Voiszlova közt, a Ruszka hegy aljában) tartjuk a csata valószínű helyének.

Hunyadi hadrendjének és a csata lefolyásának Bonfin körülményes leírását adja, de oly módon, hogy azt valószínűnek csak általános részeiben tarthatjuk; a részletekre nézve azt hisszük, hogy azt csak Bonfin néha igen élénk képzelete látta úgy.

Bizonyos, hogy Hunyadi serege lovasságával a völgytalpán, gyalogságával a magaslatokon állott; valószínű továbbá az is, hogy a törökök elővédjét átbocsátva csak a dérék hadnak állta útját.

1442. Teljes meglepésről, rajtaütésről azonban szó nem lehet. A harczoló felek már a csatát megelőző este szemben állottak egymással és készültek a döntő küzdelemre.

A támadást a középpel Hunyadi indította meg, s midőn a béglerbég az első rohamot visszavetette, avval kissé hátra húzódott. A törökök utána nyomúlván, most már a magyar szárnyak és a hegyekről leszálló gyalogság által három oldalról körülvétetvén, roppant vereséget szenvedtek. A futást Szeád-Eddin leírása szerint maga Kule-Sahin, a fővezér kezdte meg s példáját rövid időn mind többen követték. Leghősiebben kitartott Umur bég fia, **Oszmán Cselebi**; de eleste után az ő hada is menekült. A török csapatok az aránylag szűk téren egymást tiporták el, sokan karddal nyitván maguknak útat, míg Hunyadi nehéz lovasságával folyton szorította, vágta őket. Ez magyarázza meg, hogy a seregnek majd fele a csatatéren marad. Az elesettek közt volt Oszmán Cselebin kívül Tirusz, Dede Mizák fia Jákub, Khizr és Omár bégek. A nyugoti források szerint a fővezér is elesett, de Szeád-Eddin azt állítja, hogy Kule-Sahin a Dunán át megmenekült.

A magyar sereg számos zászlóval és 5000 fogolylyal tért meg a csatából, melyben Hunyadi hadvezéri, csapatvezetői képessége fényes diadalt ült a bár vitéz, elszánt, de rosszúl vezetett török hadsereg fölött.

Nagyobb volt a zsákmány, és bizonyára a foglyok száma is, az üldözés alatt, melyet Hunyadi a Cserna völgyén végig egész a Dunáig folytatott. A török volt előhad, valamint egy másik Temesvár körül dúló török hadosztály, a zsákmánylásból visszatérve, a megvert főseregnek már nem csatlakozhatván, majd teljesen lekaszaboltatott, zsákmányuk és foglyaik pedig elszedettek.

A budai királyi udvarban ép ez időben érkezett meg Murad szultán békét ajánló követsége; a béke-ajánlat azonban Hunyadi fényes győzelme folytán elutasíttatott, s az ország új török háborúra készült.

1443. **Hunyadi János hosszú hadjárata 1443-ban.** A török háború hirdetésének különben is buzgó apostola támadt *Cesarini Julián* bibornokban, ki mint pápai követ egyrészt az Erzsébet és Ulászló közti béke közvetítésére, másrészt pedig a török elleni háború elősegítésére küldetett Magyarországba. A török háború ügye

azonban a gyermek László gyámja, *Frigyes* német császár és az ő 1443.
ügyét pártoló *Garai László* és *Giskra* miatt, kik az országot háborgaták, veszedelemben forgott, mígnem Frigyessel Cesarini Julián két évi, Giskrával Rozgonyi Simon egri püspök egy évi fegyverszünetet kötött. Nagy szószolója volt ellenben a háborúnak **Brankovics György** despota, a ki a győzelmes hadjárat által országát visszanyerni reménylette, s Muradon egyszersmind fiainak megvakíttatása miatt bosszút állani óhajtott.

Miután a nehézségek elháríttattak és Nándorfehérvárról is azon kedvező hír érkezett, hogy a szultán hadai a Karamániai Ibrahim által támasztott lázadás elfojtásával vannak elfoglalva, a háború, daczára annak, hogy a szentszék más keresztény hatalmak hozzájárulását megnyerni nem tudta, Cesarini Julián buzdítása és Brankovics György esdeklésére a magyar király és főrendek által elhatároztatott.

Külföldre intézendő támadó hadjáratról levén szó, melyhez a magyar nemesség fölkelése igénybe vehető nem volt, zsoldos sereg felállítása volt szükséges; ennek költségeihez azonban úgy a szentszék, mint Brankovics is hozzájárúltak. A sereg toborzása, szervezése, és — bár a király is részt akart a hadjáratban venni — annak vezérlete, a múlt évi hadjáratok győzelmes vezérére **Hunyadi Jánosra** bizatott.

A sereg szervezése az alvidéken még folyamatban volt, midőn **Ulászló** király *1443 julius 22-én* Budáról, a pápai követ és Brankovics György despota kíséretében, néhány magyar és lengyel főúr dandárával és a Cesarini által toborzott néhány ezer keresztessel (nagyobbára csehek voltak), megindúlt a hadjáratra, melyet a magyar történelem, kevésbbé a hadjárat tartama után, mely alig terjedt hat hónapra, mint inkább a hadi események torlódása következtében **hosszú hadjáratnak** szokott nevezni.

A király Péterváradra, a sereg Titelre ment, hol Hunyadi serege, melyhez az erdélyi hadon kívül még néhány ezer oláh is csatlakozott, gyülekezett. Az egyesült és azután a királylyal és Hunyadival, magyar források szerint, *Szendrőnél* a Dunán átkelt magyar sereg létszáma mintegy 40,000 főre ment. Más források azonban, különösen a törökök, azt állítják — és ezt sokkal valószinűbbnek is tartjuk — hogy a magyar sereg *Péterváradnál* kelt

1443. át a Dunán és azután *Nándorfehérvárnál* a Száván. A seregnél a huszitáknál szokásos hadiszekerek is voltak, állítólag 600; miután azonban ezek használatát a nyilt csatamezőn harczolni szokott magyarok nem szerették, azok az utak nehézségei miatt valószínűleg visszahagyattak, mert alkalmazásukról a leírásokban ép úgy nincs szó, mint az ágyúkról, melyekkel a sereg, némely írók szerint, szintén el volt látva; nem csekély volt azonban a vonat, melyet részint a király és a főurak kényelmére, részint a hadi szükségletek szállítására, magukkal vinniök kellett.

A törökök részéről előbb csak a megszálló csapatok állták a magyar sereg útját; később janicsárok szállták meg a Balkán szorosait, mígnem megjelent az Ázsiából visszatért szultán serege, melynek számereje közönségesen 150,000 főre tétetik.

A hadjárat eseményei az idő és hely meghatározások hiányossága folytán tisztán meg nem állapíthatók, s valóban az eddig megjelent művek mindegyikében másképp olvashatók; mi úgy határoztuk őket meg, a mint előttünk katonailag valószínűnek, lehetségesnek tetszenek.

A magyar seregnek szerb földre lépése *szeptember hóban* történt. Utját előbb a Morava völgyében fölfelé követte, megtámadta s rövid ellenállás után megvette a szerb Morava mentén fekvő
Krusevácz. **Kruseváczot** és azt szétrombolta. Krusevácztól a sereg ismét keletnek fordúlt, a bolgár Morava völgyébe törekedvén, melyet a mai *Djunis* közelében ért el, hol a sereg, a Moraván túl fekvő terep földerítését bevárandó, egyelőre táborba szállott.

Hunyadi ugyanis egy 500 lovasból álló különítményt küldött a Moraván át, mert a járhatóbb út itt a folyó jobb partján
Alexinácz. vezet. A különítmény **Alixenácz** irányában haladván egy török portyázó csapatra talált, melyet szét is vert, de csakhamar maga egy 2000 főnyi ellenséges csapat által támadtatván meg, visszaűzetett. A király, ki a közelben vadászott, a dolgot látván, a táborból újabb csapatokat rendelt át, mire a törökök visszavonúltak.

Ezután az egész magyar sereg átkelt a Moraván s míg a király *Alexinácz* tájékán táborba szállott, Hunyadi 12,000 magyar vitézzel, kik közt saját és a betegsége miatt Erdélyben visszaNissza, Nis. maradt Ujlaky dandára is volt, **Nissza**, a mai **Nis** felé nyomúlt elő, e várost elfoglalta és porrá égeté.

Nisnél értesült Hunyadi arról, hogy a szendrői pasa Knjazevácz felől tetemes erővel közeledik; más jelentések török hadak menetét jelezték a Leskovácz és a Pirot-Szófia felől vezető útakon. A törökök e három oszlopának, melyek közül a középső — mint később kitűnt — egy nagyobb seregtest előretolt csapata volt, kiinduló pontja Pirot, közös menetczélja pedig Nissza levén, közelfekvő a föltevés, hogy ezek egységes terv szerint indíttattak Nis felé, az ott jelentett magyar sereg megtámadására. A magyar források szerint Hunyadi e három oszloppal *egy napon* ütközött meg; ezt valószínűnek nem tartjuk, már csak a távolságoknál fogva sem. Az első és második oszloppal való összeütközés történhetett egy napon, talán november 1-én, de a harmadikkal, mely ha szintén Pirottól indúlt ki, nagyobb kerülőt is tett, mindenesetre a második napon. 1443.

Hunyadi a jelentett oszlopok közül **Iszhák** szendrői pasa oszlopát, mint a legközelebbit, határozta megtámadni s *november 1-én* elébe ment, minden valószínűség szerint egész a mai **Malcsáig,** hol az út a Nisava völgyébe kanyarodik. A pasa megveretett s visszaüzetett. Hunyadi ezután a Nisava balpartjára kelvén át, a szófiai úton közeledő oszlopnak (parancsnokának neve ismeretlen) a **Nisava** folyó mellett állta útját és rövid küzdelem után ezt is megverte és visszavetette. Malcsa. Nisava.

Másnap *november 2-án* ment Hunyadi hadteste a leskovácz úton közeledő harmadik, **Turakhán** pasa által vezetett oszlop elé, melylyel a mai **Melosistétől** délre, hol a Morava völgye egy rövid szoros után hirtelen kitágúl, ütközött meg, s fölötte is túlerővel rendelkezvén, ezt is megverte. Az éjet Hunyadi a szoros mögött a Morava partján vett táborban töltötte, s itt vette *november 3-án* azon újabb jelentést, miszerint a szófiai úton egy hatalmas török sereg közeledik, mely a november 1-én megvert török dandárokat is magához vonván, Nisnek tart. E sereg számerejét Ulászló egy okiratában 30,000 főre teszi. Ugyanazon okiratban 13 pasa és bég jelenlétéről tétetik említés; e pasákat, kik közül Timurtas fia Ali bég, Balaban tokati pasa, a widdini és szófiai bégek, Ziván, Daud stb. említendők, Hunyadi Ujlakihoz irott levelében névszerint is fölsorolja. Melosiste.

A török sereg, melynek vezére ugyan nem ismeretes, de nem

1443. lehetetlen, hogy az **Kászim** pasa ruméliai béglerbég volt, a Nisava völgyéből délre kitérve, már tényleg Hunyadi és Ulászló király serege közt állott. Midőn tehát Hunyadi arczot fordítva a király seregéhez való csatlakozás végett Nis felé menetelt, útját a törökök által már elállva találta. Bizonyára veszedelmes helyzet volt ez, s midőn Hunyadi a nagyszámú török sereget a szorosból való kilé-
Belosinácz. pés után, valószínűleg a **Belosinácz** melletti síkon, a késő délutáni órákban hirtelen megpillantotta, saját beismerése szerint is, megdöbbent. De nyugodtságát csakhamar visszanyervén, elhatározta a törökök azonnali megtámadását. Hadait csatarendbe állítván, a már kezdődő alkony daczára a törökökre tört. A küzdelem késő éjjelig tartott s a magyarok teljes győzelmével végződött. Több mint 2000 elesett török hullája feküdt a csatatéren, köztük számos bég s Hunyadi 9 zászlóval és 4000 fogolylyal tért meg a nehéz küzdelemről csak későn értesült királyhoz, a táborban örömriadallal üdvözöltetvén. A magyarok vesztesége csak 500 fő volt.

A magyar sereg egy ideig még Nisszánál időzvén, a közelebbi napokban olykép indúlt meg *Szófia felé,* hogy Hunyadi, mint a sereg elővéde, a királyt mindig egy-egy napi menettel megelőzte.
Pirot. A *kunoviczai* szoroson átkelve, a magyarok feldúlták **Pirotot,** majd áthatolva a *Dragoman* szoroson bevették, feldúlták és fel-
Szófia. gyújtották **Szófiát.** Ez úton csatlakozott a sereghez a Hunyadi által a hadszínhelyre hívott Ujlaki is, némi erősbítéseket hozván magával. *Deczember első napjaiban* érkezve Szófiához, a sereg itt néhány napi pihenőt tartott.

Szófiában vette a király az értesítést, hogy Murad szultán Ázsiából visszatérvén óriási sereggel áll *Filippopolisznál,* s hogy a Szófiából odavezető szorosokat erősen megszállotta. A *három szoros* közül a középső, mely *Ichtimánon* és a *Trajáu kapún* átvezet, volt a legjobb úttal ellátva, míg a *Maricza* felső völgyébe vezető déli szoroson és *Szlaticza* vagy *Izlad* és tovább a *Topolnicza* völgybe vezető északi szoroson csak rosszabb mellékútak vezettek.

A magyar sereg elérkezett deczember közepén az ichtimáni szoroshoz, de az áthatolás, részint a törökök szívós ellenállása, részint a nagy hó és erős fagyok következtében — a törökök az útakat, hogy sikossá és járhatatlanná tegyék, vízzel öntözték meg —

nem sikerült. Hunyadi ekkor elhatározta, hogy az északi, a törökök elnevezése szerint **Izladi szorost** támadja meg. 1443. Izladi szoros.

A szultán ez idő alatt vezéreivel hadi tanácsot tartott. Ő és Kászim pasa béglerbég a keresztény sereg megtámadását óhajtották, Turakhán és Iszhák pasák ellenben azt indítványozták, hogy a török sereg állásaiban mindaddig tartson ki, míg a keresztények visszafordúlni lesznek kénytelenek, mi soká már úgy sem tarthat s a magyarokat azután visszavonúlás közben támadják meg.

Bár ez utóbbi határoztatott el, a törökök mégis, midőn a magyarok az Izladi szoroson áthatolni akartak, támadásba mentek át; de nagy veszteséggel visszaveretvén, a védelemre már előkészített magaslatokra voltak kénytelenek visszavonúlni.

Három napig állott a magyar sereg e magaslatok előtt s midőn a Karácsony előestéjén megkísérlett főtámadás sem vezetett sikerre, a király a visszavonúlást indítványozta. De Hunyadi nem akart a nélkül távozni, hogy a török sereg felett a magyarok diadalt ne arassanak. A visszavonúlásba beleegyezett ugyan, de olyképp, hogy a sereg egy hátrább fekvő kedvező terepszakaszon állást foglaljon s a törököket, kik mint biztosan tudta utánna fognak nyomúlni, újból megtámadja.

Hogy ez új állás hol volt, nehéz megállapítani; némelyek szerint Szófiától nyugotra a mai Szlivnicza tájékán, mások szerint, s ez valószínűbb, a **Kunovicza** hegy aljában, ott hol a Cervenareka a Nisavába folyik, tehát a **Kunovicza szoros** elején; a török írók *nisi szorost* mondanak, mi evvel egyezik. Kunovicza.

A Brankovics által vezetett utóvéd az előbbre fekvő Mokra patak melletti terepszakaszt szállotta meg, míg a fősereg hátrább a kiszemelt helyen állott föl. A törökök **Kászim** pasa vezérlete alatt körülbelől *1444 január 5-én,* délután értek az állás elé s legott heves támadást intéztek. Brankovics rövid küzdelem után visszavonúlt, a törökök pedig tömegesen és nagy hévvel utánna nyomúltak. Midőn azonban a törökök a Cervenarekán nagy rendetlenségben átkeltek, minden oldalról előtörtek Hunyadi csapatai s az ellenséget nagy zajjal megrohanták. A törököket rémület szállotta meg s alig védekezve csak menekülésre gondoltak; de a bekövetkezett holdvilágos éj miatt ez is nehézséggel járt, mert a magyarok pihent lovaikon egész éjfélig üldözték, vágták őket.

1443. A győzelem teljes volt; Kászim pasa a fővezér és *Mahmud Cselebi* a szultán sógora fogságba estek.

Bárha e győzelem a magyar seregbe új erőt öntött és a hadjárat folytatására úgy Brankovics, mint Hunyadi és kész volt, a király mégis, tekintettel a zord időjárásra és a sereg kimerültségére a hadműveletek félbeszakítását és a Magyarországba való visszatérést határozta el. Murad már Ulászlónak Szerbiában való tartózkodása alatt békét ajánlott, de a király azt el nem fogadta; de nem fogadta el Brankovicsnak, ki a háború folytatására újabb 100,000 aranyat ajánlott fel, azon kérését sem, hogy a hadsereg Szerbiában telelvén, a hadjáratot a tavasz kezdetével folytassa.

A király Budára *1444 február* havában tömérdek zászlóval, 4000 török fogolylyal, azok közt több pasával és béggel, diadalmenetben vonúlt be. A szerény Hunyadi a határok őrizetére Nándorfehérvárott maradt vissza; a hadsereg feloszlott.

A fényes győzelmek daczára a hadjáratnak tartós eredményei nem voltak. A török hatalom megtörve, Szerbia fölszabadítva nem volt.

1444. **A várnai hadjárat 1444-ben.** A magyar fegyverek dicsőségének híre bejártaegész Európát és a keresztény fejedelmek követei egymást érték Budán, a királynak szerencsét kivánandók s őt a háború folytatására, a török hatalom végleges megtörésére buzdítandók. Kiváltképen a pápai követ, Cesarini Julián szorgalmazta a háború folytatását, a pápa részéről úgy pénzbeli segélyt, mint Velenczével és Burgunddal egyetemben a töröknek tengeren való megtámadását ígérvén. Brankovics György ellenben, ki országát az 1444-ik év elején a szultántól visszanyerte, továbbá Hunyadi János, ki az ország erejét egy újabb támadó hadjáratra elégtelennek tartotta, a háború folytatásának eszméjét nem pártolták.

A háború ennek daczára elhatároztatott s a hadak Szegeden már gyülekezőben voltak, midőn Murad szultán, kinek egyrészt az ázsiai fölkelések, másrészt a *Castriota György*, más néven *Skander bég*, albániai lázadása gondokat okoztak, új békeajánlatot tett. *Julius közepén* Szegeden, hova országgyűlés is egybehíva volt, fogadta a király Murad szultán 100 tagú követségét, mely Szerbia, Bosznia, Oláhország magyar felsőség alá bocsátását, a magyar várak visszaadását, Mahmud Cselebiért pedig 100,000 arany váltság-

díjat ajánlott föl. E rendkívül kedvező békeajánlat mellett Julián 1444.
bibornok bizonytalan ígéretei meghallgatásra nem találhattak, minek következtében *a béke 10 évre megköttetett* s reá úgy a király mint az ország nagyjai *esküt tettek.*

Alig távozott a követség el, midőn hírek érkeztek, hogy a pápai hajóhad már a Hellespontban áll, hogy a pápa által gyűjtött kereszteshad útban van, hogy a török egész hadereje Ázsiába ment, maga a szultán pedig a kormánytól visszavonúlván Magnesiába távozott, fiát, a 12 éves *Mohamedet* bízván meg az ország kormányával. E hírek meglepők voltak; az alkalom fölötte kedvezőnek látszott arra, hogy a török Európából kiűzessék, és sokan, köztük a király is, megbánták, hogy a békét oly elhamarkodva megkötötték.

Erre előtérbe lépett ismét **Cesarini Julián** bibornok s a királyt *a törököknek tett eskű alól feloldván*, tőle és az országnagyoktól *új eskűt vőn*, hogy a háborút azonnal megindítják.

Sokan értekeztek már a fölött, vajjon *eskűszegés volt-e az, vagy sem;* előkelő magyar főpapok állottak síkra, bizonyítván, hogy ez *nem volt* eskűszegés. Lehet, hogy e főpapoknak theológiai szempontból igazuk van, de bizonyos, hogy *nincs egyetlen katona a világon*, a ki az ily eljárásban mást, mint *a szerződés megszegését*, mást mint *eskűtörést* lásson. Hogy ezt maguk a kortársak sem ítélték meg másképp, erre classikus tanú maga *Hunyadi János*, ki a várnai veszedelemben nem látott egyebet, mint *Isten büntetését* az eskű hűtlen megszegéséért.

A háborúra való előkészületek most nagy erélylyel indúltak meg. A sereg szervezésével megbízott és fővezérré kinevezett **Hunyadi János** kétségtelenül nehéz szívvel egyezett be a dolgok ilyetén változásába, de ha egyszer beleegyezett, buzgón látott utánna, hogy minél számosabb sereget vezessen a király táborába. Az eszme azonban nem lelkesített. Brankovics György teljesen visszavonúlt, sőt a vállalat iránt ellenséges indulattal viseltetett; a külföld csak ígéreteket küldött, de sem pénzt, sem csapatot; a magyar főurak elégedetlenek voltak a béke felbontásával s visszahúzódtak; a lengyelek a királyt hazatérésre sürgették. A királyi táborba összesen 6000 magyar vitéz, 4000 lengyel gyülekezett s a nagy garral hirdetett keresztes háborúra való fölszólítás *összesen*

1444. *1000 keresztest* eredményezett. Miután Hunyadi a sereghez Erdélyből 4000 magyart vezetett, Vlád Drakul pedig 4000 oláhval csatlakozott, a magyar király hadainak **összes száma 20,000 fő volt,** vagyis **fele** annak, a mi a megelőző évi hadjáratban a király táborában volt. Ez volt az az erő, melyet a hiú és vakbuzgó *Cesarini Julián* bibornok erőlködése összehozni tudott, s ennek is egy negyed részét *Hunyadi János saját költségén* állította ki. Bámulatos, hogy a király és az országnagyok egy dicsőségre vágyó *idegen* pap rábeszélésére magukat a magyar nemzet java és világos érdeke ellenére még béketörésre és esküszegésre is rávétetni engedik, de még bámulatosabb a könnyelműség, hogy ugyancsak e maroknyi haddal a hatalmas török birodalmat megtámadni készek és e sereggel a törököt Európából kiűzhetni vélik. E hadjárat már megindításakor magában hordta a balsiker csiráit, s nagy eredményeket még győzelem esetén sem hozhatott volna; hogy vereség esetén mily következményekkel járt, a hadjárat vége mutatta.

A főpapok közül saját bandériumaiakkal csak az egri, nagyváradi és boszniai püspökök, a főurak közül Hunyadin kívül csak Thallóczy horvát bán jelentek meg.

A magyar sereg szeptember közepén érkezett a Dunához és *Orsovánál szeptember 20-án és 21-én kelt át a Dunán;* a nagy, közel 1000 kocsiból álló vonat, nehogy a szekerek túlterheltessenek, a nehezebb ágyúkat nem vitte magával s csak néhány kisebb ürméretű löveg maradt a seregnél. *Szeptember 26-án* ért a ma-

Widdin. gyar sereg **Widdinhez,** melynek külvárosait ugyan megvette és felgyújtotta, de a várat magát nem fogta ostrom alá.

A király szándéka eredetileg az volt, hogy Widdintől a legrövidebb vonalon átkel a Balkánon és Szófián, Filippopolison át Drinápolynak tart; a végpont Gallipoli lett volna, hol a sereg a hajóhaddal lépett volna érintkezésbe. Ámde tekintettel a késő évszakra, mely a Balkánon való átkelés és a sereg élelmezése ellen nagy nehézségeket támaszthatott vala, a hadi tanács a hadműveleti vonal megváltoztatását határozta el, további útirányúl a Balkán megkerülésével Várnát és a tengerpart mentén Konstantinápolyt tűzvén ki.

Nikápoly. *Október 16-án* ért a sereg **Nikápoly** alá, melynek szintén

csak külvárosai dúlattak föl. Itt csatlakozott a magyar sereghez 1444.
Vlád Drakul oláh vajda; midőn azonban a sereg csekély számát látta, a királyt minden áron a hadjárat félbeszakítására akarta rávenni, utalván arra, hogy a király vadászkísérete is nagyobb, mint e sereg. De a vesztét érző király vakon rohant tovább a veszedelembe. Vlád vajda maga nem is tartott a sereggel, hanem visszament, fiára bízván az oláh had vezetését.

Itt tudta meg a király azt is, hogy most már Castrióta György támogatására sem számíthat, mert seregét Brankovics a szerb területen átvonúlni nem engedte és visszanyomta.

A sereg további előnyomulásánál Hunyadi János képezte 3000 magyar lovassal és az oláhokkal az elővédet, és **Jenibazáron** Jenibazár.
át, melyet több napi ostrom után vett meg, *október 25-én* **Sumlára** Sumla.
ért; három napi küzdelem után e várat is birtokába ejtette. Útközben a magyar sereg a **Jantra** folyón megtámadott és felgyújtott egy kisebb török hajóhadat, de másrészt hátvéde *Mohammed* nikápolyi bég által folyton zaklattatott, ki több foglyot is ejtett; szerencsétlenül járt továbbá egy **Tirnovába** küldött 500 főnyi lovas Tirnova.
csapat, mely itt kelepczébe került s belőle 300 elesett.

Sumlánál öt napig tartózkodván, *november 4-én* a sereg **Provádiához** ért, melyet rohammal bevett és felgyújtott; a roham- Provádia.
nál a lengyel *Tarnov János* súlyosan megsebesült; a várfokra elsőnek *Bobriczki Lesko* lépett föl. November 6-án bevétetett **Petrecz**, de csak nehéz küzdelem után, míg ellenben két kisebb Petrecz.
erőd a következő napokban harcz nélkül jutott a magyarok kezébe.

November 9-én végre a sereg **Várna** alá ért, mely vár a Várna.
törökök által elhagyatván, a hozzá tartozó *Galata, Macropolis* és *Kavarna* erődökkel együtt önként meghódolt. A sereg Várná tól északnyugotra szállott táborba, melyet szekérvárral erősített meg.

Ugyanez napon este a magyarok kiküldött portyázói Petrecz felé a török hadsereg őrtüzeit látták fellobbani.

Már Provádiában értesült ugyan Julián bibornok a keresztény hajóhad tengernagyától arról, hogy Murad szultán a magyar békeszegés hírére, melyről állítólag Brankovics által tudósíttatott, magnesiumi magányát elhagyván, az ázsiai hadakkal, 40,000 emberrel, a Hellespontuson átkelt és Drinápolyba sietett. A pápai

1444. tengernagy szabadkozik, hogy ő nem tehet róla, mert a szultán, míg a hajóhad egy része élelemszerzés miatt távol volt, éjjel, titkon, kis hajókon kelt át. Evvel szemben számos forrás azt állítja, hogy a szultán a gályák kapitányait megvesztegette s azok, vagy genuai kereskedők hajóin, minden ember után egy aranyat fizetve, a Hellespontuson, mások szerint a Bosporusnál kelt át. Mindezekkel szemben Mohammed szultánnak két Thury által közölt fethnáméja azt mondja, hogy Murad az átkelést kierőszakolta. E szultáni okiratok azonban korántsem mentik föl a hajóhad parancsnokát, a ki nem akarta, vagy nem tudta az átkelést meggátolni; történt légyen ez, ha az árulástól el is tekintünk, akár azért, mert hajóinak egy része távol volt, akár azért, mert az átkelést kellő őrködés hiányában észre nem vette, s így csak csekély erőt állíthatott a későn észrevett vállalat megakadályozására.

Kétségtelen tény, hogy Murad szultán a keresztény hajóhad ott léte daczára átkelt, Drinápolyba ment, hol *Chalil* pasa nagyvezír a már menetkész európai sereggel várta. A szultán csak egy napig időzött Drinápolyban, s azután az egyesült sereggel, melynek ereje Várnánál közönségesen **100,000 főre** tétetik, útnak indult.

Murad szultán útját illetőleg az adatok szintén eltérők. A legvalószínűbb két versio egyike az, hogy Murad Drinápolyból Nikápoly felé ment, a Balkánon, a Sipka szoroson kelt át, s azután a nikápolyi bég hadával egyesülvén, a magyar sereget, mely fölötte lassan haladt, nyomon követte, mígnem Várnánál elérte; a másik, melyet Mohammed szultánnak Sahruk Mirzához küldött fethnáméja (Thurynál) támogat, az, hogy Murad Drinápolyból, a nikápolyi bég jelentése alapján, erőltetett menetekkel a legrövidebb vonalon, tehát a Nadir-Derbend szoroson át indult Provádiába, s innét a magyarok mögött Várna felé.

Bizonyos az, hogy a szultán serege a magyar hadsereg háta mögé került, s azt a Devinai tó és mocsarak által határolt területen, fölötte kedvezőtlen viszonyok közt harczra, csatára kényszerítette.

A magyarok által megtartott hadi tanácsban Julián bibornok azt ajánlotta, hogy alakítsanak szekérvárat és a sereg ebben védekezzék mindaddig, míg a hajóhad megérkezik; ámde senkinek még csak sejtelme sem volt, hogy a hajóhad hol van, s közeledik-e

egyátalán vagy sem? Hunyadi János evvel szemben egyedül az elszánt harczot pártolta, melylyel a sereg magát — talán — a török seregen átvághatja. 1444.

Valóban ez volt a leghelyesebb és egyszersmind az egyedüli lehetséges cselekvési mód, és a küzdelem elhatároztatott.

A várnai csata, 1444 november 10-én. A magyar sereg másnap reggel Várnától északnyugatra, két harczvonalban, olykép foglalt állást, hogy jobb szárnya a Várnától északra alakított szekérvárra, balszárnya a Devinai tóra támaszkodott. E felállítás számot vet a király és a pápai követ azon kívánságával, hogy a sereg, a míg lehet, védekezzék, de nem gátolja a támadó előtörést sem, s az adott viszonyokhoz képest a lehető legczélszerűbb. A felállításnak egyetlen hátránya volt, hogy jobb oldala a magaslatokról könnyen volt megtámadható; e hátrányt megszüntetni azonban Hunyadinak a sereg csekély száma mellett módjában nem állott. Várna.

A csapatok elosztását e felállításon belül a túllapon levő csatavázlat mutatja.

A török hadsereg megerősített tábora Jenidzsekiőjtől északra a provadiai úton volt; innét vonúlt föl a sereg három harczvonalban ama hegyhátra, mely Kadikiőjtől észak felé húzódik; első harczvonalban az európai és ázsiai lovasság **Daud** és **Karadsa** pasák és béglerbégek alatt, második harczvonalban, a hátrább fekvő gerinczen, a szultán a janicsárokkal, a harmadikban a szpahik. A szultán felállításában két kis halom emelkedett, melyeket még néhány évtized előtt is mint *Murad-Tepe és Szandzsák-Tepe* néven mutogattattak; ezek egyikén volt a hagyomány szerint a lándzsa a szegedi békeokmánynyal, később pedig Ulászló király feje feltűzve, a másodikon a birodalom nagy zászlója. A janicsárok állása előtt mellvéd volt, hegyes czölöpzettel, mint Nikápolynál. A török irreguláris lovasság és gyalogság (akindsik és azábok) a harczfelállítás bal szárnyának biztosítására a magaslatokra vonúltak.

A magyarok már *kora hajnalban* csatarendbe állottak; a jobb szárnyon elkészíttetett a szekérvár, melyet a gyalogság és a tűzmesterek szállottak meg, ide helyeztetvén el ama néhány ágyú is, mely a seregnél volt. A sereg a török hadak fejlődését, mi három órán át tartott, a király kívánsága szerint megszabott harcztervhez képest, tétlenül várta be; az európai és ázsiai lovasság fej-

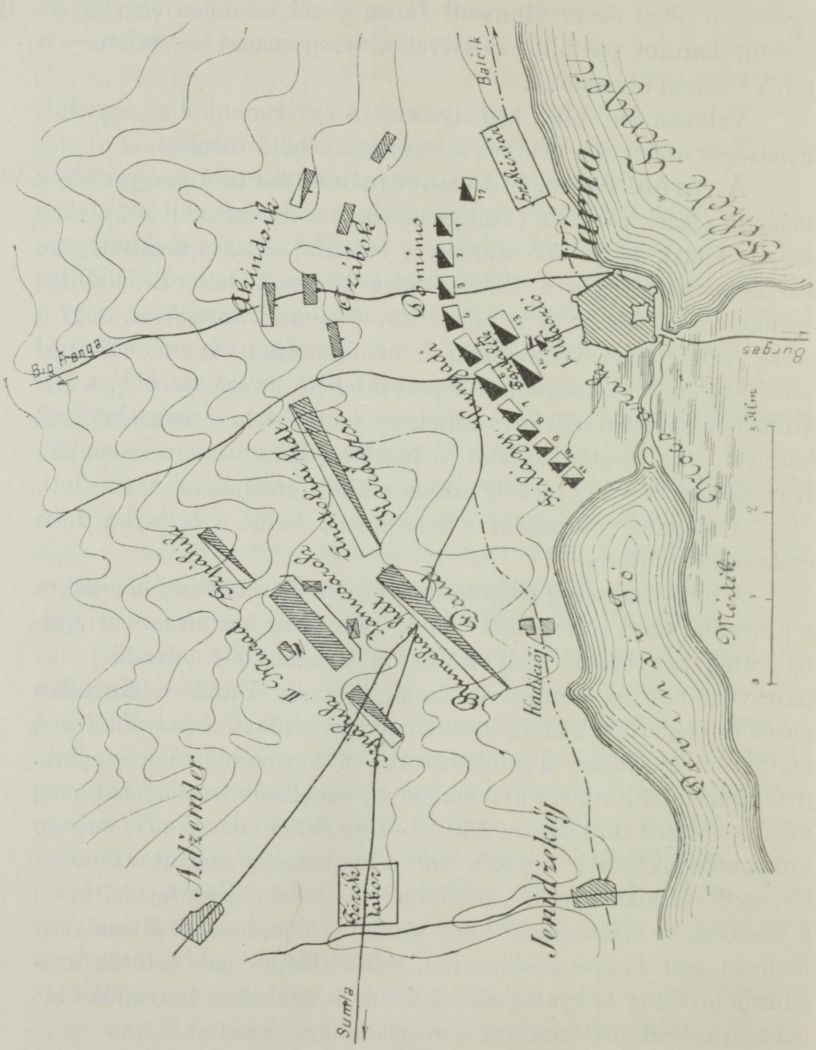

A várnai csata. 1444 november 10-én.

A magyar csapatok *felállításában* a dandárok számokkal vannak megjelölve, melyek szerint: *Első harczvonal:* 1. Cesarini Julián, 2. Thallóczi Ferencz horvát bán, 3. Rozgonyi Simon egri püspök, 4. Herczeg Ráfael boszniai püspök, 5. és 6. királyi bandériumok, mindegyike 2000 lovas, 7—11. az erdélyi hadak öt bandériuma, ezek közt Hunyady dandára (11.) és Szilágyi dandára (7.). *Második harczvonal:* 12. Dominis János váradi püspök, 13. magyar-lengyel tartalék, 14. Oláhok (4000).

lődését, mely a két sereget elválasztó emelkedésen ment végbe, 1444.
látta, az akindsik és azábok felvonulását azonban a hegy gerinczei, szőllő-ültetvényei és cserjéi elrejtették.

Reggel 9 óra tájban kezdődött a harcz. Előbb az azábok nyílharcza, majd a 15,000 főnyi akindsik rohama következett; ez a gerincz alján a *jobb szárnyon* álló horvát bán és egri püspök dandárait érte, a kik a törököket — nehogy sokat fölfelé kelljen lovagolniok — közelre bevárták, de azután oly hevesen támadták meg, hogy nyomban visszavettettek, és a hegy meredek részéig üldöztettek. Ámde ez idő alatt Karadsa az ázsiai lovassággal is előre tört, és a két magyar dandárt oldalba fogván, visszavetette. Julián bibornok és Dominis váradi püspök támogatásra elősietö dandárait szintén érte e támadás, minek folytán a magyar jobb szárny szétveretvén, a szekérvár, majd a város mellett el a mocsarak felé szorittatott; az egri és nagyváradi püspökök ez alkalommal itt elvesztek, Thallóczi horvát bán és Julián bibornok pedig mintegy 200—300 lovassal, a *szekérvárhoz* menekültek. E kis csoport itt, támogatva a második harczvonalból segitségükre sietö Bobriczki Lesko és Tarnov János által, hősileg küzdött; de a török a két lengyel úr kis csapatát szétverte, már a szekérvárba is behatolt, midőn végre a király és Hunyadi a második harczvonalbeli *tartalékokkal* ide vágtatván, a törököket megrohanják és visszaverik. *Karadsa béglerbég elesett* és az ázsiai lovasság zöme a hegyek aljában visszanyomatván, a király, Hunyadi és Thallóczy által egész a szultán felállításáig üzettek, a hol Hunyadi az üldözést megszüntetvén, a csapatokat az eredeti állásba való visszatérésre rendelé.

Hunyadi a királylyal a szekérvár felé tartott, hol az ázsiai törökök egy visszamaradt része és az akindsik új harczot kezdtek, s csak miután a törököket itt újból visszaverte, tért az állásba vissza.

A török balszárny veresége teljes volt; 3000 török holtteste fedte a csatateret.

Az állásba visszatérve, Hunyadi bámúlva látta, hogy az *oláhok* az üldözésből még most sem tértek vissza. Ennek oka az volt, hogy az oláhok a szultán felállitása mögött a sumlai úton a török táborra találván, azt fosztogatni kezdék és semmi hatalom sem volt képes őket onnét visszaterelni.

Miután azonban a dolog a magyar balszárnyon is veszélyessé

1444. kezdett válni, Hunyadi *a királyt megkérte, maradjon az állásban* míg ő a balszárny támogatására megy, és igyekezzék a szétszórt csapatokból, a távollevő oláhok helyett *új tartalékot* alakítani. Ezek után a középen le nem foglalt királyi bandérium egy részét magához vevén, a *balszárnyra* ment.

Itt a harcz sokkal később kezdődött, mert a szultán az ázsiai csapatok küzdelmének eredményére várt, midőn pedig megindúlt, hosszú ideig egyensúlyban maradt. Végre a magyarok Daud pasát visszanyomták egész a janicsárokig. Ámde ekkor a szultán a szpahikat rendelvén Daud pasa támogatására, most a magyarok voltak hátrálni kénytelenek.

Ekkor érkezett oda Hunyadi, s a szpahikat oldalba fogván, az európai török lovasságot is megverte és szétűzte.

Murad szultán első harczvonala és a szpahik is meg levén verve, most *már csak a janicsárok állottak.* A szultán minden irányban csak futó csapatait látván, elcsüggedt, s maga is menekülni készűlt. Környezete azonban őt visszatartóztatta, mire a szultán, a szegedi szerződés foszlányait a janicsárok közt körülhordoztatván, őket kitartásra buzdította.

Ez alatt Ulászló király a felállításban lengyel környezete által folyton ostromoltatott, ne engedje az egész dicsőséget Hunyadinak és a magyaroknak, rohanja meg a szultánt és a janicsárokat, kik bizonyára futó lovasságukat követendik.

Az ifjú király maga is harczvágyó levén, nem sok buzdításra volt szüksége; megfeledkezve Hunyadiról és kérelméről, kíséretével és a mellé rendelt 500 lovassal neki vágtatott a janicsárok mozdulatlan tömegének. A janicsárok nyílzáporral fogadják a kis csapatot, majd a czölöpzet és mellvéd állja útjokat, de mindez föl nem tartóztatja, s a király betör a janicsárok közé. A harczedzett vitézek e merészségen elbámúlnak ugyan, de a következő pillanatban soraik bezáródnak és Ulászló király és csekély bejutott kísérete kétségbeesett élethalál harczot küzd a török hadsereg legkitünőbb bajnokaival.

Hunyadi a balszárnyról visszatérve, bámulva hallja a történteket, s a legközelebbi vitézeket gyorsan összeszedve, aggódó hévvel siet a janicsárok tömegéhez, hogy a királyt — ha még idő van — visszatartóztassa, ha nincs, a veszélyből kivágja.

De már későn érkezett! A király és hős társai küzdelme nem 1444.
soká tartott. A király lova hátulsó lábainak idegeit egy janicsár bárdja átszelvén, a ló összeesett, s a király számtalan sebből vérezve holtan rogyott össze. Fejét egy Kodzsa Chizr nevű janicsár vágta le, a szultánhoz vitte, a ki azután a főt egy póznára tüzetvén, körülhordoztatá.

A király merész csapatából csak néhány lovas tért vissza, ezek közt Báthory István, ki a Szt.-György zászlót visszahozta.

A király halálának híre villámgyorsan terjedt el a csatatéren, a magyarok közt rémületet, a törökök közt új lelkesedést gerjesztvén. Az üldözésből visszatérő magyar csapatok a király halálának hírére minden irányban szétfutottak; senki sem gondolt további küzdelemre, mindenki csak a menekülésre.

E közben az est is beállott és Hunyadi sem tehetett egyebet, mint hogy társaival meneküljön.

Az éj beálltával azonban számos magyar csapat, mely a bekövetkezett veszedelemről nem tudott, s magát győztesnek tartotta, a szekérvárhoz gyülekezett s az éjet itt töltvén, a szekérvárat a törökök másnap bekövetkezett megtámadáskor szívósan védelmezte. Itt esett el Julián bíbornok, a ki e veszedelmet a magyarokra hozta, Báthory István és többen mások. Nagy részök azonban elmenekült, kivéve a gyalogságot, mely a szekérvárban felkonczoltatott.

Hunyadi János Oláhországon át igyekezett hazájába jutni, de útközben Vlád Drákul oláh vajda által elfogattatott és később csak az országgyülés fenyegető követeléseire szabadult meg.

A magyar sereg *vesztesége* 3—4000, mások szerint, de kétségtelenül túlozva, 10—12,000 fő volt; a törököké körülbelül 30,000.

Ez volt a sem politikailag, sem katonailag elő nem készített, esküszegésből kifolyó, s így erkölcsi alapot nélkülöző hadjárat gyászos vége.

Hunyadi János hadjáratai a nándorfehérvári csatáig.

A várnai csata után II. Murad szultán ismét visszatért magnéziai magányába, s ez Magyarországra kétségtelenül szerencse

1444. volt, mert Ulászló halála után a közállapotok nem igen voltak alkalmasok arra, hogy a győzelmes török hatalomnak, ha Magyarország meghódítását akarja, sikerrel lehessen szembeszállani. Ulászlóról különben az a hír terjedt el, hogy életben van s ez az ország kormányzására teendő intézkedéseket hosszabb időre felfüggesztette. Midőn végre biztossá vált, hogy Ulászló Várnánál csakugyan elesett, az 1445. évi országgyűlés követséget küldött Frigyes császárhoz, hogy Albert fiát **Lászlót,** kit az ország királyúl elismerni hajlandó, a nála levő szent koron val együtt szolgáltassa ki, egyelőre pedig az ország kormányzása hét főkapitányra bizatott. Ezek egyike volt *Hunyadi János,* kinek Erdély és a Tiszántúl jutott, de a ki ezenkívül az ország déli határainak a török elleni megvédelmezésével is megbízatott.

Hunyadinak nem sok fáradságába került volna, hogy magát királylyá választassa, de a szerény férfiú nem kívánkozott e polczra, s a haza javát akarván mindenekelőtt, azt újabb rázkódásoknak kitenni nem akarta. Neki életczélja a török elleni harcz volt, erre irányozta minden igyekezetét.

1445. **Az alsó-szávai hadjárat 1445-ben.** Hunyadi a várnai sereg maradványaiból alkotta meg a határvédő hadat, melynek nemsokára alkalma nyílt magát kitüntetni.

Az alsó Száva vidékén több ezer főnyi török rablócsapat tartózkodott, mely a Szerémséget gyakran háborgatta. Hunyadi elhatározta, hogy e rablócsapatot, mely épen **Zsarnó** (vagy Czárnó, Nándorfehérvártól 1 mértföldre nyugotra) melletti táborában volt, rajtaütéssel megtámadja. A kijelölt napon számra kisebb hadával táborából, melyben az őrtüzeket égve hagyta, a legnagyobb csendben elvonúlván, a Száván kissé feljebb titkon átkelt s egész észrevétlenül megközelítette a törökök táborát. Most nagy zajjal hirtelen rajtok ütvén, a törökök legnagyobb részét felkonczolta. A menekülők a Száva vidékét elhagyván, Szerbia belsejébe vonúltak.

Zsarnó (Czárnó.)

1445.—1446. **Az aldunai és oláhországi hadjárat 1445—1446-ban** Azon hirre, hogy Murad szultán Ázsiába visszatért, az új uralkodó, II. Mohammed, ellen pedig a janicsárok föllázadtak, Hunyadi új török hadjáratot tervezett. *Valeran de Wawrin,* a burgundi hajóhad parancsnoka, ugyanis ajánlatot tett, hogy 6—8 gályával a Dunán feljön és egy oda vezetendő magyar sereggel

együtt működik. Természetes, hogy e czélra Hunyadi a nyugoti hatalmak segítségére is számított, fölhívta tehát azokat, valamint *Vlád Drákul* oláh vajdát is. A felhívottak közül csupán az oláh vajda jelent meg 6000 emberrel augusztus elején *Izákcsánál*, azután a hajóhaddal együtt, mely a trónkövetelő *Szaudzsi*, más néven *Csalopia Dávid*, török herczeget is elhozta Konstantinápolyból, Nikápolyhoz ment. Útközben a szövetségesek kísérletet tettek **Szilisztria** ostromára, de megtudván, hogy itt 30,000 török van, tovább siettek; de elfoglaltak két kisebb várat, **Turtukájt** és **Gyurgyevot**, míg végre *szeptember 12-én* Nikápoly alá jutottak. 1445—1446. Szilisztria. Turtukáj. Gyurgyevo.

Drakula óhajtotta volna az oláh területen a Duna balpartján fekvő **Kis-Nikápolyt** elfoglalni, s ez két napon át ostromoltatott is, midőn *szeptember 15-én* megjelent mintegy 10,000 főnyi sereggel Hunyadi János is. Kis Nikápoly.

Hunyadi azonnal értekezett a hajóhaddal szintén feljött *Francesco* bíbornokkal, az olasz-, és *Valerán Wavrinnel* a burgundi hajóhad vezérével (a hajóhad 6 olasz és 2 burgundi gályából állott), hogy velök a török ellen indítandó új hadjárat iránt megegyezzék. Hunyadi tanácsára Kis-Nikápoly ostroma felhagyatott, és a sereg a Zsily torkolatához ment, hol a sereg a Dunán **Rahovánál** átkelt. Rahova. Ámde a török sereg, mely Nikápolynál volt, szintén fölfelé vonúlt, a magyar-oláh sereggel azonban Rahovánál meg nem ütközött, hanem az ország belsejébe hátrált. Hunyadi, tudván, hogy a török czélja csak az, hogy a sereget becsalja, s ha majd a fáradság és élelem hiánya miatt (már most is csak két napi élelem volt) kimerül, rajtaüt és megsemmisíti, visszafordúlt és a sereggel ismét a Duna balpartjára kelt át.

Más okok is voltak a hadjárat megszüntetésére. Ugyanis Murad szultán időközben a fellázadt janicsárokat megfékezendő, ismét Európába jött, a kormányt átvette, a lázadást elfojtotta és készen állott újabb háborúra. A hadjárat tehát későbbi időpontra, a mikor a nyugoti fejedelmek több segélyt nyújthatnak, halasztatott.

Hunyadi Magyarországba, az oláhok és a hajóhadak hazájukba visszatértek.

Az *1446-ik év* tavaszán Hunyadi az országos tanács megegyezésével Oláhországba indúlt, hogy *Vlád Drákul* vajdát, ki őt a várnai csata után letartóztatta s bár csak a mult évben még

1445—1446. a magyarokkal harczolt, most ismét a törökhöz pártolt, megfenyítse.

Mielőtt a vajda ellenállásra készülhetett volna, Hunyadi Erdélyből rárontott, seregét megverte s őt magát elűzvén, vajdává a Vlád által 1430-ban megölt Dán hasonnevű fiát, IV. **Dánt** helyezte be.

Drakula Drinápolyba menekült, honnét nemsokára török segélyhaddal tért vissza. Vállalata azonban nem sikerült. Dán Hunyadit híván segítségül, ez Erdélyből rögtön Oláhországba sietett, és Drakula török hadát megverte. A futó Drakulát Dán vette üzőbe, a Hunyadi által adott magyar haddal és a mellé állott oláhokkal újolag megverte, menekülés közben fiával együtt elfogta és végre Tergovistban lefejeztette.

Hunyadi ez alatt érintkezésbe lépett István moldvai vajdával, s vele a török ellen szövetséget kötött.

1446. **A Frigyes és párthívei elleni hadjárat 1446-ban.**

Kőszeg. Győr. Frigyes nemcsak Lászlónak és a koronának kiadását tagadta meg, de sőt több határváron kívül **Kőszeget**, sőt **Győrt** is elfoglalta, míg párthívei közül **Cilley Frigyes** és **Ulrik**, Horvátországba betörvén, *Thallóczy János* vránai perjelt, Nándorfehérvárnak 1440-ben hős

Pakrácz. védőjét, **Pakrácz** mellett seregével együtt felkonczolván, az országot feldúlták.

Hunyadi János mindenekelőtt a Cilleyek ellen indult;

Szt. György. 15,000 főnyi seregével **Szent-Györgyöt** és a vránai perjelség többi

Pettau. várait visszavette, majd a Dráván **Pettaunál** átkelvén, a Cilleyek hadát ennek közelében szétverte. A Cilleyek kapitánya, *Vittovecz*,

Csáktornya. megkísérelte ugyan még néhányszor az ellentállást, de **Csáktornyá-**

Kapronczа. **nál** újra megveretett, és Hunyadi **Kapronczát** is megvette. Ezután Hunyadi a Cilleyek birtokait mindaddig dúlta, míg csak békéért nem könyörögtek, s a magyar kormány irányában hűséget nem fogadtak.

Hunyadi János a hadjáratból visszatérvén az országgyűlésre sietett, hol Albert király fia mint **V. László** magyar királylyá választatott, a királynak és a koronának — ha kell erőhatalommal is — az országba hozatala elhatároztatott, végre *Hunyadi János*, az egész ország által tisztelt hős, kiterjedt hatalommal **kormányzóvá** választatott.

Miután Frigyes, László királynak és a koronának kiadását az újabb követségnek is megtagadta, az országtanács megbízásából Hunyadi János kormányzó most egy 10, mások szerint 20,000 főnyi sereggel indúlt ellene, s *november közepén* benyomúlván Stiriába, ezt és Karinthiát feldúlta, és hadaival Ausztria és Bécs felé tartott. Csak midőn a magyar sereg már **Németújhelyt** is megvette, és közvetlenül Bécset fenyegette, gondolt Frigyes az alkudozások megkezdésére; ezek midőn Hunyadi **Bécs** alá a Dunáig hatolt, azon föltétel mellett, hogy Győr február 2-áig átadassék, fegyverszünettel értek véget, mely a béke iránti alkudozásokat *Carvajal* bíbornok pápai követ megérkeztéig felfüggesztette. 1446. Németujhely. Bécs.

Hunyadi deczember végével seregét nagy zsákmánynyal, melynek értékét némelyek 10 millió forintra becsülik, tért vissza.

1447 június 1-én végre Frigyessel két évi béke köttetett, mely azonban a fődolgot, László és a korona kiadását függőben hagyta.

A rigómezei hadjárat 1448-ban. Hogy a magyar kormány a Frigyessel folytatott viszályok végleges lebonyolítását elodázta, ennek egyik oka az volt, hogy ismét a török háború került felszínre. A külhatalmaknál tett lépések ugyan ezúttal sem vezettek kézzelfogható eredményre, bár Hunyadi János ez iránt mindent megtett, de bíztattak a háborúra a török birodalom viszonyai. 1448.

II. Murad szultán az előző években már több hadjáratot intézett **Castriota György** ellen, de siker nélkül; minden hadjárat a törökök érzékeny vereségével végződött. E balsikerek híre eljutott Magyarországba is, mi Hunyadinak azon elhatározására, hogy a várnai szégyent egy új támadó hadjárattal mossa le, kétségtelenül nagy befolyással volt.

A török háborúra a várnai hadjárat óta folyton készülvén, csak arra várt, hogy a nyugoti hatalmaknak a pápa által igért támogatását megnyerje. Valószínű, hogy erre már 1447-ben számított, s a különben hátrányos radegundi békébe azért egyezett bele, hogy az ország nyugalmát és békéjét nyugaton biztosítsa.

A várt segély ugyan úgy 1447-ben, mint 1448-ban is elmaradt, Hunyadi mindazonáltal, megtudván, hogy Murad szultán ez évben Castriota Györgyöt ismét, még pedig egy 100,000 főnyi nagy

1448. sereggel, és ismét siker nélkül támadta meg, a mennyiben Albániát ugyan feldúlta, de Castriota György *Krója* sziklavárában rendületlenül áll, a hadjárat megindítására az időpontot alkalmasnak ítélte.

A hadsereg, melyet **Hunyadi János** az 1448-ik évi hadjáratra kiállíthatott, a 8000 főnyi oláh segélyhaddal is alig multa ugyan felül a **30,000 főt,** de minőségre, kivált magyar részeiben, jeles volt. A főpapok közül senki, a főurak közül Bebek Imre erdélyi vajda, Thallóczy Ferencz horvát bán, Székely János tótországi bán, továbbá Marczaly Imre, Rozgonyi Rajnáld, Szécsi Tamás, Losonczy Benedek, Lindvai Bánffy István, s még többen vettek a hadjáratban részt; a török írók szerint Hunyadi sógora Szilágyi Mihály is. A sereg jól el volt látva ágyúkkal, puskákkal és más hadi eszközökkel, melyek szekereken — ezek száma 2000 volt — szállíttattak; minden szekéren két gyalogos, egy pajzsos és egy tüzér volt.

Míg azonban Dán oláh vajda készségesen csatlakozott Hunyadihoz, és haderejét kiállította, Brankovics György szerb despota, ki pedig országa visszanyerését Hunyadi 1443-ik évi győzelmeinek köszönhette, s mint magyar főúr is köteles lett volna a csatlakozásra, a hozzájárulást nemcsak megtagadta, de sőt áruló módon ő értesítette Muradot — mint már 1444-ben is — a magyarok terveiről és mozdulatairól.

A magyar sereg a Duna mellett *Kevénél* gyülekezett és szeptember 12-éig a Duna bal partján, 28-áig a jobb parton táborozott, szerb területen.

Hunyadi e hadjáratnál erősen számított *Castriota Györgyre,* kivel némi megegyezés is jött létre, s ez okból, midőn seregével *szeptember 28-án* megindúlt, irányát nem Drinápolynak, hanem, hogy Castriota hadaival még a törökkel való egyesülés előtt találkozzék, a **Rigómezőnek** (Kosovo Polje) vette. A sereg a szerb földet az egész úton dúlva, pusztítva, a Morava völgyén fölfelé haladt *Niszáig,* és ez úton egyesült a Szendrőnél átkelt oláh haddal. Nistől délnyugatra térve, Hunyadi serege egy hegyi úton Prokopljebe, majd a Toplica völgyön Kursumljeba, innét a Banjszka patak mentén a Prepolácz hágóra, majd végre a mai Mrdár és Snok falvak irányában a Láb völgyébe ment s ezt követve, *október 15-én*

a Rigómező északi szélére érkezett. A szerb nép a szorost mai napig 1448.
is Hunyadi útja után *Jankova-Kliszurának* nevezi.

Murad szultán Hunyadi támadó tervét és a hadjárat előkészületeit megtudván, Krója mellett csak egy kisebb hadat hagyva, azonnal Szófiába sietett, és azt vélvén, hogy a magyarok ezúttal nagy sereggel fognak jönni, terjedelmes intézkedéseket tett, hogy hatalmas sereget állítson ki. Midőn a magyaroknak Keve melletti gyülekezéséről és az oláhoknak Szörény vidékén történt átkeléséről értesült, serege, úgy az európai, mint az ázsiai, már java részben együtt volt. E sereg számerejét körülbelül **150,000 főre** lehet tenni.

A szultán nem mozdult Szófiából, mert a magyarokat a szendrő—nis-pirot—szófiai vonalon, az 1443-ik évi hadjárat hadműveleti vonalán várta. De midőn Brankovics által értesíttetett, hogy a magyarok Nist elhagyták, rögtön megindult Piroton át Nisre, innét kezdve pedig, 2—3 napi menetre, folyton a magyar sereg nyomán haladt.

Hunyadi nem bírt tudomással Murad seregének holléte és mozgás iránya felől, s így a törökök, mint a várnai hadjáratnál, ismét a magyar sereg hátába kerültek. Ha legalább ezt megtudja, úgy megszállhatja vala a Prepolácz szorost, s ebben tán föltartóztathatja a szultán seregét addig, míg Castriota csatlakozik. Így azonban kénytelen volt a harczot egyedül fölvenni.

A magyar sereg, mely Castriota György hadát dél felől várta, mielőtt menetét a csatlakozás végett tovább folytatná, a Rigómező elérése után, a nehéz út fáradalmait kipihenni akarván, a Szitnyicza mellett néhány napi pihenőt szándékozott tartani. A vett hirek szerint Castriota már közeledett, s így az egyesülés esetleg még a Rigómezőn is remélhető volt.

Míg azonban a magyarok figyelme dél felé irányult, *október 17-én* északon, a Láb völgy felső részén a *török hadsereg elővéde jelent meg.*

Ha Hunyadi kétségtelen hírekkel bir Castriota közeledéséről, úgy a törököt kisebb erőkkel föltartóztatva, bizonyára folytatja menetét dél felé, hogy az egyesülést a megütközés előtt végrehajtsa. Castriota közelléte azonban nem volt bizonyos, minek folytán Hunyadinak elkészülnie kellett arra, hogy a törökkel a harczot egyedül is meg kell küzdenie.

1448. Plemetina. E végből Hunyadi a Szitnyicza mellől a **Plemetinától** délkeletre fekvő fensíkra vonúlt föl. A törökök e szándékot észrevevén, a magaslatra ért magyar könnyű lovasságot, ugyanazon helyen, a hol az 1389-ben meggyilkolt I. Murad szultán sírja van, megtámadták. A küzdelem majd egész nap folyt, de a törökök, kik különben is csak kisebb erővel léphettek föl, visszaszoríttattak, és a fensík teljesen a magyarok birfokába került.

Hunyadi most a szekereket is felvonatta, és a fensík déli részén szekérvárat alakittatott.

A török előved visszavonúlt, de estére már az egész török hadsereg kikontakozott a Láb völgy alsó részében és a Gredecs Planina déli lábánál, a Láb balpartján szállott táborba.

A *plemetinai ütközet* után a két sereget most már csak a jelentéktelen, a csapatok mozgását semmiképen nem korlátozó Brnyiczai patak választotta el.

Rigómező. **A rigómezei csata 1448 október 18—19-én.** *Október 18-án,* pénteki napon, Hunyadi János a magyar sereget harczra fejlődtette. A fejlődés három csoportban, és ezek mindegyikénél két harczvonalban történt. A *balszárnyon,* mely a Szitnyiczára támaszkodott, az oláhok állottak **Dán** vajda parancsnoksága alatt. A középen maga **Hunyadi János** parancsnokolt; ez a plemetinai fensíkot foglalta el, és jobb szárnyával egész Murad sírjáig terjedt; itt voltak beosztva: első harczvonalban *Székely János, Bebek Imre* vajda és *Thallóczy Ferencz* bán alatt az erdélyi és horvát lovasság, második harczvonalban a *kormányzó* által vezetett királyi bandérium. A *jobb szárnyat,* mely a főuri bandériumokat foglalta magában, s Murad sírjától keletre a brnyiczai földháton állott. **Losonczy Benedek** vezette. Az egész erő állítólag 38 zászlóaljat képezett, a nehéz lovasság mindenütt a második harczvonalban. A szekérvár a felállítás mögött 1—2000 lépésre volt.

A törökök hasonlóan szintén három csoportban és minden csoporton belül két harczvonalban állottak: az első harczvonalban az azábok és akindsik, másodikban a szpáhik. A *jobb szárnyat* Szeád-Eddin szerint, a hagyománynak megfelelően, a ruméliai hadtest képezte s parancsnoka némelyek szerint a ruméliai béglerbég, mások szerint maga **Chalil** pasa nagyvezír volt. A *középen* a janicsárok állottak, kiknek felállítása a szokásos mellvéden és czölöp-

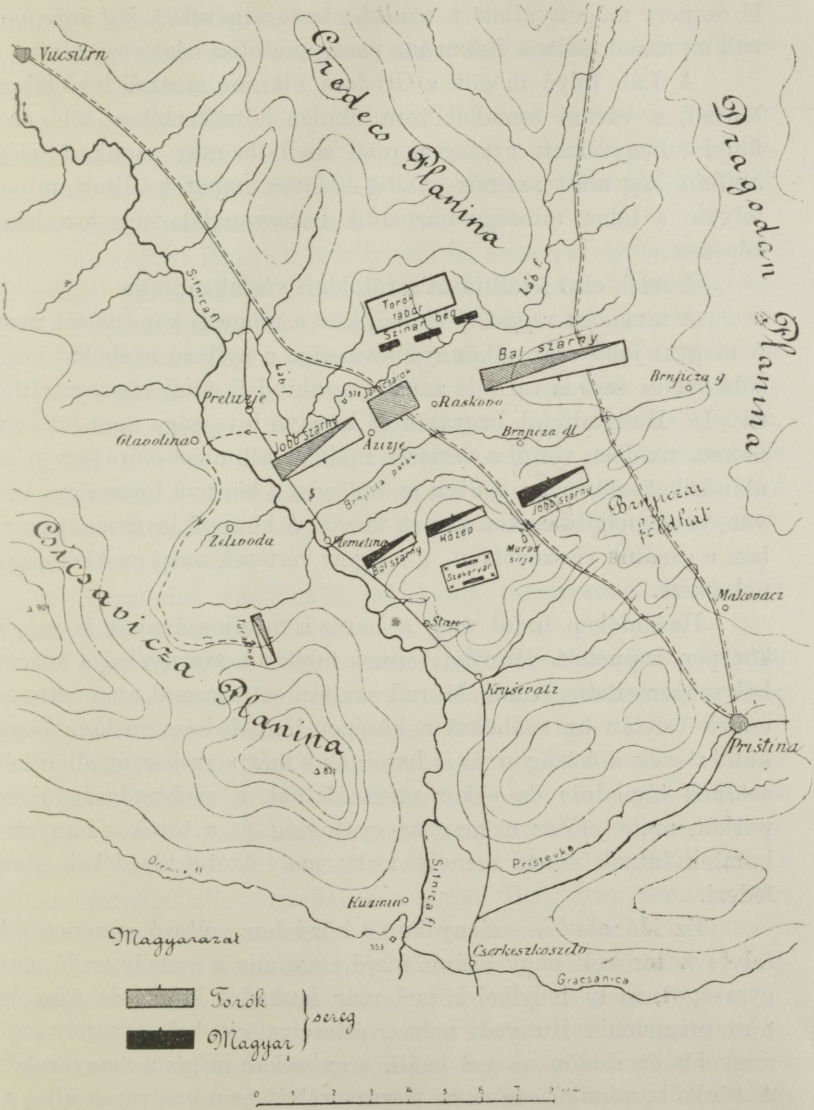

A rigómezei csata.
1448 október 18—19-én.

1448. zeten kívül a mellvédre helyezett ágyúkkal volt megerősítve. E csoport mögött állott a *szultán*, testőrségével. A *bal szárnyon* volt az ázsiai hadtest **Szkurasz** pasa, anatoliai béglerbég alatt.

A Láb folyó mögött a Gredecs Planina lábánál levő tábort Murad, a várnai csatából vont okulás következtében, több ezer főnyi felfegyverzett gyalog néppel szállatta meg, azonkívül eléje *Szinán* bég alatt számos gyalog és lovas csapatot állított, minek folytán a tábor mintegy harmadik harczvonalat, vagy tartalékot képezett.

A felek első felállítását a túloldali vázlat mutatja.

A támadást *reggel 8—9 óra* közt a magyarok indították meg. A magyar jobb szárny könnyű lovassága a nyilazó azábokat megrohanja és szét is veri, de azután az akindsik által visszaszorittatik. De Hunyadi jól begyakorolt könnyű lovassága nem fut szét, hanem rendben vonúl a vértesek mellé, a kik most előre törvén, az akindsiket szétverik; azután az üldözést a könnyű lovasságra bízván, ismét felállításukba térnek vissza. A könnyű lovasságot azonban a szpáhik visszavetvén, a magyar vértesek most ezekkel csapnak össze.

Hasonlókép indúl meg a harcz a másik szárnyon is, míg a középen szünetelt. Hunyadi ennek folytán a szárnyakat a középből megerősítette. Ámde Murad szultán ezt azonnal észrevette és ennek folytán az azábokat a középen támadt hézagra támadásra küldi; ezek a hézagon át is hatolnak s már a szekérvár ellen készülnek támadni; de ekkor megszólalnak a szekérvár ágyúi és puskái, majd előtör a magyar gyalogság és a törökök hanyatthomlok futnak vissza a mélyedésbe, mely őket a lövedékek ellen fedezi.

Ez idő alatt a szárnyakon a küzdelem változó szerencsével folyt; a törökök nagy száma majd elnyomja a csekély erejű magyarságot, mely helylyel-közzel már lankadni kezd; de újra és újra megjelenik Hunyadi nehéz vérteseivel ott, hol a veszély legnagyobb és midőn az est beáll, a győzelem mégis a magyaroké. A törökök mindkét szárnya visszaveretett és a magyarok által a Brnyicza patakon túl, sőt még Láb folyón át is üldöztetett, mire azután a magyar hadak, az éj beálltával, eredeti felállításaikba a szekérvárhoz vonúltak vissza.

A csata első napján a magyarok 2000, a törökök állítólag 1448.
mintegy 15—20,000 főnyi veszteséget szenvedtek.

A törökök ereje azonban nem volt megtörve s a küzdelmet folytatni kellett.

Hunyadi a harcz megszüntével hadi tanácsot tartott, melyben I. Murad megvakított fiának, Szaudzsinak, *Daud Cselebi* nevű fia, magyar néven *Csalopia Dávid* tanácsára a janicsárok és a török tábor ellen **éjjeli támadás** határoztatott el.

Az eszmét Hunyadi is helyeselvén, a magyar ágyús szekerek, a gyalog puskások és íjjászok, továbbá a könnyű lovasság egy része megindúltak az éjjeli támadásra. Midőn a magyar csoportok a janicsárokhoz értek, megdördűltek az ágyúk, majd a gyalogság rövid puskatűz után rohamot intézett a janicsárok ellen. Ámde ezek résen voltak s az első ágyúlövésre fegyvereikhez kapván, nemcsak a tüzet viszonozták a leghevesebben, de a rohamot is visszaverték. A küzdelem majd egész hajnalig tartott, a mikor a törökök a támadókat bekerítéssel fenyegetvén, a magyarok a szekérvárba visszatértek.

A vállalat, melynek a janicsárok megsemmisítését kellett volna előidézni, nem sikerült.

Október 19-én a harcz kora reggel ismét megújúlt, és pedig ismét a magyarok jobb szárnyán, Losonczy és az ázsiai lovasság közt; csakhamar általános lett a küzdelem az egész vonalon.

Hunyadi felállításában csupán azon változtatást tette, hogy bal szárnyát mindjárt kezdettől fogva nehéz lovassággal erősítette meg, mely az oláhoknak támaszt nyújtson s hogy e szárny parancsnokává *Székely Jánost* nevezte ki. Murad szultán pedig a jobb szárnyon álló ruméliai lovasságból *Turakhán* pasa vezérlete alatt a theszaliai lovasokat a harcz megkezdése után a Szitnyiczán átküldötte, azon feladattal, hogy Turakhán a túlparton fedve felállván, alkalmas pillanatban a magyarok oldalába törjön.

Hunyadi terve az volt, hogy a törököknek két szárnyhadát fogja ezúttal is visszanyomni, mi ha megtörtént, a szárnyak nehéz lovasságát Székely és Losonczy a janicsárok oldalaiba kanyarodtatják, míg Hunyadi maga a lövegekkel, gyalogsággal és a még meglevő lovassággal arczban támadja őket meg.

A küzdelem meglehetősen tervszerűen folyt le. A török sereg

1448. mindkét szárnya visszanyomatott, Losonczy bekanyarodott, Hunyadi megrohanta a janicsárokat és azok sorait, a török írók saját beismerése szerint, áttörte.

Ámde míg ez a középen történt, az alatt a magyar balszárny nagy veszedelembe jutott Turakhán pasa oldaltámadása által. Székely és az oláhok ép a velök szemben levő rumóliai csapatokat nyomták vissza, midőn Turakhán hirtelen oldalukba tört. E nem várt támadás, melyre a rumóliai csapatok is ismét rohamot intéztek, úgy az oláhokat, mint Székely János csapatait, ki maga jobb karját vesztvén, elesett, előbb teljes zavarba ejtette, mely azután a szárny vereségével és az oláhok majd teljes megsemmisítésével végződött.

Hogy az oláhok ez alkalommal áruló módon magukat a török jobb szárnyat vezénylő Chalil pasa nagyvezírnek megadták volna s azután a szultán parancsára felkonczoltattak, mint azt eddig általánosan hitték, nem valószínű; sokkal valószínűbb az, hogy az oláhok a kettős támadás alkalmával egyszerűen elhullottak.

De Hunyadi támadása a középen sem aratott sikert, mert midőn vitézei a janicsárokon áthatoltak, ott Szinán bég csapatai által támadtattak meg; sokan átvágták ugyan magukat ezeken is, de ekkor meg a felfegyverzett tábor állta útjokat. Ily sokszoros harcz végre megtörte e hadat is; most már csak az általános menekülés maradt hátra.

A bal szárny és a közép veresége a csatát Murad szultán javára döntötte el. Hunyadi serege másodizben vereséget szenvedett.

A magyarok egy része a szekérvár felé menekült, de Murad azt már, az est beállván, meg nem támadhatta. Hunyadi maga is a szekérvárba ment és az éj egy részét ott töltötte, de belátván, hogy a harcz megújítása képtelenség, még virradat előtt az ott levő urakkal a szekérvárból kitört és míg sógora, *Szilágyi Mihály*, egy maroknyi haddal a törököt feltartóztatta, elmenekült.

A magyar sereg *vesztesége* még nagyobb volt, mint Várnánál. 17,000 magyar és oláh bajnok hullott el a harczmezőn; az urak közül Székely János, Thallóczy Ferencz, Marczaly Imre, Losonczy Benedek, Bebek László, a Szécsy testvérek, Bánffy Ist-

ván, Csáky György, Nádasdy Imre, Andrássy Bertalan, Karr Ró- 1448.
bert és a coronai püspök, pápai legátus. Fogságba estek: Szilágyi Mihály, Dán vajda, Korothnay János, Szakadáthy Tamás és mások, kik azonban később mind megszabadúltak. De Murad szultán is drágán vásárolta meg a győzelmet, mely neki egyező adatok szerint 35—40,000 harczosába kerűlt.

A menekültek nagy része a lesben álló szerbek által konczoltatott föl, vagy legalább kifosztatott.

Hunyadi Jánost az áruló Brankovics Szendrőn letartóztatta s csak deczember hóban, súlyos föltételek mellett, bocsátotta szabadon.

De a nemesen gondolkodó magyar nemzet nem 'ócsárolta Hunyadit vereségéért, sőt örömmel fogadta s diadalmenetben kísérte be Szegeden az országgyűlésbe. Hisz e nagy megpróbáltatások közt még nagy szerencse volt, hogy megmaradt ő, az egyedüli, kinek neve is elég volt arra, hogy a törököt a haza földétől távol tartsa.

A Giskra elleni első hadjárat 1449-ben. Az 1445-ben 1449.
megválasztott főkapitányok egyike, **Giskra János,** bár az országgyűlés a főkapitányokat Hunyadinak kormányzóvá választása következtében megszüntette, a czímet Felső-Magyarországon továbbra is bitorolta és cseh zsoldosaival a «bratrikkal» kénye-kedve szerint garázdálkodott; társai voltak a dulásban Komorovszky Péter, ki Liptóban és Szentmiklósi Pongrácz, ki Nyitra és Trencsén megyékben dúlt. Az országtanács Giskra megfenyítését határozván el, Hunyadi unokaöcscsét, *Székely Tamást,* haddal küldötte ellene; de míg ez tétlenül állott a Kassa melletti **Somosnál,** Giskra *szep-* Somos.
tember 5-én hirtelen rajtütött, seregét szétverte, táborát elfoglalta és sokakat fogságba ejtett. Erre maga Hunyadi János szállott ellene táborba, az általa épített **Szepsi** várat rohammal bevette és Szepsi.
elrombolta. Hunyadi ezután **Körmöczöt** akarta elfoglalni, de mire Körmöcz-bánya.
leért, a városokat felajánló polgárokat Giskra elfogatta és ellenállásra készült. De Hunyadi a szép magyar várat elrombolni nem akarván, innét seregével elvonult és a Szepességbe szándékozott visszatérni, a csehek fészkeinek pusztítását folytatandó. Alig távozott azonban Körmöcz alól, megjelentek a lengyel király követei, kik fegyverszünetet eszközöltek ki. A következő év márczius havában Mezőkövesden állandó béke köttetett.

1450. **A szerb hadjárat 1450-ben.** Az ország nyugalmasabb állapotában az országtanács hajlandóbb volt Hunyadinak Brankovics elleni ügyét felkarolni, minek következtében a kormányzót a rigómezei csata után Brankovicscsal kötött kényszerszerződés teljesítése alól fölmentvén, egyszersmind felhatalmazta, hogy Brankovics magyarországi javait elkobozza, s a deszpotát a magyar felsőség elismerésére, ha kell fegyverrel is, kényszerítse.

Hunyadi ennélfogva a deszpota birtokait, Munkácsot, Szatmárt, Nagybányát, Debreczent, Böszörményt, Tokajt, Túrt stb. lefoglalta. De midőn erre Brankovics csak még nyakasabb lett, Hunyadi sereggel tört be Szerbiába és azt dúlni, pusztítani kezdé. Brankovics török segítségre számított, de e helyett a szultán Feriz béget a szerbektől elfoglalt Krusevácz erődítéseinek helyreállítására küldte be, mi támadás előjele volt, s így Brankovics, miután Hunyadinak túszúl még mindig letartóztatott László fiát szabadon bocsátotta, békéért könyörgött, mi az országnagyok közbenjárására meg is köttetett. Természetes, hogy e megaláztatás Brankovicsnak a Hunyadi ház ellen táplált eddigi gyűlöletét csak még mélyebbé tette.

1451. **A Giskra elleni második hadjárat 1451-ben.** Hunyadi János az 1450-ik év október 20-án Frigyes német királylyal szerződést kötött, miszerint László király 18 éves koráig Frigyes gyámsága alatt neveltessék, s Frigyes addig az általa elfoglalt várakat és városokat bírja. Ellenben Frigyes Hunyadit Magyarország kormányzójának elismeri, őt támogatja s ellenségei ellen megvédi. E szerződés szükséges volt azért, mert Hunyadinak a főhatalomra vágyó főurak közt, háza növekedő fénye és gazdagsága miatt, ellenségei támadtak. Ámde a szerződés, mely az országhatalmat Hunyadi kezében több évre biztosította, még több ellenséget támasztott; nevezetesen a kiskorú László révén hatalmat reménylő *Cilley Ulrik*, Garay László, Ujlaky és *Giskra János* mindenkép fondorkodának ellene, az alattomos támadásokra első sorban Hunyadi régi ellenségét, Brankovics Györgyöt használván föl. Hunyadi azonban nem értett tréfát s hadait felkészítvén az 1451 tavaszán hadjáratot szándékozott indítani Brankovics ellen. Ámde a bujtogatók megijedtek saját munkájuk eredményétől s magukat közbevetvén, békét eszközöltek ki.

A sereg azonban nem hiába gyülekezett össze. 1451.

Giskra nemcsak nem teljesítette a mezőkövesdi béke föltételeit; de sőt még több husszitát hozván az országba, Losoncz mellett egy kolostort foglalt el, ebből egész várat alkotott és onnét dúlta a vidéket. Hunyadi tehát a Brankovics ellen gyűjtött had egy kisebb részét **Losoncz** felé vezeté; útközben azonban számos Losoncz. úr csatlakozott hozzá fegyvereseivel, úgy hogy a sereg 16,000 főre emelkedett. Hunyadi körülfogta a megerősített kolostort és ostromolni kezdé, midőn fölmentésére maga Giskra jelent meg.

Hunyadi ekkor hada egy részével az ostromot folytatván, másik részével Giskra ellen vonúlt. De alig kezdődött meg az ütközet, a hozzá csatlakozott urak, kik Hunyadit Giskra kezébe akarták játszani, csapataikkal együtt elhagyák. A kormányzó csekély számú híveivel a harczot nem folytathatta, s visszavonúlni lőn kénytelen. A csatában elesett Kompolthy János és Pelsőczy István, a tárnok fia, ki halála előtt az összeesküvést fölfedezte. Héderváry Lőrincz, egri püspök pedig Giskra fogságába jutott.

Giskra most **Eger** várát fogta ostrom alá; azt azonban már Eger. meg nem vehette, mert Hunyadi az alföldön hagyott seregét gyorsan felhozván, Giskra ellen menetelt. Giskra nem várta be Egernél, hanem váraiba menekült. Hunyadi most előbb **Rozsnyót**, Rozsnyó. Giskra egyik főerősségét vette meg, majd **Szepsit**, melyet Giskra Szepsi. újra fölépített, nemkülönben **Derencsént** s azután Giskra székhe- Derencsén. lyét, az erős **Zólyomot** fogta ostrom alá; a várost fölégette, a várat Zólyom. pedig szorosan körülzárta. Rozgonyi Lőrincz elfoglalta a csehektől **Gálszécset**. A kormányzó ellenségei azonban e közben maguk Gálszécs. részére vonták az országtanácsot, melynek közbenjöttével Giskrával új béke köttetett. Ennek alapja a mezőkövesdi béke volt, azon hozzáadással, hogy a Hunyadi által most elfoglalt várak Giskra birtokába nem bocsáttatnak.

Augusztus 7-én Brankovicscsal is megköttetett a végleges egyezmény, melynek egyik pontja szerint Brankovics unokája és Cilley Ulrik leánya, a 10 éves Erzsébet, Hunyadi Mátyás fiával eljegyeztetett.

Brankovics ezután az országtanács megbízásából az elhalt II. Murad utódjával II. Mohammed szultánnal békét eszközölt ki, mely három évre köttetett meg.

1454. **Az 1454-ik évi török háború.** II. Mohammed szultán azon szilárd elhatározással lépett a trónra, hogy Konstantinápolyt, melynek bevételén már Bajezid hiába fáradott, elfoglalja. A győzelmek, melyeket Murad Várnánál és a Rigómezőn a magyarok fölött nyert, ily elszánt lépésre annál is inkább felbátorították, mert az európai fejedelmek szövetsége, melytől elődei még tartottak, rég megszünt félelmes lenni. Ezért volt szüksége a három évi békére, melyet pedig még csak keresnie sem kellett, a magyarok magok ajánlották.

II. Mohammed 250,000 főnyi sereggel vette körül Konstantinápolyt; csapatai betörtek a városba, hadi hajói behatoltak az Aranyszarvba s az utolsó görög császár, IX. Konstantin Palëologus, hős elszántsággal veté el magától a biborköpenyt, hogy a végső küzdelemben halálát lelje. *1453 május 29-én Konstantinápoly a török birodalom birtoka, fővárosa lett.*

Még ostromközben fogadta a szultán Hunyadi János követségét, ki neki a kormányzói méltóságról való lemondását bejelentette. Cilley ugyanis nem nyugodott, míg az osztrák, cseh és morva rendekkel szövetkezve és a megnyert magyar országtanács által is támogatva, Frigyes császárt 1452 szeptember 4-én László kiadására nem kényszerítette. Miután pedig a kiszabadult király teljesen Cilley kártékony befolyása alá került, ez pedig minden alkalmat fölhasznált arra, hogy Hunyadi Jánost gyanúsítsa, üldözze, az egyenes lelkű, becsületes férfiú minden gyanúsítást az által czáfolt meg, hogy *a kormányzói hatalmat 1453 január havában a király saját kezeibe letette,* a ki őt azután az ország főkapitányává és Besztercze örökös grófjává nevezte ki.

Konstantinápoly bevételének hírével egyidejűleg érkezett az országba azon tudósítás, hogy Mohammed szultán nem elégszik meg Konstantinápolylyal, hanem erősen készülődik Magyarország meghódítására. E hírek nem maradtak hatás nélkül és az ország főurai az 1454-ik év elejére országgyűlést hirdettettek, mely a török elleni védekezés módjait tette tanácskozás tárgyává. Hunyadi Jánost az ország rendei is főkapitánynyá választák és midőn őt hadsereg felállításával és szervezésével megbízták, egyszersmind intézkedtek a hadi költségek felől, megállapítván a módot is, a mely szerint a netán szükséges fölkelésnek végbemenni kell. Mi-

dőn Hunyadi e végzésekről a Prágában időző királyt értesítette, 1454.
ez a kegyelem jeleivel halmozta el és egyszersmind tudatta, hogy a török háborúba induló sereghez Csehország is 6000 gyalogost és 1200 lovast ajánlott föl.

II. Mohammed nem készült ugyan azonnal Magyarország, hanem igen is *Szerbia* ellen. Hiába ajánlotta föl Brankovics a hódolatot és adófizetést; a szultán ugyanazon hamis alapon, mint Murad, hogy t. i. a szerb trónnak a szultán közelebbi örököse mint Brankovics, *Szerbia egyszerű átadását követelte.* A cselszövényekben megőszült deszpota íme láthatta, mire vezettek a magyarokon elkövetett árulásai; rövidlátó politikája nem értette meg Lázárevics István bölcseségét s a helyett, hogy a magyar mellé állott volna, minden döntő alkalommal Szerbia természetes ellenségét, a törököt támogatta.

És íme most főhajtva volt kénytelen azon Hunyadi Jánosnál megmentéséért könyörögni, kit annyiszor elárult. De Hunyadi nemes keblében a gyűlöletnek és boszúnak nem volt helye akkor, midőn a török elleni harczra szólították.

Bárha a török háborúra kirendelt sereg még nem volt együtt s így Hunyadi a szultánnal való mérkőzésre még csak nem is gondolhatott, mégis segíteni vélt Brankovics helyzetén az által, hogy *1454 augusztus* havában a Dunán átkelvén, benyomúlt Bulgáriába, s e tartományt egész **Tirnováig** feldúlván, miután a régi Tirnova.
czárvárost is felgyújtatta, gazdag zsákmánynyal visszatért Magyarországba.

Midőn Mohammed szultán Hunyadinak Bulgáriába való betörését megtudta, seregével azonnal előnyomult Szófiáig; de itt már a magyar had visszatéréséről is hírt vett, minélfogva a sereg egyrészét Szófiánál visszahagyván, a többivel benyomult Szerbiába; hogy a török sereg mily nagy volt, azt mutatja azon biztos adat, hogy csupán gyalogsága 20,000 fő volt. A török sereg itt ismét több részre oszlott. A szultán maga **Szendrőt**, egy másik had Szendrő.
Osztroviczát fogta ostrom alá, míg *Firuz* bég lovassága az egész országot bekalandozván, 50,000 foglyot gyűjtött össze és hurczolt el. **Osztrovicza** aránylag rövid ostrom után bevétetett és lerom- Osztrovicz
boltatott, de Szendrőnek még csak külső falai romboltattak le,

1454. midőn a szultán hírét vette, hogy Hunyadi János ezúttal Szerbiába tört be és Szendrő fölmentésére jön.

Mohammed szultán, talán mert serege szétoszolva volt, vagy mert a törökverő magyar hőssel, kinek erejét és hadvezéri tehetségeit már a Rigómezőn — hol ő is jelen volt — csodálta, ezúttal még mérkőzni nem akart, Szendrő ostromával már Hunyadi közeledésének hírére felhagyott, s Krusevácznál Firuz bég alatt 32,000 főnyi sereget hagyva vissza, Filippopoliszba ment, hogy a következő évi hadjáratra készüljön.

Hunyadi Szendrőnél kelt át a Dunán, de a török sereget már
Krusevácz. ott nem találván, utána ment **Kruseváczig.** Itt *Firuz bég* seregét sűrű köd által elrejtve meglepőleg megtámadta, teljesen szétverte, és a béget több ezer emberével fogságba ejtette. Hunyadi előnyo-
Pirot. mult ezután **Pirotig,** melyet szétrombolt, de miután a szultán Szófiából egész erejével vonúlt ellene, visszament. A magyar sereg
Widdin. előbb a Timok völgyén át haladt, majd **Widdinnek** tartott, e várost szintén szétrombolta, s végre diadallal vonúlt be Nándorfehérvárba.

Hunyadi csak azért ment Nándorfehérvárba, hogy ott seregét kiegészítse és minden szükséglettel ellássa. De miután a szultán a magyarok elvonulásának hírére Konstantinápolyba tért vissza, ő sem tartotta szükségesnek a hadjárat további folytatását.

A nándorfehérvári hadjárat 1456-ban. Hunyadi az 1454-ik évi győzelmes hadjárat után ujból lépéseket tett arra, hogy a nyugoti hatalmakat, ezek közt első helyen Fridrik német császárt a török elleni általános háborúra birja; ugyanebben fáradozott *Aeneas Sylvius* és *Kapisztrán János* is. Sikerült is a német és olasz fejedelmeket 10,000 lovas és 30,000 gyalogos kiállításának ígéretére bírni; de miután a szultán nem támadott, az egész dolog abban maradt.

Az udvarnál pedig Hunyadi újabb dicsőségét avval viszo-
1455. nozták, hogy Cilley őt *1455 május* havában kelepczébe csalni és szabadságától, sőt tán életétől is megfosztani igyekezett. Hunyadi sérelmét az egész ország magáévá tette, s bár maga a hős a viszályokat kikerülendő, minden hivatalairól lemondott, tán polgárháború tör ki, ha a közfigyelmet nem ismét a török háború veszi igénybe. Brankovics megjelent ugyanis az országgyűlésen és segélyt kért a török ellen, mert a szultán *1455 júniusban* Szerbiába

ismét betört, elfoglalta *Novobrdo* várost és annak gazdag arany- 1455.
és ezüstbányáit, *Krusevácot* és több más várost.

Hunyadiban ismét elnémult a sérelem minden emlékezete, midőn a hazát veszélyben tudta s lelkesedésében saját költségén 10,000 főnyi sereg kiállítását ajánlotta föl. Ugyancsak 10,000 főnyi sereget ajánlott föl Brankovics. «Ha ehhez a német és olasz segélyhad és az ország hadai csatlakoznak, a sereg könnyen megüti a 100,000-et, ennyi haddal pedig nemcsak Európából, de még a szent földről is kiűzi a törököt!» Így kiáltott fel Hunyadi, s hogy minden akadályt elhárítson, még Cilleyvel és Garával is kibékült. Ennek daczára a nagy hadjáratból nem lett semmi, A külföldi fejedelmekkel az alkudozás oly soká tartott, hogy Brankovics tovább nem várhatván, a szultánt kiengesztelte, s ez visszatért. Mihelyt pedig ennek híre ment, a külföld a dolog után érdeklődni megszünt. Brankovics is visszavonúlt, s a következő évben lefolyt eseményeket már tétlenül szemlélte.

A magyarok azonban kénytelenek voltak a török kérdéssel újból foglalkozni, mert az *1456-ik év tavaszán* **II. Mohammed** 1456.
szultán egyenesen Magyarországra készült. A hirdetett országgyűlésen **Carvajal** bíbornok, pápai követ, biztosította a rendeket, hogy az olasz hajóhad már fölszerelés alatt van, az arragoniai és burgundi segélyhadak a nyár folyamán okvetlen megérkeznek; mire a rendek, buzdítva **Kapisztrán János** ékesszólásával is, az aratás utánra támadó hadjáratot határoztak a török ellen. Alig mondatott ki a határozat, midőn április 7-én a vészes kiáltás hangzott el, hogy a törög sereg már útban van vizen és szárazon Nándorfehérvár ellen. Ennek folytán a sereg kiállítása és a fölkelés azonnal elrendeltetett, és úgy a pápa, mint a külföld sürgősen segélyre hivatott.

A galád Cilley azonban, ki Hunyadi egy újabb győzelme esetén a király melletti állásának és hatalmának elvesztésétől félt, a főurakat hazaáruló módon a fölkeléstől elvonni törekedett, majd a királylyal Bécsbe távozott, mire a már gyülekező urak nagy része is jószágaira tért vissza.

De még ez árulás sem volt képes Hunyadi nagy lelkét megingatni. Az ármányokkal mit sem törődve, Nándorfehérvárra sietett, ennek parancsnokául sógorát, **Szilágyi Mihályt**, alparancsnokokul fiát *Hunyadi Lászlót, Ország Mihályt* és a spanyol *Bastida Jánost*

1456. rendelvén, a várba *május 14-én* 7000 főnyi csapatot vitt, s a várat sürgősen úgy eleséggel, mint védő eszközökkel (ágyúkkal, lőporral stb.) bőven ellátta.

Ezután Carvajal bíbornokot Cilley ármányainak ellensúlyozására a király mellé Bécsbe küldvén, sereggyűjtéshez látott, melynek gyülekező helyéül Szegedet tűzte ki. Buzgó társa volt ebben Kapisztrán János, ki fáradhatatlanúl járt városról városra, faluról falura és elragadó ékesszólással ezreket bírt rá a kereszt fölvételére. Hogy pedig a várnak a vizen való ostromát is megnehezítse, Hunyadi a Dunán Péterváradnál, s később Szalánkeménnél 200 különféle hajót gyűjtött össze.

Nándorfehérvár ostroma. Mohammed szultán ez alatt *július elején* legalább 150,000 főnyi sereggel, 300 ágyúval és 200 hajóval, melyek közt számos nagyobb hadi gálya volt, érkezett Nándorfehérvár. **Nándorfehérvár** alá, s a várostól délre, a Száva és a Duna közt szállott táborba. Hajóhada azonnal állást foglalt Zimonyon felül, és evvel a várat a vizen elzárta, ágyúi pedig *julius 4-én* megkezdék a vár lövetését. A tüzérség szertára a sereg mögött, a Mokrilug felé vezető úton, a Szt. Magdolna templomnál volt. Legnagyobb hatással volt Mohammed 22 nagy ágyúja, melyek némelyike 24 arasz hosszú, ürmérete pedig 5 arasz volt, és a két nagy mozsár, melyek öblében egy ember ülhetett, s melyek roppant súlyú kőgolyókat vetettek.

Tíz napi lövetés után a falak már annyira bomladoztak, hogy Szilágyi megizente Hunyadinak, miszerint ha segítségére nem jön, a várat már csak néhány napig tarthatja.

Hunyadi János serege e közben igen lassan gyülekezett. A főpapok bandériumai közül egy sem jelent meg, a főurak közül szintén alig egynéhány; csupán *Koroghy János* macsói bán, *Kanizsay László* és a *Rozgonyiak* említtetnek. A keresztesek ugyan szépen gyülekeztek, s azok számát némelyek 40,000, sőt 60,000 főre teszik, de ez nyilván csak azok száma, kik a keresztet fölvették, de nem azoké, kik tényleg megjelentek; a valósággal megjelent keresztesek száma alig volt több 10—15,000-nél, s Hunyadi egész ereje, t. i. Nándorfehérvár helyőrsége és a fölmentő sereg együttvéve nem volt több mint **45—50.000 fő**. Egyébiránt bármily nagy volt is a keresztesek száma, értékük vajmi csekély vala. Papok, barátok, tanulók, parasztok voltak ezek, részint kardokkal és pikákkal,

részint csupán ólmos botokkal fölfegyverkezve. Hunyadi már a szegedi táborban igyekezett őket valamennyire begyakorolni, hogy legalább némileg rendben vezethetők legyenek, de az idő rövid volt, a veszély növekedett. 1456.

Hunyadi tehát saját magyar hadával, a **Kapisztrán János** által vezetett keresztesekkel és a hajóhaddal megindúlt, s *július 14-én* Zimonyhoz közeledett; a menet alatt a hajóhadat a Duna jobb partján menetelő sereg fedezte. A török hajóhad egyes gályái lánczokkal voltak összekötve; de Hunyadi kitünő hajósai ettől nem rettentek meg, s míg a jobb parton menetelő sereg a török hajókat ágyúival lövette, a magyar hajók, hajtva a Duna árja és az evezők által, hatalmas lökemmel mentek neki a török hajóvonalnak, s azt szerencsésen áttörték. Most kétségbeesett küzdelem keletkezett a vizen, melyet a keresztesek lövegei a partról, a Szilágyi által a törökök hátába küldött 40 hajó a vizen támogattak. Öt órai kemény harcz után *a török hajóhad legyőzetett.* Három nagy gálya 500 fegyveressel elsülyesztetett, négy gazdagon díszített gálya elfogatott, a többi pedig erősen megrongálva megfutott. E hajókat azután a törökök táboruk mellett elégették, nehogy az ellenség kezébe kerüljenek.

A fényes győzelem felvillanyozta a vár őrségét, még inkább Hunyadinak és Kapisztránnak bevonulása a várba; a vezér bevitte magával saját fegyvereseit, és a keresztesek jobban fegyverkezett részét is, mig a többiek a Száva beömlésénél, annak bal partján, a várossal és a török táborral szemben ütöttek tábort. Ezek száma a következő napokban is folyton növekedett.

A vizen vívott ütközet nem akasztotta meg az ostromot. Az árkok és ütegek naponkint közeledtek a városhoz, napról napra ismétlődtek a rohamok. *Július 20-án* egy roham alkalmával Táji **Karadsa** pasa, ruméliai béglerbég, ki az ostrommunkálatokat vezette, egy ágyúgolyó által szétszakgattatott. De a szultán szándékát ez sem hátráltatta, mert szilárdan el volt határozva, hogy a várat minden áron beveszi.

Július 21-ére a szultán általános rohamot rendelt.

A rohamot 34 órai szakadatlan ágyúzás vezette be, míg nem 21-én, a késő délutáni órákban a török támadó oszlopok megmozdúltak, a rések felé törekedvén.

Hunyadi, mihelyt ezt észrevette, saját csapataival, Kapisztrán

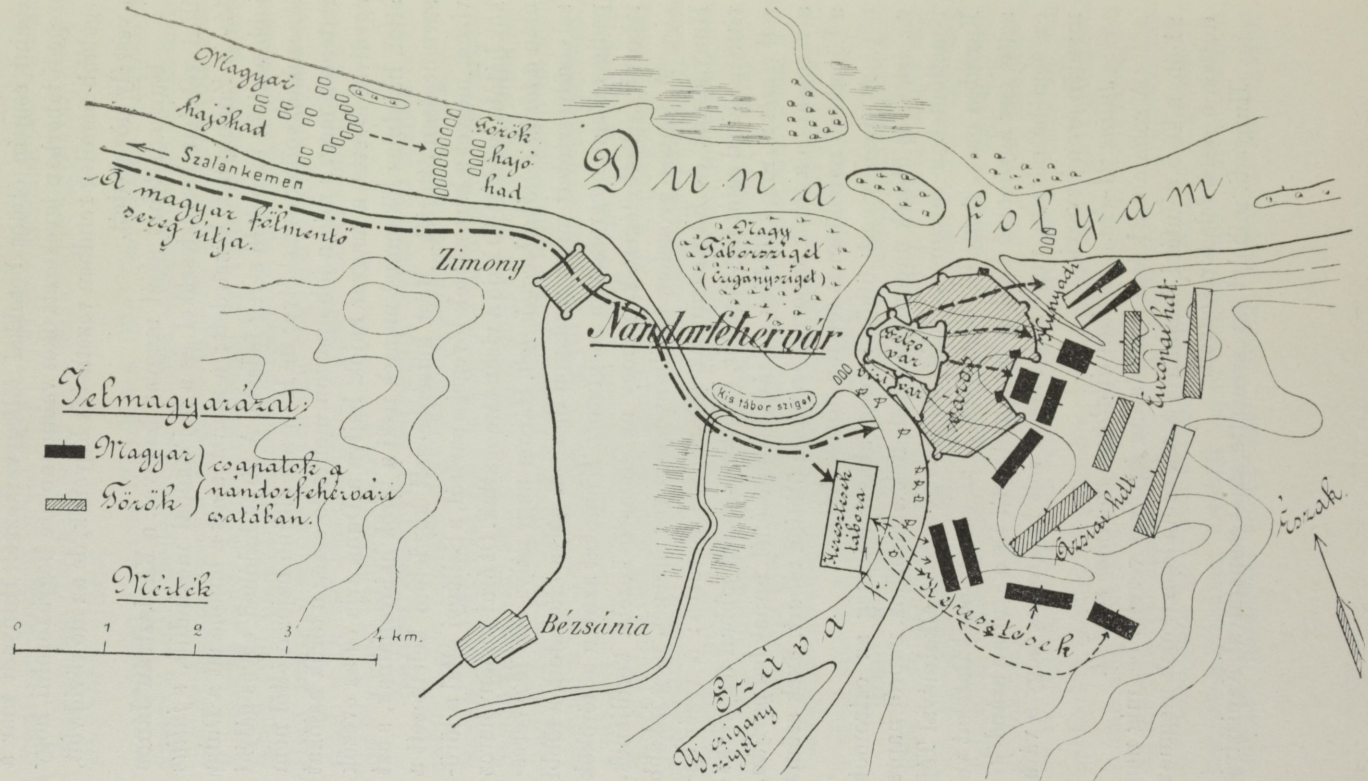

Nándorfehérvár ostroma és a nándorfehérvári csata. 1456 julius 22-én.

pedig a várban levő keresztesekkel a bástyák előtti síkon foglalt állást, s a török rohamoszlopokat ismételve megtámadta. Kétszer hatoltak be a törökök a városba, kétszer űzettek ismét vissza; de a harmadik, a szultán által személyesen vezetett rohammal a törökök a várost bevették. A magyarok és a keresztesek részint a város bástyáiba, részint a várba szoríttattak. Hunyadi és Kapisztrán is a várba szorúltak, de mivel a törökök most már létrákkal magát a várat kezdték vívni, csakhamar megjelentek a híd melletti tornyon, s onnét buzdították a védőket. Kapisztrán éles hangú «Jézus» kiáltásai messze hangzottak ki a harcz zsivajából. A helyzet azonban egyre kétségbeejtőbb. Egy török, azok közűl, a kik már az árkon átjutottak, a falakon felkúszva fölhágott a bástyára s feltűzni készült a török lófarkos lobogót. A törökök örömriadallal üdvözlik a merészet, de nyomban ott terem egy magyar hős, **Dugonics Titusz**, s miután a törökkel nem bír, hősies önfeláldozással átkarolja, s törökkel, zászlóval együtt a mélységbe veti magát. 1456.

Már reggelre járt az idő, midőn végre sikerült a törököket, kiknek ruhája a falakról levetett szurkos és kénes égő rőzsekötegektől meggyuladván, ez köztök nagy rémületet és zavart okozott, a vártól elszorítani, sőt a zavar fölhasználásával a városból is kiűzni.

A nándorfehérvári csata 1456 július 22-én. Hunyadi megelégedett az elért eredménynyel, s miután a falakat, réseket újból megszállotta, megtiltotta, hogy az ellenséget — melynek ujabb rohamát várta — üldözendő, helyét bárki is elhagyja.

A délutáni órákban azonban a keresztesek egy kisebb csapata, látva, hogy a törökök nem támadnak, egyik lőtt résen keresztűl kicsúszott, s a rés előtt levő halmon állást foglalva, a törökökre nyilazni kezde, az ellene küldött lovas csapatot pedig visszaűzte.

E csekély eredmény folytán mindig több és több keresztes hagyta el a várost, midőn pedig ezek támadó előnyomulását a Száva tulsó partján levő keresztes sereg látta, az is nekibátorodva, dereglyéibe ugrott, s egy pillanat alatt több ezer ember állott a Száva jobb partján, követve a szakadatlanúl utánuk özönlő népáradat által. Mielőtt akár a törökök, akár Hunyadi és Kapisztrán a dolgot észrevették volna, már tombolt a harcz, s a törökök ázsiai hadteste, egyik állást a másik után elhagyva, folyton hátrálni kényszerült.

1456. Hunyadi és Kapisztrán kezdetben föl akarták a támadást tartóztatni, de csakhamar belátták, hogy ez lehetetlenség, s az önként megindúlt támadásban felsőbb intést látva, a várban és városban levő összes hadakat gyorsan összegyűjtvén, *lelkesült rohamban vezették a törökre.*

Már az első rohammal elfoglalta Hunyadi a szultán ágyúit, s azokat most a török ellen fordítván, a támadásnak evvel oly erőt adott, hogy a szultán azt, bár maga személyesen állott a janicsárok élére, s bár ezek harczát egy 6000 főnyi, portyázásból visszatért szpáhi-csapat támogatta, többé feltartóztatni képes nem volt. A szultán maga is megsebesűlt, a janicsár aga elesett, és a török sereg minden irányban futásnak eredt. A keresztesek benyomúltak a szultán táborába, s csakhamar lángtengerben égett az elhagyott török tábor.

Hunyadi cseltől tartva, nem üldözte különben is kimerűlt hadával a törököket, hanem az ágyúkat magával vivén, a várba vonúlt vissza. Az elővigyázat azonban fölösleges volt; a szultán a rendetlen futásban menekülő sereget csak Szófiánál volt képes megállítani, honnét azután Konstantinápolyba tért vissza.

A török sereg Nándorfehérvárnál 40, mások szerint 50,000 főt veszített, e mellett összes ágyúit, hajóit, hadi szereit stb.

A magyaroknak a dicső győzelem fölött érzett nagy örömét, már néhány nap múlva mély gyász váltotta fel. A nemzet büszkesége, *Hunyadi János*, megkapva a táborban uralkodó ragályos betegséget, miután fiait és barátait egyetértésre, hazaszeretetre intette és a török elleni küzdelem folytatására buzdította, *1456 augusztus 11-én Zimonyban meghalt.* Tetemét Erdélybe vitték, és a gyulafehérvári sírboltban tették örök nyugalomra. Két hónap mulva követte őt a halálban hű barátja, *Kapisztrán János* is.

Hunyadi halála után *Cilley* korlátlan úr volt Magyarországon, de nem sokáig; még ugyanazon évben, *november 9-én*, Nándorfehérvárott, hova a királylyal azon czélból ment, hogy Hunyadi két fiát, Lászlót és Mátyást elfogassa, utólérte őt végzete. Egy heves összeszólalkozás alkalmával Hunyadi László barátai a dölyfös, ármányos főurat, a magyar nemzet legnagyobb ellenségét, összevagdalták.

Hunyadi jeles fia **László** ezért, a király esküje daczára, a budai

Zsigmond palota előtt *1457 május 14-én* kivégeztetett. De e rém- 1456.
tett elvette a talajt László király lábai alól is. A forrongás az egész országban nagy volt, midőn annak László 1457 november 22-én bekövetkezett halála véget vetett.

A magyar nemzet a Hunyadi házon elkövetett méltatlanságot azzal boszúlta meg, hogy a hős még életben levő második fiát, a 15 éves **Mátyást**, *1458 január 24-én* a nép örömrivalgása közt **Magyarország királyává** választotta.

Mátyás király hadjáratai.

Mátyás király uralkodása a magyar történelem legfényesebb 1458.
lapjait tölti be.

Nehéz viszonyok közt ellenséges indulatú fejedelmekkel környezve vette át az ország kormányát, s helyzetét még súlyosbította, hogy a királyválasztó országgyűlés, bár a haza egén tornyosuló fellegeket jól látta, a nemzet ügyét saját rendi érdekeinek szűkkeblűen alárendelve, az általános lelkesedés közt megválasztott ifjú királytól a hatalom, a cselekvés föltételeit és eszközeit megtagadta. Az országot a király saját zsoldosaival védelmezze, mondja a hozott törvény, a főurak és főpapok bandériumait csak akkor veheti igénybe, ha saját erejéből az országot megvédelmezni nem képes, míg a nemesség fölkeléséhez csak a legnagyobb szükség esetén folyamodhatik. Ámde ugyanakkor kimondja, hogy a nemesek és jobbágyaik adó alá semmi szín és ürügy alatt sem vethetők, s hogy a király kezei még jobban leköttessenek, melléje öt évi időtartamra kormányzót nevez.

Mátyás hatalmas szelleme azonban mindezen, valamint a később még a főurak összeesküvése s más események által támadt akadályok fölött diadalmaskodott. Mindenekelőtt lerázta nagybátyja Szilágyi Mihály gyámságát, majd, midőn eszélyessége, nagylelkűsége s uralkodói fényes tulajdonai által a főnemességet és az országot a maga részére teljesen megnyerte, módot talált arra is, hogy az országgyűlést hozott határozatainak megváltoztatására birja s így magának a hadviselés eszközeit megszerezze.

Most már bátran állhatott a veszélyek elébe, melyek leküz-

1458. désében fényes hadvezéri tehetsége által hatalmasan támogattatott. Hogy magát a nemességtől, mely a királyi hadak támogatásában igen gyakran lanyhának mutatkozott, minél inkább függetlenitse, a nemzeti véderő mellett hatalmas királyi zsoldos sereget szervezett, mely egyedül tőle függött, s kitünő fegyelme, jó szervezete, az akkori időkben példátlan hadi képzettsége és harczedzettsége által nagy terveinek mindenkor kész s mindenkor kitünően alkalmazható eszköze lett.

Azt hihetnők, hogy Mátyás ez eljárása a magyar nemességet a hadviseléstől, melyben az utóbbi időszakokban már úgyis csak kelletlenül vett részt, még inkább elidegeníti. De Mátyás, ki a magyar nemzetet s annak történelmét igen jól ismerte, ettől korántsem tartott; s valóban ennek ellenkezője következett be. Midőn a nemesség látta, hogy a király nélküle is tud boldogúlni, sőt diadalokat arat, fölébredt benne a magyar faj harcziassága; nem nézhette, hogy magyar hadak diadalokat vivjanak ki, melyekben neki része nincs, s a mire őt kényszeriteni oly nehéz volt, azt megcselekedte önkéntesen. Tömegesen sorakozott a király zászlói alá, hogy vele küzdjön s részese legyen a dicsőségnek, melyet a király győzedelmes hadjáratai Magyarországnak, a magyar nemzetnek szereztek.

Mátyás hadserege ennélfogva, daczára a számos idegen elemnek, mindvégig megtartotta nemzeti jellegét s a nagy király győzelmei nem idegen zsoldos kapitányok, vagy külföldről bevándorolt vezérek, hanem kizárólag magyar vitézek neveihez fűzvék. Báthory István, Kinizsy Pál, Magyar Balázs, Szapolyai István, Bánffy Miklós, a Rozgonyi, Ujlaki, Geréb, Csupor, Dóczy, Both, Szokolyi s még számos magyar család tagjai nemes versenyben igyekeztek arra, hogy a magyar névnek dicsőséget szerezzenek.

Szereztek is. A magyarok hírneve, mely Nagy Lajos óta a külföld előtt már elhomályosodni kezdett, Hunyadi Jánosnak a törökökön vett győzelmei, Mátyás fényes hadjáratai által ismét közismertté lett. Hunyadi Jánosnak és Mátyás királynak neve egymaga elég volt arra, hogy II. Mohammedet, Konstantinápoly elfoglalóját, visszavonulásra bírja (1454 és 1464).

A magyar sereg e hírnévre méltó is volt; vitézsége páratlan bátorsága közmondásos, fegyelme, hűsége és önfeláldozása az akkori

időben példátlan volt. Ehhez járult, hogy cselekedetei nem szorítkoztak többé csupán az ország határainak megvédelmezésére, hanem fegyvereivel, melyeket a külföldön is meghordozott, közreműködött Európa ügyeinek elintézésében. Mert Mátyás hadjáratai világtörténelmi jelentőségűek; az ozmán félelmesen emelkedő hatalom megfékezése által megóvta Mátyás — legalább egy időre — Magyarországot s vele egész Európát, melynek a törökök ellen, mint hajdan a mongolok ellen, védő pajzsát képezé; Lengyel- és Csehország lesujtásával s ez utóbbinak meghódításával, megakadályozá úgy a német császárság, mint a lengyel királyság hatalmi túlsúlyra jutását, végre a német császári hatalom leküzdésével megfosztotta e birodalmat a Magyarországra eddig gyakorolt káros befolyástól; a meghódított Ausztria, az elfoglalt Bécs nem fenyegette többé — sajnos csak rövid időre — a magyar királyság önállóságát, függetlenségét. 1458.

A pápa Mátyásban látta a kereszténységnek ez idő szerint legfőbb oltalmazóját; a szultán a törökverő nagy Hunyadi János szellemét látva Mátyásban föléledni, kerüli a magyar határt, hol reá csak vereség várakozik; a német császár, kénytelen levén Mátyás fölényét beismerni, s vele hadban nem mérkőzhetvén, alattomos fondorlatokkal küzd a legigazságosabb, legegyenesebb s legnagylelkűbb király ellen; a kisebb államok végre, elkápráztatva Mátyás győzelmei s különösen a császári hatalom diadalmas leverése által, alázatosan hajolnak meg a magyarok nagy királya előtt, s őt «a kereszténység leghatalmasabb királya» s más hasonló czímekkel ruházva föl, neki szövetségöket ajánlják.

Alig vette át Mátyás király az ország kormányát, már is kardhoz kellett nyúlnia, hogy országát a külső és belső ellenségek ellen megvédelmezze.

Nyugaton III. Frigyes császár, nem elégedett meg a magyar szent korona kiadásának megtagadásával, de sőt az elégedetlen magyar urakkal szövetkezvén, Mátyást háborúval fenyegette. *Délen* a török, fölhasználva a szerb fejedelmi családban Brankovics György halála által támadt zavart, elfoglalta Szerbiát, s beütött a temesi kapitányságba is. *Éjszakon* a hatalmas rablófőnök, a cseh Giskra csapatai dúlták a Felvidéket. Míg a főnök maga Lengyelországban

1458. járt, hogy Kázmér lengyel királyt, a mellőzött trónkövetelőt, Magyarország elleni hadjáratra ösztönözze.

Mátyás szívesen fordúlt volna legelőször is a török ellen, mely háborúra nemcsak atyja példája készteté, de a melyre a pápa is ugyancsak dicsőséges atyjára hivatkozva, őt ösztönözni meg nem szűnt. Ámde az ország, valamint saját érdeke is azt kívánták, hogy mindenekelőtt a belbékét állítsa helyre és az országnak az olyannyira szükséges nyugalmat szerezze meg.

E tekintetek arra indíták a királyt, hogy mindenekelőtt az ország belsejében dúló *cseh rablókat* fékezze meg, azután fegyvereit — ha szükséges — a fondorkodó német császár ellen fordítsa, míg a török háborút, mely különben még veszélyes jelleget nem öltött, későbbre halassza.

Jól ismerve a rómaiak ama nagy fontosságú elvét, hogy az állam, ha csak elkerülhető, *több háborút egyidejűleg soha se viseljen*, Mátyás király Frigyest alkudozásokkal igyekezett a háborútól visszatartani, míg a déli részekre a hadviselésben jártas nagybátyját, Szilágyi Mihály kormányzót, azon utasítással küldé, hogy a töröknek az országba való becsapásait ugyan megakadályozni igyekezzék, de egyébként minden komolyabb, az országnak amúgyis fölötte csekély haderejét veszélyeztető vállalattól tartózkodjék. Ez utóbbi rendszabály által megszabadúlt egyszersmind nagybátyja gyámkodásától, melyet már úgyis nehezen tűrt.

Mátyás király hadjáratait tehát a cseh rablók elleni harczokkal kezdjük meg; e hadjáratok (1458—1465) megszakíttattak ugyan a Frigyes elleni, sőt a török háborúval is, de tekintve, hogy jelentőségük aránylag kisebb, czélszerűbbnek tartjuk azokat egybefoglalva leírni.

A cseh rablók elleni hadjáratok. *Az első hadjárat 1458-ban.* Giskra hatalmas úr volt Felső-Magyarországon; Árva, Liptó, Szepes, Zólyom, Trencsén, Turócz, Zemplén és Gömörmegye nagy része, Sóvár, Szécs, Kassa, Zólyom, Beszterczebánya s még számos hely őt uralta s nagy vidékre terjedtek pusztításai. Mivel pedig Mátyást királynak elismerni s a királynak Podjebrád György cseh királylyal kötött egyezményét elfogadni vonakodott, Mátyás kénytelen volt ellene hadjáratot indítani. E czélra felhívta ipát, Podjebrádot, hogy sz mára 500 cseh zsoldos lovagot fogadjon.

Midőn azonban Mátyás megtudta, hogy Giskra Lengyel- 1458.
országban jár, távollétét fölhasználni igyekezett, s a cseh zsoldosok megérkeztét meg nem várva, **Rozgonyi Sebestyén** parancsnoksága alatt egy kis sereget gyűjtött s azt a cseh rablók (slavice brati, Brüderrotten, fratres) ellen április 11-én elindítá; támogatására a felföldi városokat is fölhíván.

Rozgonyi, egyesülve Egerben *Héderváry László* egri püspök bandériumával, legelőször is Giskra új várát, **Vadnát** fogta ostrom Vadna.
alá. A várat Héderváry körülzárolta, míg Rozgonyi a csehek *Valgata* nevű vezérének erős csapatát támadta meg. Valgata előbb a várba menekült, de átlátva, hogy itt magát — az erőd még teljesen kiépítve nem volt — nem tarthatja, újból kitört s Galgóczra (Gömörben) futott, hol *Komorovszki* cseh vezérrel egyesült. A várat ekkor Héderváry egy kisebb csapattal megszállta s a sereg a csehek után *Galgócz* felé ment. De ezek nem várták őket be s a Rima völgyén Szécs felé vonúltak. Héderváry az elővéddel őket elérvén, harczra kényszerítette, míg ez alatt Rozgonyi több oszlopban oldalukba támadt.

A siker teljes volt. A csehek nagy része fölkonczoltatott; 250 cseh, köztük Valgata, fogságba került, míg a többit a vidék fölkelői verték agyon. Komorovszki néhány hívével elmenekült.

A királyi sereg most, miután még *Magyar Balázs* csapatával és 5000 fölkelővel erősbödött, Kassa felé tartott s a csehek egy csapatát **Mizslyénél,** az ott épített erődben körülfogván, fölkon- Mizslye.
czolta; a helyet 400 cseh rabló holtteste födte. Ezután, megvéve **Gálszécset,** a királyi sereg **Sárospatakra** ment, hol *Telefuz* és Gálszécs. Sárospatak.
Axamit cseh vezérek alatt 2000 gyalogos és 500 lovas volt a várban. A királyi sereg itt is diadalt aratott; a csehek közül 600, köztük Axamit, elesett, 200 fogságba került; a többi elszéledt ugyan, de a fölkelők által nagyrészt leveretvén, csak Telefuz menekült el 200 gyalogossal és 14 lovassal. A sereg elfoglalta ezután még **Já-** Jászó.
szót és **Berzeviczét,** mire a hadjárat augusztus közepe táján vé- Berzevicze.
get ért.

A királyi sereg e győzelmei a csehek uralmát ugyan meg nem semmisítették, de azért hatásuk nagy volt, mert általuk a király tekintélye megerősödött. A Felvidék még ingadozó nemessége, látva, hogy Mátyás király a belbékét helyreállítani nemcsak akarja, de

1458. tudja is, szívesen csatlakozott a királyhoz. E mellett Mátyás, miután Giskra fegyverszünetet kért, ez oldalról egy időre békét nyervén, nagyobb gondot fordíthatott a második vállalatra, a Frigyes elleni trónbiztosító hadjáratra.

1459. *A második hadjárat 1459-ben.* Mátyás király a Frigyes elleni hadjáratot április havában befejezvén, azonnal ismét a csehek ellen fordúlt, kik újra nyugtalankodni kezdettek. Márczius elején már intézkedett ez ügyben Mátyás, fővezérül *Palóczi László* országbirót és *Czudar Simont* rendelvén ki, őket egyszersmind a Felvidék főkapitányaiúl nevezvén.

Ezek működése azonban nem nagy sikerrel járt, minek folytán Mátyás a múlt évi cseh hadjárat győzedelmes vezérét, *Rozgonyi Sebestyént* küldé segítségökre. Rozgonyi a Mátra aljában
Pata. fekvő s a csehek által palánkokkal megerősített **Patát** körülzárta s ostromolni kezdé. De a csehek nagy kitartással védelmezék magokat s Rozgonyi több napi véres harcz után visszavonúlván, seregét egy erődített táborban helyezte el, míg maga a Várkonyban időző királynak a dolgok rossz folyamatáról jelentést tett.

Erre *Mátyás király személyesen megjelent* a seregnél; a szeretett ifjú király jelenléte s bátorító szavai oly rendkívűl feltüzelték a sereget, hogy a csehek már az első heves roham után fegyverszünetet kértek s a várat négy nap múlva feladták. A hadjáratot most a király maga folytatta, s rövid idő alatt a csehek gömöri várainak legnagyobb része elfoglaltatott. Az ősz beálltával a hadműveletek folytatását Mátyás Palóczira bízta, ki is a cseheket részint erővel, részint egyességekkel végkép lecsendesíté.

1461—1462. *A harmadik hadjárat 1461—1462-ben.* Az 1461-ik év tavaszán a császár és az osztrák Albert közt fennálló viszály nyilt háborúban tört ki. A császárnak sikerült Giskrát igéretekkel s ajándékokkal lekötelezni, míg Albert Mátyás királylyal szövetkezett. Mátyás annál szívesebben egyezett e szövetségbe, mert neki e hadjárathoz csak egy 4000 főből álló lovas csapatot kelle adnia, s így erejét a cseh rablók ellen fordíthatá, kiket most, midőn Giskra a császár zsoldjában Albert ellen harczolt, leküzdeni a legjobb alkalom kínálkozott.

A csehek elleni harczot ugyanis **Szapolyai Imre** vezérlete alatt *Szapolyai István, Báthory István* és *Upor László* alkapitá-

nyok már 1460 ősz óta megkezdették, de **Richno** és **Sáros** várak megvételében hiába fáradoztak, sőt ez utóbbinál Szapolyai István (K.-Szeben mellett) vereséget is szenvedett. A helyzet még rosszabbá vált az által, hogy a csehek Lengyelországból segítséget s ellátást nyertek. Ezek ellenében Mátyás a bártfai fölkelőket rendelte, Kassa városától pedig az **Ujvár** (Sárosmegye) elleni ostromhoz egy faltörő ágyút kölcsönzött ki. De mindez sikerre nem vezetett, s a háború csak akkor fordúlt jobbra, midőn Mátyás király a főurak és főpapok bandériumaival maga jelent meg a hadszínhelyen. Richno. Sáros. Ujvár.

Mátyás julius 4-én Hatvanba, julius 20-án Szikszóra ment; de Sáros, még mielőtt a király serege oda ért volna, magát éhség által kényszerítve, Szapolyai Istvánnak megadta, ép úgy Ujvár is. A király ennélfogva, miután időközben Podjebrád fondorlatairól értesült, visszatért Budára, a cseh háborút a Szapolyaikra bízván. Ezek a cseheket lassankint Richnoból, Szepesből és Késmárkról is kiszorítván, Giskra, ki Mátyásnak Frigyes császárrali kiegyezése folytán magára maradt, hajlandó volt a békére, s ezt Mátyás királynak írásban is bejelenté. Az ajánlatot Mátyás a váczi országtanácsban elfogadván, Giskrát magához hivatá, az átadott várakért neki 25,000 aranyat fizettetett s őt Lippa és Solymos várakkal megajándékozván, összes legénységével egyetemben szolgálatába fogadta, hogy az ő és társai vitézségét a törökök ellen érvényesítse.

Giskra megadásával a cseh rablók elleni hadjáratok tulajdonkép be voltak fejezve, mert Giskra a Felvidékre többé vissza nem tért s a királyhoz ismeretlen időben bekövetkezett haláláig hű maradt.

A negyedik hadjárat 1465-ben. A zsebrákok kiirtása. 1465. A Giskrával együtt magyar szolgálatba állott csehek közt volt egy **Szvehla** (Dzvela) nevű kapitány, ki Mátyás előtt, vitézségénél fogva, kedvelt ember vala, de valami csekélység miatt magát megsértve érezvén, csapataival Mátyás király seregét ép akkor hagyá el, midőn az a török ellen a Drávához indúlt.

Szvehla a Felvidékre távozott s összeszedve az ott és Ausztriában lézengő, azelőtt Albert herczeg szolgálatában volt, de most foglalkozás nélküli huszita cseh rablókat, az úgynevezett «zsebrákokat» (koldusokat), velök úgy Ausztriában, mint Magyarországon

1465. rabolni kezde. E közel 7000 főből álló rablósereg főhelye kezdetben Zwethlo morva vár volt, de azután hatalmukba keríték a
Kosztolány. Nyitra megyében fekvő **Kosztolány** várat s rablásaikat ezentúl kiválóan Magyarországon folytatták.

Nagyszombat. A siker által fölbátorítva, most **Nagyszombat**ot szándékozták megtámadni, de itt *Podmaniczky Balázs*, ki addig míg Ausztriában raboltak, társuk volt, de Magyarországon tőlök elvált, útjokat állotta s Nagyszombatot — a polgárok élére állván — megvédelmezé.

Végre maga a király indúlt e rablósereg ellen, melyről azt hitte, hogy Podjebrád által támogattatik, s így egy cseh háború eshetőségével is számolnia kelle. A király, Kosztolány alá érve, Szvehlának, korábbi érdemeire való tekintettel kegyelmet ajánlott; de a makacs rablóvezér daczolt. Mátyás ekkor az erődöt körülzárolá, jól tudván, hogy a vár élelemmel ellátva nincs s így rövid időn magát megadni kénytelen. Szvehla ekkor, míg a déli kapunál tüntető kirohanást rendezett, az éjszaki oldalon serege nagyobb részével magát átvágni szándékozott. De a király ezt észre véve, lovasságát *Magyar Balázs* alatt utána küldé, ki a cseheket a vidék fölkelőivel együtt körülfogta. Több mint 2000 esett el, míg Szvehla maga, teljesen kimerülve, 250 hívével fogságba került, s a várral szemben fekvő dombon társaival együtt felakasztatott. Erre a vár is megadta magát.

A foglyok, számszerint 300, a budai csonka toronyba vitettek, hol azonban Czobor Mihály várnagy a terhére levő foglyokat csapatonkint a Dunába fojtatta. Kosztolány megadásával a cseh rablók elleni háborúk véget értek. Felső-Magyarország e csapástól végkép megszabadúlt.

1459. **A Frigyes elleni trónbiztosító hadjárat 1459-ben.** A *Garay László* és *Ujlaky Miklós* által vezetett pártütő főurak az 1459. év elején Németújváron összegyűlvén, a magyar trónt V. László halála óta megürültnek nyilvánították, III. Frigyes német császárt február 17-én magyar királylyá választák s márczius 4-én ugyanott meg is koronázták. Mátyás nem nézhette e dolgokat tétlenül; a február 10-iki budai gyűlésen a főurak és főpapok nagy többségének hűségéről és bizodalmáról meggyőződvén, elhatározá, hogy az ellenkirály s a pártütő főurak ellen fegyveres erővel lép föl.

Mátyás gyorsan kívánt cselekedni s miután az ellenfél csa- 1459.
patai már Vas és Zala megyékbe betörtek, a betörők visszaveretésére az ép kéznél levő, bár kisebb hadat **Magy Simon** macsói bán parancsnoksága alatt a határra küldé. Mihelyt a császár és a pártütők a királyi sereg közeledéséről hírt nyertek, csapataikat **Körmendnél** levő erődített táborukban összpontosíták. Körmend.

Itt ment végbe *1459 április 7-én*, a csata, melynek részleteiről a következőket említjük föl: A császári sereg középhadát Frigyes 5000 lovasa képezte *Grafeneck Ulrik* alatt; a jobb szárnyon *Ujlaky*, a balszárnyon *Szentgyörgyi Zsigmond* vezényelt; ezek összes ereje szintén vagy 5000 főre, s így az egész ellenséges sereg létszáma mintegy 10,000 főre mehetett. Hogy a királyi sereg létszáma mily nagy volt, meg nem állapítható, de valószínű, hogy az az ellenségével számerőre meglehetősen egyenlő vala.

Nagy Simon elmulasztá az ellenség állása, ereje stb. felől magának meggyőződést szerezni, s a helyett, hogy a császáriak támadását vasvári kedvező állásában bevárná, maga indúlt támadásra; a királyi sereg a bevezető harczok által csakhamar oly kedvezőtlen helyzetbe jutott, hogy a csatát elfogadni kényszerült, visszavonulását veszély nélkül többé végre nem hajthatván.

A küzdelmet a királyi seregnek *Rozgonyi Miklós* által vezérelt s kissé előretolt jobb szárnya kezdé meg, s Szentgyörgyi csapatait az első rohamnál vissza is vetette; a császáriak e szárnya már komoly veszélyben forgott, midőn megjelent a kevésbbé foglalkoztatott Ujlaky nehéz lovassága s a királyi had felállítását áttörvén, Rozgonyi szárnyát a középhadtól elkülönité. A harcz most újult erővel folytattatott s míg Grafeneck a magyar középhadat visszaveté, Ujlaky és Szentgyörgyi az elkülönített magyar jobbszárny-hadat teljesen szétverték.

Nagy Simon ekkor elrendelte a hátrálást, mely a könnyű lovasság fedezete alatt hajtatott végre. Tiszteletre méltó dolog volt Ujlaky és Szentgyörgyi azon elhatározása, hogy a *honfivér ontását kímélendő*, maguk az üldözésre már megindúlt *csapataikat visszarendeltek* s az üldözést a német lovasságra bízták, mely nehézkességénél fogva a magyarokban csak kevés kárt tehete. A reggeltől este 6 óráig tartó küzdelem a királyi seregnek mégis tetemes veszteséget okozott. Nagy Simon megszomorodva tért vissza a király-

1459. hoz, s alvezéreivel egyetemben *seregének megtizedeltetését kérte.* De Mátyás kegyelmesen fogadá a vezéreket, büntetés helyett vigasztalá őket, arra utalván, hogy az elkövetett hibát nagyobb vitézséggel tegyék jóvá; s hogy ehhez alkalmat nyújtson, az időközben egybegyűlt tartalékseregeket is Nagy Simon rendelkezésére adván, azt új támadásra utasítá.

A *második összeütközés* ereje és helye a kútfőkből biztosan meg nem állapítható; némelyek a csata idejét április 12-ére teszik s színhelyéül ismét Körmend vidékét említik; mások szerint a Pinkafő. csata az osztrák határon, **Pinkafőnél** s csak junius hóban történt volna. A csata részleteit Bonfin ekkép adja elő. Nagy Simon és vitézei a boszú által hevítve elhatározák, hogy a császári sereget szekérvárában támadják meg. De a németek elbizakodásukban a szekérvárat elhagyva, a magyarokkal a sík mezőn szálltak szembe. A magyar sereg heves rohama által visszavetve azonban csakhamar a szekérvárba kelle menekülniök; Nagy Simon ekkor egy osztályt a szekérvár hátába külde s míg azok a császáriakat hátulról megtámadták, ő a főseregel elülről intézett rohamot. A kettős támadásnak a császári had ellent nem állhata s a német csapatok rövid harcz után fegyvereiket elhányva futásban kerestek menedéket, mi közben nagy részök levágatott. A tábor minden málhával együtt a magyarok kezébe került. A magyar sereg követte a császári vert hadat Ausztriába s Mátyás azt csak a pápai követ közbenjárására vonta ismét vissza.

E győzelem jelentősége az ifjú király ügyére igen nagy volt; a hatalmas német császáron vett győzelem tekintélyét, hírnevét emelte s csakhamar mutatkoztak annak eredményei is, a mennyiben Garay, Ujlaky, a Kanizsaiak, Szentgyörgyiek s még sokan mások a király hűségére tértek, Frigyes császár pedig minden további erőszakos lépésről lemondott.

Az első török hadjárat 1463-ban. A török háború veszedelme az országot Mátyás trónralépte óta állandóan fenyegette, szerencsére azonban nem öltött oly jelleget, hogy Mátyást ez irányban lekötötte volna. A királynak tehát ideje maradt arra, hogy helyzetét Frigyes ellenkirály leküzdése és a szent korona visszaszerzése, továbbá a főurak kiengesztelése és megnyerése által megszilárdítsa, a belbékét pedig a cseh rablók megfékezése által helyreállítsa.

A török elleni harcz azonban ez idő alatt sem szünetelt. Az alvidéknek a török betörő s portyázva szerte kalandozó csapatai ellen való megvédésével Mátyás kezdetben nagybátyját, **Szilágyi Mihályt**, bízta meg. Szilágyi megvédelmezte a határokat, de azt nem akadályozhatá meg, hogy Mahmud pasa nagyvezír majd egész Szerbiát elfoglalja, s annak fejedelmét, a Brankovics fia Lázár után következő Tamásovics Istvánt, el ne űzze. Midőn *1459-ben* **Galambócz** is a török kezére került, Mátyás király maga ment le a határokra, de a tervezett nagy hadjárat a főurak lázadása miatt elmaradt. Szilágyi ezután a pártosokkal való egyetértés és más okok miatt egy ideig fogságba került, a végek kormányzói állásában azonban fogsága után is megmaradt. De a vitéz katona 1460 őszén egy ily betörő török had által tőrbe csalatván. **Pozsárevácznál** *Lábatlani Gergelylyel* együtt elfogatott. Lábatlani megszabadult, de *Szilágyi Mihály* a szultán parancsára Konstantinápolyban lefejeztetett.

1459. Galambócz.

1460. Poz sarevácz

Később az Alföld védelmét a cseh zsoldosokból alakított *fekete sereggel* **Pongrácz János** vette át, míg a Száva vidékén a *Szokoly* testvérek őrködtek. Az 1462 őszén **Ali** bég alatt egy 150,000 főnyi török sereg tört be Oláhországba, mely az országot feldúlván, *I. Vlád Drakult*, a borzasztó kegyetlenségeiről hirhedt «karó-vajdát» elűzte, s helyébe Radult tette. Mátyás már megindult seregével Vlád visszahelyezésére, de Radul és a bojárok kérelmére *Radult* erősítette meg, Vládot pedig, ki az erdélyieken is roppant kegyetlenségeket követett el, elfogatta s Budán 10 évig börtönben tartotta. Ali bég visszatértében hada egy részével a Szerémségben is portyázván, Pongrácz János és a Szokolyiak a betört török sereget megtámadták, majd teljesen megsemmisítvén, táborát, foglyait és zsákmányát elfoglalták.

1462.

E betörés azonban csak előjele volt egy nagyobb vállalatnak, melyet Mohammed szultán a következő *1463-ik* évre tervezett, s melynek czélja a magyar fenhatóság alatt álló Bosznia meghódítása volt. De Mátyás király sem késett, s míg egyrészt a pápától és Velenczétől segélyt sürgetett, másrészt az ország haderejét készültségbe helyezte. A pápától azonban segélyt csak akkor nyert, midőn követét visszahívta s a pápával tudatta, hogy ezentúl a török ügyet nem a szentszék kívánságai, hanem saját belátása szerint fogja elintézni. Bőkezűbb volt Velencze, mely a készületekre 20,000

1463.

1463. aranyat küldött. A török készülődések czélja iránt még tisztában nem levén, a fölkelés még el nem rendeltetett, de gondoskodás történt arra, hogy az esetleg Boszniába indítandó királyi sereg létszáma fölemeltessék, a hadi szükségletekkel elláttassék, s általában hadkész állapotba helyeztessék.

Mohammed szultán ez alatt egy 150,000 főnyi óriási hadsereggel nagy gyorsasággal Boszniába tört be, míg egy kisebb sereget *Ali* bég alatt Magyarországba küldött, hogy a magyarok figyelmét lekösse. Ali a Dunán átkelve, Temesvár felé nyomúlt elő, míg a magyar sereg vezére, *Pongrácz János*, előtte lassan hátrált.

Temesvár. **Temesvárnál** azonban Pongrácz megállapodott s a török sereget egy reá kedvezőtlen terepen csatára kényszerítvén megverte s nagy veszteséggel a Dunán át ismét visszaűzte.

A szultán *június közepén* tört be Boszniába. Tomasevics István, bosnya király, elvetve Szokoly Péter azon tanácsát, hogy a magyar királyi sereg megérkeztéig a hegyekbe vonúljon, fiával

Kljucs. és kincseivel **Kljucs** várába zárkózott. De a várat már negyednapra feladni kényszerült. Mohammed előbb még az összes erődök, szám szerint 70, átadását csikarván ki tőle, a királyt szerződés és eskü ellenére lefejeztette.

A magyar királyi sereg ezalatt folyton gyarapodott s Mátyás, bár időközben a szent koronát Frigyestől megszerezte, ennek megérkeztét nem várta be, hanem a török háborút elsőbb dolognak itélvén, a táborba sietett, hogy a sereg parancsnokságát személyesen átvegye.

Akadt dolga nemsokára. A szultán, miután Boszniát elfoglalá, seregének zömével Herczegovina ellen ment, míg egyes hadosztályok Styriába és a Szerémségbe törtek be. A Szerémségbe betört első kisebb osztályt már a király egyik alvezére, *Márk László* visszaverte, míg a második *Ali* bég által vezetett nagyobb seregrészt maga Mátyás király támadta meg s őt megfutamítván, Szerbián át, melyet feldúlt, egész Szendrőig üldözé, miközben 15,000 keresztény foglyot szabadított meg.

Mátyás diadalmasan tért Nándorfehérvárra. De itt és Pétervárott csak rövid ideig időzött, mert megkötvén Velenczével a török elleni szövetséget, Mátyás 25,000 főre szaporodott seregével Boszniába indúlt, hogy azt a töröktől ismét visszafoglalja.

A királyi sereg *október első napjaiban* megindúlván, két oszlopban nyomúlt elő: az egyik oszlop **Szapolyai Imre** alatt a Verbász völgyében, míg maga Mátyás király a főseregged a Szana mentén, útközben **Sztari-Majdan, Kamengrad** és **Kljucs** várakat is elfoglalván. A két oszlop **Jaicza** előtt egyesült, mely az idő szerint Bosznia legfontosabb erőssége volt; ugyanitt csatlakozott seregéhez Ulászló, a lefejezett bosnyák király fia is. Jaicza a Pliva és Verbász összefolyásánál egy meredek sziklahegyen épült erős vár volt, s **Harambég** vitéz török vezér alatt 7000 főnyi török csapat által védelmeztetett. A város ugyan már az első rohamnál Mátyás kezeibe jutott, de a vár ostroma annál nehezebb feladat volt, mert az ostrommunkálatokat a zord tél fölötte megnehezítette. De Mátyás királyt semmi akadály vissza nem rettentette s mindenütt személyesen jelen lévén, bár több ízben életveszélyben forgott, az ostromot egy pillanatig sem szüneteltette. 1463. Sztari-Majdan. Kamengrad. Kljucs. Jaicza.

Három hónapi ostrom után végre a várfalak annyira meg voltak rongálva, hogy Harambég, miután a védő őrség ezenfelül még vízben és élelmi szerekben is szükséget szenvedett, a várat feladni kényszerült. *Karácsony napján* vonúlt ki Harambég 400 főre apadt csapatával a várból s tapasztalva a király nagylelkűségét, csapatával nem vonúlt vissza, hanem a király szolgálatába állott. A király a várba őrséget helyezett s kapitányává *Székely Jánost* nevezte ki. Az ostromban különösen kitűntek *Gerendi István* és *Geréb Mátyás* alvezérek; az előbbi megmenté a király életét, lesújtva a törököt, ki bárdját már a királyra emelte, az utóbbi párviadalban megölte Musztafa béget, ki a magyar vitézeket kérkedő szavakkal gúnyolá.

Mátyás király ezután még számos erősséget foglalt el s Bosznia legnagyobb részét visszahódítván, annak kormányát *Szapolyai Imrére* bízta, maga pedig 1464 január közepén Boszniát elhagyva, februárban diadalmenetben tért vissza Budára. Márczius 29-én az agg Széchy Dénes, esztergomi érsek, Székesfehérvárott fejére tette Szent István koronáját.

A második török hadjárat 1464-ben. Mátyás király nem kételkedett azon, hogy Mohammed szultán, ha Bosznia visszafoglalásáról hirt vesz, új hadjáratot fog indítani. Ismételve fölszólította tehát a pápát, hogy a régóta ígért keresztes hadjáratot vala- 1464.

1464. hára indítsa meg, egyidejűleg Velenczét is közreműködésre híván föl. A készületek azonban fölötte lassan folytak; midőn pedig II. Pius pápa augusztus 29-én meghalt, az egész készülődés ismét semmivé vált s Mátyás, mint eddig, magára maradt.

De Mátyást mindez nem bátortalanította el s *augusztus közepén* már ismét Futaknál találjuk, hol serege gyülekezésére és a háború előkészületeire ügyelt föl. Ide érkezett ama 20,000 arany, melyet Velencze küldött s ama 40,000 arany, melyet a szentszék neki a haldokló pápa végrendelkezése folytán küldött meg, s mely a hadi készületeket tetemesen megkönnyítette.

A szultán ezalatt egy roppant sereggel valóban Boszniába
Jaicza. tört s több kisebb vár mellett **Jaiczát** is ostrom alá vette.

Mátyás a sereg elővédét, *Rozgonyi János* és *Thusz János* alatt előre küldötte ugyan, de a zöm megindításával még mindig késedelmeskedett, mivel a külföldi segélyhadak megérkezésére várt. Midőn azonban hírét vette, hogy Jaicza a szultán serege által már nagy mértékben szorongattatik, a legnagyobb gyorsasággal Boszniába indult.

Jaiczának nehéz napjai voltak e vivás alatt, mert a szultán nagy faltörő ágyúi és egyéb gépei a falakat naponta tetemesen megrongálták, s a rohamokat a csekély őrség már csak nehezen bírta visszaverni. Az utolsó rohamnál — napja, sajnos, nem ismeretes — a törökök a várba már be is hatoltak; de ez egyszer még a törököt kivetni sikerült. Ekkor érkezett Mátyás király serege Jaicza alá.

Már a király *közeledtének híre* elég volt arra, hogy Mohammed az ostromot azonnal megszüntesse. *A török sereg málhájának, lövegeinek és lőszerének visszahagyásával rohamos sietséggel takarodott el Jaicza alól*, üldözve Mátyás király lovassága által.

Mátyás király a török főseregot nyomban nem követhette, mert az a vidéket, melyen elvonúlt, teljesen elpusztította. A király tehát a kalocsai érseket a sereg összeköttetéseinek födözésére a Szávához küldvén, maga keletnek tartott s míg Szapolyai Imre
Srebrnik. Zvornik. **Srebrniket**, maga **Zvornikot** fogta ostrom alá, hogy a Szerbia ellen indítandó hadjáratra a Drina-vonalon hadászati támpontot szerezzen.

Az erős sziklavár azonban, melyet *Iszkender* bég védelmezett,

keményen tartotta magát, s az ostromló sereg a két hónap óta 1464.
tartó ostrom sikertelenségén annyira elcsüggedt, hogy már hangosan az ostrom félbeszakítását követelte. Mátyás király azonban állhatatosan megmaradt szándéka mellett s már a döntő főrohamra készült, midőn a táborba annak híre érkezett, hogy *Mahmud* pasa nagyvezír 40,000 fővel a vár fölmentésére közeledik. E hírre a király, ki megapadt, fegyelmezetlen hadával a nagyvezírrel szembe nem szállhatott, az ostromot félbenhagyta és visszavonúlt. Némelyek szerint a visszavonulásra kiadott parancs a fegyelem utolsó kötelékeit is fölbontotta s midőn Ali bég portyázó lovasai a vár alá értek, a sereg nagyobb része az engedelmességet megtagadva, futásnak eredt. A király ennek folytán az ostromot félbenhagyni kényszerült s megapadt seregével a legnagyobb sietséggel visszavonúlt, üldöztetve a török lovasság által. Bácsra érve a király, a vétkesek fölött hadi törvényszéket tartott s azokat szigorúan megbüntette.

A zvorniki szerencsétlenség azonban következmények nélkül maradt, még pedig az által, hogy Mátyás király a következő évben már ismét egy erős, jól fegyelmezett sereget gyűjtött a határon össze s a török támadás visszautasítására készen állott. Mohammed szultán erősen készült ugyan a jaiczai szégyen megboszúlására, de támadást Mátyás ellen mindennek daczára nem indított. Magyarország a török támadásoktól egyideig általában ment maradt.

Az erdély-moldvai hadjárat 1467-ben. A török há- 1467.
ború után Mátyás király idejét Podjebrádnak a pápával való viszálya, melybe Mátyás is bele vonatott, vette igénybe; mielőtt azonban ez ügy komolyabb fordúlatot vett volna, egy belső villongás lecsillapítása, illetőleg elfojtása vált szükségessé.

Az erdélyi nemesség ugyanis az 1467-iki budai országgyűlésen meghatározott adók miatt nyiltan föllázadt s *Szentgyörgyi János* erdélyi vajdát független fejedelemmé kiáltotta ki.

Alig vett Mátyás király e mozgalmakról tudomást, midőn 8000 lovasból s 4000 gyalogosból álló seregével megindúlt, a pártosoknak a szorosoknál álló csapatait visszanyomta s **Kolozsváron** Kolozsvár.
termett. A pártütők serege azonban még a király megérkezte előtt elszéledt, a megmaradtak pedig, élökön a vajdával, kegyelmet es-

1467. dekelve járúltak a király elé. Mátyás király a megtérőket kegyébe fogadta, a megszökött főbűnösök ellen pedig szigorú, majd kegyetlen rendszabályokat alkalmazott, hogy jövendőre hasonló zendüléseknek elejét vegye. A büntetések azonban csak a pártütésre csábitókon hajtattak végre, a megtérők még utólag is kegyelemben részesültek.

A király Erdélyből azonnal tovább ment Moldvába, hogy **István** moldvai vajdát, ki a pártütőket alattomban izgatta s a magyar fenhatóságot elismerni vonakodott, megfenyítse. Mátyás király október végén a határt, a fatorlaszokat fölgyújtatván, átlépte. A vajda előbb hátrált a magyar sereg előtt, de azután **Moldva-Bányánál**, mások szerint **Szucsávánál** megállapodott, s míg a királynak békét kínált, rajtaütést tervezett. A király azonban erről tudomást nyert s megfelelő védő intézkedéseket tett.

Szucsáva. Moldva-Bánya.

Deczember 15-én a nagyobbára faházakból álló várost az oláhok fölgyújtották, s minden oldalról a királyi seregre rontottak. De a magyarok készen várták őket s az *égő város által szolgáltatott világításnál* véres tusa fejlődött, mely reggelig tartott. A harczban maga a király is megsebesült s vele a főurak nagyobb része, de az oláhok végre kiszoríttattak.

A hadjárat azonban itt véget ért s a király visszatért Erdélybe. A testébe furódott dárda hegyét csak négy év múlva lehetett eltávolítani. Mátyás király a hadjáratot tavaszszal folytatni szándékozott, de a vajda azt hódolatával megelőzte.

1468—1470. **A cseh háború 1468—1470.** **Podjebrád**, cseh király, huszita törekvései miatt a szentszékkel viszályba keveredvén, a pápa Mátyás királyt hívta föl arra, hogy a cseh királyt, ha szükséges a fegyver hatalmával is, engedelmességre s a tévtanok elhagyására kényszerítse. E viszályok bennünket csak keveset érdekelvén, elég lesz megállapítanunk: hogy Mátyás királynak sok, igen sok oka volt Podjebrádra neheztelni s bár veje volt, a szenvedett sérelmek megtorlására az alkalmat annál szívesebben ragadta meg, mert a cseh háború saját dicsőségének és hatalmának tetemes gyarapodását helyezte kilátásba. A pápa Podjebrádot 1466 végén egyházi átokkal sújtván, alattvalóit a hűség alól föloldotta s a császárt, Kázmér lengyel királyt s Mátyást az ítélet végrehajtására fölhívta. Mátyás előbb a pápai rendszabály hatását kívánta

bevárni, s magát, a háború sikeres befejezése esetén, a cseh ko- 1468—1470.
rona megszerzésére nézve biztosítani óhajtotta. Midőn Mátyás király a moldvai hadjárat után Erdélyből visszatért, a cseh ügy már döntő fordulatot vett.

Az 1468-ik év márczius havában Egerben megtartott országgyűlésen megjelentek a pápa, a császár és a Podjebrád ellen Boroszlóban szövetkezett kath. cseh rendek követei, Mátyást és a főurakat a Csehország elleni hadjáratra ösztönzendők. A pápa tetemes pénzbeli segélyt, a cseh rendek és a császár a cseh koronát ajánlották Mátyásnak; miután pedig ugyanakkor Mohammed szultán is békeajánlatot tett s így török háborútól tartani nem lehetett, a *cseh háború az országgyűlés beleegyezésével elhatároztatott.*

Mátyás király, miután szándékát, hogy az egyház védelmére a cseh király ellen fegyvert ragad, egy az európai hatalmakhoz intézett körlevélben tudatta, s a háborút úgy *Podjebrádnak*, mint *Victorin* fiának megizente, Budára sietett, hogy seregeit hadkész állapotba helyezze.

Az 1468-ik évi hadjárat. A királyi sereg hadi készülődése oly hamar befejeztetett, hogy Mátyás király már április első napjaiban 16,000 főnyi válogatott és harczedzett seregével útnak indúlhatott. Alvezérei Szapolyai Imre és István, Csupor Miklós, Ország Mihály, Báthory István, Bánffy Miklós, Magyar Balázs, Kinizsi Pál és Brankovics szerb fejedelem voltak.

A királyi sereg április közepén a morva határon fekvő *Laa* városnál, a Thaya jobb partján, táborba szállott. Ide csatlakozott **Stockerauból,** hol Mátyás 5000 főnyi előhada Podjebrád fiát **Vic-** Stockerau.
torint ostromolta, a már előreküldött rész és *Pottendorf* osztrák segélyhada, mint nemkülönben *Sternberg*, a boroszlói szövetség csapatainak vezére. Nemsokára odajött a Victorin hadaival már egyesült Podjebrád is, és a Thaya balpartján erős szekérvárba vonúlt.

A két jeles vezér, mindegyik egy kitünő s körülbelül egyenlő, mintegy 15—18,000 főnyi sereg élén **Laánál** hosszú ideig farkas- Laá.
szemet néz vala egymással s egymás erejét, ügyességét, vitézségét ismerve, alkalomra vár, hogy ellenfelét kedvezőbb viszonyok beálltával megtámadja. Végre egy hónapi tartózkodás után, mi-

1468—1470. alatt a magyarok számos kisebb vállalatokba bocsátkoztak, Podjebrád alkudozni kezdett. De az alkudozások a pápai követ közbevetése folytán sikerre nem vezettek.

Znaim. Podjebrád ezután visszavonúlt, mire Mátyás serege **Znaimot** elfoglalta, majd pedig a Podjebrád által visszahagyott *Victorin* seregét követve, azt egy ügyes mozdulattal úgy testvére Henrik, mint atyja seregétől elkülönítve, az Iglava folyó mellett fekvő

Trebics. **Trebics** várába szorította, s itt ostrom alá fogta. Tizenhat napig tartott már az ostrom, a város java része a tűz által el volt pusztítva, 1500 Victorin csapatából már hadi fogságba került, sok elesett, s így Victorin menekülni kényszerült. Előbb egy szomszédos erődített kolostorba, majd innét, 600 lovaggal magát átvágván, testvére Henrik táborába menekült.

Brünn. Mátyás király ekkor **Brünn** felé nyomúlt. A város magát

Spielberg. azonnal megadta, de a város melletti **Spielberg** erőd huszita kapitánya, *Kragircz*, az erőd átadását megtagadta. Mátyás ennélfogva a várat *junius 23-án* körűlzárolta. Ekkor megjelent Podjebrád is a vár fölmentésére.

A cseh király az alkudozásokat ismét fölvette, de siker nélkűl. Miután azonban a vár vívása hosszúra nyúlt, Mátyás király azt **Magyar Balázsra** és **Kinizsi Pálra** bízván, *július* havában

Hradistye. Olmützbe ment, majd **Hradistye** (most Hradis) várát körűlzárolta, végre pedig mivel ez is hosszúra nyúlt, *Sternberg Zdenkót* Morvaország helytartójává nevezvén, maga Pozsonyba ment, hova szeptember 8-ára országgyűlést hirdetett, hogy a csehországi hadjáratra újabb segélyt kérjen. Távolléte alatt Magyar Balázs és a többi vezérek Victorin seregét ismételten megverték s miután október 10-én az Olmütz melletti Hradistye monostor s több más megszállt erőd elesett, Morvaország legnagyobb része Mátyás király kezeiben volt.

Az 1469-ik évi hadjárat. Mátyás király már az év első nap-

Spielberg. jaiban újból a hadszínhelyre indúlt s első föladatává **Spielberg** elfoglalását tűzte ki. Ez most, részint az erőteljesebb támadó intézkedések, részint a várban beállott szükség miatt, gyorsabban ment, mint Mátyás remélte, s február 12-én már a magyar lobogó lengett a sziklaerőd bástyáin.

Most már a király, miután egész Morvát hatalmába ejtette,

Csehország ellen fordúlt. 5000 gyalogossal és 4000 lovassal indúlt ki Mátyás Brünnből, mások szerint pedig 6000 gyalogossal s 10,000 lovassal, s a helységeket útjában feldúlva, **Chrudim** elé ért, melynek megvétele azonban nem sikerült, sőt maga is csaknem fogságba kerűlt. Mátyás király ekkor Chrudimnél egy kis csapatot visszahagyva, útját folytatta. De csakhamar tudomására jutott, hogy Podjebrád egy erős sereggel jön elébe, míg Szilézia felől Henrik közeledik. Mátyás e kedvezőtlen hadászati helyzetből magát kivonni akarván, délfelé kitért. De Podjebrád kerülő úton ismét elébe jutott, míg a hegyi útakat **Szemtisnél** fatorlaszokkal záratta el. A magyar sereget azonban annak kedvezőtlen helyzete daczára sem merte megtámadni s kapva-kapott a fegyverszüneti ajánlaton, melyet Mátyás, szorúlt helyzetét ügyesen elpalástolva, tett. 1468—1470. Chrudim. Szemtis.

Ezután mindkét sereg Morvaországba vonúlt, s az alkudozások Olmützben ápril elején folytattatván, Mátyás a pápa kiengesztelését vállalta magára, míg Podjebrád őt Csehországban örökösének ismerte el. A békét azonban a pápai követek ismét meghiusítván, csak egy évi fegyverszünet köttetett. Podjebrád azonban ekkor Kázmér lengyel királylyal kezde alkudozni, mit Mátyás azzal viszonzott, hogy a cseh és morva rendek által neki — most már másodízben — felajánlott *cseh koronát* május 3-án elfogadta, s magát *május 13-án Brünnben cseh királylyá koronáztatta.*

Podjebrád bosszúra gyúlva, a fegyverszünet megtörésével fiát Victorint sereggel küldé Morvaországba. De Mátyást ez sem hozta zavarba és hadait a legnagyobb gyorsasággal összevonván, Victorinnak útját állotta, **Hulinnál** (Kremsier mellett) egy véres csatában megverte s **Hradistye** várába szorította. Ennek ostroma sikertelen maradt ugyan, de midőn Victorin az éhség által kényszerítve Hradistyét elhagyta és **Veszele** felé vonúlt, Mátyás hirtelen rajtaütött s *július 27-én* egy rövid de véres tusa után 200 lovagjával együtt fogságba ejtette. A király ezután a fogoly herczeget Visegrádra küldötte. Hulin. Hradistye. Veszele.

De a szerencse nem volt állandó és Mátyás király Henrik herczegnek október havában betörő erősebb serege által Hradistye mellett megtámadtatván, egész **Magyar-Bródig** hátrálni kényszerűlt; itt az ütközetet *november 2-án* elfogadta, de ez a magyar fegy- Magyar-Bród.

1468—1470. verekre nem volt szerencsés. Mátyás király egész a Kárpátokig hátrált s itt is csak nehezen, saját élete veszélyeztetésével, törhetett magának útat.

Miután azonban Magyarországból seregéhez erősbítéseket vont, seregét újból előre vezeté s Henrik megfogyott hada visszavonúlni kényszerűlvén, Mátyás Hradistyét újból ostrom alá fogta.

Henrik Sziléziába vonúlt hátra, Mátyás király pedig, miután Hradistye további ostromát *Csupor Miklós* erdélyi vajdára bízta, ismét Magyarországba tért vissza.

A következő 1470-ik év eseményei aránylag jelentéktelenek. Igló. Podjebrád megszállta **Iglót,** de Mátyás hirtelen megjelenő serege azt fölmentette. E nagyobb vállalaton kívűl csak apróbb ütközetek történtek. A két fősereg egymást menetekkel fárasztotta, a döntő ütközetet pedig annál is inkább kerűlte, mivel Podjebrád az alkudozásokat újból fölvette. Ezek már a legjobb sikerrel kecsegtettek, midőn Podjebrádnak *1471 márczius 22-én* bekövetkezett halála a tárgyalásoknak véget vetett.

1471—1474. **A cseh-lengyel háború. 1471—1474.** Podjebrád halála után a cseh rendek nem Mátyást, hanem Ulászlót, Kázmér lengyel király fiát, választák cseh királylyá. E választás mélyen sértette Mátyást, annál is inkább, mert benne Vitéz János érseknek és az elégületlen magyar uraknak is tetemes részök volt. Mátyás király tűzzel-vassal pusztítva vonúlt Prágába, de mielőtt még a cseh királyság ügye elintéztetett volna, visszatérni kényszerült, hogy a magyarországi főurak összeesküvését, kik a trónra *Kázmér* herczeget, a lengyel király második fiát, hívták meg, elfojtsa. Rendkívűli ügyességgel, eszélylyel és tapintattal sikerült Mátyás királynak az elégedetlenség lecsillapítása, s az egész ügy békés elintézése. Így történt, hogy midőn Kázmér a magyar trón elfoglalására az országba tört, itt nem a főurak hódoló küldöttsége, hanem Mátyás király harczedzett serege várta.

Az 1471-ik évi hadjárat. A király helyzete a lázadás lecsillapítása után lényegesen megjavúlt. Bár Ulászló cseh király Morvaországban 13,000 emberrel állott a magyar haddal szemben s Kázmér herczeg egy 12,000 főnyi sereg élén már át is lépte Magyarország határát, de mellette volt ismét a magyar nemzet s ez elég biztos támasz volt arra, hogy bármely ellenséggel szembeszálljon.

Mátyás király *Csupor Miklós* erdélyi vajdát Felső-Magyar- 1471—1474.
ország oltalmára és hűségének biztosítására előre küldvén, serege egybegyűjtéséhez fogott. A megtért nemesek oly nagy számban csatlakoztak ehhez, hogy midőn *Kázmér* 12,000 főnyi lengyel hada a Csupor és Szapolyai által megszállt Kassát elkerülve Eger és Hatvan irányában Pesthez közeledett, már 16,000 főnyi királyi hadsereg állott fogadására készen.

November 8-án ért Kázmér *Hatvanba* s itt tudta meg a dolgok nem várt fordulatát. Kázmér támadásra nem is gondolhatván, Vácznak, majd megtudva hogy Esztergomban is királyi csapatok állanak és nem Vitéz János serege, **Nyitrának** fordult, melyet az Nyitra.
érsek előtte megnyittatott. Midőn Mátyás, a lengyel sereget követve, Nyitrához közeledett, a Kázmérnál levő néhány főúr is a királyhoz csatlakozott, míg Kázmért német zsoldosai is elhagyták. Kázmér csekély hadával a várba zárkózott. Mátyás király vért haszontalanúl ontani nem akarván, Nyitrát körűlzároltatta, maga pedig Esztergomba ment, hol Vitéz János is hűségére tért. Ennek hírére Kázmér visszatért Lengyelországba, néhány hét múlva pedig Nyitra is, egyezség útján, átadatott. Az első lengyel háború evvel véget ért.

Az 1474-ik évi hadjárat. A hosszas alkudozások, melyek 1471-től 1474-ig terjedtek s melyek alatt a kétszínű s mindig fondorkodó Frigyes császár hol Mátyás, hol Ulászló illetőleg a lengyel király Kázmér mellett foglalt állást, Mátyás királyt, Csehország birtokáért, a háború folytatására bírták, annál is inkább, mivel Frigyes az augsburgi birodalmi gyűlésen végre is nem Mátyást, hanem Ulászlót ismerte cseh királynak el. Kisebb vállalatok után, Morvaországban s némely még Felső-Magyarországon maradt lengyel hadak ellen, a háború végre 1474-ben újúlt erővel tört ki.

Mátyás *augusztus* havában ment Morvaországba, innét pedig Sziléziába, s itt vette annak hírét, hogy Kázmér egy 60,000 főnyi, két harmadrészben gyalogságból, egy harmadrészben lovasságból álló erős sereggel közeledik Szilézia felé. E hadat Ulászló Csehországból még 20,000 fővel volt szaporítandó. Mátyás király e nagy erő ellenében alig 10—12,000 főt állíthatott s mivel ily módon a lengyelekkel csatába nem bocsátkozhatott, egy remek hadműveleti tervet állapított meg, mely egymaga elégséges volna

1471—1474. arra, hogy *Mátyás királyt a világtörténelem legkitünőbb vezérei közé emelje.*

Boroszló. Maga seregével ugyanis **Boroszlóba** vonúlt, s annak külvárosában egy hatalmas, árkokkal, mellvédekkel és bástyákkal ellátott erődített tábort emelt, melynek, valamint a városnak, élelemmel, lőszerrel s minden egyéb szükséglettel való ellátásáról a legbőségesebben gondoskodott. Ez alatt portyázó csapatokat küldött Szilézia mindazon városaiba és helységeibe, melyek a működési körletbe estek s megparancsolá, hogy a lakosság kivétel nélkül a városokba vonúljon s marháit, élelemkészleteit, szóval a mi elvihető, magával vigye, a mi pedig el nem vihető, semmisítse meg. E rendszabály végrehajtását gondosan felügyeltetvén, a lengyelek útja pusztasággá vált, hol még csak egy maroknyi élelemre se tehettek szert.

Oppeln. Kázmér ezalatt **Oppeln** erődöt ostromolta, hova Mátyás 600 főnyi segélyhadat küldött; ép úgy segítséget adott még Brieg, Ohlau, Schweidnitz, Jauer, Neumarkt s más városoknak is, míg *Szapolyai István* és *Kinizsi Pál* a lengyel sereg háta mögött pusztítottak s Lengyelországba is betörtek, egész *Krakóig* nyomúlván elő.

Brieg. Kázmér siker nélkül ostromolta *Oppelnt* és **Brieget**, de veszteségei daczára — miután Briegnél Ulászlóval egyesült — még mindig 70,000 fővel ért október 25-ike körül *Boroszló* alá, hol Mátyás hada a kikülönítések után alig 5—6000 fővel rendelkezett, mely csak az ostrom folyamán emelkedett némely visszatérő csapatok által 10,000 főre. A boroszlóiak megrettentek ugyan a tengernyi ellenséges had láttára, de midőn Mátyás a fensőbbség merész önbizalmával kijelenté, hogy még «*egy verébfészeknek sem fog bántódása esni,*» ők is bizalommal voltak a király iránt.

A magyar had fensőbbsége már az *október 27-én* intézett első rohamnál kitűnt, midőn a 15,000 főnyi támadó oszlop, 40 ágyú s több ezer puskából lövetve, szégyenletes futásnak eredt. Ugyanez történt az *október 30-án* intézett második rohamnál is. E mellett apróbb csapatok kitörése nem engedé a lengyel sereget nyugalomhoz jutni, mely pedig már az éhség miatt is szenvedni kezde. Mert a környéken élelmet nem szerezhettek, a szállítmányokat pedig Szapolyai és Kinizsi a lengyel határnál, más portyázó csapatok

pedig a cseh határnál mind elfogdosták, s míg Mátyás a lengyel tábor szemeláttára dús lakomákat és tánczmulatságokat rendeztetett, ezek éhség, hideg és betegségek által gyötörve nyomorogtak. 1471—1474.

Végre megtörtént azon, *a világtörténelemben hallatlan eset, hogy a tízszerte erősebb ostromló sereg* **békét könyörgött az ostromlottaktól**, hogy a végpusztulástól megmeneküljön.

Kázmér és Ulászló, mélyen megalázva, *személyesen kértek a dicső magyar királytól maguknak békét, hadaiknak pedig kenyeret.*

Mátyás mindkettőt megadta s miután a lengyel hadak a fegyverszünet megkötésével *november 19-én* elvonúltak, a béketárgyalások megkezdettek s végre 1475 február havában megköttetett a prágai illetőleg boroszlói béke, mely Mátyás királynak Morvaország és Szilézia birtokát biztosította.

A harmadik török háború. 1474—1476. *Magyar Balázs 1474—75-ik évi moldvai hadjárata.* Míg Mátyás király Sziléziában a lengyelek és csehek ellen harczolt, a török ismét megmozdúlt. 1474—1476.

Már *1471-ben* fölépíttette a szultán a Száva mellett a macsói bánságban *Szabács* várát, egyidejűleg pedig betört Iszhák bég Horvátországba és Krajnába. A bég e betörést — most már Szabács várára támaszkodva — *1473-ban* ismételte. 1474-ben a betörések még gyakoriabbak. Bali szendrői bég előnyomúl a Duna-Temes közben, elfoglalja **Nagyváradot** és feldúlja Szt. László sírját. Júniusban és augusztusban más török csapatok Horvátországot pusztítják. Az év végével pedig a szultán indít egy nagy hadjáratot. Nagyvárad.

E hadjáratot a szultán nem közvetlenül Magyarország ellen indítá ugyan, hanem Moldva ellen, de *István* moldvai vajda magyar fönhatóság alatt állván, a **Chadim Szulejmán** által vezérelt s 120,000 főnyi támadó hadsereg visszaűzésére **Magyar Balázs** erdélyi vajda segélyét kérte ki.

Magyar Balázs a király meghagyásából 1474 deczember havában egy 21,000 főnyi sereget, melynek soraiban 5000 székely volt, vezetett István segítségére, ki a török had elől a **Berlat** folyó melletti erdőségbe hátrált s itt fogadta el 1475 *január 17-én* a csatát, melyben a nagy de nehézkes török sereg a magyar hadak oldaltámadása által meglepve, súlyos vereséget szenvedett. Berlat folyó.

1474—1476. Magyar Balázs seregét ezután Erdélybe vezette vissza s a királynak a győzelem hírével Boroszlóban jelentést tett.

Az 1475—76-ik évi hadjárat. Mátyás király nagy örömmel vette ugyan a fényes győzelemről szóló hírt, de másrészt aggódott, biztosra vevén, hogy a szultán e vereséget megboszúlni nem fog késedelmeskedni. Ezért Szilézia kormányzatát Szapolyai Istvánra bízván, visszatért az országba, hogy a török háborúra előkészületeket tegyen.

Szabács. A király figyelme most **Szabács** várra irányúlt, mely nekik az országba való betörésre oly kitünő hadászati pontot szolgáltatott.

A király október közepén arra határozá el magát, hogy a törököt a támadásban megelőzi s mintegy 10,000 főnyi sereggel megindúlt Szabács elfoglalására. A királyi sereg deczember végével ért Szabács alá.

Közel 6 hétig tartott a vár ostroma és a vár Mátyás ügyes és nagy gonddal vezetett támadásának végre is engedni kényszerült s 1476 február 15-én a király kezeibe került.

A szultán, midőn látta, hogy Mátyás király, kit ismét a nyugati ügyek és házassága Beatrix-szal a török háborútól elvontak, a háborút nem folytatja, maga szállt táborba, nem ugyan Magyarország, hanem Moldva ellen s a vajdát még a Báthory István által vezetett magyar segélyhad megérkezte előtt csatára kényszerítvén, megverte. Báthory már csak a szultán utóvédét támadhatta meg, melyet meg is vert.

Fehértemplom. Ugyanez idő alatt Nagy Albert és Ambrus temesi és a nándorfehérvári kapitányok **Fehértemplom** közelében visszavertek két török csapatot, melyek az országba betörtek. A török vezérek közül Iszkender bég elesett, a másik Ali csak nehezen menekült el.

Mátyás király ezalatt nagy előkészületeket tett Szendrő visszavételére, mely végeredményében esetleg Bosznia és Szerbia teljes fölszabadítására is vezethet vala. A háború megkezdése azonban ugyancsak a fentemlített okok miatt, a jövő évre halasztatott; nagy kárára a magyar nemzeti ügynek, mert e hadjárat, ha végrehajtatik, a török veszedelmet talán beláthatlan időkig eltávolítja vala, míg így az eszme az osztrák háborúnak áldozatúl esett.

1477. **Az első osztrák háború 1477-ben.** A viszony Mátyás király és III. Frigyes német császár között a cseh királyság ügye

miatt mindinkább tűrhetetlenné vált. Daczára annak, hogy Mátyás midőn Podjebrád ellen háborút indított, ezt nem csupán az egyház, de a Podjebrád által már erősen szorongatott Frigyes segítésére is, vele szövetkezve, cselekedte, Frigyes rút hálátlanságból s csupán ravasz, irigy és kapzsi hajlamait követve, a háború szerencsés befejezése után nem Mátyás, hanem a tunya és gyámoltalan Uászló pártjára állott s a cseh királysággal, ismételt szerződések daczára, Uászlót ruházta föl. 1477.

Bár Mátyás e galád eljárást megboszúlni hajlandó volt, a háború még tán elmarad egy ideig, ha erre Beckensloer János esztergomi érsek rablással párosúlt szökése alkalmat nem nyújt. Frigyes e jellemtelen főpapot pártfogásába vette, s őt Mátyásnak kiadni vonakodott. Midőn pedig Mátyás a lengyelek ellen magát biztosítandó, a német lovagrenddel szövetséget kötött, Frigyes Uászlót ünnepélyesen a cseh királyság hűbérével és a választó fejedelemséggel ruházta föl. Erre a háború kitört s Mátyás, miután erre az országgyűlés megegyezését kinyerte, a háborút 1477 junius 12-én megizente.

A királyi sereg *július közepén* Győrnél összegyűlvén, Mátyás megindúlt Ausztria ellen. A sereg 10,000 kipróbált gyalogosból és 7000 lovasból állott, Báthory István, Szapolyai István, Kinizsi Pál, a Dócziak, Drágfy és Ujlaki Lőrincz alvezérek parancsnoksága alatt.

Mátyás csak lassan nyomúlt elő, bevárandó míg Uászló serege költség hiányában eloszlik, mi csakhamar be is következett.

Hadműveleteinek első tárgya **Hainburg** volt, mely három rohamot sikeresen kiállván, ellenszegűlt; de a többi osztrák helyek magukat kevésbbé védték, s rövid idő alatt a Bécs és Bécsujhely közti vidék teljesen a király hatalmában volt. Hainburg.

Ekkor Mátyás a császár székvárosa, **Bécs**, ellen nyomúlt, honnét Frigyes előbb Kremsbe, majd Linzbe menekűlt. Mátyás átlátván, hogy a jól megerősített s polgárai által jól védett főváros ellen rohammal nem fog boldogulni, Bécset *augusztus közepén* **Klosterneuburg**, továbbá a Duna és a dunai híd elfoglalásával szorosan körűlzárolta. E közben az összes alsó-ausztriai városok, **Bécsujhely, Krems** és **Stein** kivételével, melyeket ostrom alá kellett fogni, Mátyás kezeibe kerűltek; az utóbbi két várost *Kinizsi Pál* tartotta megszállva. Bécs. Klosterneuburg. Bécsujhely. Krems. Stein.

1477. Végre a helyzet úgy Bécsben mint Kremsben és Steinban tarthatlanná vált, s *Frigyes kénytelen volt békét kérni.*

Mátyás király, ki főczélját, a *német császár megalázását,* elérte, nem idegenkedett ettől; *november 10-ikén* egy 15 napi fegyverszünet köttetett, melyet deczember 1-én a *gmundeni béke* követett, melyben Frigyes Csehországot Mátyásra ruházza, 100,000 arany hadi kárpótlást fizet s az eddig használt magyar királyi czímről lemond.

Ezt a következő év deczember 7-én az Ulászlóval kötött külön béke követte, mely szerint a cseh királyi czímet mindketten viselik, Csehország Ulászló, Morvaország, Szilézia és a Lausitz pedig Mátyás birtokában marad.

Végre 1479 április havában Kázmér lengyel királylyal is béke köttetvén, Mátyás figyelmét ismét a török háborúra fordíthatá.

A negyedik török háború; a kenyérmezei csata

1479. **1479-ben.** A török háborút Mátyás király, mint már megemlítettük, Beatrix-szali násza miatt halasztotta el, a következő években pedig a Frigyes elleni háború kötötte le Mátyás figyelmét és erejét.

A törökök e szünetet jól kihasználták, és beütéseikkel úgy Magyarországot, mint annak szomszédságát szakadatlanúl zaklatták. Így *1476-ban,* még a menyegzői ünnepélyességek alatt, *Erdélybe* betörtek s onnét tetemes zsákmány mellett több ezer foglyot hurczoltak ki. 1477-ben a Mátyás által bevitt Vlád helyett a törökök ismét Radult tették vajdává s így Oláhország újból elveszett. Ugyanez év májusban a törökök betörtek Horvátországba s innét egész Velenczéig dúltak. 1478-ban e betörés ismétlődött. Velencze végre a becsapásokat megúnva, a Mátyásnak a török háborúra eddig adott évi segélyt megszüntette s a szultánnal békét kötött. A békét Velencze kétségtelenül azon okból kötötte meg, mert az osztrák és cseh ügyekkel mind jobban elfoglalt Mátyástól hathatós segedelmet többé nem remélt. Ugyanez okból a pápa is megvonta az eddigi segélypénzeket.

E tények végre Mátyás király figyelmét ismét a török ügyre fordíták s bár a török háborúra segélyt a német rendektől sem nyert, azt a maga erejéből is elhatározá.

Mátyás király boszniai hadjárata. 1479 Augusztus 2-án tért vissza Mátyás király az Ulászlóval tartott olmützi talál-

kozásról s ugyanekkor vette hírét, hogy egy nagyobb török sereg a Dráván átkelve, egy részével Styriába, más részével Magyarországon Vas és Zala megyékbe tört be s gazdag zsákmányon kívül 30,000 keresztény foglyot vitt magával. 1479.

A királynak egy **Szapolyai István** és **Geréb Péter** alatti serege ez időtájban az osztrák határon állott, hogy a béke föltételeit nem teljesítő s alattomban mindig fondorkodó Frigyes ellen indúljon.

Mátyás azonban a török kiverését mégis sürgősebbnek tartván, e sereggel s még Budáról hozott más csapatokkal a már visszatérőben levő török had ellen indúlt. De ennek már csak 3000 főből álló utóvédjét érték el a magyar hadak a Szávánál s azt körülfogva, annyira megsemmisíték, hogy alig 200 menekült közülök el.

A király ezután a Száván átkelve, Boszniába tört be és egész **Jaiczáig** hatolt előre, s azt a töröktől újból visszavette. Míg azután a sereg a **gerebeni** *mezőkön* táborozott, egy 10,000 főnyi had- test **Verbász** ellen nyomúlt s azt kifosztva, az utánuk indúló pasán is fényes győzelmet vett. Jaicza. Gereben Verbász.

A király serege ezután még feldúlta Boszniának a török által bírt részeit, Herczegovinát, majd a keleti részeket is egész Szerbiáig. De ezután Mátyás király, ki vállalatához semmiféle külső segélyt nem nyert, az ősz beálltával visszatérni kényszerült.

A kenyérmezei csata. Míg Mátyás király serege Boszniában verte a törököt, a szultán egy hatalmas, az írók nagyobb része szerint 60,000 főnyi erejű sereget, melyben a hűtlen oláh vajda csapatai is foglalvák, küldött **Ali** s más tíz jeles bég vezetése alatt Erdélybe. A bégek közt a múlt évek jeles portyázói: Isza, Hasszán, Bali és Iszkender bégek nevei említtetnek. A sereg vezére Szead-Eddin szerint nem Ali, hanem **Isza** bég volt.

Báthory István erdélyi vajda csapatainak száma sokkal csekélyebb vala, semhogy a betörést meggátolhatta volna s így a török egész Erdélyt szabadon dúlta. A vajda mindazonáltal igyekezett sereget gyűjteni, azonkívül úgy a királyt mint **Kinizsi Pál** temesi kapitányt is értesítette a veszedelemről; ez utóbbi jövetelét meg is igérte.

Báthory István kis serege *Szászvárosnál* állott, midőn a török Gyulafehérvár felől leereszkedett s hallván, hogy Szászvárosnál

1479. magyar sereg áll, arra tartott. A vajda ugyan nem itt akarta a harczot elfogadni, hanem a Vöröstorony szorosnál volt szándékában a töröknek útját állani s itt csak Kinizsi bevárása végett állapodott meg; midőn azonban *október 12-én* a török közeledését megtudta, bízván abban, hogy Kinizsi másnap idejekorán megérkez-
Kenyérmező. hetik, a csatát a **Kenyérmezőn** elfogadni határozta.

Kenyérmezőnek Erdélyben azon termékeny síkságot nevezik, mely Szászváros és Szászsebes közt Benczencz, Alkenyér, Zsibó, Felkenyér és Romosz közt terül el, s melyet kelet felé a Zsibónál két ágra szakadó Kudsir patak határol.

A törökök október 12-én este Balamér mellett ütöttek tábort, foglyaikat és zsákmányukat pedig erős őrség mellett e helységben helyezték el. Báthory Felkenyér és Romosz közt, valószínűleg a mai benczenczi fensíkon szállott táborba.

Október 13-án a vajda serege, melynek számerejét nem tudjuk, bal szárnyával a Marosra, a jobbal a Felkenyérnek emelkedő romoszi magaslatra támaszkodva, csatarendbe állott. A jobb szárnyat a székelyek foglalták el, *Kendi Antal* alatt, mögöttük második harczvonalban a megyei csapatok, a középen elől *Geréb László* erdélyi püspök, hátul Báthory nehéz lovasai, a balszárnyon első harczvonalban a *Hecht György* szebeni gróf által vezetett szászok, mögöttük az oláhok állottak; két lovas csapat tartalékban maradt.

A török vezérek, egymással viszályban levén, a fejlődés után majd három órán át vártak, míg végre a támadást a vajda balszárnya ellen megindították. A szászok vitézül visszaverték az első rohamot, de a másodiknál a törökök benyomúltak a sorok közé, majd átkarolták a védtelen szárnyat s a szászok és az őket támogató oláhok nagy részét a Marosba szorították. Ép ily kedvezőtlen volt a harcz folyama a jobb szárnyon; a székelyek visszavettetvén, a közép nehéz lovassága mögött kerestek menedéket. Ekkor a vajda a középpel előrontott s a törököt visszavetette. Ámde a szárnyak visszanyomása folytán oldalai fedezetlenek maradtak s Báthory hős csapata hosszas és nehéz küzdelem után teljesen körül volt fogva; a vajda maga 6 sebből vérezve lova alá esett, a sereg némely részei pedig már futni kezdének Szászváros felé.

E végzetes pillanatban jelent meg Romosz felől *Kinizsi Pál*

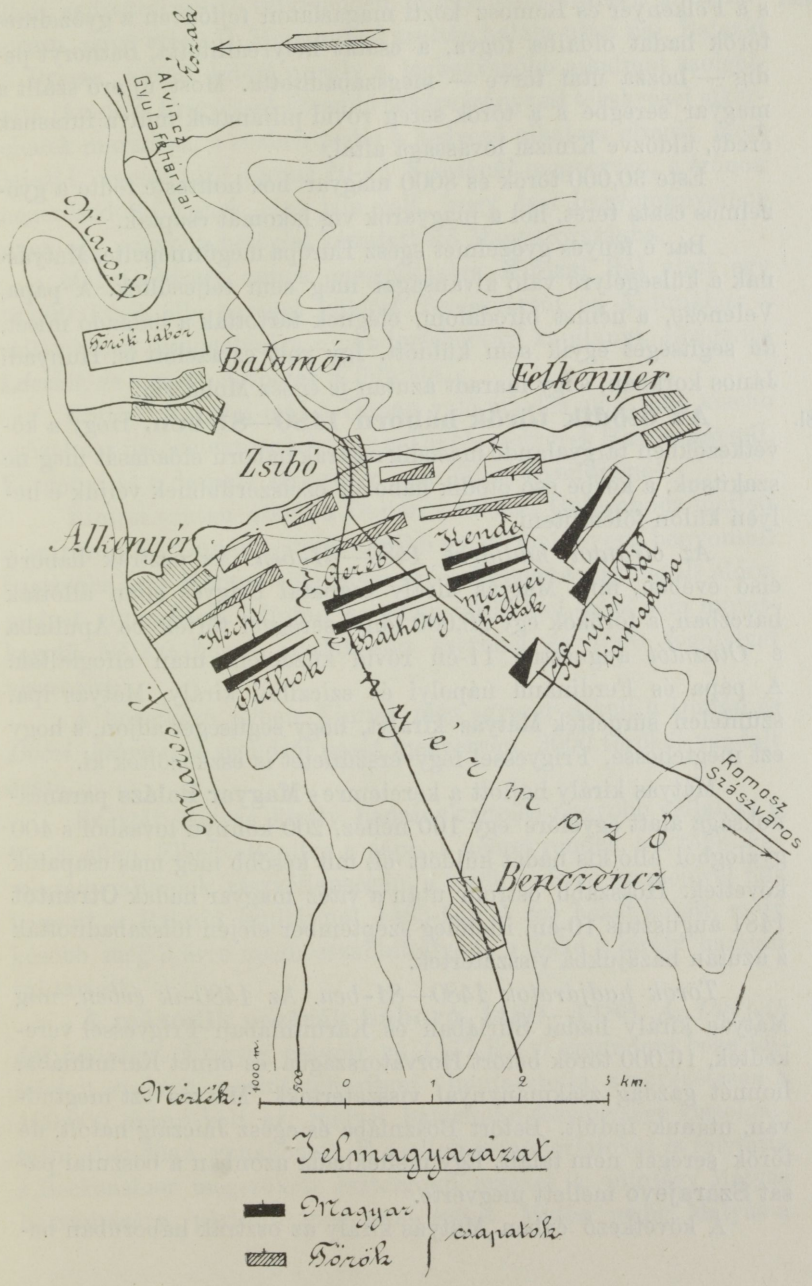

A kenyérmezei csata. 1479 október 13-án.

1479. s a Felkenyér és Romosz közti magaslaton fejlődvén a győzelmes török hadat oldalba fogva, a csatát helyreállította, Báthoryt pedig — hozzá útat törve — megszabadította. Most új erő szállt a magyar seregbe s a török sereg rövid pillanatok múlva futásnak eredt, üldözve Kinizsi lovassága által.

Este 30,000 török és 8000 magyar hős holtteste födte a győzelmes csata terét, hol a magyarok víg lakomát csaptak.

Bár e fényes győzelmet egész Európa megünnepelte, Mátyásnak a külsegélyre való kívánságai még sem teljesültek. A pápa, Velencze, a német birodalom, elégnek tartották a hálaadó misét, de segítséget egyik sem küldött. Így volt ez azelőtt is, Hunyadi János korában, s így maradt azután is egész Mohácsig.

1480—1481. **Az ötödik török háború 1480—81-ben.** Hogy a következőkben tárgyalandó második osztrák háború előadását meg ne szakítsuk, a közbe eső ötödik háborút czélszerűbbnek véljük e helyen külön fölemlíteni.

Az otrantoi hadjárat 1480—81-ben. Az osztrák háború első évében, míg Mátyás király csapatai Frigyes ellen állottak harczban, a törökök egy 20,000 főnyi sereggel törtek be Apuliába s *Otrantót* augusztus 11-én rövid küzdelem után elfoglalták. A pápa és Ferdinánd nápolyi és szicziliai király, Mátyás ipa, szüntelen sürgették Mátyás királyt, hogy segítséget adjon, s hogy ezt megtehesse, Frigyessel fegyverszünetet is eszközöltek ki.

Mátyás király hajlott a kérelemre s **Magyar Balázs** parancsnoksága alatt egyelőre egy 100 nehéz, 200 könnyű lovasból s 400 gyalogból álló kis hadat küldött el, mit később még más csapatok
Otranto. követtek. Hosszabb ostrom után a vitéz magyar hadak **Otrantót** 1481 augusztus 10-én, illetőleg szeptember elején fölszabadították s azután hazájukba visszatértek.

Török hadjáratok 1480—81-ben. Az *1480-ik évben,* míg Mátyás király hadai Stiriában és Karinthiában Frigyessel verekedtek, 16,000 török betört Horvátországba és onnét Karinthiába, honnét gazdag zsákmánynyal visszatértekk. Mátyás ezt megtudván, utánuk indúlt. Betört Boszniába és egész Jaiczáig hatolt, de török sereget nem talált. Egy mellékhada azonban a boszniai pa-
Szarajevo. sát **Szarajevo** mellett megverte.

A következő évben Mátyás király az osztrák háborúban be-

állott szünetet annál szívesebben fölhasználta volna a török há- 1480—1481.
borúra, mert erre a II. Mohammed szultán halála után fiai, Bajezid és Dzsem, között kitört viszály a legkedvezőbb alkalmat szolgáltatta. Ámde a Frigyessel kötendő békére irányzott törekvései sikertelenek maradtak, e közben pedig a kedvező alkalom elmult, mert Bajezid, öcscsét 1481 június 20-án Nisszánál megvervén, a trónon megerősödött. Ennek első jele volt, hogy ősei hagyományaihoz híven egy nagyobb betörést készített elő Magyarországba.

Mátyás király ennek meggátlására **Kinizsi Pál** alatt egy 32,000 főből álló sereget küldött Temesvárról az Aldunához s vállalatának támogatására a nándorfehérvári kapitányt, *Rozgonyi Lászlót,* és a szerb despotát is fölhívta.

Kinizsi csapatai már a Dunán való átkelés előtt több kisebb győzelmes ütközetet nyertek; így a *Tököly* testvérek **Haramvárnál,** Rozgonyi és a despota *Iszkender* pasa fölött **Szendrőnél.**

Kinizsi ezután átkelt a Dunán s miután **Galambócz** mellett a szárazon s a Dunán is több apróbb győzelmet nyert, benyomúlt Szerbiába s a Morava völgyében egész **Kruseváczig** hatolt előre, melyet elpusztított. Miután azonban török had sehol sem mutatkozott, 50,000 hozzá csatlakozott szerbbel és 1000 fogolylyal visszatért.

A következő évben Kinizsi még egyszer átkelt a Dunán és *Dóczi Péterrel* a szendrői pasát megvervén, 3000 törököt vagdalt össze.

Ez volt Mátyás király hadainak utolsó nagyobb vállalata a török ellen. Elkedvetlenítve a pápa, a német rendek s a többi keresztény államok részvétlenségén, a török háború eszméjével fölhagyott s Bajezid szultánnal 1483-ban 5 évi békét kötött, mely később még 3 évre meghosszabbíttatván, a béke a király halálán túl tartott.

A második osztrák háború. 1480—1488. *Az 1480-ik évi hadjárat.* Frigyes császár az 1477-ik évi gmundeni béke föltételeit szokása szerint teljesíteni elmulasztotta, s nevezetesen a 100,000 arany volt az, melyet határtalan fösvénysége kiszolgáltatni állandóan vonakodott. E mellett a fondorlatokat is folytatta s Beckensloer megszökött esztergomi érseket is, mintegy Mátyás boszantására, pártolni meg nem szűnt. Midőn pedig Mátyás a 1480—1488.

1480—1488. Frigyes által Beckensloer javára kijátszott salzburgi érsek osztrák váraiba az érsek kérelmére magyar őrséget tett, Frigyes a tettlegességre lépve, egy kisebb, 500 lovagból álló hadával, Mátyásnak Boszniában időzése alatt, Magyarországba tört s egész Győrig pusztíttatott.

Mátyás király ezt tovább nem tűrhetvén, 1480 február havában, tehát nyomban a beütés után, *Szapolyai István, Tettauer Vilmos* és *Székely Jakab* alvezéreit az alattok álló hadakkal Stájerországba külde be, hol azok **Radkersburg, Pettau, Fürstenfeld** és több más várost megszálltak s hatalmukba ejtettek. Radkersburgot Szapolyai csak hosszasabb ostrom után s ekkor is csel útján foglalta el. A pápai követ ekkor, miután Mátyás már Alsó-Ausztriát is pusztíttatta, hosszas alkudozások után fegyverszünetet eszközölt ki, mely a következő év márczius végéig volt kiterjedendő.

Ez időszakba esik Mátyás király boszniai és Magyar Balázsnak otrantói hadjárata, melyekről már említést tettünk.

Az 1482-ik évi hadjárat. A fegyverszünet alatt az alkudozások tovább folytak. De bár a békét Mátyás, ki mint említettük, ez időpontot egy nagy török hadjáratra legalkalmasabbnak vélte, őszintén óhajtotta s a maga részéről mindent elkövetett, követeit még a nürnbergi német birodalmi gyűlésre is elküldvén, az alkudozások sikertelenek maradtak, mert Frigyes fondorkodásai minden kísérletet meghiusítottak. De sőt a német birodalmi gyűlés, melytől Mátyás a török háborúra segélyt sürgetett, a segélyt nem neki s a török ellen, hanem a császárnak Mátyás ellen szavazta meg.

A háború tehát tovább folyt. Az 1481-ik évben mindazonáltal csak kevés erővel, mert Frigyesnek nem volt sem hada, sem pénze, Mátyás királyt pedig az aldunai török hadjárat foglalta el. Mindamellett a király hadai Styriában és Krajnában előnyöket nyertek, Ausztriában pedig, a passaui püspökkel kötött egyezség útján, **St.-Pölten** és **Mautern** fontos városok kerültek Mátyás király hatalmába.

Mautern. St.-Pölten.

A következő évben azonban a háború nagyobb erővel folytattatott. Míg Frigyes a német rendektől nyert segélylyel Magyarországba készült betörni, Mátyás király, főhadiszállását Pozsonyban véve, **Hainburgot** fogta ostrom alá.

Hainburg.

A császár ekkor Hainburg fölmentésére **Reichenberg Ruprecht** alatt egy 4000 főnyi sereget küldött, melynek magyar részről **Szapolyai István** és **Tettauer Vilmos** mintegy 3000 emberrel állták útját, de megveretvén, Hainburg felé hátráltak s még a megszálló sereget is zavarba ejtették. 1480—1488.

E baleset a királyt az ostrom megszüntetésére bírta s a magyar sereg Pozsonyba vonúlt vissza. De csak rövid időre, mert Magyarországból újabb segélyt nyervén, **Hainburgot** ismét ostrom alá vette, s azt most számos ágyúval, melyek közül a 80 ló által vont «Varga-mozsár» vált híressé, sikeresebben löveté. Hainburg.

Frigyes Bruckból ugyan egy 10,000 főnyi sereggel jött a vár fölmentésére, de támadni nem mervén, ismét visszavonúlt. Végre Hainburg *1482 szeptember 30-án* capitulálni volt kénytelen.

Hainburg, Bruck és Bécsujhely után, Ausztria legerősebb vára volt s így az elért siker nagy vala, mely még több vár elfoglalásával s **Kőszeg** visszavételével növeltetett. Mátyás király egész Ba- Baden.
denig nyomúlt elő, de azután téli szállásokra Sopron vidékére tért vissza.

Az 1484—85-iki hadjárat. Az 1483-ik év békealkudozások közt telt el, a nélkül azonban hogy a háború szünetelt volna. *Geréb Péter* foglalásokat tett Krajnában és Karinthiában, *Dávidházy* István **Bruckot** fogta ostrom alá, Ausztriában pedig több város Bécs körül került a magyarok hatalmába.

1484 elején Mátyás király a háborút nagyobb erővel szándékozván folytatni, Dávidházy seregét megerősítette, mire az Bruckot *február 24-én* rohammal bevette, két hét múlva pedig a belső várat is hatalmába ejtette.

Dávidházy ezután elfoglalta **Klosterneuburgot**, megszállta **Korneuburgot**, s az utóbbinak fölmentésére sietö *Wolfersdorfer* Klosterneuburg.
császári vezért **Leitzersdorfnál** *május 11-én* egy véres ütközetben Leitzersdorf.
megverte. Korneuburgot a magyar csapatok, Dávidházy egy kirohanás alkalmával elesvén, most hosszasabban ostromolták s az csak *deczember 1-én* került Mátyás hatalmába.

Mátyás király ezután minden igyekezetét a birodalmi főváros, **Bécs** megvételére fordította, s míg a tehetetlen császár miséket és Bécs.
processiókat tartatott, Mátyás személyesen intézte a körűlzárolás és az ostrom műveleteit.

1480—1488. Miután a híd védelmére szolgáló erődök elfoglaltattak s a Duna egy a bécsi fegyvertárban még maig is őrzött hatalmas lánczczal elzáratott, Mátyás király Bécset teljesen elzáratá, ellene erődöket építtetett s *1845 január 29-ikétől* fogva lövetni kezdé.

Sajnálatunkra nem követhetjük e kiváló és Mátyás király hadvezéri képessegeit oly fényesen kitüntető ostrom részleteit, melyeket egy külön tanúlmányban megörökíteni a leghálásabb feladatok közé tartoznék.

Bécs ostroma majd teljes 5 hónapot vett igénybe, s mivel a város Frigyes által, némi csekély élelemszállításokat leszámítva, semmikép nem segélyeztetett, Bécs város tanácsa a mindinkább növekvő éhség által kényszerítve, május végével alkudozásba bocsátkozott s a várost *1485 junius 1-én* föladta.

Mátyás király ugyan e napon déltájban, 800 főből álló kísérettel, **ünnepélyesen bovonúlt a német császári birodalom meghódított székvárosába, Bécsbe.**

Bécs bevételével a hadjárat főczélja ugyan el volt érve s a megalázott császár előbb Linzbe, majd Innsbruckba bujdosott, de mivel a béke még csak kilátásban sem volt, Mátyás király Ausztriának teljes meghódítására hadait több irányban szétküldé, a még meg nem szállott városokat alávettette, **Bécsujhelyet** pedig, a császár még meglevő utolsó várát s közönséges lakóhelyét, *Szapolyai István* által ostrom alá vétette. Egyes csapatai más részekbe is betörtek; így *Tettauer* Felső-Ausztriába, *Geréb Mátyás* Triest felé stb.

Bécsujhely. Ausztria teljes meghódítása azonban csak 1487-ben fejeztetett teljesen be **Bécsujhelynek** *augusztus 17-én* történt meghódolásával s az Albert herczeggel kötött st.-pölteni egyezséggel.

Mátyás király az *1490-ik év április hó 6-án,* a meghódított Bécsben a hatalom és dicsőség tetőpontján meghalt.

Mátyás király Magyarországot lángeszével és hadvezéri fényes tulajdonságaival a hatalom és dicsőség legmagasabb fokára emelte, azt azonban a sors nem engedte meg neki, hogy családja által dynastiájának és az országnak jövendő sorsát biztosítsa, s halálakor bizonyára nem zárkózhatott el azon kínzó tudat elől, hogy az általa egy egész életen át folytatott harczokban kivívott eredmények rövid idő alatt elvesznek s a magyar királyság fénye, hatalma a semmiségbe vész.

VIII. FEJEZET.

AZ ORSZÁG SÜLYEDÉSE A JAGELLÓK ALATT.

Források: *Kézikönyvek:* Az V. fejezetben idézettek. *Kútfők és monográfiák:* Tubero Lajos, Commentarii suis temporis; Szerémi György, Magyarország romlásának története; Marino Sanndo, Diarii; Istvánffy Miklós, Historiarum (l. a következő időszak forrásai közt); Firnhaber, Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Reg. Wladislaus und Ludwigs II.; Thury József, Török írók; Salamon, Magyarország a török hódítás korában; Fraknói: II. Ulászló megválasztatása, Magyarország a mohácsi vész előtt, Bakócz Tamás; Schönherr, Horváth: Corvin János élete; Neustadt, Magyarország hanyatlása a XVI. század elején; Kápolnai és Gömöry, I. Miksa naplója magyarországi hadjáratáról; Szabó K., Báthory István. *Pórlázadás:* Taurinus, verses kútfő; Márki Sándor, Dózsa György és forradalma; Horváth M. Az 1514. évi pórlázadás; Karácsonyi, Kemény, Egykorú tudósítások; Frankl, Adalékok az 1514. pórlázadás történetéhez; Benigni, Dózsa's Bauernkrieg. *Nándorfehérvár:* Veráncsics, Az Lándorfehérvár elveszésének okai; Zay F., Nándorfehérvár elveszéséről; Pettko Béla, Belgrád és Szabács bukásának történetéhez; Kiss Lajos, Nándorfehérvár bukása 1521-ben; Hammer, Die Belagerung Belgrads. *A mohácsi csata:* Török források Thurynál, továbbá Hammernél; Magyar forrásmű: Borderics, Descriptio cladis Mohácsiensis; Nagy Mihály emlékezete; Repiczki, Vámbéri, Kemény, Kápolnai, Karácsony, Sápi dolgozatai a mohácsi csatáról; Engel, Die Schlacht bei Mohács.

II. Ulászló háborúi.

Küzdelmek a trónkövetelőkkel 1490—1491. Mátyás király halála után csakhamar megindúltak a trónöröklési és királyválasztási viszályok. Mátyás törvényes örököst nem hagyott hátra; halálakor természetes fiának trónra emelését az országnagyok ugyan megígérték, de ezt valóban megtenni komoly szándékuk alig 1490—1491.

1490—1491. volt. Nagy vagyon, kincsek és a korona birtokában, egy *erős* férfiú tán kiküzdötte volna magának a megválasztatást; de **Corvin Jánost** nem töltötte el Mátyás nagy szelleme s nem bírt azon erélylyel, mely a feltornyosuló akadályok leküzdésére szükséges lett volna. Legnagyobb ellensége Beatrix volt, Mátyás özvegye; de nem csak ő, a hatalmas oligárchák is: Szapolyai István, Báthory István, Kinizsy Pál, Drágfy Bertalan stb., továbbá a nagy befolyású Pruisz János váradi és Bakács Tamás győri püspökök szintén ellenei valának, kik elhatározák, hogy Mátyás természetes fiát már csak születése miatt is mellőzik. E férfiak egyébiránt oly fejedelmet óhajtottak a magyar trónra emelni, kinek nevében a hatalmat maguk gyakorolhatják.

A verseny, melynek leírása nem e munka keretébe vág, avval végződött, hogy a rendek Albert magyar király leányának, Erzsébetnek, egyik fiát, **Ulászló**, cseh királyt, választák meg, kinek tunyasága, erélytelensége közmondásos volt, s ki valóban csak árnyékkirály leendett, hitvány báb a hatalmas főurak kezében. Corvin János, miután az igényei kivívására gyűjtött sereggel *1490 julius 4-én* az ellenpárt vezéreivel, **Báthory Istvánnal** és
Csonthegy. **Kinizsy Pállal** a tolnamegyei **Csonthegyen** megütközött és csatát vesztett, előbb Pécsre, majd híveitől teljesen elhagyatva tótországi birtokaira vonúlt vissza.

II. Ulászló augusztus 9-én érkezett Budára, de már másnap szemben állott öcscsével **Alberttel**, a másik trónkövetelővel, ki a Rákoson fegyveres had élén jelent meg. Ulászló Albertet rábírta a visszavonulásra, de a harmadik trónkövetelővel, **Miksa**, osztrák herczeggel, Frigyes császár fiával, ily könnyen végezni nem lehetett.

Miksa, mihelyt Ulászló megválasztatásáról értesült, azonnal fegyveres erővel tört Stiriára, majd elfoglalta Ausztriát; augusztus
Bécsujhely. Bécs. 10-én **Bécsujhely**, néhány nap múlva pedig maga **Bécs** kapitulált.

Mi sem mutatja inkább Mátyás király nyugoti politikájának hívságos voltát, mint e gyors fordulat. Amiért lángészszel, geniálitással, annyi vér és pénz elpazarlásával évek hosszú során át küzdött, az négy hóval halála után már mind elveszett. Csehország Ulászlót, Ausztria és Bécs Miksát uralta, — sőt a magyar trónra is nem fia, hanem ellenfele Ulászló kerül.

Mennyivel hálásabb, dicsőbb feladat lett volna atyja hagyo-

mányait folytatni, mennyivel inkább növelte volna hatalmát, az ország boldogságát s mennyivel inkább biztosította volna az ország és tán fia jövőjét is, ha azt az erőt, melyet Csehország és Ausztria megszerzésére pazarolt, a *török* leküzdésére fordítja. 1490—1491.

Ulászló szeptember 18-án koronáztatott meg, de az urak a koronázási ünnepélyről mindjárt hadba indulhattak.

Albert a ki visszavonúlt ugyan, de az országból nem távozott, elfoglalta **Egert,** majd a vidék feldúlása után a már akkor erős **Kassát** szállta meg. A várost polgárai csak néhány hétig védhették, s az nemsokára a lengyelek kezébe kerül vala. Eger. Kassa.

Míg Albert éjszakon foglalt, a nyugaton **Miksa** lépte át az ország határait s elfoglalta **Sopront,** hol melléje Corvin János volt párthívei csatlakoztak. Ezek segítségével nyerte meg Miksa **Kőszeget,** Szombathelyt, majd nemsokára **Zágrábot.** Ifjabb Vitéz János püspök átadta Miksának **Veszprémet,** november 16-án pedig rövid ostrom után bevették az osztrákok **Székesfehérvárt,** s feldúlták az alig eltakarított Mátyás király sírját. Sopron. Kőszeg. Zágráb. Veszprém. Székesfehérvár.

Ulászlónak még arra sem volt pénze, hogy Mátyás híres *fekete seregét,* mely Morvában és Sziléziában volt, lehozassa s ha szerencséjére Miksa zsoldosai a fehérvári zsákmányon összeveszve az engedelmességet fel nem mondják, Miksa Budát is elfoglalhatta és Ulászlót könnyen kiűzhette volna.

Miksa azonban zsoldosai lázadása miatt, kiknek követeléseit kielégíteni nem tudta, *1490 deczemberben* kénytelen volt Ausztriába visszatérni.

Miksa visszavonúlása és a fekete sereg megérkezése sokat javított Ulászló helyzetén; de Székesfehérvár eleste megszégyenítette a magyar főurakat is, kik most dandáraikkal szintén kiállottak Ulászló támogatására.

Ulászló ennélfogva az *1491-ik év elején* a felvidéket még mindig elfoglalva tartó Albert ellen indúlt s 18,000 főnyi seregével, melyben Corvin János is jelen volt dandárával, **Kassa** alá szállott, melyet Albert még mindig hiába ostromolt. A testvérek közt azonban a dolog ezúttal sem került harczra, s Albert sziléziai birtokokkal kielégítve, eltávozott; csupán Eperjes és Kis-Szeben maradt mint zálog a kezén. Kassa.

A királyi sereg ezután *Báthory István* és *Kinizsy Pál* vezér-

1490—1491. Székesfehérvár. Szombathely. Veszprém. Zágráb.

lete alatt **Székesfehérvár** ellen ment s a királyi várost julius végén visszafoglalta. Kevéssel ezután visszavétetett **Szombathely** is, az őszön pedig **Veszprém.**

Corvin János nem vett részt a hadjáratban, hanem **Zágráb** visszafoglalására indúlt s miután Székely Jakabot, Miksa párthívét, ki Zágráb fölmentésére sietett, megverte, Zágráb is meghódolt.

Miksa ez események folytán s miután segedelmet sem atyjától sem a német rendektől nem nyert, Ulászlóval békét kötött. Albert megkisérlé ugyan szerencséjét még egyszer, s Magyarországba betörve, **Sztropkót** elfoglalta, **Tokajt** pedig, honnét 2000 hordó bort rabolt el, feldúlta; de midőn Szapolyai István sereggel ment ellene, azt be nem várta, hanem sietve visszavonúlt. Midőn pedig egy harmadik betörés alkalmával Szapolyai által tényleg megveretett és **Eperjesen** körűlfogatott, végre ő is békét kötött, Eperjest és Szebent is visszabocsátván.

Sztropkó. Tokaj. Eperjes.

1492. **Az 1492-iki török hadjárat.** A három évi fegyverszünet, melyet még Mátyás király kötött a szultánnal, 1491-ben telt le. De már 1490 nyarán betört egy török rabló csapat az országba s **Nagyváradig** hatolt, ezt is megtámadván. A török had azonban *Kinizsy Pál* által megveretett és kiűzetett. A kéke meghosszabbítását Bajezid szultán csak Nándorfehérvár átadása és Horvátországon nyugot felé való szabad átvonulás föltétele mellett akarván engedélyezni, a török háború újból kitört.

Nagyvárad.

1492 márczius havában már egy török had szállott **Nándorfehérvár** alá, hogy e fontos végvárat Ujlaky Lőrincz macsói bán segitségével, ki török források szerint ez iránt a szultánnal alkudozott, rajtaütés útján elfoglalja, míg más hadak Szerbiában **Szabácsot,** Boszniában **Jaiczát** igyekeztek hatalmukba ejteni. De egyik vállalatuk sem sikerült. **Kinizsy Pál** és Várday Péter kalocsai érsek Nándorfehérvárt és Szabácsot fölmentették s újból megerősitették, Boszniában pedig *Derencsényi Imre* megverte a törököket **Ulma** mellett. Ugyanez időben *Móré Fülöp* szörényi bán egy másik török hadat vert meg. A viddini pasa ennek daczára 8000 főnyi sereggel újból betört a szörényi bánságba és **Szörényt** ostrom alá fogta. De még idejekorán érkezett ide Kinizsy Pál a fekete sereggel és a pasát megvervén, hadát a Dunán át visszaűzte, a tömérdek foglyot pedig nagy kínzásokkal kivégeztette.

Nándorfehérvár. Szabács. Jaicza. Ulma. Szörény.

A hadjáratból visszatérve a fekete sereg lázongani és rabolni kezdett, minek folytán a kormány Kinizsy Pált a **fekete sereg megfenyítésével** és **feloszlatásával** bízta meg. Kinizsy a sereget **Halas** tájékán körűlfogatta, megverte s a csapatot feloszlatván, a hűségre térőket a király és a főurak zsoldos hadaiba osztotta szét, vagy 3000 pedig Haugvitz hadnagyuk alatt Ausztriába ment s a következő évben ott semmisült meg. Mátyás király e derék fegyelmezett seregét, győzelmeinek kitünő eszközét, Ulászló gyáva kormánya nem tudta használni s a kitünő hadat ép Mátyás egyik vezére, ki azt oly sokszor vezette diadalra, semmisíti meg. 1490—1491. Halas.

Az 1493-ik évi erdélyi és horvátországi hadjárat. 1493. Báthory István leköszönése folytán Losonczy László és Drágfy Bertalan neveztettek ki erdélyi vajdákká, de még hivatalaikat el sem foglalták, midőn az 1493-ik év február havában Mihály-oglú **Ali** bég a Vöröstorony szoroson át Erdélybe betört s ellenállásra nem találván az Olt völgyét majd 6 hétig dúlta. Midőn azonban Ali nagy zsákmánynyal visszafelé indúlt, **Telegdy István** alvajda az időközben összegyűjtött hadakkal a **Vöröstorony szorosban** a törökök útját állotta, a bég seregét véres csatában, melyben 15,000 török esett el, szétverte, zsákmányát és foglyait pedig tőle elszedte. Vöröstorony (szoros.)

Kevésbé volt szerencsés a magyarok fegyvere Horvátországban. Az új tótországi bán, **Derencsényi Imre** és társa *Both* vagy *Lábatlani János*, előbb Frangepán Bertalan **Brinj** várát fogták ostrom alá, hol Both János el is esett; midőn azonban hire ment, hogy **Jákub** boszniai pasa, előbb **Jaiczát** hiába ostromolván, Karinthiába ment, a pasát visszatérésekor megtámadandó, Derencsényi és a Frangepán testvérek, továbbá a Corbáviai gróf, Blaskovics György és Zrinyi Péter hadaikat a török ellen egyesítették. Brinj. Jaicza.

A magyarok a pasát egy **Szádvár** nevű szorosnál, mások szerint pedig **Udbinjénél**, a Corbáviai grófságban várták be s itt, miután a pasának az átvonulás megvásárlására vonatkozó ajánlatát elutasították, vele megütköztek. A pasa eredetileg 8000 fővel indúlt ki, az egyesült magyar had száma szintén 8000 főre tétetik; úgy látszik azonban, hogy az összeütközésig mindkét fél ereje tetemesen növekedett, mert mindegyik fél a másikat még egyszer oly erősnek tartá, mint a maga hada. A *szeptember 18-án* vívott ütközetben, miután Frangepán Bertalan, testvérének Jánosnak és Szádvár. Udbinje.

1493. Blaskovicsnak eleste folytán a harczteret idő előtt elhagyta, a magyarok nagy vereséget szenvedtek. Az ütközetben a már említetteken kívül elesett még Derencsényi fia és testvére s velök több mint 5000 ember; a bán Frangepán Miklóssal fogságba esett.

A szultán Jákub pasát e győzelemért ruméliai béglerbéggé nevezte ki.

1493—1494. **Kinizsy Pál utolsó hadjáratai 1493—1494-ben.** Az *1493. év* végén a Duna erősen befagyott. **Kinizsy Pál,** az ősz törökverő, ez alkalmat is fel akarván használni, mintegy 10,000 főnyi sereggel a Dunán átkelt s Szendrő irányában az egész vidéket feldúlta. **Szendrő** környékén hatalmukba ejtették Kinizsy csapatai Ali szendrei pasa két kastélyát, melyben nejei, gyermekei és kincsei valának; a kincseket a csapatok elvitték, de Ali családja a heréltek önfeláldozása által, kik a nőket és gyermekeket rejtett útakon elvezették, megmenekült. Kinizsy roppant zsákmánynyal tért meg a hadjáratból s azt katonái közt felosztá. Midőn Ali pasa haza érkezett, azonnal fölkerekedett és 3000 főnyi haddal a magyarok után vágtatott; de ezek már túl voltak a Dunán, melyen a pasa — időközben a jég megindúlván — át nem kelhetett.

Szendrő.

Nándorfehérvár

Kevéssel ezután, már *1494-ben,* a törökök **Nándorfehérvár** zsoldos őrségének egy részét megvesztegetvén, a várat hatalmukba ejteni igyekeztek; de gyorsan ott termett Kinizsy s a várat, melynek egyik bástyáján már török zászló lengett, megmentette, a török hadat pedig teljesen szétverte.

A nyár folyamán a törökök újból Horvátországba és onnét Styriába ütöttek be. Ulászló, hogy ő is tegyen valamit, Temesvárra ment és Kinizsy Pállal, ki szélhüdés folytán már néma és egyik oldalára béna volt, egy hadjárat fölött tanácskozott. Az erők elégtelensége miatt ebből ismét csak egy, a múlt évihez hasonló portyázás lett, melyet Kinizsy — ki most már lovagolni nem bírván, magát szekeren viteté — *október* havában Péterváradnál a Dunán, Szabácsnál a Száván átkelvén, 14,000 főnyi haddal hajtott végre. A hadak 15 napig bekalandozák Szerbiát és Bulgáriát s *november 1-én* gazdag zsákmánynyal tértek Nándorfehérvárra vissza.

Ez volt *Kinizsy Pálnak,* a kenyérmezei hősnek, a molnárlegényből az ország főurai közé emelkedett, rettenetes testi erejű,

s szerencsés, mert soha le nem győzött, törökverő hadvezérnek utolsó hadi vállalata. A hadjárat folytatására tett előkészületei közben 1494 november 24-én meghalt. 1493—1494.

Ulászló hadjárata Ujlaky ellen 1494—95-ben. A hatalmas oligárchák egyike, **Ujlaky Lőrincz** szerémi herczeg, Ujlaky Miklós, a Mátyás által Bosznia királyává emelt magyar főúr fia, ki eredetileg Corvin János pártján volt s Ulászlónak Corvin visszavonulása után is ellensége maradt, különféle vádakkal, ezek közt a törökkel való egyetértéssel is, illettetvén, Ulászló Bakács vagy Bakócz Tamás kanczellár tanácsára, a gőgös, a király parancsait megvető főúr megfékezését határozta el és **Drágfy Bertalan** erdélyi vajdát sereggel küldé ellene. 1494—1495.

Drágfy mindenekelőtt Ujlaky családi várát, **Ujlakot**, ma *Illok*, fogta ostrom alá s azt erős küzdelem után rohammal foglalta el. Rövid idő mulva elesett **Szt.-Demeter** és Ujlaky egyébb várai és birtokai is lefoglaltattak. Drágfy ezután az 1495-ik év elején körülzárta az erős **Németújvárt**, hol Ujlaky Lőrincz családjával együtt tartózkodott, s maga **Kaposvárt** szállta meg, s azt, bár hada előbb megveretett, később mégis megvette. Nemsokára elesett még **Rahócz** vár is, úgy hogy Ujlaky Németujváron kívül már semmi egyébbel nem bírt. Ez végre megtörte őt s Pécsett Ulászló elé menve, tőle kegyelmet kért, mit Ulászló nem is tagadott meg. Ujlak. Szt.-Demeter. Németujvár. Kaposvár. Rahócz.

Ulászló visszatért Budára, hol Bajezid szultán követeivel három évre békét kötött.

A török háború 1501—1502-ben. Velencze már hosszabb idő óta harczban állott a törökkel s egyedül mit sem tehetvén ellene, III. Sándor pápa közbenjárásával a keresztény fejedelmek közt szövetséget igyekezett létesíteni a török ellen. Első sorban természetesen Magyarországra számított s a mindenható Bakácsot megnyervén, a háború azon föltétel mellett, hogy a háború költségeihez a pápa 40,000, Velencze 100,000 aranynyal járúl s utóbbi a törököket a tengeren megtámadja, elhatároztatott. 1501—1502.

Az előkészületek megtétettek ugyan, de Ulászlónak egy nagy támadó háborúhoz sem kedve, sem erélye nem volt s a hadak, melyek a határokon felvonúltak, csak jelentéktelenek valának.

Az *1501-ik év október* havában **Som József** temesi bán,

1501—1502. Kinizsi utóda, egy 14,000 főnyi sereggel tört be Szerbiába, melyet feldúlt s e közben több kisebb hadat megvervén, ezer fogolylyal tért Nándorfehérvárra vissza.

Ugyanez évben **Corvin János** és *Geréb Péter* egy Horvátországba betörő erős török hadat vertek szét.

Az *1502-ik évbeli* események sem sokkal nevezetesebbek, a melyek egyébként a megelőző éviekkel a magyar, olasz és török forrásokban meglehetősen összekúszálva és vegyítve vannak. Előttünk valószínűbbnek az tetszik, hogy **Jaicza** ostroma 1502-ben történt, nem 1500-ban mint Istvánffy s utánna mások mondják. Szeád-Eddin Jaicza és egy más, általa *Lovcsénak*, mások által **Livácsnak** nevezett, de meg nem állapítható vár megtámadását szintén 1502-re teszi. **Iszkender** boszniai pasa és fia, *Musztafa* bég, kísérlették meg az *1502-ik év julius havában* Jaicza elfoglalását 10,000 főnyi sereggel, de **Tarcsai János** és más főurak a várat az ostrom alól fölmentették és élelemmel újból ellátták. Azon török csapatokat pedig, melyek Szerém, Pozsega és Valpó megyékbe betörtek s még a király Budára utazó aráját is veszélyeztették, a nászmenet lovagias oltalmazója, *Corvin János* verte vissza.

Jaicza. Livács.

Ugyanez év *október havában* **Corvin János** Czobor Imrével Boszniába, **Szentgyörgyi Péter** erdélyi vajda, Tárnok Péter szörényi bánnal Bulgáriába, **Som József** temesi bán, *Kanizsay György* nándorfehérvári kapitány és a vránai perjel pedig Szerbiába törtek be. De bár ez által jelentékeny erők voltak a török ellen mozgósítva, így alkalmazva semmi eredményt sem vívtak ki. Corvin János megerősítette Jaiczát, Som visszavett és felépített néhány várat, de a túlerő elől *Verbbosznába* (Szerajevóba) visszahúzódó Iszkender pasa nyugalmát egyik sem háborgatta. Szentgyörgyi elfoglalta ugyan ideiglenesen **Bodont**, és feldúlta, elhamvasztotta, **Nikápoly** külvárosait, de egyébként az ő hadjáratainak sem volt más eredménye, mint zsákmányszerzés.

Bodon. Nikápoly.

Talán eredménynek nevezhetjük azt, hogy a szultán, ki serege nagy részét különben is Ázsiában volt kénytelen foglalkoztatni, e támadások folytán úgy Velenczének, mint Magyarországnak békét ajánlott. A béke Velencze által még ez év végén megköttetett, minek folytán 1503 augusztus 20-án Ulászló is 7 évi békét kötött. Az európai szövetség evvel ismét szétbomlott.

A török háború 1512—1513-ban. Az 1512-ik évben 1512—1513.
Bajezid szultán harmadik fia, *Szelim*, a fellázadt janicsárokat a maga részére nyervén meg, atyját lemondásra kényszeríté, ki ezután rövid időre meg is halt. Szelim, ki uralmát mindenekelőtt Ázsiában kívánta biztosítani, hajlandó volt ugyan a békét Magyarországgal és Velenczével meghosszabbítani, de a tárgyalások sokáig elhúzódván, a határokon parancsnokló pasák ez alkalmat felhasználták arra, hogy Magyarországba rabló hadjáratokat intézzenek.

Így az 1512-ik év őszén a boszniai pasa elfoglalta a Boszna völgyében **Tesánj**, **Szokol** és **Kotorsko** várakat és betört Horvátországba is. Egy más török hadat ellenben *Báthory István* temesi bán **Nándorfehérvár** közelében teljesen szétvert. Tesánj. Szokol. Kotrosko. Nándorfehérvár.

1513-ban is folytak a betörések. De **Beriszló Péter**, horvát bán, egy nagyobb török hadat junius 16-án **Kosztajnicza** mellett megvervén, mely alkalommal a boszniai pasa 3000 embert vesztett, e vidéken egy időre nyugalom állott be. Szerbiába pedig a királyságra törekvő s érdemeket gyűjtő **Szapolyai János** tört be s még magát **Szendrőt** is megtámadta; itt ugyan nem boldogúlt, de azért a hadjáratról számos fogolylyal és nagy zsákmánynyal diadalmasan tért vissza. Kosztajnicza. Szendrő.

A pórlázadás 1514-ben. *Erdődi Bakócz*, vagy mint közönségesen nevezni szokták *Bakacs*, vagy **Bakács Tamás**, a nagy hatalmú esztergomi érsek, biboros és főkanczellár, ki még a pápai tiarára is törekedett, az *1514-ik év tavaszán*, mint a pápának, a török ellen indítandó keresztes háborúra, teljhatalmú követe, tért vissza Rómából és a pápai bullát az országtanácsban felolvastatván, a keresztes háború megindítását sürgette. Bárha a béke az új szultánnal ekkor már meg volt kötve, s bárha Telegdy István és mások előre figyelmeztették az országtanácsot a veszélyre, mely az elnyomott, insége miatt elkeseredett parasztság fölfegyverzéséből származhatik, Bakács érsek, a ki magát Kapisztrán szerepébe már egészen beleélte, nem tágított és a *keresztes háború* 1514 április 16-án kihirdettetett. 1514.

Rövid idő múltán a főurak meglepetéssel látták, hogy ezer meg ezer pór gyülekezik a kijelölt táborokba, vezetve a szintén elnyomott alsóbb rendű papság által; még nagyobb lőn a tódulás,

1514. midőn a paraszt had fővezérévé nem a király nevezett ki egy főurat, hanem ilyet **Dózsa György** székely személyében Bakács érsek állított, átadva neki *április 24-én* a Szt.-Zsigmond templomban a pápa által megáldott, vörös kereszttel ékesített fehér zászlót. A keresztesek száma csakhamar meghaladta a százezeret s közülök csupán Pest körül mintegy 40,000 tanyázott.

A birtokos nemesség nem csatlakozott a keresztesekhez, sőt jobbágyait a bekövetkező mezei munkák miatt visszatartani igyekezett, sőt némelyek azokat erőszakkal térítették vissza, vagy nejeikre és gyermekeikre szabott büntetések által törekedtek visszatéríteni. E hírek, kapcsolatban avval, hogy a keresztesek elhelyezésére és élelmezésére megfelelő intézkedések nem tétettek, a táborban nagy ingerültséget keltettek, mit egyes izgatók, mint *Mészáros Lőrincz* czeglédi lelkész, *Barabás* és mások nem késtek kiaknázni, a tömeget a nemesség ellen izgatván, mi csakhamar a nemesi udvarok és kastélyok feldúlására és kifosztására vezetett.

A megdöbbent király és érsek erre meghagyták Dózsának, hogy a seregbe több parasztot föl ne vegyen és hogy a sereget haladék nélkül Horvátországba vezesse, hol a törökök betörtek. De már késő volt. A láz magát Dózsát is elragadta, s a hatalom érzetében magasabbra vágyván, kitűzte a lázadás zászlaját és a dühöngő népet a nemességre bocsátá, mely most féktelen szenvedélylyel dúlt, rabolt, égetett, gyilkolt.

Hiába vonta most vissza a megrémült érsek a kereszthábORÚra vonatkozó bullát, hiába sújtotta Dózsát és a parasztsereget egyházi átokkal; a «*kuruczok fejedelme*», mint Dózsa magát nevezé, többé senkire sem hallgatott, s a pórlázadás ellen fegyveres hatalmat kell használni.

A Buda körül összegyűlt csapatok vezérei, *Bornemissza*
Pest. *János* és *Tomory Pál* megtámadták a **pesti** tábort, melyben, miután Dózsa a sereg zömével a Tisza felé vonúlt, csak néhány ezer keresztes volt *Száleres Ambrus* parancsnoksága alatt. A támadás sikerült s a keresztesek az igért kegyelemre a fegyvereket lerakták. Hasonlóan könnyű szerrel leküzdettek a keresztesek kisebb táborai Sopron, Heves, Bihar és Zemplén megyékben.

Szeged. Dózsa ezalatt seregével **Szegedet** akarta megvenni, de miután ennek lakossága a város védelmére jól felkészülve várta, a

Tiszán átkelt és **Csanád** felé ment, itt az eléje jött *Báthory István* és *Csáky Miklós* csanádi püspök hadát megvervén, Csanádot elfoglalta. Báthory megsebesülve Temesvárra menekült, de Csáky elfogatott és iszonyú kínzások után karóba vonatott. Hasonló módon végeztettek ki Telegdy István, Dóczy György és még mintegy 400 nemes. 1514. Csanád.

Csanádról a lázadó parasztok hada **Temesvár** alá szállott. Temesvár. Báthory hasztalan sürgetvén segélyt Budáról, **Szapolyay János** erdélyi vajdához folyamodott, ki a segélyadásban emelkedésének új eszközét látván, seregével megindúlt és az ostrom második hónapjában Temesvárhoz érkezett. Dózsa György megtámadta az érkező erdélyi hadat, de itt végzete beteljesedett. Szapolyai az ötszörte nagyobb számú parasztsereget egy véres csatában szétverte, Dózsát Gergely testvérével együtt elfogta s a kurucz fejedelmet, izzó vastrónra ültetve, tüzes vaskoronával megkoronáztatta, majd sült tetemét halálra kiéheztetett czinkosainak vetteté.

A fősereg szétverésével a pórlázadás véget ért, de a mozgalom negyven, mások szerint 70,000 ember életébe került. A paraszt nép még sokkal súlyosabb szolgaságba esett, mint a milyenben a lázadás előtt volt.

Szapolyay János szerbiai hadjárata 1515. A koronára való törekvést soha szem elől nem tévesztő Szapolyay János az általános lelkesedést, melyet a pórlázadás elfojtása által a nemességnél előidézett, még egy győzelmes török hadjárat által is fokozni kívánta. E végből az 1515-ik év július elején Nándorfehérvárról *Török Imre* és *Paksy Mihály* társaságában mintegy 10,000 főnyi sereggel és számos, a várból kivitt ágyúval a Dunán átkelt és ostrom alá fogta **Zsarno** várát. Kucsuk Bali, szendrői pasa, azonban idejekorán a vár fölmentésére sietett s bár hada csekélyebb volt, a magyarokat rajtaütéssel megtámadván, visszaverte. Az összes ágyúk, a hadi szerek, a tábor a török martaléka lett. 1515. Zsarnó.

Szapolyai János hadvezéri hírnevén a zsarnói kudarcz nagy csorbát ejtett s népszerűsége alább szállván, evvel kilátásai is csökkentek.

A következő 1516-ik év márczius 13-án II. Ulászló király, több mint 25 évi dicstelen kormányzás után meghalt. A trónra 10 éves fia, a még 1508-ban megkoronázott **II. Lajos** lépett.

II. Lajos király háborúi.

1517—1520. **A török háború 1517—1520-ban.** Szelim szultán még Ulászló életében békét ajánlott, s ezt 1516-ban és 1517-ben is megújította, de az országtanács a pápa kívánatára, ki folyton egy a törökök elleni európai szövetség létesítésén fáradozott, visszautasította. Az e miatt boszús szultán *Musztafa* boszniai, vagy zvorniki pasát támadásra utasította, ki az *1517-ik év május* havá-
Jaicza. ban ostrom alá fogta **Jaiczát.** Bárha az országtanács a veszély elhárításáról nem gondoskodott, ezuttal még nagyobb baj nem történt, mert *Beriszló Ferencz,* a horvát bán testvére és *Zrinyi Miklós* (a szigetvári atyja) a várat fölmentették, a pasát megverték. A harczban maga Musztafa pasa is elesett.

Az *1518-ik évben* megküldte a pápa az általános hadi tervet, mely szerint a törököt a német császár, Franczia-ország, Portugallia, Magyar- és Lengyelországok, Csehország, Moldva és Oláhország együttesen támadta volna meg. A terv fölött meddő tárgyalások folytak, melyek alatt a törökök újból ostrom alá fog-
Jaicza. ják **Jaiczát** s a dolog vége három évi fegyverszünet lett.

Az európai szövetség hadi terve Miksa *1519-ben* bekövetkezett halála miatt beláthatatlan időkre ismét félre tétetett.

Bárha a kölcsönös szerződések szerint a törökkel fegyverszünet volt, a határszéli pasák, látva a magyar végek elhanyagolt állapotát, nem mulasztották el az alkalmat, hogy tért foglaljanak. Az *1520-ik évben* nevezetesen Musztafa boszniai és Bali szen-
Szrebernik. Tesánj. Szokol. Knin. Bihács. drői pasák elfoglalták Matusnyai Tamás gondatlanságából **Szrebernik, Tesánj** és **Szokol** várakat, majd Dalmáczián az erős **Knin** várát, egy **Bihács** közelében vívott ütközetben pedig megölték a derék veszprémi püspököt és horvát bánt, *Beriszló Pétert.*

1521. **Szulejmán első hadjárata 1521-ben.** A török háborúkban azonban nemsokára még sokkal kedvezőtlenebb fordulat állott be. Az 1520-ik év szeptember 21-én meghalt Szelim szultán és az oszmánok trónjára a jeles uralkodói és hadvezéri tulajdonokkal felruházott **I. Szulejmán** lépett.

Magyarországnak a Száván és Dunán túl még jóformán csak három pont volt birtokában: Jaicza, Szabács és Nándorfehérvár.

Szulejmán mindjárt trónra lépése után elhatározta, hogy Magyar- 1521.
országot megtámadja, s követét, *Behram* csauszot, azon izenettel küldé Budára, hogy az atyja, I. Szelim által 1519-ben kötött békét csak azon esetben hajlandó megújítani, *ha Magyarország a portának évi adót fizet.* Hogy pedig követelésének kellő nyomatékot adjon, a boszniai pasát azonnal **Jaicza** ostromára, a szendrői pasát Jaicza.
Magyarországba való betörésre utasította. A boszniai pasát ugyan *Keglevich Péter* Jaicza kapitánya visszaverte, s a szendrői törökök is visszaűzettek, de e dolgok hatás nélkül még sem maradtak.

A magyar kormányt Szulejmán izenete és támadása annál is inkább meglepte, mert számított arra, hogy uralkodása elejét az ázsiai zavarok lecsillapítása fogja igénybe venni, s erre támaszkodva a boszniai várak visszafoglalására készülődött. Lajos király rögtön követeket küldött a nyugati hatalmakhoz, azokat a támogatásra hívván föl, s bízva abban, hogy az 1518-ik évben tervezett európai szövetség a nyilvánvaló veszélylyel szemben biztosan létesül, részint az izenet által fölháborítva, részint pedig azért, hogy Béhram csausz a szultánt az ország készületlenségéről ne tájékozhassa, a török követet előbb Budán, majd Tatában fogva tartotta.

A szultán követének letartóztatásáról értesülvén, miután az ázsiai lázadást Ferhád pasa elfojtotta, elrendelte a Magyarország elleni hadjáratot.

Szulejmán eredetileg mindjárt egy Buda elfoglalását czélzó nagy hadjáratra készült, később azonban Piri Mohammed pasa nagyvezír tanácsára a hadjárat czéljául Szabács és Nándorfehérvár megvételét tűzte ki.

Okulva Murad és Mohammed szultánok példáin, kik Nándorfehérvárt elégtelen erővel támadván meg, nem boldogúltak, Szulejmán roppant erőt mozgósított a hadjáratra. A Konstantinápolyban gyülekező sereg **számereje közel 300,000 fő volt,** 300 ágyúval; 30,000 teve szállította az eleséget és lőszert, mindamellett, hogy a szultán az átvonúlandó tartományokban is az élelmezésre nézve terjedelmes intézkedéseket tett. A szárazföldi sereget a Dunán egy 40 nagy gályából (közte 17 velenczei) álló hajóhad volt támogatandó.

A szultán ugyan már *február 19-én* ment Halkali Binárba, hol a főssereg tábora volt, az előkészületek mindazonáltal oly

1521. hosszú időt vettek igénybe, hogy a sereg innét csak *május 18-án* indúlhatott el. A szultán seregét megelőzte *Mehemet* bég, ki 30,000 főnyi sereggel Oláhországot és Erdélyt volt megtámadandó, míg Lengyelországba, hogy ennek királya segélyt ne nyújthasson, 50,000 tatár tört be.

Május 27-én érkezett a szultán seregével Drinápolyba, junius 9-én Philippopolisba, junius 16-án Szófiába, *junius 27-én Nisbe.*

Innét a szultán a rumeliai hadtestet *Ahmed* pasa béglerbég vezérlete alatt *Szabács* ellen küldé, míg a szultán egyelőre még a Morava völgyében maradván, junius 29-én Kruseváczot érte el a Szerb-Morava völgyében, július 2-án pedig Csacsákot; innét északnak fordúlván a következő napon a sereg *Ramke* nevű falúnál táborozott, honnét *Píri Mohammed* pasa nagyvezír, a sereg zömével Nándorfehérvár alá ment, míg a szultán Satornyán át Szabácsnak tartott, hova *július 8-án* érkezett.

A magyar kormányhoz megérkezett az íjesztő hír, hogy a szultán roppant serege megindúlt Magyarország ellen, ellenben arról, hogy a külföld bármily segélyt nyújtana, semmi hír sem érkezett. Ez még magában nem lett volna baj, ha az ország rendeit a veszély egyesíti, s mindenki a haza, a határok védelméről gondolkodik. E helyett azonban gondatlanságot és a leggyalázatosabb visszavonást látjuk. A király most hozta haza nejet s nagy udvari ünnepélyeket rendezett, a nádor lakodalmat ült, Szapolyay János fölbíztatta a nándorfehérvári bánokat az udvari párt ellen, s a bánok: *Héderváry Ferencz* és a kiskorú Török Bálint helyett *Sulyok István,* azon ürügy alatt, hogy költségeiket meg nem térítik, sem a várat az újonnan kinevezett bánnak, *Báthory Endrének* átadni, sem oda akár Báthoryt és dandárát, akár királyi zsoldosokat befogadni nem akarták, végül pedig a várat hűtlenül elhagyák. Ugyancsak elhagyák Szabácsot annak bánjai, *Sulyok István* és *Sulyok Balázs,* a naszádosok pedig zászlójukat a királyi palota előtti kúthoz kötvén, szétoszoltak. Az országtanácsban az urak viszálykodtak, pártoskodtak s míg az ország két legfontosabb végvára ellen a törökök százezrei nyomúltak, nem volt egy hang, egy kéz sem, mely Hunyady János és Mátyás király várának védelmére kelt volna.

Szabács. **Szabács elveszte.** A Sulyok testvérek Szabácsot is elhagy-

ván, a vár védelme **Logody Simon** és **Torma András** alkapitá- 1521.
nyokra hárult. A vár fölszerelése hiányos vala; nagyobb ágyú nem volt egy sem, lőszer és élelmi szer nagyon kevés; a vár őrsége alig volt 500 fő. Logody Simon, a török érkeztének hírére, rögtön küldött ugyan segélyért Budára, de a csekély, különben is jelentéktelen segély már későn erkezett.

A törökök előcsapatai Szabácsot már junius vége felé körülportyázták. A kis csapat még bátran elmenekülhetett volna a veszendőbe menő várból, de ők Logody fölhívására megesküdtek, hogy a várat utolsó emberig védelmezik. Az első rohamokat nagyobb nehézség nélkül visszaverték a magyarok, midőn azonban *július 4-én* **Ahmed** pasa hadteste megérkezett, és a várat ostromlövegekkel kezdte lövetni, a helyzet súlyossá változott. Már július 5-én a külső vár a törökök kezébe kerül s Logody a belső várba kénytelen vonúlni. A törökök másnap betöltik a vár árkait rőzsékkel és a pasa döntő rohamra készül.

Július 7-én a janicsárok megmászszák a belső vár falait is, mit a védők, lőpor hiányában megakadályozni képtelenek. A vitéz várőrség a Száván át még mindig elmenekülhetett volna, de nem teszi, hanem, bár alig vannak már százan, a vár piaczán sorakozik s úgy várja a végső küzdelmet, a halált.

El is hullottak mind, az utolsóig a haza e hős bajnokai, de nem boszúlatlanúl, mert a száz magyar hullája mellett 700 janicsár holteste feküdt.

Ahmed pasa, szégyelve, hogy foglyai nincsenek, a szultánnak azt jelentette, hogy a védők nagyobb része a Száván át megszökött.

Másnap, *július 8-án*, érkezett Szabácsra Szulejmán s miután a bevett várat megszemlélte, a vár közepén egy új védőmű és vízárok, a Száván át pedig híd készítését rendelte el.

A szultán ugyanis azt vélte, hogy a magyarok Nándorfehérvár fölmentését megkísérlendik s a magyar sereget a Szerémségben akarta bevárni.

Ámde Budán, bár mily nagy volt is a réműlet Szabács eleste fölött, nagyobb szabású védő intézkedésekhez, gyors és erélyes rendszabályokhoz, nem nyúltak; tartottak ugyan június végén országgyűlést, de még most is, midőn már a veszély küszöbön ál-

1521. lott, nem önerejükre támaszkodnak, hanem a segélyt a *külföldön* szorgalmazzák. Adtak is azok némi segélyt, de annak hasznát már nem vehették. Velencze 24,000 aranyat, Ferdinand főherczeg 3000, a lengyel király 2000 embert küldtek Magyarországra, természetesen későn.

Felhívattak a zászlós urak és a megyék is, dandáraik kiállítására és *Tolnán*, illetőleg *Zentán* való gyülekeztetésére, sőt maga Lajos király is táborba szállott, de ott még augusztus 16-án is csak 4000 ember volt. Csak szeptember 3-án, a mikor Nándorfehérvár már rég elesett, emelkedett a Tolnán táborozó királyi sereg ereje 20,000 főre.

Péth. Időközben a török csapatok ostrom alá fogták **Péth** várát,
Szörény. valamint híre jött annak is, hogy **Szörény** vára ostrom alatt áll.

Báthory Endre, a naszádosok és a hajóhad parancsnokává neveztetvén ki, kísérleteket tett egy hajóhad szervezésére, de siker nélkül. Néhány hajójával a bátai révben, majd Erdődnél várt a királyi seregre, s ott is maradt a hadjárat végéig.

A nádor, *Báthory István*, zentai serege fölemelkedett ugyan hamarosan mintegy 18,000 főre, s a nádor be is ment a Szerém-
Szt. Demeter. ségbe, hol Bali bég portyázó csapatai fölött **Szt. Demeternél** könnyű győzelmet aratván, Péterváradra ment, s a Duna balpartján ütve tábort, a hadjárat végéig tétlenül ott vesztegelt.

Szapolyay János, erdélyi vajdát a törököknek a szörényi bánságba és Erdélybe történt betörése kötötte le, s 20,000 főnyi seregével csak szeptember közepén ért *Vannához* (Bodrog megye) s a hadjárat végéig ott maradt.

Látjuk tehát, hogy volt ugyan mintegy **60,000 főnyi magyar sereg**, melylyel egy Hunyady János, vagy Mátyás király csodákat mível vala; de most nem volt senki, a ki ez erőt idejekorán összegyűjteni, s alkalmazni képes lett volna. Lassú készülődés, folytonos huzavona, vette el a drága időt, s ez addig tartott, míg Nándorfehérvár elesett s a sereg, még ha vezére lett is volna, többé mit sem tehetett.

Nándor-
fehérvár. **Nándorfehérvár ostroma és eleste.** Nándorfehérvár, az ország e legfontosabb védő bástyája, ez időben a legnyomorúltabb állapotban volt. Lövegeit Szapolyay János 1515-ben Zsarnónál vesztette el, melyek azóta sem pótoltattak; lőszerrel, élelem-

mel hiányosan volt fölszerelve, s bár sikeres védelmére legalább 1521.
4—5000 ember lett volna szükséges, a védő őrség alig volt több 700 embernél. A várat a valóságos parancsnokok, Héderváry Ferencz és Török Bálint gyámja, Sulyok István elhagyván, annak védelme **Oláh Balázs** és **Móré Mihály** al-bánok, vagy alkapitányokra vala bízva. Az alsóbb rendű tisztek közül *Morgay János,* Both János, Bárdy László, Ovcsárievics Péter, Utjeszenics Jakab és Káldy Miklós említtetnek. A Nándorfehérvárral szoros viszonyban álló **Zimony** 3—400 főnyi horvát és szerb védő őrséggel bírt, de Zimony.
csak 3 ágyúja volt, lőszere és élelme pedig alig nehány napra. Parancsnoka a horvát származású derék **Szkobljics Márk** volt.

A törökök körülbelül *junius 25-én* szállottak Nándorfehérvár alá. Az elsők **Khoszrev** szendrői pasa csapatai valának, továbbá amaz 1000 janicsár, kiket a szultán Tekur-Bináriból küldött előre a szendői pasa hadának erősbítésére. A bajóhad is megérkezvén, a törökök azonnal átkeltek a Száva balpartjára is, körülzárván Zimonyt.

Píri Mohammed nagyvezír, az anatoliai hadtesttel, *július 5-én* érkezett meg s a megejtett szemle után a szendrői pasa hadát a Száva balpartjára szállítván át, miután Szkobljics Márk a vár föladását megtagadta, Zimonyt ostrom alá fogta. *Július 12-én* intézte Khoszrev az általános rohamot; a törökök behatoltak a várba, mire a lakosság és a naszádosok egy része magát kegyelemre megadta. Szkobljics azonban mintegy 100 főnyi derék vitézzel a végsőig küzdött, s miután vagy 400 törököt levágtak, mind elestek vagy sebesülve fogságba jutottak. Szkobljics haldokolva vitetett a nagyvezír elé, ki a hőst dühében egy elefánttal tiportatta össze.

Nándorfehérvár ostroma július végéig nem sokat haladt. Az ágyúk több rést törtek ugyan, de a rohamokat, melyek száma júliusban mintegy 14, a magyarok szerencsésen visszaverték.

A védelem lelke **Oláh Balázs** volt, a ki támogatva úgy magyar vitézei, mint a szerb lakosság által, a törökök minden igyekezetét meghiúsítá, e mellett számos kitörést intézett, ágyúkat szegezett be és vett el, s 19 török lobogó tanúskodott a várőrség vitézségéről.

Július 31-én a szultán egész serege Nándorfehérvár alá szál-

1521. lott. A szultán rendeletéből most a szerb oldalt, vagyis a Duna és a Száva közti részt a jobb szárnyon **Píri Mohammed** nagyvezír, a balszárnyon **Píri Musztafa** pasa hadteste foglalta el; **Ahmed** pasa a ruméliai hadtesttel Zimony felől támadott; itt volt a szultán főhadiszállása is.

Ahmed pasa *augusztus 2-án* megszállotta az akkor a vizivárhoz közelebb, a Száva torkolatánál fekvő Czigány szigetet (ma Nagy Tábor sziget) s a következő napon, *augusztus 3-án*, a török ágyúk már ez oldalról is működtek a vár ellen. Rés után rés keletkezik s a szultán általános rohamot rendel. De hiába; a roham, mely a töröknek 5000 emberébe került, vissza veretett.

Az *augusztus 8-án* végrehajtottt roham a törökök kezébe juttatta a *várost* és a *vizivárat*, a *fellegvárat* azonban Oláh Balázs elszántsága és hidegvére még megmentette.

A szultán most elkezdette a *Kölestorony* és más erősebb bástyák aláaknázását; a magyarok ezek megakadályozására mit sem tehettek.

Augusztus 12-én a szultán a vár feladására szólította föl a magyarokat, de Oláh Balázs azt megtagadta; erre augusztus 16-án új általános roham intéztetett. A Píri pasák csapatai nem boldogúltak, de Ahmed katonái megmászták a falakat s kitűzték a lófarkas török zászlókat; a vár e részének védői *Móré Mihály* és *Both János* elesnek, a janicsárok már a vár piaczáig nyomúlnak elő. De ott terem Oláh Balázs és a törököket ismét kiűzi. Még több kísérletet tesznek a törökök, de siker nélkül.

A várbeliek helyzete azonban napról-napra rosszabbá vált. A falak, tornyok húlltak le, egyik-másik felgyújtatott; lőszer, élelmiszer erősen fogyott, sőt már a víz is. Ehhez még viszály is járúlt. Az elesett Móré Mihály helyére *Morgay János* lépett, ki a vár feladását ajánlotta; midőn pedig ez ajánlatot a hős Oláh és derék vitézei elutasították, *augusztus 24-én* a török táborba szökött, s a szultán előtt föltárta az őrség valódi helyzetét. Szulejmán ennek következtében Oláh Balázst újból megadásra hívta föl, a mit ez azonban, bár most már a szerbek is a feladás mellett voltak, ismét visszautasított, de időt nyerni óhajtván, öt napi fegyverszünetet kért. De ezt meg a szultán nem fogadta el s másnap az

ágyúk, nyilván az áruló Morgay utasítására, a leggyöngébb helye- 1521.
ket lövik.

Augusztus 26-án a törökök új rohamot intéznek, de ismét siker nélkül; a behatolt törököket Oláh hős magyarjai szerencsésen kiűzik. A következő napon a törökök egyik aknája fölrobbant és a Kölestorony külső fala leomlott.

A robbanást nyomban követte a roham, mely a legelkeseredettebb küzdelmet idézte elő, melyben maga *Oláh Balázs is megsebesült.* A várat ellepik a törökök, a magyarok a Czillei palotába és a többi házakba menekülnek. Egy végső erőmegfeszítés azonban még egyszer megmenti a várat; a törökök *Káldy Miklós* és mások elszánt rohama által még egyszer kiűzetnek.

De Oláh, maga is sebesülten, már csak 72 magyar vitézzel rendelkezik; annak is fele szintén sebesült.

Augusztus 28-án fellázadtak a szerbek és őrült izgatottsággal követelték a feladást. Ugyanez nap megtudta Oláh, hogy a magyar királytól semmi segélyt nem várhat. Az alkudozások megkezdettek és a szultán a várőrséget hitlevélben biztosította, hogy fegyveresen, nejeikkel és gyermekeikkel elvonúlhatnak.

Augusztus 29-én a hitlevél átadatott, a magyarok kivonúltak és a janicsárok elfoglalták a várat.

Nándorfehérvár elveszett.

Szégyenletes dolog a törökre, hogy Oláh Balázs és 72 főből álló hős kis csapata, oly tiszteletreméltó küzdelem után és a szultán hitlevele daczára, a kivonulás után felkonczoltatott.

Szulejmán még szeptember 18-áig maradt zimonyi táborában. Nándorfehérvár erődítéseit kijavíttatta, új tornyokat építtetett és a várba 200 ágyúval 3000 főnyi őrséget rendelt, *Bali* bég parancsnoksága alatt, kit nándorfehérvári és szendrői szandzsák béggé nevezett ki. Ezután seregével együtt Konstantinápolyba tért vissza.

A magyar sereg fejei Nándorfehérvár eleste után még hosszú ideig vitatkoztak, egymást okolván a nagy veszteségért, de végül ők is, hadaik is szétoszoltak. Nem találkozott ember, a ki e 60,000 főnyi sereggel Nándorfehérvár visszavételét megkísérlette volna.

Magyarország ezentúl nyitva állott a török előtt; a mikor akarta, elfoglalhatta.

A török háború 1522—24-ben. A roppant előkészüle- 1522—1524.

1522—1524. tek, melyeket a király és a főrendek Nándorfehérvár eleste után, a végvárak visszavételét czélzó hadjáratra tettek, a folytonos viszályok következtében kárba vesztek. A szalmatűz föllobbant, kialudt. Úgy látszik a sors elhatározta Magyarország vesztét s ebben saját fiai minden erejükből közreműködtek. Nem a török győzte le a magyart, hanem fiainak önzése és az ebből eredő hazafiatlan pártviszály.

A törökök a határokon csak rövid ideig maradtak nyugton.

Orsova. Bali bég már az 1522-ik év elején elfoglalta **Orsovát**, a herczegovinai szandzsákbég megvívta **Scardona** sziklavárát.

Scardona.

A vajda megerősítette ugyan a határokon Szörényt, Titelt, Jaiczát és Banyalukát; de többre nem telt s a király Zengg, Klissza, Krupa, Lika, Osztrovicza várakat sógorára, Ferdinánd osztrák főherczegre bízta, ki e várakat 3000 némettel megszállta s azokat Kacziáner János, lajbachi kapitány hatósága alá helyezte.

A nádor ligát szervez Szapolyay János, erdélyi vajda ellen, ez pedig az által igyekszik tekintélyét és pártját növelni, hogy a havasalföldi vajdát segíti Mehemed bég ellen, kit végre Oláhországból ki is űz.

Oláhország megvédésére volt tehát erő; Nándorfehérvár megvédésére nem volt.

Az *1523-ik év* május havában a király kalocsai érsekké és az alvidék főkapitányává, a hajdan jeles vitéz, de most az esztergomi zárdában ájtatoskodó barátot, **Tomory Pált** nevezte ki. Tomory nem szívesen hagyá ott a zárdát, de midőn hivatalát elfoglalta, abban híven és buzgón járt el. A végvárakat helyreállítá, hadat gyűjtött, s hozzá jeles férfiakat.

Midőn *Ferhád*, boszniai pasa, az 1523-ik év őszén 15,000

Nagy-Olaszi. főnyi sereggel a Szerémségbe tört be, Tomory őt a **Nagy-Olaszi** melletti mezőn megverte, serege nagy részét megsemmisítette s s diadala jeléül Ferhád pasa fejét küldte Budára.

Szulejmán szultán az *1524-ik évben* Egyptomban levén elfoglalva, a magyar ügyekkel nem foglalkozott. Pasái a háborút saját felelősségükre vitték, de nem nagy szerencsével. A keleten

Szörény. elfoglalták ugyan **Szörény** várát, de Boszniában, hol **Jaiczát** akar-

Jaicza. ták megvenni, Frangepán Kristóf, Batthyányi Ferencz és Karlovicz János őket nagy vereséggel visszaverték.

A szultán egyébként egy ötödik Károly császár ellen intézendő nagy hadjárat eszméjével foglalkozván, Lajos királynak békét ajánlott az esetre, ha hadainak Horvát- és Tótországokon át szabad átvonulást enged; ezt azonban a magyar király el nem fogadhatta. 1522—1524.

Szulejmán második hadjárata 1526-ban. Már az 1525-ik év őszén egymást érték a hírek, hogy Szulejmán szultán Magyarország ellen készül. Hiteles híreket azonban csak az 1526-ik év elején Bakics Páltól nyert a kormány. De hiszen még ha nem is nyert volna értesítést, el lehetett reá az ország készülve, hogy Szulejmán, kinek békeajánlatait elutasította, mihelyt saját viszonyai engedik, Magyarországra fog törni. Ennek daczára semmi előkészület nem történt, s mint 1521-ben, most is megelégedtek azzal, hogy a külföldi fejedelmeknek a veszélyt jelentették, s őket segítségre hívták föl. E fölhívás pedig még eredménytelenebb volt, mint akkor. Sem a császár, sem Ferdinánd főherczeg, ki mind több és több magyarországi várat kerített oltalom ürügye alatt kézre, sem a lengyel király segítséget, sem pénzben, sem katonában nem adtak, a franczia király pedig, ki a császárral háborúban állott, ellenkezőleg még a törököt ösztönözte a támadásra, evvel a császárnak és Ferdinánd főherczegnek is ártani vélvén; csupán a pápa küldött 50,000 aranyat és VIII. Henrik angol király nyújtott némi pénzsegélyt. 1526.

Csak *április 24-én*, mikor Szulejmán Konstantinápolyt már elhagyta, nyilt meg az országgyűlés, mely a hon védelméről kellett volna hogy intézkedjék; de az időt ismét viszályokkal töltötte el, a mit pedig határoztak is, nem volt, a ki végrehajtsa. Nem volt az országban sem pénz, sem katona, nem volt vezér, s nem volt hazafiság.

Magyarország a legszomorúbb, a legkétségbeejtőbb viszonyok közt nézett a háború elé.

Junius 12-én adatott ki végre a királyi rendelet, mely a főurak és főpapok dandárainak Tolnára való gyülekezését *július 2-ára* határozza meg. Ámde e napon még alig volt egy ember is Tolnán, mert a főurak és a nemesség nem akart addig táborba szállani, míg a király személyesen oda meg nem indúl.

A király maga *július 20-án* indúlt el Budáról, mire a főurak

1526. és a nemesség is gyülekezett Tolnára; ez azonban oly lassan ment végbe, hogy még *augusztus 14-én* sem volt több 12,000 embernél a királyi táborban. Pedig ekkor a török már a Drávánál állott.

Még a sereg gyülekezése előtt szóba került a *fővezérlet kérdése*. Csodálatos és alig érthető, hogy a Hunyadyak korában oly harczias, kitűnő tapasztalt vezérekben gazdag országban, Mátyás halála után alig néhány évtized mulva, nem volt többé ember, a ki a hadvezetés mesterségét értette volna. *Szapolyai Jánost* tartották az egyetlen hivatott vezérnek, de ezt nagyratörő tervei miatt az udvar semmi áron sem akarván, előbb külföldön kerestek vezért, *Salm Miklós*, a császár kapitánya személyében; midőn pedig ez a megbízást el nem fogadta, *Frangepán Kristófhoz* fordúltak. De Frangepán sem fogadta el a felelősséggel teljes állást, s így a fővezérlet kérdése függőben maradt.

Szulejmán szultán a háborúra az előkészületeket valóban már 1525-ben kezdte meg, a tartományok kormányzóit, kivált Európában, élelmi szerek gyűjtésére és a hadműködési vonal mentén raktárokba helyezésére utasítván. Az 1526-ik év elején a szandzsákbégeknek megparancsolta a szultán, hogy hadaikat olykép gyűjtsék egybe, miszerint július elején Nándorfehérvárnál összpontosítva legyenek.

A szultán ezúttal egy 800 hajóból álló erős hajóhadat is szervezett, mely a tavaszon Konstantinápolyba gyűlt össze, s a sereg egy részét vízen volt Nándorfehérvárra szállítandó.

Április közepén már 100,000 ember volt a Halkali Binárnál levő török táborban, 300 ágyúval.

Maga Szulejmán *április 23-án* indult el a fővárosból, s szállt Halkali Binárban táborba; de a sereggel innét már másnap megindúlt és *május 2-án Drinápolyba* érkezett. Egy heti időzés után tovább haladva a török sereg, május 19-én Filippopolisba, e hó 29-én Szófiába, junius 9-én Nisbe, junius 17-én Kruseváczra (Aladsa Hisszár) érkezett.

Kruseváczról Ibrahim pasa, ruméliai béglerbég és nagyvezír, a sereg egy részével *Nándorfehérvárra* előre sietett, hova *junius 30-án* megérkezvén, az ott már összegyűlt hadak fölött szemlét tartott. Július 9-én megérkezett a szultán és a hajóhad is.

A török hadsereg hadműveletekre készen állott.

Nem is időzött soká; már *július 13-án* a szultán serege körülzárja Péterváradot, míg mellékoszlopok hatalmukba ejtették **Szalánkeményt, Kölpényt, Bánmonostort, Baricsot, Szt.-Demetert**, és a Szeremségnek a hadműködési körletbe eső egyébb kisebb várait. 1526. Szalánkemén. Kölpény. Barics. Szt. Demeter.

Míg azonban a kisebb szerémségi várak minden erőfeszítés nélkül kerültek a török kezébe, mert azok fizetetlen zsoldos őrsége a várakat elhagyta, **Péterváradot** annak 1000 főből álló vitéz őrsége megakarta védelmezni. A vár parancsnoka, **Alapy György**, a várost ugyan már két nap mulva feladni kényszerült, de a fellegvárat annál szivósabban védte, s miután a töröknek kirohanásokkal is sok kárt okozott, (csak a július 23-iki kirohanásnál 1000 főt vesztett a török, ezek közt 600 volt a halott), a várat egész *július 27-éig* megtartotta. E napon a törökök a fellegvár délkeleti részét egy aknával lerombolták s a végrehajtott utolsó rohammal, melynél Alapy és vele 500 magyar vitéz elesett, a várost bevették. Pétervárad.

Tomory, az alvidék főkapitánya, kinek hada lassankint 5000 lovasra emelkedett, kitelhetőleg igyekezett az ellenség mozgását korlátozni, de ily csekély erővel csak a portyázókat térithette vissza; a török főseregetet útjában föltartóztatni módjában nem állott.

A török főhad eszéki útját néhány napra **Ujlak** tartóztatta föl, de augusztus 8-án az is megadta magát. **Erdőd** önként meghódolt. Ujlak. Erdőd.

Augusztus 14-én végre a török sereg **Eszék** elé ért. Tomory, midőn a törökök elől hátrált, az Eszéknél levő Dráva-hídat átvonulása után elégette; de ez a törököket csak négy nap tartóztatta föl. A törökök első csapatai már augusztus 20-án keltek a Dráván át, *augusztus 23-án* pedig az egész török hadsereg a Dráva balpartján, Dárda és Béllye közt táborban állott. Miután a málha is átszállíttatott, a szultán Eszéket felgyújtatta, a hídat pedig a sereg mögött elromboltatta. A török írók természetesen azt állítják, hogy a szultán ezáltal hadait mintegy arra akarta utalni, hogy vagy győzzenek vagy haljanak; ez azonban nem egyébb kérkedésnél, mert erre a Dráva sokkal kisebb akadály; különben is valószínűbb, hogy a szultán Frangepán Kristófnak a sereg hátába várható támadásától tartott. Eszék.

1526. A török sereg részére a Dráva és a Karassó közti mocsaras terület fölötte kedvezötlen volt s a szultán igyekezett is e veszedelmes területet mielőbb áthaladni; augusztus 25-én már birtokában volt a Baranyavártól északra fekvő dombvidék, melyen a sereg kibontakozása biztosítandó volt; *augusztus 26. és 27-én* pedig az egész sereg túl volt a veszélyes területen; a Karassón át vezető s most helyreállított hídak Baranyavárnál és Bánnál megerősíttettek.

Augusztus 28-án Szulejmán serege a Baranyavártól északra fekvő dombvidékén táborozott, honnét 29-én menetelt *Mohács* felé.

A *magyar sereg* létszámának emelésére igen fontos lett volna az erdélyi hadak csatlakozása; ámde az udvar idegenkedése Szapolyaitól, s ennek a nádorral való viszálya e dolgot is megnehezítette. Ezuttal azonban a hiba nem Szapolyai részén volt, hanem a király nevében rendelkező — vagy helyesebben kapkodó — egyéniségek részén. Szapolyai ugyanis a királyi parancs vételére azonnal összevonta seregét, de midőn már Budára akart indúlni, új rendeletet vett, hogy ne Budára menjen, hanem az oláh vadjával egyesülvén, a török sereg hátába működjék. Szapolyai erre is kész volt, de még mielőtt feladata megoldásához látott volna, a nádor azon parancsát vette, hogy csak mégis Budára menjen, a király seregével egyesülendő. Szapolyai a nádor részéről valami fondorlatot sejtve, futárt küldött a királyhoz, hogy a valót megtudja; futára a parancscsal, hogy az erdélyi sereg Tolnára menjen, *augusztus 6-ikán* érkezett Gyulafehérvárra, s így Szapolyai az indulásra csak ezután rendelkezhetett.

A tolnai királyi táborba ezalatt beérkezett Tomory jelentése arról, hogy a szultán serege Eszéknél áll s hidat verni készül. Tomory egyszersmind azt ajánlja a királynak, kössön sürgősen békét, mert a mérkőzés, az ország készületlenségénél fogva, végső romlást hozhat. De az udvarnál levő tanácsosok a merész lovasvezér bölcs tanácsát «papi kislelkűségnek» gúnyolván, a királyt az előnyomúlásra ösztönzék.

A magyar sereg ennek folytán *augusztus 15-én* Szegszárdra, *16-án* Bátára vonúlt előre.

Az itt tartott hadi tanácsban Tomory ellenkezése daczára, ki magát a fővezérletre hivatottnak nem tartván, Szapolyai Jánost

ajánlotta, s ennek megérkezését tartotta bevárandónak, a Szapolyaytól félő udvari párt tanácsára, a király fővezérré mégis **Tomory Pált** nevezte ki, mellé vezértársakúl Szapolyay János megérkezéséig ennek öcscsét, **Szapolyay Györgyöt** és a még Horvátországból útban levő **Frangepán Kristófot** rendelte. 1526.

A hadi tanács ezután Tomory és több más, belátással bíró férfiú ellenzése daczára elhatározta, hogy a sereg Mohács mezejére vonúljon.

A következő napokban Tomory arra kérte a királyt, hogy miután a töröknek a Dráván való átkelése csak napok kérdése, *indúljon seregével a Karasicza vonalhoz, hol a törököt a mocsaras területen való átkelés közben, tehát kedvező viszonyok közt támadhatják meg.* Másrészt pedig Szapolyai János és Frangepán Kristóf követeik által azt kérték, *vonúlna vissza a sereg Buda felé,* hogy mielőtt a csata elfogadtatnék, az ország ereje, és a cseh-morva útban levő segélyhad, egyesíttessék.

Valóban, akár az egyik, akár a másik tanácsot fogadja meg a király, mindenik jobb lett volna, mint az ellenségnek Mohácsnál való bevárása. Az *első esetben* a magyar sereg teljes erejét fejtheti ki a töröknek a szorosban egyenkint kibontakozó oszlopai ellen, és sikereket arathat; de még ha visszanyomatik is, nem szenved döntő vereséget és a harczot később, Szapolyay, Frangepán és a csehek csatlakozása után ismét felveheti. *A második esetben* a helyzet még kedvezőbb, mert a Buda alá vonuló királyi sereg ott 70—80,000 főre emelkedik és a szultánnal bátran, síkerre való kilátásssal szállhat szembe. Sajnos azonban, hogy nem volt vezér, a kinek tanácsa a király előtt mérvadó lett volna, s a királyt tanácsaikkal nem erre illetékes, hadban jártas, tapasztalt férfiak vezették, hanem olyanok, — mint pl. Báthory nádor, — a kik erre hivatottak egyátalán nem valának.

Szapolyay és Frangepán tanácsai avval utasíttattak vissza, hogy az «ország oly nagy részét a törökök pusztításának kitenni nem lehet», Tomory pedig utasíttatott, hogy hadával a király seregéhez, a mohácsi mezőre vonúljon. Tomory ennek folytán augusztus 24-én Baranyavárra, 25-én a mohácsi mezőre vonúlt vissza. A török sereg tehát akadálytalanúl kelhetett át, úgy a Dráván, mint a mocsaras terűleten, s végre a Karassón is.

1526. A magyar sereg tehát — a mennyi összegyűlekezhetett — harczra készen állott a mohácsi síkon; a harcz azonban csak a negyedik napon, *augusztus 29-én* következett be.

Mohács. **A mohácsi csata, 1526 augusztus 29-én.** A *mohácsi mező,* melyen a magyar haza függetlenségét, dicsőségét megsemmisítő csata vívatott, Mohácstól délre terül el. A magaslatok a Geleji vagy Csele pataknak a Dunába ömlésétől kezdve Nagy Nyárádon, Maison és a mai Buzigliczán át Kisfalud felé vonúlnak, egy 20—22 kilom. hosszú, N.-Nyárád és Kölked közt mintegy 8 kilométer széles síkot képezve, melyen több terephullám húzódik át.

A Duna ága akkor egész a mai országútig terjedvén, a síkot kelet felől a Dunaág, nyugot felől a már érintett magaslatok szegélyezték. Hogy a terepet N.-Nyárádtól kezdve egész a mai Főherczeglakig terjedelmes erdőség borította volna, mint azt Kápolnai s utána Kupelwieser állítják, annak sem a magyar, sem a török kútfőkben nyoma nincs; már pedig e nagy erdőről, melynek szükségkép nagy befolyást kellett volna a dolgokra gyakorolni, az eléggé részletes csataleírásoknak okvetetlenül meg kellett volna emlékezni.

A *magyar sereg* tábora Mohács és Kölked közt a Dunaág mellett volt, a felállítás helye Kölked és Nagy-Nyárad közt, a mai Kölkedi csárdától kissé délre egy szélesebb terephullámon.

A királyi sereg létszáma mintegy **28.000 fő volt, 80 ágyúval;** állott pedig a király és a királyné, Szalkay esztergomi és Tomory kalocsai érsek, Szapolyay György, Báthory András, Várday egri, Perényi nagyváradi, Móré pécsi, a győri és váczi püspökök, Batthyányi Ferencz horvát bán, Erdődi Simon zágrábi püspök, és Erdődy Péter, Tahy János vránai perjel, Bornemissza János és mások dandáraiból, a megyék nemességéből, Szerecsen János íjjászaiból, végül a pápai követ költségén toborzott 1300 morva és 1500 lengyel zsoldosból.

A felállításnál a sereg két csoportot alkotott.

Az *első csoport* képezte az *első harczvonalat,* mely előtt a 80 ágyú is felállittatott; ez a középen **Tomory Pál** és **Szapolyay György** fővezérek személyes vezetése alatt 10.000 főnyi gyalogságból állott, a jobb szárnyon *Batthyányi* Ferencz horvát bán és

Tahy János vránai perjel, a bal szárnyon *Perényi* Péter nagyváradi 1526.
püspök lovas hadaival; e csoport az egész erőnek majd felét tette. A *második csoport* öt harczvonalat alkotott; és pedig az elsőben *Tarcsay Miklós* parancsnoksága alatt királyi csapatok, a a másodikban *Korlátkőy Péter* alatt magyar, *Trepka András* alatt lengyel lovasság, a harmadikban *Schlick István* a cseh és morva zsoldosokkal, a negyedikben állott **II. Lajos király** a nádorral, a győri és váczi püspökkel, továbbá *Ráskay Gáspár*, Török Bálint és Kállay János dandárai, míg az ötödikben *Drágfy János* országbíró alatt a királyi bandérium 1000 vértese állott, az ország zászlójával.

Szulejmán szultán serege augusztus 29-én Baranyavárról a reggeli ima után indult el. Az elővédet Bali nándorfehérvári és szendrői bég 5000 lovasa képezte; azután következett a főcsapat, élén Khoszrev boszniai pasa, utána Ibrahim nagyvezír és ruméliai béglerbég az európai, mögötte Behram pasa anatoliai béglerbég az ázsiai hadtesttel, mindegyik hadtestnél 150 ágyúval; végül a szultán következett a janicsárokkal és a szpahikkal. A török sereg létszáma ugyan mintegy **300,000 fő** volt, de ebből harczolónak alig vehetünk többet **75,000, vagy legfeljebb 100,000 főnél, 300 ágyúval.**

Midőn Bali bég a mohácsi mezőre ért, a szultánnal már előre megállapított terv szerint északnyugotnak tartván, Nagy-Nyáradra menetelt; őt követte később Khoszrev bég is. Feladatuk az volt, hogy a kifejlődő harcz alatt a magyar sereg oldalába törjenek.

Ibrahim nagyvezír a ruméliai hadtesttel délután 2 óra tájban ért a mohácsi mezőre s az Udvartól északra levő széles terephullámról a magyar sereget teljes csatarendben állva látta.

A magyar sereg ugyanis már napköltekor csatarendbe állott, de a török nem mutatkozván, körülbelül délután 3 óráig az idő tétlenül tölt el. Mutatkozott ugyan már déltájban a török sereg éle, de senkinek sem jutott az eszébe, hogy az ellenséget nyomban megtámadván, annak fejlődését megakadályozza; a hadviselésben akkor érvényes felfogás szerint az ellenség fejlődését bevárni illett, s a harczot csak azután megkezdeni. Hogy az első délutáni órákban a magyaroknak a török sereg csak egy részével lett volna

1526. dolga, s azt könnyen megverhetik vala, míg később a szultán egész hadával kelle mérkőzni, az számításba nem jött.

A támadás pedig annál előnyösebb lett volna, mert *a szultánnak nem állott szándékában az, hogy e napon verekedjék,* s a megérkezéskor tényleg a sereg táborozását rendelte el. Úgy látszik, hogy e szándékát még azon jelentésre sem változtatta meg, hogy a magyar sereg fejlődve áll, mert a törökök, miután fejlődésüket végrehajtották, a szolgákat a málhákkal hátra küldvén, a táborozás előkészületeihez láttak.

A fejlődésnél az *első harczvonalat* **Ibrahim** pasa nagyvezír alkotta a ruméliai hadtesttel, a *második harczvonalban* az anatoliai hadtest fejlődött **Behram** pasa béglerbég alatt. Ugyancsak a második harczvonalban állottak föl a janicsárok s előttük a török sereg 300 ágyúja. Hogy az ágyúk a két harczvonalban egyenlően lettek volna elosztva, mint Kápolnai mondja, vagy hogy az elsőben 30, a másodikban 270 ágyú állt, mint Kupelwieser rajzán olvasható, erre semmi alap nincs, s nem egyébb, mint föltevés.

Maga **Szulejmán** szultán, kiváltképen Kemálpasazádé szerint, nem vonult föl rögtön a csapatokkal együtt, hanem egyelőre hátúl maradt, s csak midőn a harcz már a janicsárokkal és az anatoliai hadtesttel folyt, közeledett a második harczvonalhoz.

Bali és **Khoszrev** bégek, összesen mintegy 7—8000 lovassal a csata kezdetekor már N.-Nyárádnál állottak.

Délután 4 óra lehetett, midőn az egész napon át tétlenül veszteglő magyar sereg vezérei N.-Nyárádnál török csapatokat vettek észre. Tomory azt ugyan veszélyesnek tartotta, de azt vélvén, hogy ott csak csekélyebb had áll, ennek elűzésére, hogy a hadrendet meg ne bontsa, a király mellett beosztva levő Ráskay Gáspár, Török Bálint és Kállay János zászlóalját küldte N.-Nyárád felé.

Mielőtt azonban a fővezér Ráskay küldetésének eredménye felől értesülhetett volna, a harcz megkezdődött.

Midőn ugyanis a törökök ruméliai hadtestének harczoló része, a szolgáktól és málháktól megszabadúlván, Földvár felé kissé előrevonúlt, s ez által a seregeket elválasztó terephullámon mintegy leszállani látszott, a magyarok ezt támadó előnyomúlásnak véve, ágyúikból tüzelni kezdének; és az lőn a jel a csata megkezdésére. Nem a törökök részére ugyan, mert azok Szulejmán

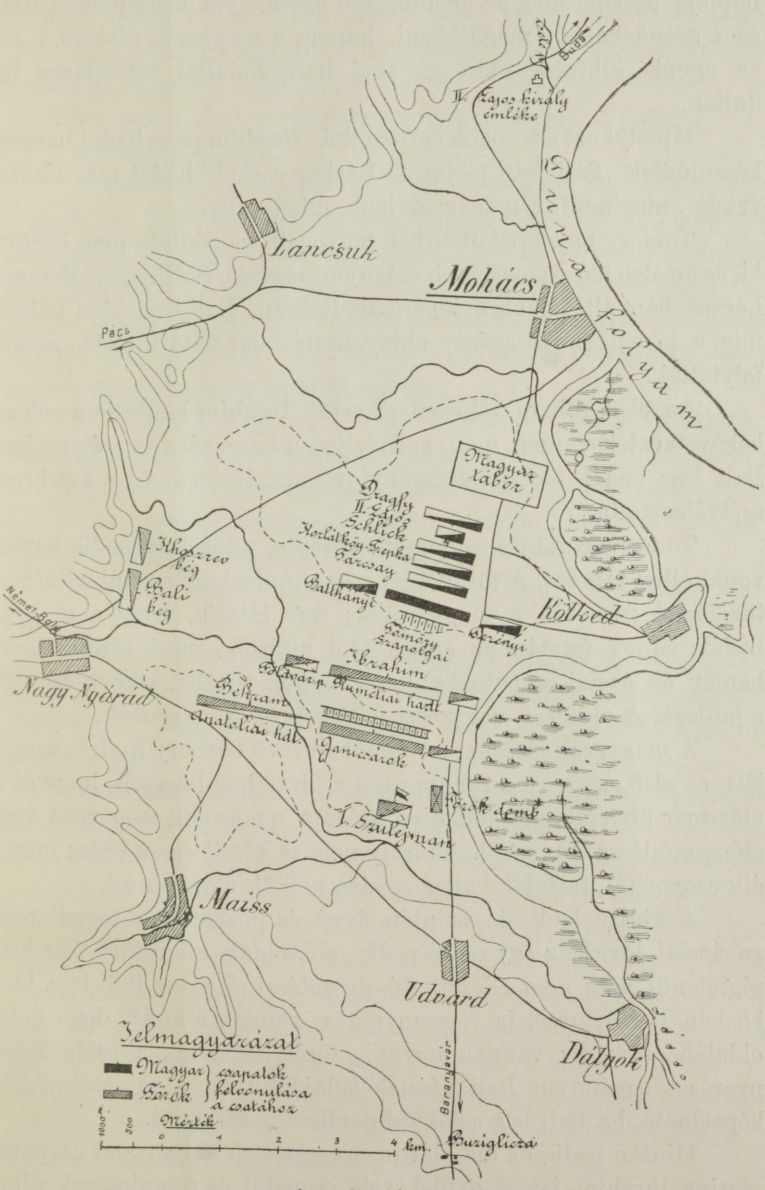

A mohácsi csata.
1526 augusztus 29-én.

1526. naplója szerint még az ártalmatlan ágyúgolyók becsapódása után sem szándékoztak megütközni, hanem a magyarok részére, a kik az ágyúk kilövése után az első harczvonallal támadásra indúltak.

Mihelyt ezt a törökök észrevették, Ibrahim pasa hadai harczra készülődtek, Bali bég pedig, ki Ráskay csekély hadát már visszavetette, megindúlt a magyarok jobb oldala ellen.

Tomory figyelmét Bali bég fenyegető mozdulata nem kerülte ki, és az első harczvonal jobb szárnylovasságát, Batthyányi Ferencz horvát bán által jobbra kikanyarodtatván, Bali bég ellen küldte, míg a közép és bal szárny előnyomulásukat feltartóztatás nélkül folytatták.

Az első roham teljesen sikerült. Ibrahim hadteste a roham bekövetkeztekor még nem volt teljesen harczkész és szétveretett, Bali bég hadát pedig Batthyányi rohama áttörte és a két béget szétválasztotta.

Tomory ezután a rohamot folytatva, a török második harczvonal ellen támadt. A török ágyúk és a janicsárok puskái hatalmas tüzeléssel fogadták a magyarokat; úgy látszik, hogy a magyar hadak ennek folytán az ágyúk elől kitértek, mert ezután csakhamar az ázsiai csapatokkal kerültek kézi tusába, kiknek harczát a janicsárok oldalról, nagyrészt puskatűzzel, támogatták.

A magyarok első harczvonalában levő Báthory András mindjárt az első szerencsés roham után a királyhoz lovagolt, hogy őt a már-már kivívott győzelem biztosítására, a második csoporttal való előnyomulásra hívja föl. A király nem is késett és az egész második csoporttal, tartalék hátrahagyása nélkül, előnyomúlt.

A király hadteste szintén ágyú és puskatűzzel fogadtatott, az ázsiai lovasság egy része pedig jobb oldala ellen tört. Bár kétségtelenül meg nem állapítható, de valószínű, hogy Bali bég, időközben Batthyányit is visszanyomva, szintén a király hada jobb oldalába támadt; vannak ugyanis török írók, kik a csata megnyerését egyenesen Bali bégnek tulajdonítják, a mi csak akkor képzelhető, ha Bali bég a főkűzdelemben is résztvett.

Miután pedig ez idő alatt a magyar első harczvonal csapatai részint Ibrahim ismét gyűlekezett csapatai és a janicsárok által oldalban, a szintén megjelent szultán kiséretében jövő szpáhi

ezredek által pedig arczban megtámadtatván, visszanyomatott, 1526.
mindez együttvéve az egész magyar sereg hátrálását idézte elő.

A nyomás a magyarok jobb oldala ellen sokkal erősebb levén, a magyar csapatok a Dunaág és mocsarak felé szoríttattak.

Rövid idő alatt a hátrálás rendetlen futássá változott.

A szultán győzött.

A *veszteség* borzasztó volt. 24.000 magyar hullája maradt a csatatéren, 2000 került fogságba. Elestek a fővezérek, *Tomory* és *Szapolyay György*, Szalkay érsek, Perényi Ferencz, Palinay György, Móre Fülöp, Paksy Balázs, Csapoly Ferencz főpapok, a főurak közül Drágfy János, Perényi Gábor, Ország Ferencz, Korlátkövy Péter, Szécsy Tamás, Horváth Simon, Batthyányi János, és még megszámlálhatatlanúl sokan.

II. Lajos király, bár a török írók szerint két sebet kapott, a csatából szerencsésen elmenekült, de midőn Mohácson túl Szekcső felé lovagolván, a Csele patakon átugratott, kifáradt lova a meredek síkos parton megkapaszkodni nem bírván, hanyatt esett, és a királyt a megdagadt patak vizébe nyomta.

A mohácsi csatában elesett a magyar nemesség dísze, virága.

De elveszett a csatában az önálló és független Magyarország is. A mohácsi csata napján utoljára ragyogott a nap a magyar dicsőségre, utoljára harczolt egy királyi magyar hadsereg külellenség ellen.

Hadműveletek a mohácsi csata után. A mohácsi csatavesztés és a király halálának híre már másnap, *augusztus 30-án* este érkezett Budára, mire a királyné, az ott levő csapattal, s a főváros lakosságának nagy részével együtt, Pozsonyba futott.

Szapolyay János ugyan-e nap érkezett a maga személyére nézve a tolnai rév közelébe, azon szándékkal, hogy a királyt visszavonulásra bírja; de megtudván a szerencsétlenséget, visszatért seregéhez, melyet a Tisza mögé vezetett, ott akarván egy nagyobb sereget gyűjteni a további ellentállásra, mire nézve Várday Péter egri püspökkel érintkezésbe is lépett. Frangepán Kristóf Székesfehérvár felé menetelt. A cseh-morva segélyhad azonban ijedten futott hazájába vissza.

Szulejmán szultán 4 napig időzött a mohácsi csatatéren s

1526. Buda. azután **Budára** menetelt. *Buda, az ország fővárosa szeptember 10-én a szultán kezében volt.*

Vagy nem akarta Szulejmán Magyarországot ezuttal még alávetni, a mi különben még elég fáradságába került volna, vagy mert az ázsiai lázadások hírét vette, Buda ideiglenes elfoglalásával megelégedvén, a hadjáratot befejezettnek nyilvánítván, *szeptember 20-án seregével együtt visszaindult.*

Pécs. Székesfehérvár. Visegrád. Esztergom. Pilis-Maróth. Komárom. Tata.

De még mielőtt ez bekövetkezett volna, csapatai kifosztották **Pécset**; az ország második fővárosa, **Székesfehérvár** azonban, valamint **Visegrád** is megvédték magukat. Megmenekült a kifosztástól **Esztergom** is, melyet Nagy Mihály az érsekség hajdúival védett meg, a **Maróthba** menekült nép azonban lemészároltatott; **Komárom** és **Tata** sikeresen állott ellen Bali bég hadainak.

A török sereg egyik oszlopa Ibrahim nagyvezír alatt Szegednek, a másik — s evvel ment a szultán — Baja és Zombornak kelt útra. A Budán talált ágyúk és rablott értékek hajón szállíttattak le.

Hogy a visszavonuló hadak az országot kényök szerint dúlták, alig szükséges említeni. Ellentállásra is több helyen találtak azonban; **Szabadka** például sikeresen védekezett, de **Szeged** kiraboltatott és felgyújtatott; véres ütközet vívatott továbbá október 8-án **Bácsnál.**

Szabadka. Szeged. Bács.

A szultán csak Péterváradot és Ujlakot tartotta megszállva. *Október 12-én* hadai az ország többi területeit elhagyták.

Bár írhatnánk azt, hogy a mohácsi borzasztó csapás az ország főurait felrázta s ezentúl, tetteikben magukat csupán az önzetlen hazaszeretet által vezéreltetve, közösen, egyetértve munkálkodtak a haza jólétén, felvirágzásán, egyesíteni igyekeztek erejöket, hogy új támadás készületlenül ne találja, hogy az elveszettet mielőbb visszaszerezzék. Sajnos, nem úgy volt. II. Lajos halála után a trón megürülvén, a kedélyeket ismét a legféktelenebb pártoskodás kerítette hatalmába, mely előbb az ország ketté szakadását, majd a magyar terület legnagyobb részének a török által való leigázását vonta maga után.

Magyarország beláthatatlan időre megszünt önálló és független állam lenni.

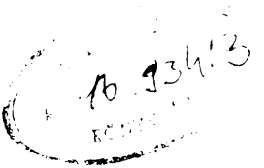

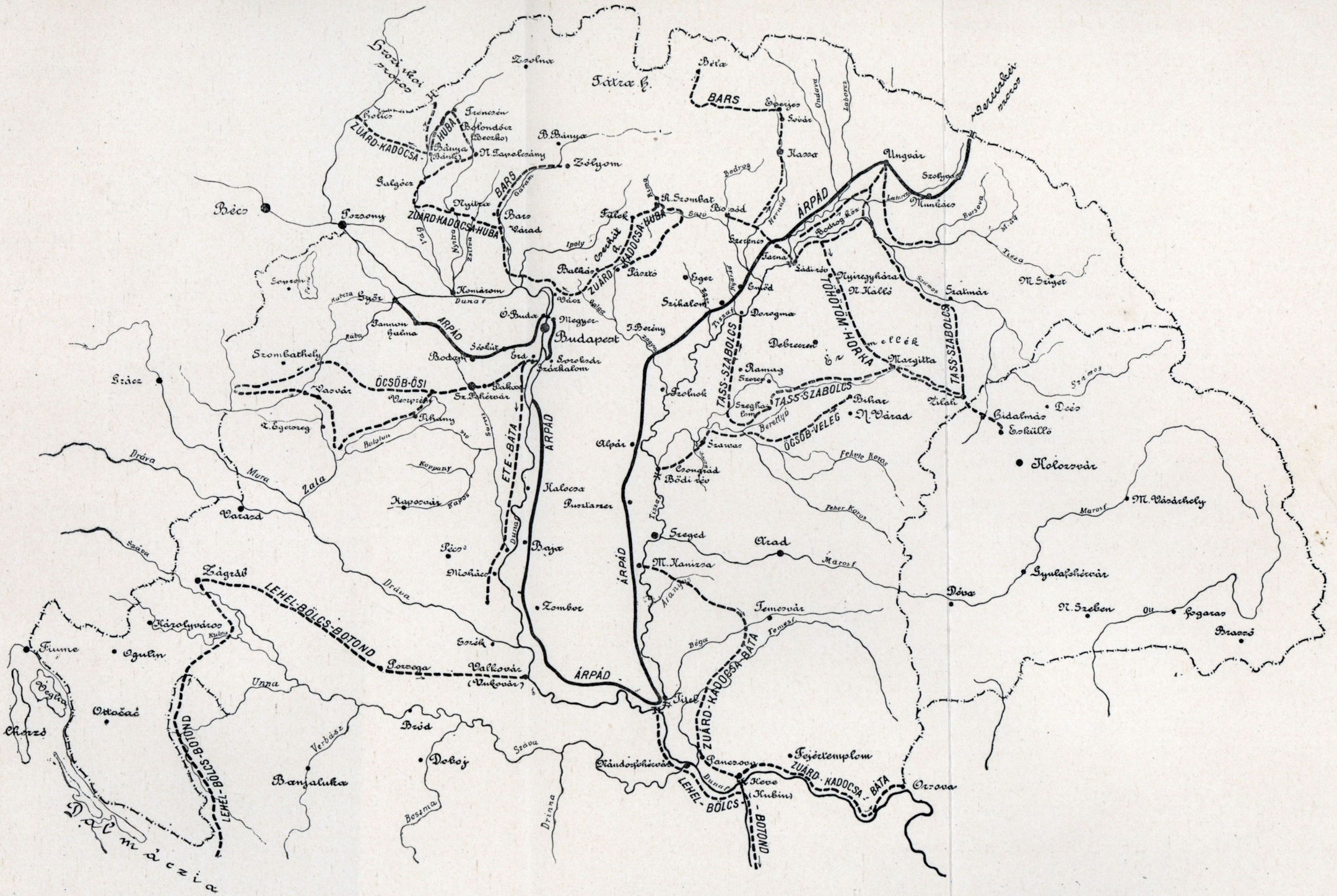

HADMŰVELETI VÁZLAT A HONFOGLALÁSRÓL.